

Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta

CONSTANTIN POPOVICI

« Poarta »

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR ȘEF, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
GEORGETA HORODINĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA,
ALEXANDRU BACIU, SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

8

[139]

1972

SUMAR

PREMIUL NOBEL

HEINRICH BÖLL

Despre mine; Riscul de a scrie; Despre roman; Se caută bunici, eseuri,
în românește de Horia Stanca ● 4

Tăcerile doctorului Murke, nuvelă, în românește de L. Voita ● 13

MIHAI ISBĂȘESCU: *Heinrich Böll, romancierul singular* ● 32

CARUSEL PRINTRE STILURI TEATRU ȘI SPECTACOL CONTEMPORAN

O DEZBATERE SHAKESPEAREANĂ:

BROOK ȘI «VISUL UNEI NOPTI DE VARĂ»

PETER BROOK: «Visul meu de la Stratford» în românește de Radu
Nichita ● 39

ALAN HOWARD: Despre «Visul unei nopți de vară» în montarea
lui Peter Brook, interviu realizat de Andrei Brezianu ● 43

ANDREI BREZIANU: *Sfera de cristal* ● 47

FLORIAN POTRA: «Visul» lui Brook — pro și contra ● 54

VIRGIL NEMOIANU: *Tălmăcii și visul* ● 58

GEORGE BANU: *Ultima strângere de mână a lui Brook* ● 63

CENTENAR GHELDERODE

ELISABETH BOGAERT: *Masca în teatrul lui Michel de Ghelderode*, în românește de Liana Pleșa ● 71

DINU CERNESCU: *Momentul Ghelderode—de la București la Copenhaga* ● 82

JEROME LAWRENCE

ILEANA BERLOGEA: *Cu Jerome Lawrence la Salzburg despre creație, despre teatru* (Interviu în exclusivitate pentru «Secolul 20») ● 86

JEROME LAWRENCE: *Scrisoare deschisă către un dramaturg al anului 2072; Prescripții prescrise de un doctor în literatură pentru a fi luate zilnic în special de el însuși*, în românește de Ileana Berlogea ● 91

JEROME LAWRENCE și ROBERT LEE: *Cele zece porunci pentru dramaturgi* ● 95

MIHAIL SEBASTIAN LA MOSCOVA

LEONID VARPAHOVSKI: *Întâlnire cu Sebastian* ● 97

ELENA AZERNIKOVA: *Mihail Sebastian pe scena moscovită* ● 100

VERSURILE UNUI MARE INTERPRET DE OPERĂ

NICOLA ROSSI LEMENI: *Poem, Dedicatie, Sora, Mobilis in mobile* — în românește de George Lăzărescu ● 102

TEA PREDA: *Dans și cultură populară — pretext atenian* ● 107

•

NIKOLAI ZABOLOȚKI: *La moarte meditănd aseară; Citiți-l, copacilor, pe Hesiod; Cocorii; Lacul din pădure*, poeme, în românește cu o prezentare de Madeleine Fortunescu ● 112

ARTA DE A TRADUCE

JOSÉ ORTEGA Y GASSET: *Mizeria și splendoarea traducerii*, în românește, cu o notă de Andrei Ionescu ● 117

ULTIMUL FAULKNER

PORTRET AL ARTISTULUI LA BĂTRÂNEȚE

Roman de WILLIAM FAULKNER, partea a II-a, în românește de Mircea Ivănescu ● 131

An abstract artwork featuring a large, irregular shape filled with teal and white brushstrokes. The strokes are thick and expressive, creating a textured, layered effect. The teal color is a vibrant, slightly greenish-blue. The white areas are interspersed within the teal, suggesting a sense of depth and movement. The overall composition is dynamic and non-representational.

HEINRICH BÖLL

PREMIUL NOBEL

DESPRE MINE

M-am născut în Köln unde Rinul, sătul de drăgălășia Renaniei de mijloc, se lărgește, se scurge în șesul total spre cețurile Mării Nordului; unde puterea lumească n-a fost luată niciodată în serios, iar puterea spirituală mai puțin în serios decât se crede în general în landurile germane; unde Hitler a fost bătut cu ghivece de flori, Göring luat în public în deridere, Göring, acest fanfaron însetat de sînge, care izbutea în mai puțin de o oră să se prezinte în trei uniforme diferite; împreună cu mii de școlari din Köln am stat șir cînd trecea prin oraș în cea de a treia uniformă, una albă; simțeam încă de atunci că neseriozitatea burgheză a orașului nu va putea face nimic împotriva mecanismului în plin avînt al catastrofei; născut în Köln, în acest oraș vestit prin domul său gotic, dar care-ar fi trebuit mai de grabă să fie prin bisericile romane; care a adăpostit și apoi sacrificat cea mai veche comunitate de evrei din Germania; nu s-au putut împotrivi nenorocirii nici conștiința civică și nici umorul, acel umor, vestit ca și domul, temut în formele sale de exprimare oficială, altele pe stradă, plin de grandoare și de înțelepciune.

Născut în Köln la 21 decembrie 1917, în timp ce tatăl meu, rezervist în armată, făcea de gardă la pod; m-am născut în anul celei mai cumplite foamete din vremea războiului mondial ca al optulea copil; doi dintre ei îi îngropase mai înainte, pe cînd tatăl meu blestema războiul și pe nebunul de împărat, pe care mai tirziu mi l-a arătat în statuie. «Acolo sus», îmi zise, «se îndreaptă și acum pe armăsarul lui de bronz spre vest, cînd de atîta vreme nu face decât să taie lemne la Doorn». Se mai îndreaptă și acum spre vest călare pe calul său de bronz.

Strămoșii tatălui meu au descins aci acum cîteva secole venind din insulele britanice, catolici, care au preferat religiei de stat a lui Enric al optulea emigrația. Dulgheri de

* Din volumul: Heinrich Böll: Hierzulande — Aufsätze zur Zeit, pag. 7, și urm.

corăbii, s-au urcat din Olanda pe Rin în sus, au trăit mai bine la oraș decât la țară, au devenit, depărtați de mare, tîmplari. Strămoșii din partea mamei au fost țărani și berari; una din generații era înstărită și harnică, următoarea dădea la iveală pe risipitor, cea care îi urma era săracă, scotea din nou unul harnic pînă cînd în ultima creangă, din care se trage mama, s-a strîns tot disprețul pentru lume și s-a stîns numele.

Prima mea amintire: armata lui Hindenburg revenind în patrie, cenușie, în ordine, dezolată, trecînd cu cai și tunuri prin dreptul ferestrei noastre. Din brațele mamei mă uitam în stradă la coloanele nesfîrșite care mărșăluiau spre podurile de peste Rin. Mai tîrziu: atelierul tatălui meu; mirosul lemnului, izul de clei, de șelac și de băițuri; aspectul scîndurilor proaspăt date la rindea, cocioaba din fundul unei cazărmi de raport, unde se afla atelierul; trăiau aci mai mulți oameni decât în vreunul din sate, cîntau, injurau, își atîrnau rufele pe suluri; mai tîrziu apoi: denumirile germane răsunătoare ale străzilor unde mă jucam: străzile Teutoburger, Eburer, Velede și amintirea schimbărilor de locuințe care îi plăceau tatălui meu, furgoanele cu mobile, încărcătorii băutori de bere, mama clătînînd din cap, mama care își iubea vatra și știa să oprească apa pusă pentru cafea scurt înainte de a ajunge la punctul ei de fierbere. Nicicînd n-am locuit departe de Rin, ne jucam pe plute, prin vechile șanțuri ale bastioanelor, în parcurile cu grădinarii în grevă; amintirea primilor bani primiți în palmă, o bancnotă cu o cifră care putea face cinste contului lui Rockefeller: 1 bilion de mărci; am luat pe ea un baton de zahăr; tata aducea lefurile ajutoarelor sale de la bancă într-un car; cîțiva ani mai tîrziu pfennigii mărcii stabilizate erau puținei, colegii de școală îmi cereau în pauză o bucată de pîine; părinții lor erau șomeri; agitații, greve, steaguri roșii, cînd treceam cu bicicleta spre școală prin cartierele mai dens populate ale Kölnului; după alți cîțiva ani șomerii s-au pus la adăpost, au devenit polițiști, soldați, călăi, lucrători la înarmare — restul a intrat în lagărele de concentrare; statistica corespundea, marca Reichului curgea în riuri; facturile le-am plătit mai tîrziu, noi, devenim între timp și pe negindite bărbăți, căutînd să descifrăm nenorocirea, dar fără să găsim formula; suma suferințelor fusese prea mare pentru puținii identificați neîndoienic ca vinovați; a rămas un rest pînă astăzi nerepartizat.

Am dorit întotdeauna să scriu; am încercat de vreme să o fac, cuvintele le-am găsit însă mai tîrziu.

RISCU DE A SCRIE

Acum șapte ani l-am vizitat pe editorul unei reviste cunoscute, căruia doream să-i predau un manuscris; lăsat să intru, i-am dat manuscrisul — era vorba de o povestire — dar nici nu s-a uitat la el, l-a așezat pe una din stivele care îi acopereau masa de scris, mi-a oferit o cafea adusă de o secretară, a băut și el un pahar cu apă și mi-a zis: Am să vă citesc manuscrisul mai tîrziu, peste cîteva luni probabil, vedeți cîte am acli, dar v-ași ruga să-mi răspundeți la o întrebare la care nu mi-a putut răspunde să mă satisfacă, nici unul din predecesorii dumneavoastră — de azi dimineață am avut pînă acum șapte aici: cum se face că există atît de multe genii — o spun fără ironie — și atît de puțini editori, cum sînt eu? Mi-e dragă revista pe care o scot, dar n-aș muri dacă ar trebui să-mi reiau veche meserie; am fost șeful serviciului de reclamă al unei fabrici de lame de ras și am scris pe delături și cronicile teatrale, pentru că îmi făceau plăcere. Aveți vreo meserie și care nume?

Deocamdată sînt angajat la un oficiu de statistică.

Și urîți profesiunea aceasta, considerați înjositor să o practicați ?

Nu, i-am răspuns, nu o urăsc și nici nu consider înjositor să o practic ; îmi întretin — mai mult rău decît bine — nevasta și copiii prin practicarea ei.

Simțiți însă nevoia să umblați prin regiune cu manuscrise mototolite și rău bătute la mașină sau să le dați la poștă și chiar dacă vă vin toate înapoi, să scrieți mereu altele noi ?

Da, i-am răspuns.

Și pentru ce faceți asta ? Gîndiți-vă bine la răspuns ; va fi totodată răspunsul la prima mea întrebare.

Întrebarea aceasta nu-mi fusese pusă niciodată și m-am gîndit mult în timp ce redactorul se apucă să citească povestirea mea.

N-am, i-am răspuns înșfîrșit, n-am altă alegere.

Redactorul ridică ochii de pe manuscris, își încruntă sprincenele și zise:

Iată un cuvînt mare. L-am auzit odată spus de un spărgător de bănci ; îl întrebare judecătorul pentru ce a plănuit și efectuat furtul. N-am avut altă alegere, i-a răspuns.

Avea probabil dreptate, am spus eu, dar nu exclude să o am și eu.

Redactorul tăcu și citi povestirea mea pînă la capăt. Era de patru pagini bătute la mașină și în timpul celor zece minute cite i-au trebuit să le citească, m-am gîndit dacă n-ar exista vreun răspuns mai bun la întrebarea lui, dar n-am găsit ; mi-am băut cafeaua am fumat o țigară și aș fi preferat să nu citească povestirea în prezența mea. În sfîrșit fu gata, aprinsesem tocmai a doua țigară.

Răspunsul dumneavoastră la întrebarea mea mi-a plăcut, îmi zise, dar povestirea nu-mi place. Mai aveți și alta ?

Da, i-am răspuns și am ales din cele cinci manuscrise, ce le mai aveam în buzunar una scurtă și i-am dat-o. Aș prefera, dacă se poate, să ies cît timp o citiți, i-am spus.

Nu, zise el, e mai bine să rămîneți aici.

Povestirea a doua era mai scurtă, doar trei pagini bătute la mașină, atît cît mi-ar fi trebuit ca să fumez o țigară pînă la capăt.

Povestirea asta e bună, zise redactorul, e atît de bună că parcă nu-mi vine să cred că amîndouă sînt scrise de una și aceeași persoană.

Și totuși sînt, i-am răspuns ; amîndouă sînt scrise de mine.

Asta n-o pot pricepe, zise redactorul, e aproape de necrezut : prima un fel de tablou religios de prost gust, pretențios și din pricina aceasta deosebit de neplăcut, iar a doua — n-am nici un motiv să vă măgulesc — a doua o găsesc extraordinară. Explicați-mi asta !

Nu i-am putut-o explica și pînă azi n-am găsit o explicație pentru aceasta. În ade-văr, scriitorul pare să semene cu acel spărgător de bănci, care cu ostenele nespuse plănuiește o spargere, care într-o ucigătoare singurătate sparge noaptea casa de bani fără să știe ciți bani, cîte bijuterii va găsi ; pune în cumpănă douăzeci de ani de pușcărie, de deportare, de colonie de muncă, fără să știe ce pradă va avea. Scriitorii și poezii, așa cred eu, riscă cu fiecare nouă lucrare pe care o încep, tot ce au scris pînă aici ; este riscul de a găsi casa de bani goală, de a fi capturat și păgubit de venitul tuturor spargerilor anterioare. Pe autor îl distinge desigur faptul că este unul : acela care este, cu titlul său, cu timbrul său proriu, care îl deosebește de toți ceilalți ; cu sigiliul său de maestru. Din clipa însă cînd ceilalți, cititorii săi, criticii săi, i-au conferit această pecete, începe proba propriu zisă, căci atunci a scrie nu însemnează întotdeauna « a nu avea altă alegere », ci poate deveni o pură rutină, firește cu sigiliul de maestru. Așa cum pentru spărgătorul de bani perfecționat, pentru boxerul avansat, fiecare nouă spargere, fiecare nouă luptă devine mai îndirjită și mai primejdioasă decît cea precedentă — căci, o dată cîndoaarea pierdută, în locul ei s-a instalat știința —, la fel ar

trebui să fie pentru scriitor și, în ce mă privește, sînt sigur: pentru mulți așa stau lucrurile, cu toate că în biblioteca lor atîrnă certificatul de maestru cu emblema breslei. Există variate posibilități pentru un artist, numai una nu: să se retragă, iar cuvîntul odihnă — un cuvînt mare și omenesc, demn de a fi obiect de invidie — cuvîntul acesta nu-l cunoaște; doar dacă ar fi ajuns cu «arta sa la capăt», pentru totdeauna sau pentru un anumit timp și s-ar decide să accepte acest lucru ca o realitate; atunci ar înceta să mai fie artist, o idee pe care, desigur, nu o pot accepta. Am citit cîndva într-o recenzie pe al cărei autor, din păcate, nu-l pot cita, deoarece i-am uitat numele: nu poți fi doar puțin gravidă și mi se pare, nu poți fi doar puțin artist, indiferent ce profesione exerciți.

A nu avea altă alegere, iată un cuvînt mare, dar la întrebarea pentru ce scriu, n-am găsit pînă acum un răspuns mai bun: arta este una din puținele modalități de a avea viață și de a ține la viață atît pentru cel care face artă cît și pentru cel care o primește. Pe cit de puțin poate nașterea și moartea și tot ce se află între ele, să devină rutină, la fel de puțin poate deveni arta o rutină. Desigur există oameni care și-au rutinat viața; numai că: ei nu mai trăiesc. Există artiști, maeștri, deveniți simpli rutinieri, dar ei au încetat — fără să și-o mărturisească lor și altora — să fie artiști. Nu încetezi să fii artist prin faptul că ai făcut ceva rău, ci în clipa cînd încep să te sperie riscurile.

DESPRE ROMAN

Mi se pare aproape imposibil să duc o discuție despre roman cu noțiunile cum ar fi «roman modern», «roman al prezentului», dacă nu se explică ce trebuie înțeles prin «modern», prin «prezent». Günter Grass și Alain Robbe-Grillet sînt amîndoi romancierii ai prezentului, sînt aproape de aceeași vîrstă și cu toate acestea romanele lor sînt mai depărtate între ele decît sînt de pildă romanele lui Georges Bernanos de ale lui Thomas Mann.

Cine este, cine a fost modern, cine scrie romane ale prezentului? Opera lui Albert Camus este foarte actuală, este în cel mai strict sens modernă; și totuși Faulkner — în alt sens decît cei amintiți, enorm departe de Camus — nu este mai puțin actual, mai puțin modern și fiecare din cei amintiți aici are și și-a avut propriul său model.

În toată lumea se scrie azi la romanul prezentului și nu văd nicăieri acel ceva comun care ar putea face obligatorie pentru un anumit model expresia de «roman al prezentului». Cei doi Green, Julien și Graham, scriu romane de actualitate, sînt aproape de aceeași vîrstă, și totuși: dacă s-ar căuta la ei și numai o mică fărîmă de ceva comun care să fie obligatoriu, s-ar putea la fel de bine căuta ceva comun la Cocteau și Camus. Oricît ar fi osîndită să se întindă la nesfîrșit o discuție asupra problemei ce este prezent, ce este actual, problema romanului prezentului ar avea încă și mai puține șanse să găsească o soluție.

Cred că trebuie să înțeleg, că oricît ne împotrivim ei, disperarea este un ingredient obligator al romanului modern. Sîntem înclinați să luăm disperarea mai în serios decît

ceea ce se numește «umor dezlănțuit»: umorul ieftin se demască repede, disperarea ieftină ne seduce mai ușor. Pe cât umoriștii ieftini duc adesea o viață lipsită de plăceri, pe atât duc cei ce predică disperarea ieftină, la modă, foarte des una cât se poate de plăcută. Încît se manifestă în literatură, există și în ce privește disperarea, diferențe de calitate. Luată doar ca ordonată este fără valoare, capătă valoare doar cu abscisa responsabilității. Responsabilitatea romancierului, iată un cuvînt mare. Nu găsec altul.

Romanul, copilul acesta mereu considerat gata să moară, în realitate prea tînăr încă pentru a muri, acum prezent, în curînd aparținînd trecutului, nu este prea plin de ris homeric. El pare să-și fi pierdut în adevăr umorul. Faptul acesta își are cauzele sale. Pauzele de respirație dintre catastrofe au fost prea scurte, ca să poată fi regăsit, și a și apărut o nouă amenințare care să degradeze visurile de distrugere, visate pînă aci, în coșmaruri inofensive: spectacolul sateliților care, încărcăți cu bombe atomice se învîrtesc în jurul pămîntului putînd să-și descarce încărcătura în orice loc dorit, nu mai este iluzoriu.

Progresul este complet lipsit de umor pentru că e lăsat pe seama optimismului. Cine în fața unui astfel de amenințări nu se sinucide, trăiește mai departe fie automat, bazat pe optimismul deșuchiat răspîndit, de pildă, de un ceasornic, în continuul său tic-tac — sau trebuie să aibă acel grăunte de umor care să-l scutească măcar și numai temporar de sentimentul propriei importanțe.

În punctul acesta mi se pare să înceapă responsabilitatea, responsabilitatea aceluia care se apucă să scrie chiar și numai un singur rînd; e posibil să apară cîndva romanul «automat», gata să înregistreze așa zicînd ultimele spasme ale umanității care se pot extinde peste ani și decenii; ca model, grandios, o operă de artă de un grad deosebit de înalt și în sine în mod necesar desperat, concecut și supărat; pe pagini întregi nu se va descrie în acest roman «automat», altceva decît felul cum își unge un copil bucata de piine cu unt sau cum rumegă o vacă; sateliții nu vor fi amintiți, dar fiecare știe, că sînt aci.

Romanul acesta, cel automat, ar fi consecința pentru toți romancierii care nu cunosc decît o singură responsabilitate: cea față de arta lor. Cine va recunoaște însă și o alta, ca creștin, ca socialist, fie și numai ca vag liberal, partizan al unui anumit umanism — va păstra acel grăunte de umor (un minimum, poate fi și ceva mai mult), singurul care îi va mai face viața posibilă pe acest pămînt.

Arta totală, mereu practică de fanatici, duce pe calea descrisă mai sus; dar oricare artist, care mai recunoaște și altă obligativitate — chiar mai mică decît cea de creștin, de socialist, de pildă cea de tată, de francez, sau numai de nefumător, vreuna oarecare —, nu va putea ridica în slăvi fanatismul, al cărui rezultat este ceea ce Ernst Kreuder arată ca model al disperării.

Ceea ce mă face să mă îndoiesc că acest roman al totalei lipse de umor va putea să apară, este faptul că cel care scrie romane trăiește pe perioade foarte lungi cu arta sa. La scrierea unui roman intră în combinație dragostea și durată într-un mod care ar

trebuie să-l umple de invidie pe orice teoretician al căsătoriei. Și cum ai putea oare să fii căsătorit, fără să uiți din când în când că ești?

Cel care pune la noi în discuție cuvîntul umor (chiar cînd e vorba de ceva atît de serios cum este un roman) e fără îndoială imediat suspectat de « minciuni vinătărești »; dar glumele de periferie nu au nimic de a face cu umorul, el nu are niciodată o calitate pur terestră, ci întotdeauna, cel puțin pînă la un grăunte, una metafizică.

Îndrăznesc să-l numesc sublim iar un artist ar trebui, tocmai pentru că este un artist, să fie capabil să fie sublim și în arta sa și să îndeplinească, consolată, acest sublim în ceea ce ne comunică.

SE CAUTĂ BUNICI

Părinții tuturor timpurilor au povestit copiilor lor cît de sever au fost crescuți; trebuiau să mănînce ceea ce se afla pe masă, bățul era mereu prezent, institutorii nu erau instruiți, erau săraci și severi, școlile posomorite și neîncăpătoare, ca să afle apoi că viața este o luptă. Dulciuri nu se primeau decît la sărbătorile mari, iar ca daruri. numai lucruri utile: o pereche de ciorapi, o cămașă, iar din partea nașului un taler care dispărea în sipetul de fier al tatălui pînă în ziua cînd, la patru-sprezece, optsprezece ani plecai să-ți găsești un loc în lumea aceasta, înarmat cu principii intrai în lumea care nu-și ascundea spaimele. Fiecare dintre noi avea un unchi, care povestea cum făcuse cîndva opt kilometri pe jos ca să economisească cinci pfenigi bani de drum.

Ascultam cu frică istorisirii expuse solemn: noi, noi mîncam prăjituri și în alte zile decît în cele de sărbătoare, le mîncam întotdeauna cînd le puteam căpăta, nu ne plăcea tot ce se găsea pe masă, n-aveam mereu bățul în față și dacă ne dădea cineva bani, căutam prin orice mijloc să-i salvăm de pușculițe și de alte astfel de sipe de fier; nu ne duceam nici măcar un kilometru pe jos pentru a cruța vreun pfenig. Ne iubeam părinții pentru că ne-au scutit de severitatea despre care vorbeau, dar ne și speriau consecințele îngăduinței acesteia; noi, noi poate n-am fost înarmați să ne « găsim locul în lume » și astfel ne-am impus voluntar privațiuni, am constituit bande spartane, am dormit sub cerul liber, săptămîni întregi ne-au lipsit prăjiturile, ne-am băgat pietricele în ghețe ca să îmbunăm pe întunecatul zeu, viitorul, de care ne temeam.

Că părinții noștri și-au avut locul în lumea aceasta, ne marea admirația, ne marea însă și teama: vom fi oare în stare să plătim chirie, să cumpărăm pline și ghețe? Amînam mereu răspunsul la întrebarea aceasta. Cînd ne manifestam îngrijorarea, adulții ne luau la o parte și încercau să ne consoleze cu viitorul: vom trăi

mai bine. Adulții uitaseră că copiii sînt capabili de o logică uluitoare: viitorul era cuvîntul îngrozitor care lua prezentului orice farmec. Nu fusese trecutul, prezentul acesta demolit, lipsit de principii, și el cîndva viitorul părinților? Ce făcuseră din el? Aci s-au deschis prăpăstiile, timpul nu mai era o mărime stabilă, nu mai putea fi măsurat, nu se mai putea citi în calendare și pe ceasornice. În camerele de tortură ale fanteziei copilărești, orele se întindeau la infinit, săptămînile se comprimau în minute, anii se ridicau în față ca niște masive de munți peste care trebuia să trecem, milenii în urma noastră, numai viitoruri nenorocite. De unde și-au luat adulții această încredere neroadă că tocmai viitorul nostru va fi unul mai prietenos? O știam noi mai bine, numai că nu găseam cuvintele să o exprimăm, refuzam să comentăm acest viitor. Nu eram chiar atît de siguri de locul nostru în această lume. Alții în altă parte, de aceeași vîrstă, ar fi putut spune: «peste cinci ani scap de școală și ajung tîmplar. La optsprezece ani dau examen și mă fac calfă». Străini, mai străini chiar decît adulții erau ei, pentru că deși de-o vîrstă cu noi, dispuneau cu ușurință de ceasornic și de calendar și împărțeau viitorul cum împărți un cozonac. Ajunseseră tineri cînd noi eram încă copii; un copil nu este tînăr; tînăr devii cînd începi vesel să-ți zornăie banii în buzunar, știind bine ce poți începe cu ei. Pentru un copil banul lucios este mai de preț decît o hîrtie jerpelită de cincizeci de mărci. Copiii înclină, firesc, să dea foc banilor de hîrtie ca oricărei maculaturi și un cui de aramă găsit pe stradă, să-l păstreze ca pe un lucru de preț. Copiii nu sînt sentimentali. Un cui de aramă este mai de preț decît o foaie de hîrtie. Astea noi le-am uitat de mult, am și început să spunem copiilor noștri, cu același aer solemn, aceleași povești: despre severitatea educației noastre, despre asprimea tinereții noastre, despre prezentul îndulcit, care nu mai cunoaște principii. Doamne, cînd oare ne-am dus la cinematograful, cînd oare am mîncat o ciocolată? Și cum le-am supraviețuit victorioși pe toate: teroarea și războiul, privațiunile și, cu toate loviturile suferite, l-am găsit totuși: locul în lume. Nu sîntem cu adevărat eroi?

Adult înseamnă: să ultim cît de neconsolați am fost cîndva ca copii. Să nu ne deosebim oare de alte generații de părinți decît prin faptul că nu putem rosti cuvîntul despre un viitor mai îmbucurător? Peste cîțiva ani vom fi în stare să spunem și noi minciuna asta curentă. Optimismul este un semn al bătrîneții, amintirea despre o artă pe care o posedă doar cîțiva. Noi nu mințim în povestirile noastre, doar sărim peste unele lucruri: pe undeva prin casă, mai era aci bunica, bunicul: știau să povestească mai multe decît cinematograful. Nu numai mai mult; ceea ce povesteau era și autentic. Bunicul văzuse pe rege, da, îl văzuse, cu ochii aceștia ai lui, spre care arăta să-l confirme mărturia. Bunicul știa să arate cum se repară o masă, cum se mulge o vacă, imita șuierul laptelui stropit în șîștar; la nouă ani trăsesese clopotele la biserică, împreună cu tatăl său, umflase în emporă foalele orgei. Bunica avea cozonacul gata într-un castron mare de tablă. Bunicul ne dădea din cînd în cînd cite un ban și cel doi bătrîni zîmbeau semnificativ cînd li se reproșa că ne răsfață. Bunicii puteau să povestească despre părlinții lor, despre părlinții acestora, iar noi

ședeam pe întuneric la lumina flăcării din vatră și deși cuvintele: moarte, boală, război, nu lipseau în aceste povestiri — încrederea pe care părinții căutau să ne-o insuflă prin cuvinte abstracte, ca « mai bine », și « altfel », deveneau aci, în odaia bunicilor mai concrete. Oamenii au mâncat piine, au cules mere, au muls vaci, au tras clopote. De părinți ne cuprindea mila pentru modul insistent, aproape disperat în care erau preocupați de fericirea noastră. De bunici nu trebuia să ne fie milă. Până și decrepitudinea lor ni se părea sănătoasă. Erau bătrâni și cuvântul acesta suna bine. Cînd povestim despre copilăria noastră dură, despre tinerețea noastră aspră, lăsăm și mai multe lucruri la o parte. Un rîu era încă un rîu, nu o albie care trebuie supusă unui test mai înainte de a fi lăsată copiilor pentru joacă. Piinea pe care am mâncat-o, nu mai există astăzi decît în unele prăvălii speciale, pentru unii aleși, care au destui bani să o cumpere și destul timp să și-o procure. « Piinea naturală » va fi curînd mai scumpă decît un homar. Natura nu mai e simplă; ea are valoare expozitivă, e aci pentru a fi vizionată, copacii trebuie protejați prin lege, îmbătrînirea e considerată o rușine. Cu toate că se mărește « nivelul vîrstei », lipsesc oamenii bătrîni. Că părinții sînt nervoși și se uită hăituiți la ceas și la calendar, se datorează stării lor hibride. Își au « locul în lume », trebuie să și-l păstreze, nu sînt chiar atît de siguri pe cît trebuie să arate că sînt. Un copil bun are milă de părinții săi. Evită corecturile pe care ar trebui să le facă amintirilor lor. Uneori le vine în minte: nu aveam acasă decît o cămară de vechituri, dulapuri cu picioarele rupte, oglinzi sparte, în cutii aveam pălării uitate, haine mîncate de molii, o vioară veche, reviste: erau aci cărucioare de copii, lăzi și cufere. Nu mai există astfel de cămări în casele noastre. În locuințele noastre nu mai există loc pentru ele.

Școlile devin din ce în ce mai luminoase, institutorii din ce în ce mai instruiți, bunicii însă — cu toate că există mai mulți bătrîni ca altădată — sînt pe cale de dispariție. Nicio mirare deci că copiii se îmbulzesc la cinematograful și ascultă povești pe întuneric. E cineva care să nu fi auzit vreodată oftatul general de ușurare cînd, la reprezentațiile pentru copii, se stinge în fine lumina? Adulții indignați se miră cînd copiii consideră autentic ceea ce li se trece pe dinaintea ochilor. Copiii fug mereu de ore și de calendar; fără să-și dea seama se trezesc în viitor. Istoria n-o înțeleg decît în detaliu: pălăria lui Napoleon (a avut-o într-adevăr pe cap?) este concretă. Ceea ce a făcut el a fost bine sau rău? Pentru răspuns nu există zone sentimentale intermediare. Ce nu-i Da sau Nu, e suspect. Nici la cinematograful nu există decît buni sau răi, în cel mai bun caz sînt admiși ca treaptă intermediară converțiții. Întreg restul e plictisitor și suspect.

Noi, adulții, sîntem într-o situație disperată: vrem binele maxim. Școlile întunecoase sînt oribile, institutorii prost pregătiți o plagă, cămările cu vechituri, neigienice. De ce să nu facem totul să le ajutăm copiilor să-și găsească locul în lume? Psihologie și psihoterapie, medicamente și tratamente, grădinițe vesele, mobile frumoase. Nu trebuie făcute economii cînd e vorba de binele copiilor. S-ar putea să-i împovărăm astfel, să nu izbutim să-i facem decît să-și găsească prea devreme locul în lume, să

creștem mici monștri care la vîrsta de patru ani să-și închipuie că « Hans cel cu noroc » a fost de-a dreptul smintit cînd și-a schimbat bulgărul de aur pe o tociță.

Bunicile sînt ofensate cînd sînt luate ca atare, bunicii în azilele de bătrîni, și în camere mobilate devin șosaci, își caută ocupații secundare, pentru că cea principală, de bunic, nu se mai caută. Locuințe luminoase, școli luminoase, creșe de sticlă, fără bunici, fără întuneric — cele ce ar umplea cămărilor de vechituri să fie predate cimitirelor de vechituri ale orașelor. Nici bisericile nu mai sînt întunecoase — singurele locuri în lume unde se mai garantează întunericul sînt cinematografele.

În toate timpurile și în toate colțurile copiii au fost chinuți pentru că adulții au căutat să le impună propria lor optică. În fine apărea strigătul de alarmă: doar nu mai ești un copil. Cu acesta, copiii erau eliberați și totodată condamnați; nu mai ești copil, ești un fiu, o fiică, responsabil, supus timpului, pregătit să împlinești un scop: să-ți găsești locul în lume. Nu ești încă tînr cînd ai încetat să fii copil, ci vei deveni. Noi spaime, noi bucurii se înfiripă. Noi, adulții, ne ocupăm poziția cu strivitoarea certitudine a unui lucru de la sine înțeles; noi ne avem locul în lume, mai rău: ne-am făcut socotelile cu viața, am ajuns la mijloc, știm pînă unde ne putem întinde. Încrederea pe care ne-o acordă copiii poate fi distrusă cu o simplă clipire din ochi rău înțeleasă. Nici nu ne dăm seama cît este de mare creditul pe care ni-l acordă și cît de repede îl putem pierde.

În românește de HORIA STANCA

TĂCERILE DOCTORULUI MURKE

nuvelă

În fiecare dimineață, de îndată ce pășea în clădirea centrului de Radio-difuziune, Murke se supunea unor esențiale exerciții de gimnastică: se urca în ascensor, dar nu cobora la etajul al doilea, unde se afla biroul său, ci continua să urce, trecînd prin fața etajului al doilea, al treilea, al patrulea, al cincilea și, de fiecare dată, se înspăimînta cînd platforma cabinei continua să se ridice pînă dincolo de etajul al cincilea, pătrunzînd cu scrîșnete, în spațiul acela gol, cu bare îmbîcsite de vaselină, cu lanțuri pline de ulei, care trăgeau în sus sau împingeau în jos fierăria cabinei. Privea cu ochii mari, plini de teamă, acest unic loc plin de gunoaie al centrului de radio și răsuflea ușurat cînd cabina, urnindu-se, învingînd inerția și încadrîndu-se în ordinea prestabilită, cobora încet trecînd prin dreptul etajului cinci, patru, trei. Murke știa foarte bine că spaima sa nu are niciun temei: firește nu se putea întîmpla nimic, și chiar de s-ar fi întîmplat ceva, el s-ar găsi, în cel mai rău caz, sus, unde liftul se oprește: ar rămîne o oră, cel mult două, închis acolo. Avea de fiecare dată o carte în buzunar și țigări. Dar de cînd există clădirea centralei de radio ascensorul nu a avut nici o pană. Reveneau periodic zilele în care era supus reviziei, zile în care Murke trebuia să renunțe la cele patru minute și jumătate de spaimă. Și în acele zile era nervos și plictisit ca acei oameni care nu iau nimic în gură la micul

dejun. Murke avea nevoie de această spaimă, așa cum alții au nevoie de o cafea, de un terci de ovăz sau de un suc de fructe.

Cînd cobora apoi din lift, la etajul al doilea, unde se afla secția sa « Cuvîntul cultural », era voios și destins ca toți oamenii care-și iubesc și se pricep în meseria pe care o exercită. Descuia ușa biroului, se îndrepta liniștit spre fotoliul său, se așeza, își aprindea o țigară. Venea totdeauna primul la slujbă. Era tînăr, inteligent, simpatic și i se iertau pînă și scurtele accese de obrăznicie, fiindcă toți știau că studiasse psihologia și promovase cu brio.

De două zile însă, Murke avea motive speciale, pentru a renunța la micul lui dejun de spaimă; sosise la ora opt, intrase direct într-un studio și se așternu pe lucru. Primise din partea directorului misiunea de a ajusta două prelegeri despre esența artei pe care Bur-Malottke le înregistrase pe bandă și care, la cererea aceluiași Bur-Malottke, urmau să fie modificate conform propriilor sale indicații. Încă de prin 1945, în perioada acelor mari entuziasme religioase, Bur-Malottke se convertise, dar deodată, « peste noapte » cum spunea el, a început « să fie bîntuit de serioase îndoieli asupra religiei », ba chiar să se simtă « vinovat de puternica interferență religioasă care domnea la radio ». În consecință, ajunsese la concluzia că Dumnezeu, pe care îl cita copios în cele două prelegeri ale sale fiecare de cîte o jumătate de oră, asupra esenței artei, Dumnezeu urma să fie eliminat și înlocuit printr-o formulă mai adecvată mentalității care-l făcuse să se convertească în 1945; propusese el însuși directorului ca noțiunea de Dumnezeu să fie înlocuită cu expresia « cea ființă superioară, pe care o stimăm », dar, fiindcă nu mai voia să imprime cele două prelegeri în întregime, ceruse ca noțiunea să fie ștearsă, iar în locul ei să se introducă « cea ființă superioară pe care o stimăm ». Bur-Malottke era prieten cu directorul, dar nu prietenia a fost aceea care-l făcuse pe director să-și dea asentimentul, ci pur și simplu faptul că Bur-Malottke nu putea fi contrazis niciodată. Era autorul a nenumărate cărți cu conținut eseistic-filozofic-religios și istoric-cultural, făcea parte din redacția a trei reviste și două ziare, în plus era și lector principal într-o mare editură. Fusese întrutotul de acord ca miercuri să treacă pentru un sfert de oră pe la studio și să rostească în fața magnetofonului expresia « cea ființă superioară pe care o stimăm », tot de atîtea ori de cîte ori pronunțase cuvîntul Dumnezeu, în prima versiune a prelegerilor sale. Restul rămînea pe seama inteligenței tehnice a oamenilor de la radio.

Directorul avusese destulă bătaie de cap pînă să găsească omul căruia să-i încredințeze o astfel de sarcină; chiar din prima clipă se gîndise la Murke, dar tocmai acest fapt îl făcu să ezite, oarecum în ciudat. Nu în zadar era un om plin de vitalitate. Ezită vreo cinci minute, se gîndi la Schwend-

ling, la Humkoke, la domnișoara Broidin, dar pînă la urmă reveni tot la Murke, deși nu prea îl simpatiza. Este drept că îl angajase de cum îi fusese prezentat, dar o făcuse întocmai ca un director de grădină zoologică, îndrăgostit de iepuri și căprioare, care procură și animale de pradă, fiindcă și animale de pradă trebuie să se găsească într-o grădină zoologică. Pentru el, îndrăgostitul de iepuri și căprioare, Murke nu era altceva decît o bestie intelectuală. Și fiindcă pînă la urmă învinsese în el vitalitatea, îl însărcină pe Murke cu ajustatul prelegerilor lui Bur-Malottke. Prelegerile erau programate pentru joi și vineri, iar remușcările lui Bur-Malottke se născuseră în noaptea de duminică spre luni. Să-l fi refuzat pe Bur-Malottke, însemna curată sinucidere, iar cum directorul era plin de viață, nici prin gînd nu-i trecea să se sinucidă.

Așadar, luni după amiază și marți dimineața, Murke ascultă de trei ori cele două prelegeri de cîte o jumătate de oră ale lui Bur-Malottke asupra esenței artei, îl șterse pe Dumnezeu și în locul lui lăsa pe bandă mici pauze. În tot timpul acesta, fumă împreună cu tehnicianul, fără să scoată o vorbă măcar, cu gîndurile duse la vitalitatea directorului și la acea ființă superioară pe care Bur-Malottke o stima.

Nu citise pînă atunci nici un rînd scris de Bur-Malottke și nici nu ascultase vreo prelegere a acestuia. În noaptea de luni spre marți visă o scară înaltă cît turnul Eiffel și abruptă pe care începu s-o urce; foarte curînd își dădu seama că treptele erau unse cu săpun, iar jos, la capătul scării, stătea directorul și-i striga: « Hai, Murke, dă-i drumul . . . arată ce poți . . . dă-i drumul ! » În noaptea de marți spre miercuri avu alt vis, cam asemănător: se făcea că ajunsese, fără să vrea, într-un iarmaroc unde era un tobogan. Plăti unui om taxa de 30 de pfenigi, dar de îndată ce păși pe tobogan observă că acesta avea o lungime de cel puțin zece kilometri; cale întoarsă nu mai putu face, mai ales că omul căruia îi plătise cei 30 de pfenigi, i se păru a fi însuși directorul.

În cele două dimineți care urmau acestor vise, renunță la nevinovatul mic dejun de spaimă din spațiul de la capătul de sus al ascensorului.

Acum era miercuri și în noaptea precedentă nu visase nimic, nici săpun, nici tobogan, nici pe director. Păși zîmbind pragul instituției, luă liftul și urcă pînă la etajul șase — patru minute și jumătate de spaimă, scrișnet de lanțuri, spațiu plin de gunoarie — apoi coborî la etajul patru, intră în studioul asupra căruia se înțelese cu Bur-Malottke. Era zece fără două minute cînd se așeză în fotoliul verde, făcu un semn cu mîna tehnicianului și-și aprinse o țigară. Respiră liniștit, scoase un bilet din buzunarul de sus al hainei și-și aruncă ochii asupra ceasului. Bur-Malottke era punctual, mersese vestea despre punctualitatea lui. Și în adevăr, în clipa în care limba

mică a ceasului străbătu cele șaiszeci de minute care precedau ora zece, iar limba mare se așeză încet pe cifra doisprezece, se deschise ușa și Bur-Malottke păși în studio. Murke se ridică, zîmbi grațios, se îndreptă spre el și se prezentă. Bur-Malottke îi strînse dreapta, zîmbi și spuse:

— Îmi pare bine, să-i dăm drumul . . .»

Murke luă biletul de pe masă, trase din țigară, și enumerînd de pe bilet, îi spuse lui Bur-Malottke:

— În cele două prelegeri, Dumnezeu apare exact de douăzeci și șapte de ori; vă rog deci să repetați de douăzeci și șapte de ori ceea ce trebuie să punem la loc. V-aș rămîne însă recunoscător, dacă ați repeta de treizeci și cinci de ori, fiindcă nu-i rău să avem și vreo cîteva rezerve.

— S-a făcut, răspunse Bur-Malottke zîbind și așezîndu-se.

— Mai este însă și o mică încurcătură, continuă Murke, și anume, la cuvîntul Dumnezeu, în prelegerile dumneavoastră bineînțeles, raportul cauzal, exceptînd genetivele, nu prea iese în evidență, așa încît la «acea ființă superioară pe care o stimăm» acest raport trebuie să fie precizat mai ferm. Avem nevoie — adăogă zîbind — în total de zece nominative și cinci acuzative, așadar de cincisprezece ori «acea ființă superioară pe care o stimăm» — apoi șapte genitive, deci: «ale acelei ființe superioare pe care o stimăm», — cinci dative: «acelei ființe superioare pe care o stimăm», — și, în sfîrșit, mai rămîne un vocativ acolo unde spuneți: « . . . o doamne ! ». Permiteți-mi să vă propun să lăsăm vocativul, dar să-l roștiți cam în felul următor: « O, tu ființă superioară, pe care te stimăm ».

Firește Bur-Malottke nu bănuise asemenea complicații: începuse să transpire. Îl supăra mai ales neclaritatea aceluia raport cauzal. Murke însă continuă:

— În total, pentru cele douăzeci și șapte de expresii o să avem nevoie în plus de un minut și douăzeci de secunde, întrucît «Dumnezeu» nu pretinde decît douăzeci de secunde pentru a fi rostit. Ca urmare a modificărilor, va trebui să scurtăm fiecare prelegere cu cîte o jumătate de minut.

Bur-Malottke începuse să transpire din abundență; se blestema deopotrivă pe sine, cît și îndoilele care-l cuprinseseră așa dintr-o dată și întrebă:

— Ați tăiat ceva pînă acum?

— Desigur, răspunse Murke, scoțînd din buzunar o cutie de tablă în care cîndva fuseseră țigări, și, deschizînd-o, i-o arătă lui Bur-Malottke. Cutia era plină cu sfîrcuri de benzi și Murke rosti cu voce calmă:

— E Dumnezeu rostit de dumneavoastră de douăzeci și șapte de ori. Aveți nevoie de el?

— Nu mulțumesc, ripostă înfuriat Bur-Malottke. Am să vorbesc personal cu directorul în privința celor două jumătăți de minut. Ce emisiune urmează după prelegerea mea?

— Mîine, încep Murke, urmează după prelegere o emisiune rutinieră : « Noutăți din viața locală », redactată de dr. Grehm.

— Blestematul, rosti Bur-Malottke, ăsta n-o să mă lase să termin.

— . . . iar poimîine, continuă Murke, urmează după emisiunea dumneavoastră « Să ne desmormăm picioarele, dansînd ».

— Huglieme, rosti Bur-Malottke, ăsta de la secția distractivă n-a cedat nici măcar o frîntură de secundă pentru cultură.

— Adevărat, pînă acum n-a cedat, niciodată — completă Murke, cu o expresie docilă pe chipu-i feciorelnic — niciodată de cînd sînt eu aici.

— Bine, spuse Bur-Malottke, uitîndu-se la ceas. În zece minute sîntem gata. Restul aranjez eu cu directorul. Să-i dăm drumul. Vreți să-mi dați biletul acela al dumneavoastră.

— Cu plăcere, eu am înregistrat totul în memorie.

Tehnicianul lăsă jos ziarul, de îndată ce Bur-Malottke ajunsese în micuța cabină de sticlă. Zîmbi. În tot timpul celor șase ore din după amiezele de luni și marți, cît ascultaseră prelegerile lui Bur-Malottke, Murke și tehnicianul nu schimbaseră nici un cuvînt, se priviseră din cînd în cînd, o dată îl îmbie Murke pe tehnician cu o țigară, a doua oară, tehnicianul pe Murke, oridecîte ori făcuseră o pauză. De data aceasta, cînd Murke îl văzu pe tehnician zîmbind își spuse : « Dacă există cumva prietenie pe lumea asta, omul ăsta este într-adevăr prietenul meu. » Așeză pe masă cutia de tablă cu bucățelele de benzi din prelegerile lui Bur-Malottke și-și spuse liniștit « Să-i dăm drumul ». Deschise microfonul și rosti : « Cred că putem renunța la probele de voce, domnule profesor. Sînt de părere să începem imediat; vă rog să începeți cu nominativele. »

Bur-Malottke dădu din cap, Murke închise microfonul, apăsă pe buton și aprinse lampa verde din studio. Auzi vocea solemnă și bine strunită a lui Bur-Malottke : « Acea ființă superioară, pe care o stimăm, — aceea ființă superioară . . . »

Buzele lui Bur-Malottke se țuguiau în fața microfonului de parcă ar fi vrut să-l sărute, nădușeala îi inundase obrajii. De dincolo de peretele de sticlă, calm și imperturbabil, Murke îl privea indiferent și în clipa următoare îl întrerupse, anunțîndu-l prin microfon :

— Iertați-ne, vă rugăm, domnule profesor, banda a fost defectă. Trebuie s-o luăm de la început. Cu nominativele.

Bur-Malottke izbucni în blesteme amarnice dar pe care numai el le auzi, deoarece Murke avu grijă să decommuteze microfonul, pe care nu-l deschise decît cînd Bur-Malottke reluă « ființa supremă pe care o stimăm » la nominativ. Murke era un tînr căruia îi plăcea să se creadă bine crescut.

Departa de el orice resentiment. În clipa în care însă Bur-Malottke trecu la genitive, simți cum se naște și crește un nou sentiment pînă atunci necunoscut lui: ura față de această matahală lungă și deșirată, ale cărui cărți într-un tiraj de două milioane trei sute cincizeci de mii de exemplare se lăfăiau în biblioteci, în librării, pe mesele de lucru. O clipă simți nevoia să izgonească acest nou sentiment. După ce însă Bur-Malottke ajunse să rostească două genitive, îl întrerupse din nou, comunicîndu-i:

— Nu vă supărați că vă întrerup: nominativele au ieșit excelent, de asemenea și primul genitiv, dar începînd de la al doilea, nu mai merge. Trebuie să reluăm. Ceva mai blînd, mai calm; permiteți-mi să vă exemplific. În ciuda opoziției lui Bur-Malottke, Murke făcu un semn tehnicianului și acesta comută microfonul din studio. Bur-Malottke se cutremură, sudoarea-i curgea pe obraji, își astupă urechile. Zadarnic. Murke și tehnicianul își vedeau de treabă. Îl priveau calmi, pînă observară din mișcările buzelor că Bur-Malottke și-a reluat apelațiile adresate ființei superioare: abia după aceea refăcură legătura. Bur-Malottke ajunsese la dative: «acelei ființe superioare, pe care o stimăm . . .»

După ce epuiză dativul, mototoli foaia de hîrtie, se ridică learcă de transpirație, și dădu să iasă, dar vocea calmă, insinuantă a lui Murke îl invita să mai rămînă:

— Ați uitat vocativul, domnule profesor.

Priviri plini de ură se ațintiră asupra lui Murke, dar pînă la urmă răsună în microfon: «O, tu ființă supremă, pe care o stimăm».

Voi din nou să iasă din cabină, dar din nou glasul lui Murke îl opri:

— Scuzați-ne, domnule profesor, dar propozițiunea rostită în felul acesta este inutilizabilă.

— Pentru Dumnezeu, nu exagerați, interveni și tehnicianul.

Se rezimă de peretele de sticlă al cabinei, lîngă ușă, de parcă glasul lui Murke l-ar fi ținut în acel loc.

Nu i se mai întîmplase așa ceva; glasul cald, insinuant, tineresc îl chinuia, cum nu-l mai chinase nimeni pînă atunci. Murke nu se dădu bătut:

— În ce mă privește, pot intercala fraza și așa cum a fost rostită, dar să știți, domnule profesor, că strică tot efectul.

Bur-Malottke, făcu o întoarcere, se postă în fața microfonului și, epuizat, dar totuși solemn, rosti:

— O, tu ființă superioară, pe care o stimăm . . .

Fără să-l învrednicească măcar cu o privire pe Murke, părăsi apoi studioul. Era zece și un sfert, dar cînd dădu să iasă, se pomeni față în față

cu o tînă ră drăguță, cu niște partituri în mînă. Avea părul roșcat, proaspăt pieptănat, pășea energic spre microfon, îl dădu deoparte, mută masa din loc, ca să dispună de cît mai mult spațiu.

În cabina de sticlă, Murke începuse de vreo jumătate de minut o conversație cu Huglieme, redactorul secției « Divertismente », care văzînd cutia de țigări îl întrebă :

— Mai ai nevoie de ea ?

— Da, desigur, răspunse Murke.

Între timp, femeia cu părul roșcat începu să cînte : « Culege-mi buzele așa cum sînt, că-s dulci ». Huglieme interveni în microfon :

— Ține-ți fleanca măcar vreo douăzeci de secunde, nu vezi că nu sîntem încă gata ?

Tînă ră cîntăreață zîmbi, își țuguie buzele și replică pe dată :

— Cămilă libidinoasă !

Murke se adresează tehnicianului :

— Am să revin pe la unsprezece ca să tăiem banda și să-i introducem modificările.

— O s-o și ascultăm din nou ?, întrebă tehnicianul.

— Nici dacă mi-ar da un milion de mărci.

Tehnicianul aprobă cu un gest al capului și începu să aranjeze banda pentru cîntăreață roșcată.

Murke ieși.

Scoase o țigară, dar nu o aprinse, ci se îndreptă spre cel de al doilea ascensor, aflat pe latura sudică a clădirii și care cobora la cantină.

Covoarele, coridoarele, mobilele, tablourile, toate îl încîntau. Pretutindeni erau covoare frumoase, coridoare frumoase, tablouri alese cu gust. Și deodată îi trecu prin minte să lipească pe undeva poza aceea de prost gust reprezentînd inima lui Isus, pe care i-o trimisese maică-sa. Se opri, privi în jur, ascultă, scoase poza din buzunar și o fixă pe ușa regizorului-secund al secției « Teatru la microfon ». Era o poză pestriță, stridentă, iar sub desenul inimii se putea citi : « *M-am rugat pentru tine la sfîntul Iacob* ».

Își văzu apoi de drum și coborî cu liftul spre cantină. Pe latura aceasta a clădirii radiodifuziunii se și montaseră pretutindeni scrumierele în formă de bot, ale firmei Schrör, care obținuse premiul întîi la concursul de scrumiere. Atîrnau pretutindeni lîngă cifrele roșii, luminate, care indicau etajele : un patru roșu — o scrumieră în formă de bot, marca Schrör ; un trei roșu — o scrumieră în formă de bot, marca Schrör . . . Erau frumoase

scrumierele acelea din cupru, aducînd mai degrabă cu o scoică sprijinită pe un fel de plantă marină foarte originală, tot din cupru, parcă un fel de alge înnodate. Fiecare scrumieră costase două sute cincizeci și opt de mărci și șaptezeci și cinci de pfenigi. Erau atît de frumoase încît lui Murke nu-i venea să scuture scrumul în ele, nici să arunce în ele mucurile de țigară. Probabil că și restul personalului împărtășea aceleași sentimente, deoarece sub splendidele scrumiere puteai găsi în permanență cutii goale de țigări, mucuri, scrum. Nimănui nu-i venea să facă uz de aceste scrumiere foarte estetice, foarte arămite, dar totdeauna goale.

De cinci ori apărură în fața lui Murke cinci cifre roșii și cinci scrumiere; cînd, înșfîrșit apăru și un 0, aerul din jur părea mai cald, izuri de mîncare se răspîndeau în voie. Murke intră în cantină. Într-un colț, trei colaboratori externi ședeau la o masă plină cu păhăruțe pentru ouă, coșulețe de pîine și cești de cafea.

Realizaseră un serial radiofonic « Plămînul, organ al omului », își primiseră onorariul, luaseră împreună micul dejun și acum se aflau la un păhărel de rachiu, meditînd asupra impozitului care li se reținuse. Pe unul dintre ei, Wendrich, Murke îl cunoștea foarte bine, dar tocmai în clipa aceea, Wendrich perora înfuriat: Artă! — Artă! și apoi încă o dată: Artă-artă! Murke simți fiorii străbătîndu-l, întocmai ca broasca lui Galvani în clipa cînd luase cunoștință de prezența curentului electric. În ultimele două zile nu auzise decît cuvîntul *artă*, ieșit din gura lui Bur-Malottke, exact de o sută treizeci de ori, în ambele prelegeri. Și cum ascultase de trei ori benzile, însemna patrușutedouăzeci, număr suficient de mare ca să-i fie lehamite de orice discuție despre artă. Se strecură pe lîngă bufet și se opri într-o nișă din capătul opus al cantinei, mulțumit că locul nu era ocupat de nimeni. Se așeză în fotoliul cu perne galbene, își aprinse abia acum țigara pe care o ținuse în gură. Cînd apăru Wulla, chelnerița, comandă:

— Un suc de mere, te rog, fericit și de astă dată că Wulla dispăru de îndată. Închise ochii și, fără să vrea, ascultă convorbirea celor trei colaboratori externi din colțul opus, care-și băteau gura sporovăind despre artă. Și de fiecare dată cînd unul dintre ei pronunța cuvîntul *artă*, Murke se cutremura. « Parcă m-ar biciui », își spuse.

Cînd Wulla reveni cu sucul de mere, privirile ei se ațintiră îngrijorate asupra lui Murke. Era o fată înaltă, voinică, fără să fie grasă, avea o față senină, voioasă. Turnînd suc din carafă, spuse:

— Ar trebui să vă luați un concediu, domnule doctor, și să mai lăsați tutunul.

Cîndva o chemase Wilfriede-Ulla, dar din spirit de economie, deveni Wulla. Nutrea o deosebită admirație față de cei de la secția culturală.

- Lasă-mă în pace, te rog, murmură Murke, lasă-mă în pace.
- . . . și ar mai trebui să vă duceți și la un cinematograf cu o fată simplă, drăguță — completă Wulla.
- Am să mă duc chiar astă seară, îți promit, dar lasă-mă acum.
- Nu-i nevoie să fie prea deșteaptă, continuă Wulla, doar drăguță, liniștită și cu puțină inimă. Există încă și de astea.
- Știu, există, cunosc și eu una.

« Ei, așa mai merge, » își spuse Wulla, îndreptându-se spre masa celor trei colaboratori externi care comandară încă trei păhărele de rachiu și trei cafele. Bieții de ei, continuă să cugete Wulla, arta asta i-a scrîntit de-a binelea. Îi simpatiza pe cei trei colaboratori externi și cu dragă inimă i-ar fi convertit la cumpătare. Dar ce să-i faci, cum dau de bani, îi zvîrle pe fereastră, conchise Wulla, în drum spre bufet să ceară cele trei rachiuuri și trei cafele.

Murke sorbi suc de mere, stinse țigara în scrumieră și se gîndi cu groază la răstimpul dintre 11 și 1 cînd urma să ciopîrtească din nou benzile cu prelegerile lui Bur-Malottke pentru a intercala modificările. La două fix, directorul voia să asculte benzile refăcute. Murke își aminti de săpun, de trepte, treptele acelea abrupte, de tobogan, de vitalitatea directorului, gîndurile îi zburară la Bur-Malottke, dar se înspăimîntă de-a binelea cînd îl văzu pe Schwendling intrînd în cantină și îndreptîndu-se spre colțul unde se refugiase.

Schwendling purta o cămașă în carouri mari, roșii și negre, și fredona șlagărul zilei : « Culege-mi buzele așa cum sînt, că-s dulci », cînd dădu cu ochii de Murke :

- Aici erai ? Credeam că tai în felii brînză lui Bur-Malottke.
- La unsprezece, răspunse Murke.
- Wulla, o bere, una de o jumătate, strigă peste masă Schwendling. Să știi că meriți din plin un concediu suplimentar . . . Trebuie să fie îngrozitor. Bătrînul mi-a spus despre ce este vorba.

Murke nu răspunse, Schwendling continuă :

- Ai auzit despre noutatea lui Murkowitz ?

Murke dădu din cap a neștiință și plictis, dar întrebă mai mult de curtoazie :

- Ce s-a întîmplat ?

Wulla aduse berea, Schwendling sorbi din ea, trase aer în piept :

- Murkowitz a scris un « ficers » despre taiga.

Murke rîse :

- Și ce face Femi ?
- Ei, el scrie un ficers despre tundră.
- Și Weggucht ?

—Weggucht scrie un ficers despre mine, pe urmă scriu eu unul despre el, conform proverbului: una mie, una ție.

În clipa aceea, unul dintre cei trei colaboratori sări de la masă și începu să zbiere: « Arta — asta, asta-i chestia !

Murke făcu un gest de apărare ca un soldat care se retrage în groapa sa cînd aude foc de armă dinspre inamic. Mai sorbi apoi din suc de mere și se cutremură din nou cînd auzi un glas în megafon: « Domnul doctor Murke este așteptat în studioul treisprezece. . . Domnul doctor Murke este așteptat în studioul treisprezece ». Megafonul se afla deasupra bufetului, sub dictonul pe care însuși directorul ordonase să fie scris cu litere pictate: *Disciplina înseamnă totul.*

— Nu mai este nimic de făcut, spuse Schwendling, Du-te !

— Da, nu mai este nimic de făcut, repetă Murke, ridicîndu-se și sorbind ultimul strop de suc de mere. Trecu pe lîngă masa celor trei colaboratori, se urcă în lift și numără de cinci ori cîte cinci cifre roșii și cinci scrumiere în formă de bot, marca Schrör. Văzu și poza cu inima lui Hristos atîrnată pe ușa regizorului-secund.

— Slavă domnului, avem cel puțin și o poză de prost gust la Radio.

Întră în studio unde tehnicianul foarte liniștit ședea în fața a patru cutii de carton, și întrebă plictisit:

— Ce s-a întîmplat?

— Nimic, ăștia de dinainte au terminat mai devreme, așa că am cîștigat noi o jumătate de ceas. Mi-am zis că ar fi bine să folosim acest timp.

— Foarte bine, răspunse Murke, de-altfel am o întîlnire la unu. Să-i dăm drumul. Ce-i cu cutiile astea?

— Mi-am luat pentru fiecare caz cîte o cutie, începu tehnicianul: în prima sînt acuzativele, într-a doua, genitivele, într-a treia dativale și într-a patra — arătînd spre o cutie aflată mai spre dreapta pe care scria CIOCOLATA PURĂ — sînt cele două vocative, în colțul din dreapta, vocativul bun, în stînga, vocativul fals.

— Minunat, exclamă. Murke. Ai și tăiat în bucățele rahatul?

— Da, și dacă v-ați notat succesiunea în care trebuie să fie așezate cazurile, într-o oră nu avem ce face. Le-ați notat?

— Firește, răspunse Murke, scoțînd din buzunar foaia de hîrtie unde înșirase cifrele de la 1 la 27, urmate fiecare de cîte un caz. Se așeză, oferî o țigară tehnicianului, fuma ră amîndio în timp ce tehnicianul derula benzile cu cele două prelegeri ale lui Bur-Malottke.

— La prima tăietură trebuie un acuzativ, spuse Murke și tehnicianul scoase din prima cutie un sfîrc de bandă pe care-l lipi în locul gol.

— La a doua, un dativ.

Lucrul mergea strună și Murke se mai înveseli văzînd progresul pe care-l înregistrau.

— Și acum vine vocativul, spuse, o să-l luăm pe ăla prost.

Tehnicianul zîmbi, scoase vocativul prost și-l lipi la locul potrivit.

— Altceva, altceva, ce mai vine acum?

— Genetivul, gîfii Murke.

Directorul citea totdeauna cu multă atenție scrisorile ascultătorilor. De astă dată, scrisoarea pe care o ținea în mînă avea următorul cuprins:

« Dragă Radio, ai în fața ta pe una din cele mai fidele ascultătoare. Sînt o bătrînică, o bunicuță de șaptezeci și șapte de ani, care te ascultă zilnic de vreo treizeci de ani. Te-am lăudat totdeauna. Poate că-ți amîn-tești de scrisoarea pe care ți-am scris-o după emisiunea « Cele șapte suflete ale vacii Kaweida ». A fost e emisiune grozavă — dar să știi că acum sînt supărată pe tine. E revoltător cît de puțin se ocupă radioul de sufletul cîinilor. Halal umanism, ce să spun ! O fi fost cum a fost Hitler, că se aude că a fost o scîrbă, dar una nu-i putem lua : a fost inimos față de cîini. Cînd va fi repus în toate drepturile sale, firește la radio, sufletul cîinelui? Așa cum ai încercat să faci în emisiunea « Cîinele și pisica », să știi că nu merge : a fost o adevărată insultă la adresa sufletului de cîine. Dacă micul meu Lohengrin ar putea să vorbească, ai avea multe de auzit din gura lui. A și lătrat, drăguțul de el, după emisiune, a lătrat, de ți se rupea inima, nu alta. Eu plătesc taxă lunară de 2 mărci ca orice ascultătoare și cred că am dreptul să fac uz de opinia mea și să te întreb : Cînd va fi repus în toate drepturile sale, la radio, sufletul cîinelui?

Cu prietenie, — deși acum sînt supărată pe tine,

A ta Jadwiga Herchen, fără profesie.

P.S. Dacă vreunul din tipii ăia cinici pe care-i iei drept colaboratori nu este în stare să cîntească sufletul cîinelui așa cum trebuie, îi pun la dispoziție ideile mele alăturate. Nu am pretenție la niciun fel de onorariu. Trimite mai degrabă suma la « Protecția animalelor ». Anexat: 35 de manuscrise.

A ta J.H.

Directorul oftă. Caută manuscrisele, probabil însă că secretara le și clasase la locul potrivit. Își curăți pipa, o puse în buzunar, își trecu limba peste buzele pline de vitalitate, apucă receptorul și-l ceru pe Krochy.

Krochy avea un mic birou, cu o masă mică, drăguță, la secția « Cuvîntul cultural » și răspundea de un sector tot atît de mic ca și biroul său : « Animalele în cultură ».

— Krochy, spuse directorul, cînd acesta ridică receptorul, cînd a avut loc ultima emisiune despre cîini?

— Cîini?... Domnule director, cred că nu a existat niciodată o astfel de emisiune, cel puțin de cînd sînt eu aici. . .

— Și de cînd ești dumneata aici, Krochy?

În micul său birou, Krochy începu să tremure fiindcă glasul directorului deveni dintr-odată foarte mîeros și nu era a bună cînd glasul directorului devenea mîeros.

— De zece ani, domnule director, acum se fac zece ani.

— E o adevărată porcărie, se răsti directorul, că în acești zece ani nu am dat nimic despre cîini. Și asta tocmai la resortul dumitale. Cum se numește ultima emisiune realizată de dumneata?

— Ultima mea emisiune. . . începu să se bîlbîie Krochy.

— Nu ți-am cerut să-mi repeți întrebarea, că nu sîntem la militărie.

— « Bufnițele în clădiri », răspunse sughițînd Krochy.

— Uite ce e: în următoarele trei săptămîni vreau să ascult o emisiune despre sufletul cîinilor, spuse din nou directorul și de astă-dată tot cu glas mîeros.

— Perfect, răspunse Krochy, iar după ce auzi telefonul închizîndu-se, răsuflă și exclamă: Doamne, Dumnezeuul meu.

Directorul întinse mîna după scrisoarea următoare.

În clipa aceea intră însă Bur-Malottke. Avea dreptul să intre neanunțat și făcea destul de des uz de acest drept. Continua să fie transpirat, se lăsa cu greutate în fotoliul din fața directorului.

— Bună dimineața, deci. . .

— Bună dimineața, răspunse directorul, dînd de-o parte scrisoarea ascultătorului. Cu ce vă pot fi de folos?

— Vă rog să-mi acordați un minut.

— Bur-Malottke nu trebuie să mă roage pentru un minut. Îi staula dispoziție ore, zile întregi, spuse directorul cu un gest de generozitate, plin de vitalitate.

— Nu, nu de un minut orar e vorba, ci de un minut de emisiune. Prelegerea mea, datorită modificărilor, s-a lungit cu un minut.

Directorul deveni deodată foarte grav, ca un satrap care împarte provinciile unei țări.

— Sper că nu este vorba de un minut din politic.

— Nu, ripostă Bur-Malottke, o jumătate de minut din știrile locale, și o jumătate de minut din emisiunea distractivă.

— Slavă domnului, am disponibil la partea distractivă, nouăzeci și șapte de secunde, iar la local, optzeci și trei de secunde, așa că i le pot ceda cu plăcere lui Bur-Malottke.

— Mă flatați, spuse Bur-Malottke.

— Cu ce-aș mai putea să vă servesc?

— V-aș fi foarte recunoscător, începu Bur-Malottke, dacă, cu un anumit prilej, s-ar putea corecta toate benzile pe care le-am înregistrat începînd din 1945. S-ar putea ca într-o zi — spuse el trecînd mîna peste frunte și privind melancolic un Brüller autentic atîrnat deasupra biroului directorial, — într-o bună zi, deci — acum începu de-a dreptul să se bîlbîie, fiindcă mărturisirea pe care voia s-o facă directorului era prea dureroasă pentru urmași — deci, într-o zi s-ar putea să mor, am să mor, e drept, — se opri din nou oferind directorului prilejul să facă un gest de apărare — și nu mă pot împăca cu gîndul că eventual, după moartea mea, cineva ascultînd benzile, să audă lucrurile spuse de mine, lucruri în care azi, bineînțeles, nu mai cred. Știți, în chestiunile politice, m-am lăsat și eu dus de valul anilor '50 și am făcut unele declarații, asupra cărora, azi, firește, am multe îndoieli. . . n-aș putea să le pun decît pe seama avîntului tineresc, care de altfel caracterizează întreaga mea operă. În ceea ce privește cele scrise, corecturile au și fost făcute și acum aș dori să-mi oferiți posibilitatea de a corecta și opera mea vorbită. . .

Directorul tăcu, tuși ușor ; pe frunte îi apărură broboane de sudoare, mici perle, aproape invizibile. Își aminti că începînd din 1945 Bur-Malottke vorbise în fiecare lună cel puțin cîte o oră. Calculă cu repeziciune, în timp ce Bur-Malottke își continua perorația : douăsprezece ore înmulțit cu zece fac o sută douăzeci de ore vorbite de Bur-Malottke.

— E poate o pedanterie, continuă acesta, dar știți că nu geniile — și aici directorul se simți flatat de pluralul « geniile » fiindcă se simțea și el inclus — ci conștiințele pătate socotesc acest lucru ca fiind nedemn ; marile genii au fost totdeauna niște oameni foarte pedanți. Știți că Himelshheim a cerut o dată ca întreaga ediție să fie culeasă din nou, pe cont propriu, numai fiindcă nu-i mai conveneau trei sau patru propozițiuni plasate pe undeva pe la mijlocul operei sale. Gîndul că prelegerile mele, cu care nu mai pot fi de acord ca pe vremea cînd binecuvîntam temporarul, ar putea fi transmise, a devenit insuportabil. Ați putea să-mi oferiți o soluție?

Numărul de perle de pe fruntea directorului începu să crească și să se mărească.

— Ar trebui să facem, începu el, dus pe gînduri, mai întîi un bilanț exact al tuturor prelegerilor care au fost înregistrate și transmise, să răscolim arhivele să și vedem dacă mai există toate.

— Sper, îl întrerupse Bur-Malottke, că nici o bandă nu a fost ștersă fără asentimentul meu. Și întrucît nu am primit nici o înștiințare în acest sens, înseamnă că nu s-a șters nimic. . .

— În orice caz, am să dau dispoziții în acest sens, spuse directorul.

— Vă rog chiar, răspunse scurt Bur-Malottke, ridicîndu-se.

— Bună dimineața, deci.

— Bună dimineața, spuse directorul, conducîndu-l pînă la ușă.

Cei trei colaboratori externi se hotărîră să comande masa de prînz. Băuseră cam mult, continuau să discute despre artă și cu toate că discuția nu mai era atît de înverșunată rămînea la fel de pasionantă. Rămaseră încremeniți cînd îl văzură pe Wanderburn intrînd în cantină. Wanderburn era un mare și genial poet melancolic, cu păr negru, o mutră simpatică dar cam nebărbierită și purtînd un ușor stigmat de celebritate. Se opri în fața mesii celor trei, se așază, sfîrșit, și spuse:

— Copii, dați-mi ceva de băut ; în casa asta simt de fiecare dată că aș putea muri de sete.

Îi dădură să bea un rachiou și restul dintr-o sticlă de sifon. Wanderburn goli paharul, îi împinse pe masă, îi privi pe cei trei și rosti:

— Vă atrag atenția copii, că radioul, cutia asta plină de rahat din care mîncă toți, din care au mîncat toți, nu este altceva decît o cutie de rahat, care o să ne ducă de rîpă.

Avertismentul său atît de drastic îi impresionă pe cei trei tineri ; nu știau că Wanderburn venea de la caserie de unde încasase o sumă frumușică pentru o prelucrarea timpă a « Cărții lui Iov ».

— Ne macerează, ne suge măduva, ne usucă, urmă Wanderburn. Ni-s zilele numărate.

Bău tot sifonul, se ridică și porni fluturîndu-și melancolic paltonul.

Exact la orele douăsprezece, Murke termină cu lipitul benzilor. Cînd ultimul dativ fu așezat la locul său, Murke se ridică de pe scaun. Era cu mîna pe clanță cînd tehnicianul îi spuse:

— O conștiință atît de sensibilă și scrupuloasă mi-ar place și mie să am. . . Ce facem cu cutia aia?, zise arătînd spre cutia fostă cu țigări de pe raftul unde se aflau benzile noi.

— Las-o acolo !

— De ce?

— Poate c-o să mai avem nevoie de ea.

— Crezi că s-ar putea să-l mai chinuie vreodată conștiința?

— Exclus nu este, dar să lăsăm timpul să vorbească, fu de părere Murke. La revedere.

Se îndreptă spre primul ascensor, coborî pînă la etajul al doilea și intră, pentru prima dată în ziua aceea, în biroul lui. Secretara era la masă, Humkoke, șeful lui Murke, ședea la telefon și citea o carte. Cînd intră Murke, îi zîmbi și se ridică:

— Bravo, văd că mai ești în viață. . . A dumitale este cartea de colo? Dumneata ai pus-o pe birou? și-i arată cartea cu coperta întoarsă spre el.

— Da, e a mea.

Cartea avea o supracopertă verde-cenușie, bătînd în portocaliu și purta titlul « Lirica lui Batley »; era vorba de un tînr poet englez care în urmă cu veacuri întocmise o antologie a slang-urilor londoneze.

— E o carte excepțională, completă Murke.

— Da, e minunată, completă Humkoke, dar dumneata n-ai să înveți niciodată nimic.

Murke îl privi întrebător.

— N-ai să înveți niciodată că asemenea cărți nu se lasă pe birou, mai ales cînd se știe că trebuie să apară pe aici Wanderburn, care apare mai totdeauna. Țasta a mirosit imediat despre ce e vorba. A răsfoit-o, a citit vreo cinci minute. Urmarea ai s-o vezi.

Murke tăcea.

— Urmarea o să fie, continuă Humkoke, două emisiuni de cîte o oră ale lui Wanderburn despre lirica lui Batley. Tipul este în stare să ne-o prezinte într-o bună zi și pe bunică-sa, transformată în *feature*, ceea ce nu ar fi rău, dacă una din bunicile sale nu ar fi fost și bunica mea. Ține minte, Murke, nu lăsa niciodată vreo carte grozavă pe birou, cînd urmează să treacă pe aci Wanderburn. . . Și acum poți pleca, ești liber după amiază, meriți această libertate. A terminat Kram? Ai ascultat din nou banda?

— Totu-i în ordine, dar de ascultat, n-am mai ascultat-o. Mi-a fost peste puțință.

— Mi-a fost peste puțință, ce-i vorbăria asta copilărească?

— Dacă mai aud o singură dată pe ziua de azi cuvîntul *artă* cred că am să înnebunesc.

— Ești de pe acum, și cred că ai toate motivele să fii. Fiindcă trei ore cu Bur-Malattke înseamnă sfîrșitul, ăsta e în stare să distrugă și pe cel mai solid om.

Zvîrli cartea pe masă, se apropie de Murke și-i spuse:

— Pe vremea cînd eram un tinerel, așa cum ești dumneata acum, a trebuit să scot trei minute dintr-un discurs de patru ore al lui Hitler. A trebuit să ascult de trei ori discursul pînă să-mi pot permite să opinez asupra celor trei minute care puteau fi eliminate. Pe vremea cînd începusem să ascult pentru prima dată benzile, eram nazist, dar a fost destul să le ascult de trei ori, ca să mă las de nazism; trebuie să recunoști că a fost o cură de dezintoxicare înfiorătoare, dar salvatoare.

— Uitați, spuse Murke încet, că eu eram vindecat de Bur-Malottke încă înainte de a-i citi cărțile.

— Ești o bestie, spuse rîzînd Humkoke, dar du-te acum. Bătrînul o să asculte benzile la ora două. Trebuie să-mi spui unde te pot găsi, dacă va fi nevoie.

— De la două la trei sînt acasă.

— Și încă ceva, spuse Humkoke, ce-i cu cutia asta galbenă de pe raft, ce-s cu capetele de benzi?

Murke roși.

— Sînt. . . fac colecții de capete de benzi, anumite. . .

— Ce fel de resturi? continuă Humkoke.

— Tăceri, fac colecție de tăceri.

Humkoke îl privi întrebător și Murke urmă:

— Cînd tai benzile la locurile unde vorbitorul face o pauză — un oftat, o respirație, liniște deplină — nu arunc bucățile, ci le adun. Volumele lui Bur-Mallotke, în ceea ce-l privește, nu-ți oferă nici un fel de tăcere nici măcar de o secundă.

Humkoke rîse:

— Cred și eu, ăsta nu are timp să tacă. Și ce faci cu capetele?

— Le lipesc cap la cap și le ascult, seara, acasă. Nu am deocamdată decît vreo trei minute, de altfel, și nu se prea tace prea mult.

— Îți atrag atenția că nu se admite așa ceva, nici chiar cînd e vorba de cozi de benzi.

— Nici tăcerile? se miră Murke.

— Ei, hai, du-te, spuse rîzînd Humkoke. Și Murke plecă.

Cînd la cîteva minute după două, directorul apăru în studio, tocmai începuse prelegerea lui Bur-Mallotke:

« . . . și oriunde, oricînd, oricum începem cîte o discuție despre esența artei, trebuie în primul rînd să ne ridicăm privirile spre acea ființă superioară pe care o stimăm, să ne îndreptăm cu respect spre acea ființă superioară pe care o stimăm, să ne plecăm în fața artei și în fața acelei ființe superioare pe care o stimăm și să considerăm că arta. . . »

— Nu, hotărît, nu. Cum aș putea cere unui om să asculte o sută douăzeci de ore de vorbărie Bur-Mallotke. Categoric, există lucruri pe care nimeni nu le poate face, nici măcar Murke, oricîtă bunăvoință ar avea.

Se întoarse în birou, comută megafonul tocmai în clipa cînd Bur-Mallotke, rostea: « O, tu ființă superioară, pe care te stimăm ».

Nu, nu, nu, de trei ori nu, rosti directorul.

Murke stătea întins pe canapea, acasă și fuma. Pe un scaun lîngă el, era o ceașcă cu ceai și Murke privea țintă tavanul alb al camerei. La birou stătea o fetișcană blondă, splendidă, și privea mută în stradă. Între Murke

și fată, pe o măsură, era un magnetofon pus în poziție de înregistrare. Nimeni nu scotea un cuvânt. Puteai s-o iei pe fată drept model de fotografiat într-atît de frumoasă și mută era.

— Nu mai pot, exclamă ea deodată, nu mai pot, este inuman ceea ce faci cu mine. Or fi bărbați care cer lucruri imorale femeilor, nu zic, dar ceea ce faci tu cu mine este mai imoral decît cea mai mare imoralitate pe care ți-o cer alții.

Murke oftă.

— O, draga mea Rina, acum o să trebuiască să tai toate astea. De ce nu ești înțelegătoare? Fii rezonabilă, dacă mă iubești, și continuă încă cel puțin cinci minute să taci.

— « Să tac » — și fata pronunță exact întocmai cum se spunea acum treizeci de ani cuiva « urîciosule ». « Să tac », asta-i o invenție de-a ta. Să vorbesc timp de o bandă, mai înțeleg, și aș face-o cu plăcere ; dar să tac. . .

Murke se ridică și închise magnetofonul.

— De-ai ști cît de prețioasă este tăcerea ta, dragă Rina. Seara, ori de cîte ori sînt obosit și simt nevoia să stau întins, ascult tăcerea ta. Hai, fii drăguță, și mai taci încă preț de trei minute și scutește-mă să tot tai. Nici nu-ți poți imagina ce înseamnă pentru mine tăiatul.

— Fie, răspunse, ea, și numai de dragul tău ; dar dă-mi cel puțin o țigară.

Zîmbind, Murke îi oferă țigara, spunîndu-i :

— Uite, în felul ăsta am în original tăcerile tale și ăsta-i cel mai minunat lucru.

Dădu drumul benzii, în timp ce se așezară unul în fața celuilalt, tăcînd, pînă ce telefonul începu să sune prelung.

Murke se sculă, ridicînd disperat din umeri și luă receptorul.

— Totu-i în perfectă ordine, șeful n-a avut nimic de obiectat, te poți duce la cinema, spuse Humkoke. Dar nu uita, te rog, zăpada.

— Care zăpadă ? întrebă Murke aruncîndu-și ochii pe fereastră în strada inundată de lumina văratecă a soarelui.

— O, doamne, nu știi că trebuie să ne pregătim de pe acum pentru programul de iarnă ? Am nevoie de cîntece cu zăpadă, de povești cu zăpadă, că nu ne putem rezuma doar la Schubert și Stifter. Nimeni nu știe ce lipsă ducem de lucruri din astea cu zăpadă. Închipuie-ți, ce ne facem dacă vom avea o iarnă lungă, geroasă, cu multă zăpadă, de unde luăm atîta zăpadă pentru emisiunile noastre ? Poate îți vine vreo idee. . .

— Bine, am să mă gîndesc, poate. . .

Dar Humkoke terminase.

— Hai, dragă, mergem la cinema.

— Pot să vorbesc acum?

— Desigur, vorbește.

Pe la ceasurile acelea, regizorul secund de la secția « Teatru la microfon », asculta pe bandă piesa ce urma să se difuzeze în aceeași seară. Totul era în perfectă stare, doar sfîrșitul îl nemulțumea. Ședea cu tehnicianul în cabina de sticlă treisprezece și mesteca un băț de chibrit, studiind manuscrisul :

« *(Acustica unei biserici mari, goale)*

Necredinciosul (vorbește tare și foarte clar): Cine o să se mai gîndească la mine, după ce voi deveni prada viermilor?

(Tăcere)

Necredinciosul (ceva mai tare): Cine o să mă mai aștepte cînd am să fiu țărîină?

(Tăcere)

Necredinciosul: (și mai tare) Și cine și-o mai aduce aminte de mine, cînd voi redeveni frunză?

(Tăcere)

Erau douăsprezece întrebări de genul acesta pe care le rostește necredinciosul în biserică, dar după fiecare întrebare urmează o tăcere.

Regizorul scoase din gură chibritul și-l privi interogativ pe tehnician.

— Dacă m-ați întreba, v-aș spune că piesa asta are prea multe tăceri, spuse.

— Asta-i și părerea mea ; de altfel era și părerea autorului, care mi-a dat mîna liberă să procedez cum voi crede de cuviință. Cred că ar trebui o voce simplă, care să răspundă la fiecare întrebare — Dumnezeu — dar trebuie să fie un glas care vine de altundeva, nu din acustica bisericii. De unde să luăm noi acum un asemenea glas?

Tehnicianul zîmbi. Scoase din raft cutia în care fuseseră țigări :

— De aci, avem o voce care rostește cuvîntul necesar, într-o cameră cu o acustică total diferită.

Regizorul-sekund mai să înghită chibritul.

— Este un lucru cu totul nevinovat, l-am scos dintr-o prelegere unde figura cam de douăzecișișapte de ori.

— Ei, chiar de atîtea ori nu am nevoie ; mi-e suficient doar de douăsprezece ori.

— Foarte simplu, reluă tehnicianul, tăiem douăsprezece tăceri și lipim în locul lor doisprezece dumnezei — pe barba dumitale însă, bineînțeles !

— Ești un înger, exclamă regizorul — pe barba mea ! Gata, dă-i drumul !

Privea fascinat cutiuța lui Murke în care erau sfîrcurile de benzi.

— Zău, ești un înger. Haide, dă-i drumul.

Tehnicianul era încîntat că-i va putea dăruia lui Murke atîtea tăceri cîte n-ar fi putut strînge el în ani. Merită, e băiat simpatic.

— Îi dăm deci drumul. . . Gata. . .

Regizorul-secund vîrî mîna în buzunar și-și scoase pachetul de țigări, dar o dată cu el și o hîrtiuță mototolită pe care o netezi și i-o întinse tehnicianului :

— la te uită, ce lucruri de prost gust poți găsi aci în clădirea Radio-difuziunii. Era lipită pe ușa mea.

Tehnicianul luă poza, o privi, zîmbi din nou, și spuse :

— Într-adevăr, caraghioase, și citi cu voce tare textul de dedesubt :
M-am rugat pentru tine la sfîntul Jacob.

În românește de L. VOITA

HEINRICH BÖLL

romancierul singular

Cel mai important premiu pacifist pentru literatură, înființat în 1895 prin testamentul lui Alfred Nobel, inventatorul dinamitei, și decernat în fiecare an din 1901 până în prezent, cu excepția anilor 1918, 1935 și 1940—1943, a fost atribuit anul acesta prozatorului, romancierului și dramaturgului vest-german Heinrich Böll. Este pentru prima oară, după 6 de ani, că premiul este conferit din nou unui scriitor german, care-și înscrie numele alături de ceilalți compatrioți: Theodor Mommsen (1902), Rudolf Eucken (1908), Paul Heyse (1910), Gerhardt Hauptmann (1912), elvețianul Carl Spitteler (1919), Thomas Mann (1929), Hermann Hesse (1946) și Nelly Sachs (1966). Dorit cu pasiune de mulți și aprig discutat sub raportul alegerii laureaților, reproșându-i-se că a ignorat pe un Tolstoi, un Joyce sau Proust, Premiul Nobel nu este un titlu de consacrare internațională a valorii literare, ci o răsplată a militărilor pentru pacea și binele omenirii — un motiv pentru ca Günter Grass, celălalt candidat german și talentat rival al lui Böll la mult râvnitul premiu, să nu se simtă un înfrînt etichetat cu un calificativ inferior din punct de vedere valoric. Pentru Böll aceasta nu este prima distincție obținută; începînd cu premiul pe 1951 al «Grupului 47», decernat pentru povestirea *Oile negre* (*Die Schwarzen Schafe*), seria laurilor a crescut în decursul anilor cu «Premiul René Schickele» (1952), «Premiul sud-german pentru povestiri» și «Premiul criticilor pentru literatură» (ambele în 1953), «Premiul Tribune de Paris» (1954), «Premiul cultural Eduard von der Heydt» al orașului Wuppertal (1959), «Marele premiu artistic al landului Nordrhein — Westfalen» (1959), «Premiul Charles Veillon» (1960), «Premiul pentru literatură al orașului Köln» (1961), etc. Iar prima propunere a lui Böll pentru Premiul Nobel a fost făcută cu aproape zece ani în urmă.

Böll a făcut o carieră prodigioasă ajungînd nu numai unul dintre cei dintîi prozatori și romancieri germani contemporani, dar și cel mai iubit de cititori și în special de cei tineri; o carieră de scriitor angajat a cărui sarcastică critică socială

are calități indiscutabile, chiar dacă nu atinge proporțiile celei a unui Thomas Mann sau nu inovează cu îndrăzneala unui Beckett; cariera unui scriitor care a introdus în circuitul literaturii universale imaginea unei Germanii ce renaște din dezastrul și ruinele războiului, o imagine pe care a zugrăvit-o nu cu intenția de a justifica vinovăția, ci cu dorința de a-i clarifica toate cauzele, pentru a înțelege mai bine trecutul și a recunoaște și distruge în germene repetarea lor. Poate că, privit la scară mondială, Böll nu este unul dintre cei mai mari scriitori ai lumii contemporane, dar opera lui a fost tradusă în multe limbi ale globului, atât în țările socialiste, cât și în cele capitaliste, trece de opt milioane de exemplare, și numai în Uniunea Sovietică tirajul traducerilor se ridică — după afirmațiile proprii — la trei milioane. Firește că un asemenea răsunet internațional, care a culminat cu titlul de laureat al Premiului Nobel, nu se poate justifica decât prin calitățile și dimensiunile creației sale.

Ca foarte mulți dintre scriitorii vest-germani care au debutat după al doilea război mondial, Böll împărtășește parțial idelle radicale ale «Grupului 47», deși n-a făcut niciodată parte propriu-zis din această grupare literară închisă, fără o ideologie definită, fără o concepție estetică obligatorie, fără statute și fără președinte sau secretar general, ba chiar fără o revistă proprie. Și, ca și membrii acestei grupări, Böll nu-și limitează radicalismul la atitudinea ideologică de scriitor angajat și la substanța operei sale literare — conținut, vizlune, structură interioară —, ci îl extinde și asupra formei unde, asemeni «Stürmer und Dränger»-ilor, naturaliștilor și expresioniștilor, pornește o acțiune de defrișare a limbajului masselor — «limbajul sclavilor», cum o denumește dintr-o perspectivă, până la un punct, capitalistă —, urmărind crearea unei proze noi, originale, care să nu imite nici direct, nici indirect alți scriitori sau alte literaturi. Cu toate acestea, începuturile prozatorului Böll stau sub semnul preferinței pentru genul scurt al momentelor descriptiv-narative, impus în literatura universală de *short-story*-ul lui Hemingway, și preferința aceasta a rămas constantă până astăzi. Chiar și romanele sale se abat de la canoanele clasice, fiind concepute ca structuri de *short-story* la dimensiuni mari sau ca înșiruri de asemenea scurte povestiri, lipsite însă de tradiționala acțiune cu dezvoltare unitară sau pluriliniară.

În peisajul geografic al operei lui Böll domină valea Rinului și orașul Köln, unde a văzut lumina zilei la 21 decembrie 1917 ca al optulea copil al unui sculptor în lemn dintr-o familie venită pe la jumătatea secolului al XVI-lea, în vremea lui Enric al VIII-lea, din insulele britanice. Cei șase ani de război trăiți din plin, pe front, în măcinătorul apocalips al unui război al cărui rost nu-l înțelegea, și privilegiul ruinelor înnegrite de fum, rămase în locul vechilor orașe înfloritoare își pun amprenta pe peisajul spiritual și poziția ideologică a unei opere puse în slujba luptei constante împotriva războiului, reinarmării și psihozei «miracolului economic». Peisajul uman îl constituie societatea germană postbelică, zugrăvită cu complexa problematică socială și individuală a unor oameni care au suportat, pasiv, trecerea peste ei a funestului tăvălug hitlerist. Caracteristic este, însă, faptul că personajele acestui peisaj par neputincioase și resemnate în fața evenimentelor și a destinelor istorice sau personale; iar când ies din apatie și încearcă să acționeze, nu o fac dintr-o angajare a resurselor morale și ideologice orientate activ spre un țel constructiv, ci, pur și simplu, dintr-un sentiment de revoltă ajunsă la capătul răbdării și din dorința de-a pedepsi, fiecare în felul său, pe autorii morali sau materiali ai dramaticei lor situații actuale. Dar peste reacțiile — născute din năzulna de-a trăi mai bine — ale acestor oameni obosiți, deprimați, dezorientați adie suflul unui umanitarism cu latențe de neumanism progresist, dar din perspectivă încă burgheză și parțial catolică, deși nu lipsesc nici accentele antiburgheze și anticatolice. Aceasta este

ambianța primelor sale romane încă lax însălate — *Unde ai fost, Adame?* (Wo warst du, Adam? 1951), *Și n-a spus nici-un singur cuvânt* (Und sagte kein einziges Wort, 1953) — ca și a primelor povestiri — *Nu numai la vremea Crăciunului* (Nicht nur zur Weihnachtzeit, 1953), *Piinea vârstei fragede* (Das Brot der frühen Jahre, 1955), *Așa s-a înserat și s-au ivit zorile* (So ward Abend und Morgen, 1955), *Oaspeți imprevizibili* (Unberechenbare Gäste, 1956), *În valea tropotelor de copite* (Im Tal der donnernden Hufe, 1957) — și a primelor piese radiofonice — *Podul de la Berezeba* (Die Brücke von Bereczeba, 1953), *Sfîntul și tîlharul* (Der Heilige und der Räuber, 1953), *O zi ca de obicei* (Ein Tag wie sonst, 1953, adaptată pentru televiziune în 1955), *Cei ce nu lasă urme* (Die Spurlosen, 1957). Cu *Casă fără păzitor* (Haus ohne Hüter, 1954, publicat în românește sub titlul fantezist *Casa văduvelor*) — în care abordează tema existenței inevitabil și nesănătos dezaxate a familiilor în care soțul sau tatăl n-a mai revenit din război pentru a-și relua și continua rolul de păzitor și îndrumător al căminului — începe seria romanelor de mai largă respirație, în care Böll experimentează diferite modalități epice moderne în căutarea unei formule personale. Dar între acest început de cale nouă și prima etapă pe o culme, respectiv romanul-frescă *Partida de biliard de la ora 9 1/2*, — viitorul va spune care dintre culmile acestea va fi cea mai apropiată de Olimp — Böll își ascute din nou pana, spiritul și talentul, lărgindu-și preocupările și încercîndu-și calitățile — indiscutabile — de critic social cu o largă gamă de umor și satiră în *Tăcerea adunată a doctorului Murke și alte satire* (Doktor Murkes gesammeltes Schweigen und andere Satiren, 1958), sau abordînd genul notelor și impresiile de călătorie în *Jurnal irlandez* (Irisches Tagebuch, 1957), păstrîndu-și optica de scriitor democrat, progresist. Precum Anteu, în luptele cu adversarii, trebuia să atingă pămîntul pentru a-și recăpăta forțele, Böll simte nevoia să revină la genul povestirii scurte — marea sa pasiune, după propriile declarații — înainte de-a se avînta la un nou roman. Astfel, după *Tăcerea adunată a doctorului Murke*, mai scrie în același an povestirile *Aruncătorul* (Der Wegwerfen), *Cîntarul familiei Balek și alte povestiri* (Die Waage der Baaleks und andere Erzählungen), *Traistă de pîine* (Der Brotbeutel), descrierea pitorească ilustrată în *întinutul Ruhrului* (Im Ruhrgebiet) și scenariile radiofonice *Îmi întîlnesc soția* (Ich begegne meiner Frau) și *Eugenie Grandet*. Iar în anul următor, 1959, dă două volume de scurte povestiri *Omul cu cuțitele* (Der Mann mit den Messern) și *Gara din Zimpren* (Der Bahnhof von Zimpren) și un nou roman, care marchează o primă culme și o cotitură în materie de estetică stilistică și arhitectonică a romanului: *Partida de biliard de la ora 9 1/2* (Biliard um halbzehn). Acest roman-frescă se desfășoară în decursul a douăzeci și patru de ore care preced a optzecea aniversare a bătrînului arhitect Heinrich Fämel și care constituie un prilej de bilanț, de confruntări analitice și de decizii pentru membrii familiei. În acest racursiu al unei jumătăți de veac din istoria Germaniei, evocate prin intermediul vieții și activității a trei generații dintr-o familie de arhitecți — bunicul Heinrich, tatăl Robert și nepotul Joseph —, trecutul este răsfoit filă cu filă și recompus cu măiestrie din fragmente de proiecții — amintiri povestite, rețrăite în sine sau redepănate în monologuri — care reiau aceleași momente de mai multe ori, din perspectiva diferitelor personaje, pînă cînd totul prinde contur, culoare și relief ca într-o reprezentare cinematografică de anticipație, în care mai multe aparate dispuse în jurul unei săli, proiectează concentric o imagine tridimensională ce se materializează în mijlocul ei și poate fi privită din toate părțile. Este o tehnică narativă nouă menită să suplinească reducerea tradiționalei acțiuni cu depănare unitară sau pluriliniară paralelă printr-o amplificare a dimensiunilor și rezonanțelor ficțiunii literare în sensul și sprijinul veridicității și criticismului frescei social-politice și etice. Prezentarea întîmplărilor din diferite unghiuri de vedere duce, în mod firesc, la restrîngerea cadrului acțiunii și impune progresarea ei prin neconținute flash-uri retros-

pective. Ceea ce nu înseamnă, însă, că Böll este un evocator al trecutului nedominat de eroii săi, un artist al refuzărilor; toate acțiunile romanelor sale au centrul de greutate în prezent — *Partida de biliard de la ora 9 1/2* în ziua de 6 septembrie 1962, *Părerile unui clown* într-o seară a anului 1962, *Sfârșitul unei deplasări în interes de serviciu* într-o zi de iunie 1965; evocarea trecutului nu slujește decât pentru a da relief și sens prezentului, pentru a explica tenebrele lui și a motiva hotărârile și acțiunile eroilor — în măsura în care ajung să ia hotărâri —, pentru a oferi substanța critice sociale a epocii. Căci pentru a critica timpul său, Böll nu socotește suficientă relatarea din perspectiva unui singur om — autor sau erou, ci are nevoie de opinia mai multor actori sau martori ai evenimentelor respective.

De această perspectivă narativă are nevoie Böll chiar când recurge la tehnica povestirii la persoana întâi, ca în romanul *Părerile unui clown* (*Ansichten eines Clowns*, 1963). Aici, Hans Schnier, fiul unui magnat al minelor din Ruhr, refugiat în meseria de clown și zdruncinat de faptul că femeia cu care trăia marital de cinci ani și avea copii îl părăsise într-un acces de «spaimă metafizică» — fiindcă el nu voia să se căsătorească cu ea și să-și crească copiii catolic —, re trăiește și evocă, în câteva ceasuri petrecute la Bonn, un întreg trecut numai cu ajutorul câtorva telefoane, convorbiri și memorări ale unor evenimente de familie din epoca nazistă. Tehnica narativă e extrem de simplă, eșafodajul acțiunii se alcătuiește doar din monologuri și dialoguri, în care se conturează atacuri satirice împotriva «clicei catolice», a excrescențelor politice, a intrigilor și prefăcătoriei, a presei, radioului și televiziunii, împotriva unei lumi nesimțitoare, împietrite în norme și dogme, căreia îi smulge de pe față masca saturației pline de suficiență de sine. Dar măiestria procedeeelor și dimensiunile efectelor explică, poate mai mult decât în alte opere, talna imensei sale popularități, în ciuda interpretărilor diametral opuse de care s-a bucurat acest roman, cu personajul său titular, și cu unele din aspectele lui fundamentale.

Critica socială și protestul apolitic, individual, și — prin asta — în mare măsură inefficient, caracterizează și următorul roman *Sfârșitul unei deplasări în interes de serviciu* (*Ende einer Dienstauffahrt*, 1966), unde Guhl-tatăl și fiul incendiază un jeep al «Bundeswehr»-ului refugiat, în sensul unui «happening» plâsmuit artistic, și ajung pentru asta înaintea judecătorilor. Un prilej minunat pentru Böll de-a trece în revistă, critic, toate relațiile și realitățile sociale, de la concepția despre artă și principiile etice ale mic-burghezului de rînd pînă la legislația financiară, cu impopularele ei impozite, și la nonsensul așa-zisului militarism defensiv. Dar gestul celor doi, în ciuda faptului că ei acceptă conștient consecințele lui juridic-penale, își pierde importanța din cauza nefolosirii celor două tășuri esențiale: caracterul politic și fundalul social.

Dacă considerentul, pentru care comitetul Academiei suedeze din Stockholm l-a desemnat pe Böll ca laureat 1972, este formulat în motivația «pentru o literatură care, prin unghiul larg al perspectivei de istoricitate contemporană combinat cu o artă reprezentativă ce poartă pecetea sensibilității sale de transpunere în situația și sentimentele altora, a acționat înnoitor în domeniul literaturii germane», prilejul care a determinat — aparent — hotărîrea este apariția în traducere suedeză a — pînă în prezent — ultimului său roman: *Tablou de grup cu doamnă* (*Gruppenbild mit Dame*, 1971). Cartea aceasta care — amintind de *Partida de biliard* prin felul cum ceea ce începe ca istorie și portret ale unei femei născute în 1922 la Köln, Leni Gruyten — se dezvoltă rapid în «tabloul de grup» pe care-l anunță titlul și capătă proporțiile unei adevărate «cărți a Germaniei», se vâdește a fi o secțiune prin trupul societății germane ce dezvăluie deopotrivă măruntaiele psihice și etice ale milionarului și ale gunoierilor, atingînd proporțiile unei fresce panoramice a epocii dintre era wilhelmină și ziua de azi, cu concentrare specială asupra anilor

treizeci și patruzeci : o nouă capodoperă prin bogăția de motive și de medii ambiante, de fapte și de personaje, de evenimente și de scene ale acțiunii. Povestitorul Böll a atins aici apogeul spiritului de observație, al sensibilității de înregistrare și al fanteziei dezlănțuite. Și din nou, schema se remarcă prin simplitate : un povestitor la persoana întâi, abil și plin de duh, aparent jurnalist de profesie, dar în fond un pasionat detectiv și psiholog amator, încearcă să reconstituie viața și personalitatea nu a unei persoane moarte, ca în atâtea romane similare, ci a unei femei în viață, între două vârste, care a înfiripat o legătură sentimentală cu un muncitor turc venit să lucreze în R.F.G. Leni Gruyten — eroina — refuză să dea amănunte cu privire la viața sa, la părinții și fratele ei, la călugărița care a jucat un rol important pentru formația ei sau la cei trei bărbați, morți de mult, cu care a avut de-a face în timpul războiului. Iar încăpăținatul căutător al adevărului e nevoit să recurgă la martorii vremii, pe care-i descoase cu privire la Leni și la celelalte personaje. Astfel, mărturiile acestora, care devin treptat autoprezentări și autojustificări, se întregesc într-un măiestrit « tablou de grup cu doamnă » sau « în jurul » unei doamne, în jurul unei femei simple și puțin neroade, care nu e numai reprezentativă pentru epoca sau secolul nostru, ci devine totodată atemporală și eternă. Iar nenumăratele istorioare și schițe, humorești și tablouri de gen, taclale și anecdote care sînt împlinite în narațiune și în care, de cele mai multe ori, nici nu e vorba de Leni, alcătuiesc partea, poate cea mai fermecătoare a romanului, mai ales în a doua jumătate. Böll a devenit aici un adevărat *Praeceptor Germaniae* dublat de un șugubăț renan, împletind în talentul său demnitatea predicatorului cu farmecul și umorul clovnului artist, a unui Eulenspiegel plin de căldură și umanitate. Poate nici un alt scriitor contemporan n-a ajuns să surprindă și să redea cu atîta finețe nuanțele, detaliile, atmosfera și profunzimile a ceea ce se poate numi « spiritul vremii », găsind o tonalitate de exprimare din care nu lipsește nici nota de rechizitoriu, nici cea de glumă savuroasă, nici disperarea și amărăciunea sau ștregăria și duloșia. Vorbind despre faza talentului lui Böll, așa cum se reflectă în acest roman, Reich-Ranicki spune : « Dacă pot adopta, pentru o dată, un ton biblic, pot spune că Domnul îl dăruie totul în somn; dar el, Heinrich Böll, n-a vrut să facă, de rîndul ăsta, camătă cu talantul primit ». O delicată, dar expresivă definire a omului, talentului și operei care explică și justifică multiplu corespondența dintre celebrul Premiu Nobel și nu mai puțin celebrul laureat Heinrich Böll.

CARUSEL

PRINTRE
STILURI

teatru și spectacol contemporan

O DEZBATERE SHAKESPEAREANĂ

PETER BROOK

și

VISUL UNEI NOPTI DE VARĂ

«Visul meu de la Stratford»

După un lung șir de piese întunecate, violente, negre, am simțit o mare dorință să pătrund adânc într-o operă care să fie o adevărată sărbătoare. Visul unei nopți de vară este, printre altele, o celebrare a artei teatrului. Actorilor li se cere, pe de o parte, un nivel la care să-și arate o virtuozitate fizică — expresie a bucuriei. Spectacolul nostru de la Stratford implică deci acrobații, performanțe de circ, numere la trapez. Tot astfel, părți din piesă nu pot fi jucate fără o percepere stanislavskiană a evoluției firești a persoanei. Există piesa pe care o cunoaștem cu toții și de asemenea este și o piesă ascunsă, un vis disimulat. Și aceasta este aceea pe care actorii s-au hotărât să o desvăluie.

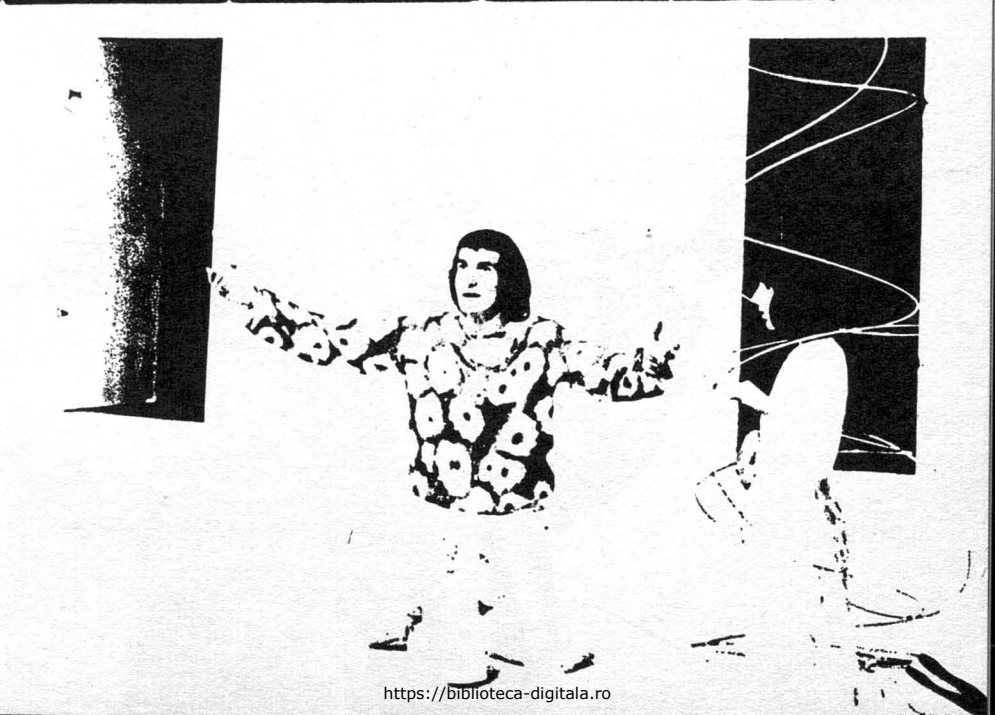
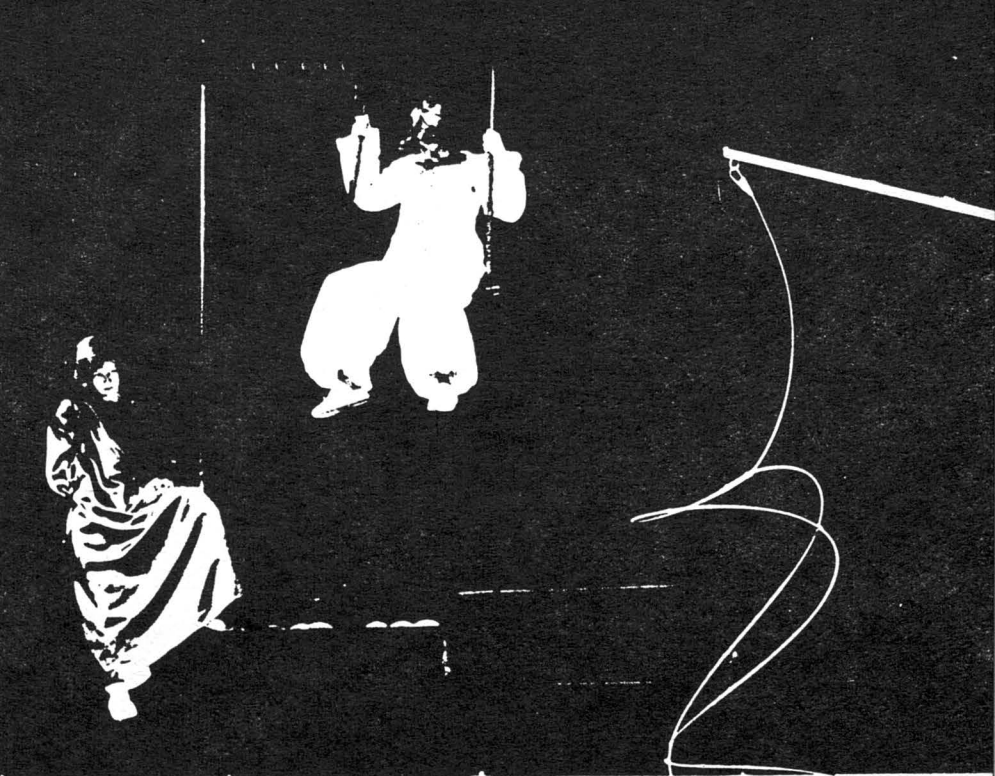
Visul este o piesă despre magic, spirit, zîne. În zilele noastre am încetat să mai credem în toate acestea și totuși, poate că mai credem. Imagistica de basm pe care tradiția victoriană și chiar cea post-victoriană a sădit-o în noi despre Vis, trebuie respinsă: ea este literă moartă. Dar nici nu poți privi

Visul dintr-o perspectivă anti-magică, strict cu picioarele pe pământ. Când, în urmă cu șaisprezece ani, am pus în scenă, la același teatru, Titus Andronicus, eram convins că piesa nu se constituia numai dintr-o înlănțuire de evenimente sângeroase, ci și dintr-o piesă ascunsă: drama de dincolo de Titus fiind expresia rituală a unui ciclu primar de vărsări de sânge la care, odată ajunși, am fi dat la iveală o sursă de forță imensă, atomică. Tot astfel, interesul de a lucra asupra Visului decurge din faptul că fiind o piesă compusă aparent din elemente foarte artificiale, ireale, descoperi că ai de a face cu o piesă a unor adevăruri, a unei realități. Însă limbajul Visului ne-a retranspus într-un ansamblu de imagini scenice, foarte diferit de acela folosit odinioară în același scop.

Am repudiat orice simulacru de imagini prin păcăleli, prin trucuri scenice. Primul pas trebuie să ne ducă din întuneric către lumina zilei. Se cădea deci să începem cu cărțile pe față — și așa și facem: într-un decor alb, într-o lumină albă, singurele momente de întuneric din întregul spectacol survin în timpul întâlnirilor dintre Tezeu și Hippolyta la care sînt și alții de față. Toate elementele cu care urmează să lucrăm le punem direct sub ochii publicului. Acedsta se leagă de una din replicile-cheie ale piesei, cînd se ridică chestiunea dacă cel care urmează să-l joace pe leu trebuie să fie leu adevărat sau doar să se prefacă a fi leu adevărat. Din această dispută academică și extrem de brechtiană, se ajunge la formularea că actorul trebuie să spună răspicat publicului: «Sînt om ca toți oamenii». Iată un început obligatoriu pentru o piesă despre lumea spiritelor: actorii trebuie să se prezinte singuri drept niște oameni ca toți oamenii, magia, potențele piesei trebuie să se desprindă din viața lăuntrică ascunsă a interpretului. Miezul Visului constă în jocul lui Pira și Tisbe care, nu doar pentru a crea un efect comic, este lăsat la sfîrșitul acestei opere atît de scrupulos elaborată. Acest episod, celebrînd cu plenitudine arta actorului, apare ca o misterioasă interacțiune a unor elemente nevăzute: bucuria, magia Visului. Piesa are capacitatea de a deveni, prin mijlocirea unei complexe înlănțuiri de teme, o explorare a ceea ce singur teatrul este în stare să realizeze ca formă de artă.

(Dintr-un interviu luat de Peter Ansorge în «Plays and Players», octombrie 1970)

În românește de RADU NICHITA

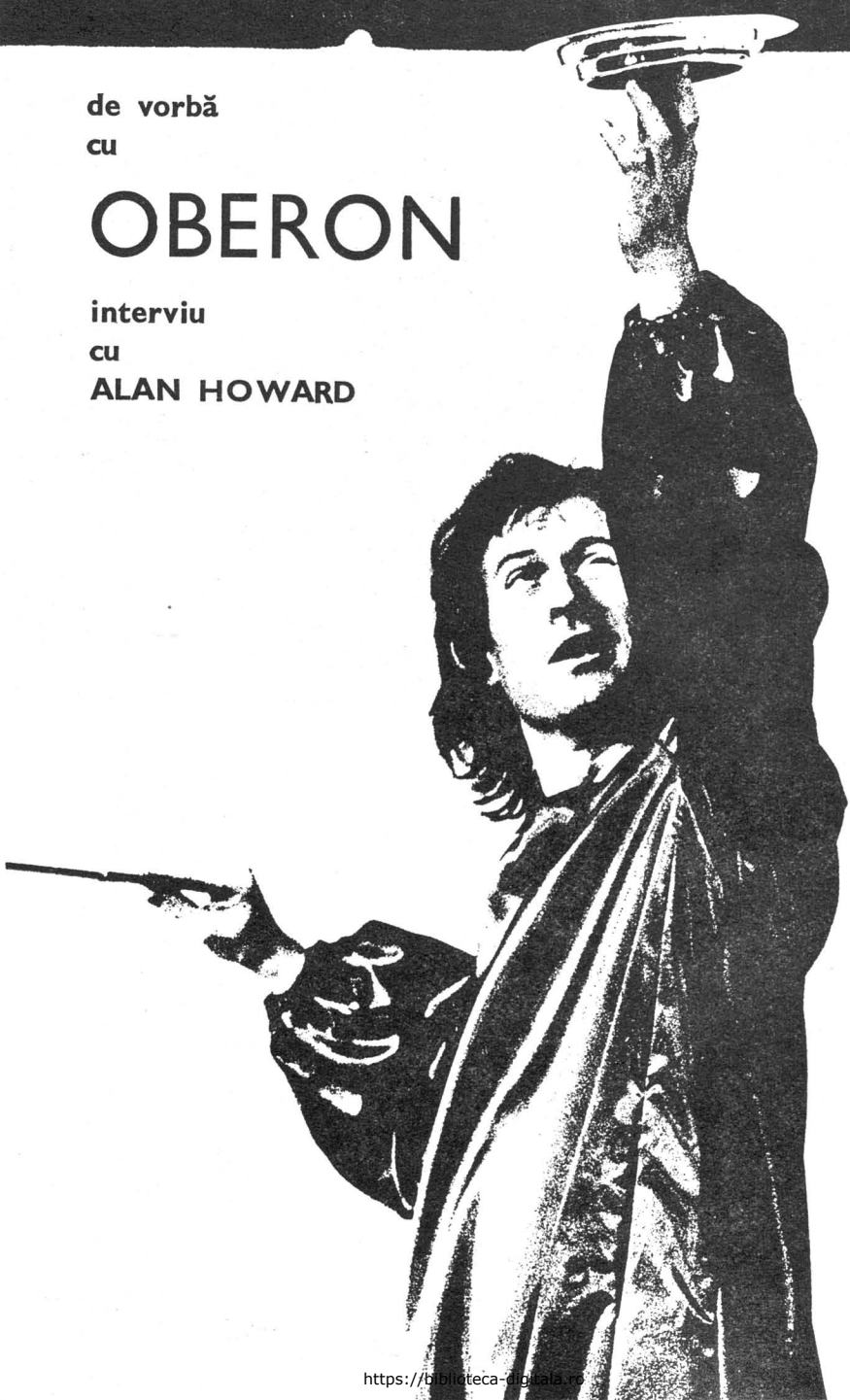

de vorbă
cu

OBERON

interviu
cu

ALAN HOWARD

— Se poate vorbi de o lectură definitivă a unui text ca « VISUL UNEI NOPTI DE VARĂ » de William Shakespeare?

— După părerea mea nu există lecturi definitive și nici judecăți absolute asupra unui text destinat interpretării scenice. Cazul *Visului unei nopți de vară* este mai special. În general nu cred că ar fi cumințe emiterea unei judecăți definitive asupra unui *Vis*, oricare ar fi el . . . Vorbind despre *Visul unei nopți de vară* nu putem trece cu vederea că litera textului shakespeareian conține o pluralitate de lumi, de universuri implicite: lumea curtenască, lumea populară, lumea spiridușilor, universul uman, lumea vegetală, animală, universul astronomic. Textul lui Shakespeare le cuprinde pe toate, fiecare cu ritmurile ei proprii de expresie. « How shall we find the concord of this discord » se întreabă Theseus aproape de sfârșitul piesei. Piesa nu spune și nu vrea să spună nici un lucru absolut, definitiv: diferitele nivele ale textului trebuie lăsate să-și filtreze liber sensurile.

— În lumina acestor considerații, care a fost optica lui Peter Brook în abordarea « *Visului* » lui Shakespeare?

— Peter a căutat să lase textul să vorbească. La îndelungile repetiții din 1970 aproape fiecare replică era discutată de noi în colectiv, întoarsă pe față și pe dos. Adevărul este că *Visul unei nopți de vară* e una din piesele cele mai bogate în ambiguitate dintre toate creațiile lui Shakespeare.

— Într-adevăr, *tropii și figurile de stil, studiate cu acuratețe, scot aici la iveală uimitoare alunecări în două, trei, uneori chiar mai multe direcții de semnificație. Până și personajele se împărtășesc din această proprietate; în această ordine de idei dublajul rolurilor Theseu — Hippolyta, Oberon — Titania mi s-a părut semnificativ. Ați putea să ne faceți câteva precizări?*

— Ideea centrală a textului, judecat în litera și spiritul său, este aceea a iubirii dintre bărbat și femeie. Rangel social sau diferențele de grad de cultură nu sînt, în imediat, relevante. Oberon și Titania sînt proiecția în fantezie a unor personaje mai apropiate de cotidian: Theseus și Hippolyta. Iubirea însă nu cunoaște frontiere. Orice proiecție dincolo de o graniță convențional admisă este posibilă. Pozițiile sînt interschimbabile. Shakespeare pare să fi fost conștient de acest adevăr de adîncă semnificație psihologică și Peter Brook a onorat, cred, această intenție a lui Shakespeare scoțînd în relief nebănuita ambiguitate a complexului de sentimente și senzații din care se compune iubirea umană, orbirea în iubirea umană. În viziunea noastră piesa este o comedie de un tip aparte: o directă celebrație adusă dragostei. *Visul unei nopți de vară*, în cadrele lăsate nouă moștenire de epoca victoriană, cuprindea, cred, un fals: căuta să acrediteze opinia că avem de-a face cu o feerie, un basm pentru copii, în care personajele poartă aripioare. E vorba însă de o comedie în care complexitatea textului shakespeareian scoate la iveală o infinită complexitate imaginativă, dar aceasta privește și reflectă direct, uneori chiar brutal, întotdeauna cu duh, *lucrurile vieții*, dragostea bărbatului adult, a femeii nubile, orbirile la care relativitatea sentimentului pot da naștere.

— Ați mai jucat în « *Visul unei nopți de vară* » și sub îndrumarea unor regii de tip tradițional?

— Da, în 1964, am jucat rolul Lysander în montarea lui Wendy Toye.

— Privit « din interior », din punctul de vedere al actorului, căutînd să retrăiască litera și spiritul textului, și pornind de la faptul că textul nu devine obiect și subiect de comunicare plină decît prin interpretarea actorului care-i dă viață, ce ne-ați putea spune despre experiența dumneavoastră în varianta tradițională prin comparație, să spunem, cu realizarea atît de îndrăzneată a lui Peter Brook?

— În 1964, repetînd *Visul unei nopți de vară* cu Wendy Toye, aveam senzația nedeșlucită că textul ascunde de fapt mult mai multe laturi decît ceea ce apărea

la prima vedere. Wendy Toye a conceput comedia lui Shakespeare în spiritul moștenirii victoriene, radical diferită de moștenirea secolelor mai vechi cînd Anglia era «Old merry England», finalul de epocă cînd Shakespeare compunea *Visul unei nopți de vară*. Atît eu cît și ceilalți colegi ai mei nutream deci bănuiala puternică că filioane întregi din această piesă, rămîneau cumva în afara investigației. Cu Peter Brook descifrarea textului, replică după replică, s-a făcut pe calea unor aprofundări treptate, au avut loc discuții aprinse, s-au pus de cître noi sute de întrebări. Întrebam. Întrebam într-una: încetul cu încetul sensul se lăsa dezghiocat. A fost o experiență unică, o pasionantă revelație de viață, o îmbogățire de cunoștințe transformată simultan în forță de comunicare.

— Nu vi se pare că tocmai aceasta este una din caracteristicile capitale ale piesei în regia lui Peter Brook: o anvergură foarte mare de comunicare? Reacția publicului românesc a dovedit-o cred din plin, în pofida barierelor și dificultăților lingvistice.

— Da, într-adevăr, Peter a ținut să lepede balastul, să centreze ansamblul pe elementul uman, mult mai puțin pe decor și environment. De aici și simplitatea și geometrismul decorurilor și a celorlalte mijloace tehnice. Am ținut să scutim pe spectator de preocuparea de a afla cum cutare mașinărie simulează, să spunem, zborul; n-am vrut să-l intrigăm prin nici un element accesoriu, care de obicei detur-nează atenția cu atît mai mult cu cît e mai spectaculos. În loc de a-l face pe Puck să zboare, Peter l-a postat într-un trapez prevăzut cu scripeți. Nu zborul lui Puck e important, ci textul partiturii lui, cuvintele și acțiunile însoțitoare.

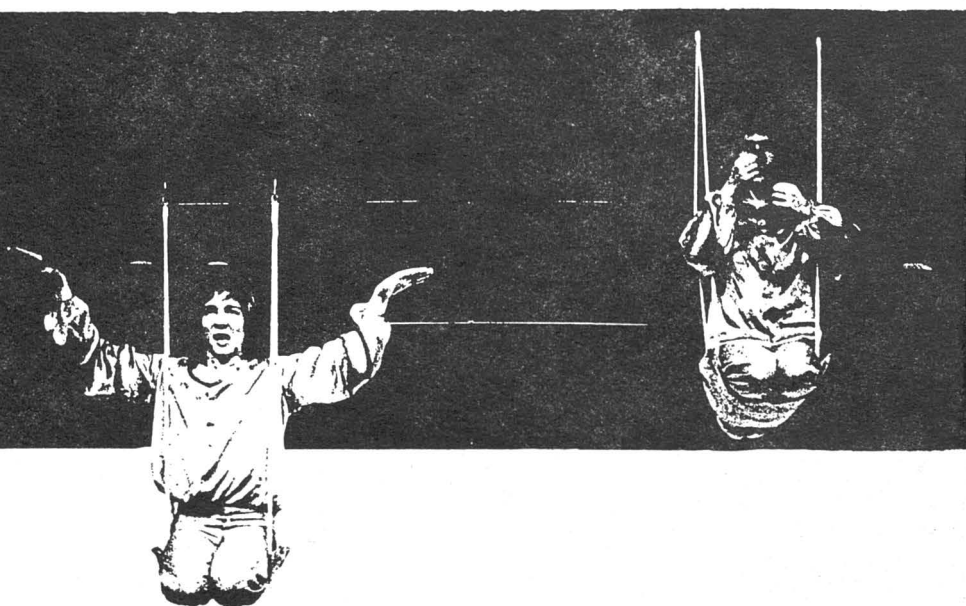
— În ordinea de idei la care v-ați raportat mai sus, aș dori să vă pun o întrebare legată de un lucru la care ne-am mai referit, «geometrismul» montării lui Peter Brook: e vorba de utilizarea în decor a unui inventar redus, de forme caracterizate în general prin simetrie, funcționalitate și formă cvasimecanică, — aceasta în locul luxurianței vegetale și policrome obișnuită altor montări ale piesei. Ce punct de vedere a justificat și justifică această opțiune?

— Simetria situațiilor din textul piesei derivă din caracterul însuși al iubirii dintre bărbat și femeie ca poli simetrice ai iubirii umane. În prima scenă a piesei această simetrie ne-a apărut deosebit de puternic accentuată. Situarea în fundal s-a făcut în funcție de aceasta. Înaintînd în text, am constatat că modalitatea geometrică se potrivea, paradoxal, destul de bine cu tendința lui Peter și a noastră de a scoate în evidență nucleul piesei, raportul bipolar bărbat-femeie. Nu trebuie uitat că piesa este o comedie și că, la o analiză mai atentă, ea se compune de fapt dintr-un număr de situații simetrice. Peter Brook a dat înțietate textului, acțiunii, cuplurilor, lăsînd cu bună știință spații goale, discontinue, populînd restul decorului cu forme și obiecte puține, elementul vizual fiind precumpănit de geometric. Recurînd la un simbol, aș îndrăzni să spun că piesa este ca o sferă, o sferă de cristal în al cărei miez se află un spațiu gol. Linii mergînd în toate direcțiile se încrucșează pe suprafața acesteia și tind spre interior. Dar aici, la mijloc, nucleul e un spațiu gol: e spațiul imaginației, chemată să umple lacuna de element literal prin înțelegerea spiritului ce a prezidat la elaborarea întregului, cu subtilitate. Cred că reprezentarea geometrică este funcțională și, ca atare, de dorit, cînd este vorba de reducerea la esență a comunicării.

Dar, desigur, investigarea unei piese de teatru nu poate fi considerată vreodată încheiată. Ca actori ne-am făcut aici datorită stimulînd gîndirea și reacțiile publicului, punîndu-l la dispoziție o lectură. În spațiul gol din centrul sferei de cristal, legăturile le face fiecare.

ANDREI BREZIANU

ANDREI BREZIANU

SFERA DE CRISTAL

Antract. Pe un scaun cu spetează, înfășurat într-un halat, Bottom își trage răsuflarea, ca un campion între două runde. Într-o cabină alăturată, Oberon se relaxează la orizontală, cu brațele încrucișate sub creștet. Titania foșnește vesele falduri verzi, traversînd agilă coridoarele. Lysander, în pas gimnastic, aleargă după Puck cu care schimbă în glumă două vorbe. În culise, ca pe scenă, performerii au aerul sportiv, pasul gimnastic. Nimic lasciv. Involuntar, gîndul te poate duce, o clipă, la odihna, între două jocuri îndrăcite, a albilor călușari; în chipuri diverse și proprii, dezlănțuiri de energie curată, curmate, aici ca și acolo, de același moment de răgaz activ, în care musculatura artistului nu are voie să se răcească. Ritmul corpului devenit instrument salubru de simbol în mișcare se supune unor discipline surori.

Fără îndoială că un element șocant în montarea lui Peter Brook cu A MID SUMMER NIGHT'S DREAM a fost tocmai substituirea unor ritmuri și învăluri de feerie (care au putut părea, cîndva, nedisociabile de « Visul » lui Shakespeare) — printr-un senzațional ritm nou, de clocot și vigoare athletică. Incontestabil, apoi, este vorba de un moment de gravă breșă în frontul vechilor lecturi făcute piesei la lumina rampei în cursul ultimelor secole.

De altfel, considerat retrospectiv, cazul *Visului unei nopți de vară* propune oricărui amator de curiozități o călătorie istorică în serpentine și meandre: maltratarea *Visului* shakespeareian începe probabil la 1661, cînd, la « King's Theatre », o companie londoneză (a cărei montare e văzută și judecată de memorialistul Samuel Pepys¹) lăsa de o parte intriga cuplerilor secunde, ciuntind serios integritatea gîndului original al autorului. Treizeci de ani mai tîrziu piesa își începe cariera muzicală, navigînd întii sub pavilionul unei partituri de Henry Purcell. La 1755 altă versiune muzicală, de John Smith; la 1816 o nouă și fabuloasă montare (care avea, de altfel, să dea tonul pentru următorii 150 de ani), pe muzică de Henry Bishop;

¹ Samuel Pepys, *Jurnal* (29 sept. 1662) ELU 1965, p. 164

despre ea eseistul William Hazlitt avea să scrie: « Spiritul, evaporat; geniul, alun-gat: în schimb spectacolul e încântător, ceea ce salvează piesa. O, voi manipulanți scenici, o, voi pictori scenografi, voi mașiniști și costumieri, voi confecționeri ai lunii și ai celorlalte stele ce nu dau lumină, o, voi compozitorii muzicli, voi instrumentiști ai orchestrei, violoniști și trompetiști, toboșari și fagotiști sonori, — bucurați-vă. Acesta a fost triumful vostru, nu al nostru». Nu vom mai pomeni de simbioza Mendelssohn (1827), de filmul lui Max Rheinhardt (1935) sau de ope-reta lui Benjamin Britten. Vom spune doar că noțiunea feeeriei cufundate în alternări de clar-obscur, inundate de muzică, învestmîntate, ca de un sortilegiu, în butaforia exuberantă a decorurilor policrome s-a bucurat de o largă și spontană putere de convingere, acreditînd, la mii de spectatori, pentru cîteva generații, ideea că, aici, Shakespeare n-a fost decît un faur încântător de basm și farmec pueril.

Curios, textul lui Shakespeare, în fond unicul instrument de comunicare a structurii piesei, a putut astfel intra într-o relativă surdină, eclipsat de fabuloasa revărsare de elemente audio-vizuale accesorii, fermecînd și cucerind urechea și ochiul. Printr-un efect clasic, asupra cărui a de prisos să insistăm, înlăturarea de către Royal Shakespeare Company, a recuzitei « feeerice» scoate însă astăzi în relief, cu rară strălucire, tocmai resursele pline ale textului. Lucrul, firește, e departe de a fi lipsit de însemnătate, deoarece, în creația lui Shakespeare, piesa (după G. K. Chesterton cea mai importantă dintre comediiile scriitorului) ocupă într-adevăr un loc privile-giat, fiind cea mai poetică dintre lucrările marelui elizabetan. O cercetătoare meti-culoasă și răbdătoare a făcut, de altfel, demonstrația faptului că, sub raportul frecvenței, dintr-un total absolut de 114, în *Visul unei nopți de vară* sînt folosite nu mai puțin de 95 imagini poetice¹. Iar Chesterton, privind firește fenomenul de la înălțimea proprie geniului său spumegător, afirmă mai departe în eseu sus citat: « Ca poezie pură și beție de cuvinte, Shakespeare nu depășește niciodată nivelul acestei piese»².

Pentru cunosătorii limbii engleze, montarea realizată de Royal Shakespeare Company a avut așadar efectul unei revelații și din acest punct de vedere. Rostit de actori ore rotundo, versul răsună nuanțat și clar, cucerind și încîntînd prin strălucirea lui gîndul tuturor celor în cunoștință de cauză. Avem aici un evident serviciu adus cunoașterii poetului comedilogaf; căci, spre a relua formularea unui critic, regizorul « a știut să descopere modalități noi spre a da formă poeziei și forței latente în *Visul lui Shakespeare* . . . Triumful lui Brook constă din generarea acelei atmosfere în care singurul lucru care a contat a fost și e poezia» (John Barber).

Poezia rămasă intactă (a lui Shakespeare, nu a scenografilor), șiroirile feeerice dispărute, iată poate cel mai scăpărător paradox, și, credem, unul din punctele de frapantă originalitate a montării gîndite de Brook cu Royal Shakespeare Company. După Clive Barnes, cronicarul dramatic de la *New York Times*, explicația rezidă tocmai în aceea că Brook a știut să procedeze aici cu toată libertatea, dezgropînd textul din straturile de sediment acumulat de decenii și secole, prin tradiția unor regii și interpretări diverse și divergente; la urma urmelor « Brook a procedat ca și cînd *Visul unei nopți de vară* ar fi fost scris pe la mijlocul verii trecute de către un tînăr autor avînd talentul unei eleganțe arhaice în frazare, înzestrat cu un nemuritor dar poetic și total dezinteresat de indicațiile scenice (se știe că Shakespeare n-a lăsat indicații scenice, n.n.) Luînd acest text și punîndu-l în scenă, Brook a fost preocupat în exclusivitate de înțelesuri, de sens . . . Pentru el singurul textul a fost sacru, textul singur a fost chemat să-și dezvăluiească lumina»³.

¹ Caroline Spurgeon, *Shakespeare's Imagery*, Cambridge, 1961, p. 261

² G.K. Chesterton, în *Pater, Chesterton, Eliot*, ELU, Buc. 1966, p. 175 (trad. V. Nemoianu)

³ *New York Times*, 28 ian. 1971

Or, ce scoate în lumină acest text? Se știe din istoria literară că lucrarea a fost compusă ca piesă de divertisment pentru o nuntă (probabil cea a contelui de Derby cu Elizabeth Vere). Anul întâmplării: după cel mai probabil calcul, 1595. A situa o comedie nupțială în contextul epocii în care a fost concepută și scrisă, e de absolută necesitate pentru oricine vrea să încerce o înțelegere a ideii lui Shakespeare: sîntem încă în ceea ce, cu nostalgie, englezii de astăzi și de ieri numesc *Old merry England*, «bătrîna și veselă Anglie». Trei filoane de tradiție străbat piesa, reflex fidel al epocii: o viguroasă tradiție precreștină de folclor și superstiții, o tradiție renascentistă mediteraneană de sorginte catolică, romană; o tradiție clasică, imperfect asimilată. Și iată-l pe Shakespeare îngăduindu-și nemaipomenitul gest de a aduna pe aceeași scenă, spre hazul convivilor, fapte suprafirești coborîte din lumea baladei țărănești a nordului celtic și saxon: *Puck* (variante irlandeze *Pooka*, *Phooka*; variantă galeză *Pwca*¹) e o ființă năzdrăvană înrudită, *mutatis mutandis*, cu brehnele² și spiridușii poznași ai propriei noastre mitologii populare. *Oberon* (sau *Auberon*) e un fel de zmeu tutelar al codrilor septentrionului. Conflictul lui cu *Titania* are însă, pe de altă parte, multe din trăsăturile de moravuri cunoscute din apucăturile zeilor clasici meridionali. Transformarea lui *Bottom* (Fund) în măgar, — cu certitudine inspirată din puțin complexatul clasic Apuleius (ale cărui *Metamorphoses* văzuseră de curînd lumina tiparului englez în tălmăcirea lui W. Adlington, sub titlul *The Golden Ass*, ce stîrnea deliciile publicului cititor elizabetan,³) — face, de fapt, din personajul lui Shakespeare o creatură reductibilă la tiparul folcloric al cunoscuților *pricolici*, din universul imaginației populare românești. Aluziile la instituția monastică alcătulesc apoi un fundal anacronic pentru personaje mitice grecești, ca *Hippolyta* și *Theseus*. Noaptea iubirii și logodnelor, «begin these wood-birds but to couple now»⁴ (Saint Valentine, 14 februarie, pentru occidentali) e soră bună cu Dragobetele tezaurului nostru de folclor (24 februarie), sărbătoarea de logodnă și împreunare a păsărilor!

Sincretismul «naiv» al lui Shakespeare nu e deci nicăieri mai căuteritor și mai pasionant decît în această spumegătoare juxtapunere de paradoxuri, statornic urmărită de altfel, prin formula de sincretism antic-modern, adoptată de Peter Brook.

Joc scris pentru o nuntă, *Visul unei nopți de vară* («culmea comicalului shakespearean» cum o numește într-un loc un cercetător român din perioada interbelică)⁵ este, firește, o piesă a cuplurilor, înmănunchiînd scenic elemente de orășie și satiră nupțială, la un moment istoric cînd complexele puritane ale post-reformei, care au afectat atît de mult occidentul, nu ajunseseră să atingă la mădună «vechea veselă Anglie» mustind încă de tradiția de «grivolserie» celtică, saxonă, galeză. Simpla adunare a acestor premise, confruntate cu contextul istoric social al Engliterei verzi, furnizează răspunsuri la eventualele semne de întrebare pe care le-ar putea ridica o lectură în profunzime a acestui text, înstelat cu jocuri de cuvinte, cuvinte cu dublu înțeles, *qui-pro-quo*-uri, — străbătut de un amalgam curios și fabulos de personaje și de situații.

Evident, așa cum s-a mai subliniat, «meritul de căpetenie al *Visului unei nopți de vară* constă în structură. Simetria uluitoare, uimitoarea perfecțiune artistică

¹ Cf. Halliwell-Phillips: *Illustrations of the Fairy Mythology of the Midsummer Night's Dream*, London 1845.

² Cf. Marcel Olinescu: *Mitologie românească*, Casa Școalelor, 1944, p. 433.

³ Vezi pasajele celebre în *Măgarul de aur — Metamorfoze*; trad. I. Teodorescu, București, ESPLA, 1958, p. 248, și urm.; 260 și urm.

⁴ Actul IV, scena I.

⁵ D. Protopescu: *Shakespeare, Universul*, București, 1945—46, p. 321.

și morală a structurii pot fi enunțate chiar și în câteva cuvinte»¹. Nu vom insista în detaliu asupra acesteia (ea iese remarcabil de bine la iveală în montarea cvasi-geometrică a lui Brook) ci asupra simbului ei de situație.

Va trebui spus, în primul rând, că, piesă a cuplurilor, *Visul unei nopți de vară* stă sub semnul martorului erotic prin excelență, — simbolul lunar. Începând cu prima replică și pînă la sfîrșit, frecvența imagisticii lunare bate toate recordurile, însumînd un total nemaiîntîlnit în altă piesă a lui Shakespeare. Cu titlu de curiozitate, menționăm că luna apare ca nucleu semantic, simbolic și imagistic de aproape trei zeci de ori, adică de trei ori și jumătate mai mult decît în oricare altă piesă de Shakespeare. *Moonshine* (lumină și clar de lună) cuvînt care apare în total numai de opt ori în creația scriitorului, se întîlnește în *Visul unei nopți de vară* de șase ori².

Pornd de aici, nu ni se va părea surprinzător faptul că Brook — care nu arată luna nici o singură dată în cuprinsul scenelor piesei — le-a împărtășit în schimb tuturor o lumină egală de var alb, scaldînd cu imparțială complăcere acțiunea și poezia comediei.

Piesă despre dragostea dintre bărbat și femeie, despre înfățișările și arătările geloziei conjugale, despre orbirile la care vîpaia simțurilor poate să dea naștere, *Visul unei nopți de vară*, în pofida metaforelor ei, e și o piesă de mare realism psihologic. Opțiunea fundamentală a lui Brook a mers, firește, în direcția luminării acestui aspect, trecut (și pe bună dreptate) cu vederea de Charles și Mary Lamb în cunoscutul lor «Shakespeare povestit copiilor»...

Refuzul iubirii rîndind usturător și dînd naștere unor reacții din cele mai pătimașe; recursul la vrăji și farmece cu scopuri vindicative: această tradiție folclorică, pe atunci încă proaspătă în Anglia (și pe care noi, ca păstrători privilegiați ai unor comori unice de datini vechi le înțelegem mai bine ca oricine) se află receptată și înnobilită de Shakespeare în *Visul unei nopți de vară*, unde e zugrăvită cu poezie și umor, cu întreg alaiul de situații tari și cu întreg cortegiul ei de leacuri specifice. Cîntece și descîntece, apoi farmacopeea dragostei (măzărice, bob de muștar, etc.) sau bestiariul curativ și preventiv (piele de năpîrcă, praf de paianjeni, zgîrciuri de liliac), totul e așezat de mîna lui Shakespeare la miezul operațional și instrumental al marei metamorfoze asinești, cu o crudă subtilitate: «această subtilitate dificilă, aproape disperată, e realizată de autor la un nivel cu totul extraordinar: întîmplările din codrul rătăcirilor sînt, în sine, chiar privite la lumina zilei, nu numai deprimante, dar și sfîșietor de crude și rușinoase» (Chesterton, în eseu citat pag. 179).

Înțelegerea întîmplărilor în contextul lor scenic și istoric adevărat, presupune, credem, cu necesitate, și o raportare de principiu la elementul de magie și spirit folcloric din care piesa, prin cvasi-totalitatea personajelor ei (nu mai puțin, prin situație, ocazie și finalitate) și-a tras de fapt respirația, originalitatea și seva: e lumea proșteșimii necunoscătoare de complexe, unde un joc de nuntă e un joc de nuntă, prilej de înveselire, strigături, tropote, și dans. Integrate de Shakespeare, printr-o genială captare de planuri, în țesătura unei comedii «culte», de un derutant și fermecător sincretism, lumea veseliei, orațiilor și vrăjilor, rămîne însă cimentul fundamental al textului. *Noi venim la dumneavoastră / tot strigînd și tropînd / făcînd veselie mare*³. Aceste cuvinte din tezaurul datinilor de nuntă românești ar fi putut

¹ Chesterton, *op. cit.* p. 177

² Spurgeon, *op. cit.* p. 260

³ Ion Pop Reteganul, *Starosteale*, Gherla, 1891, p. 19

să fie rostite foarte bine de oricare din personajele *Visului* lui Shakespeare regizat de Peter Brook. Acest spirit, al străvechilor tradiții de celebrare nupțială, asemănător în esență la popoarele cu vechi civilizații de tip oral, ne poate fără îndoială ușura apropierea obiectivă de lectura dată de Brook textului.

Va fi suficient să ne transpunem, chiar și pentru o clipă, în universul unor realități nouă bine cunoscute, ca să putem pricepe încă și mai bine orizontul magic sau satiric, și, în general, atmosfera însăși a nuntirilor despre care este vorba, de fapt, în *Visul unei nopți de vară*, joc de nuntă și piesă a cuplurilor.

Pentru vechea Anglie elizabetană, ante-puritană și ante-victoriană, pentru Anglia verde a lui Shakespeare, cu vechile tradiții de magie încă proaspete, nunta ca celebrație a raportului bărbat-femeie nu putea fi privită într-un mod radical diferit de cel în care alte viziuni folclorice, serbează și celebrează aceleași lucruri ale vieții. « Legat de raportul bărbat-femeie . . . legat de întâlnirea lor fertilă, nunta, legat de fertilitate în genere, de prescripțiile și interdicțiile ce se documentează vast, trebuie remarcat că omul magic trăiește din plin misterul erotic », nota de curînd Paul Anghel într-un frumos fragment din *Istoria posibilă a literaturii române*.¹ Legat de această ordine de idei, măgarul lui Apuleius, preluat printr-o trăsătură de geniu de Shakespeare, și integrat ca placă turnantă a economiei piesei, nu-și justifică astfel, pînă la urmă, locul și colosala prezență, decît tocmai prin faptul asimilării lui organice în spiritul larg, popular, care străbate comedia, (și nu numai piesa amorului tragi-comic dintre Pîram și Thisbe, din interiorul comediei): e spiritul năvalnic al vieții înseși la izvoare, cel celebrat în orația nocturnă de nuntă, *jocul găinii*, sau în alte jocuri românești la care se referă istoricul, reîntîlnit în nenumărate strigături și proverbe, celebrînd cu egală sinceritate și vitală candoare, în folclorul universal, una și aceeași ordine de realități: *And the country proverb known / That every man should take his own / In your waking shall be shown : / Jack shall have Jill / Nought shall go ill / The man shall have his mare again / And all shall be well*, exclamă Puck în faimosul final al actului III! Peter Brook a surprins cu justete ponderea anticului filon de vlagă folclorică prezent în *Visul unei nopți de vară*, și — în absența verigilor directe de legătură cu trecutul mitic, — i-a dat o soluție clară, de o scăpărătoare, uneori șocantă modernitate. Cum spuneam, e vorba de un moment de breșă: populară pentru că vitală, zgomotoasă și veselă pentru că plină de forță, această celebrare nupțială n-a rămas neatinsă de o anume crudă lubricitate. Inevitabil, șocul acesteia a apărut ca o stridență.

Independent de dezvoltările regizorale textul însă, cum știm, rămîne ceea ce este. Ne-am putea reîntoarce în culise unde performerii actori își trag acum răsufierea după epuizanta suită de mișcări și salturi amănunțit regizate, ca un ritual. Vom prefera însă să rămînem la text. În legătură cu el, am

¹ Vezi *Familia*, martie 1972, p. 12

putea discuta mai departe relativitatea punctelor de vedere sau a reperelor. Evident, nici o lectură nu este și nu poate fi definitivă. Brook însă l-a citit temeinic și profund pe Shakespeare și, împreună cu el, întreaga echipă. Confruntând textul cu montarea pe de o parte, cu subtextul folcloric și contextul ei istoric, pe de altă parte, vom spune că, stilizată și raționalizată la maximum — executată prin trup și cuvânt, mai curînd decît prin decoruri și muzici — creația lui Brook are, tocmai de aceea, transparența și curăția unei metafore pure, accentul magic și accentul comic, accentul dinamic și cel satiric îmbinîndu-se armonic într-un întreg rotund, pe cît de neașteptat, pe atît de limpede și grăitor. Pe această notă cade, în cele din urmă, cortina.

A doua zi, stînd de vorbă mai pe larg cu Alan Howard, magistratul Oberon al lui Peter Brook, actorul oaspete mi-a mărturisit că vede *Visul* lui Shakespeare ca pe o luminoasă sferă de cristal.

Admițînd adevărul imaginii, s-ar putea să nu greșim foarte mult afirmînd că în cleștarul sferei lui Brook *Visul* lui Shakespeare re trăiește, simplu și pur, o esențială și dreaptă reînviere.

«VISUL» LUI BROOK

pro și contra

Scrisă, se pare — în exegeza shakesperiană totul e pirandellian: așa e, dacă ni se pare — între *Romeo și Julieta*, din care răzbate bunăoară motivul iubirii cu piedici, fiindcă tatăl fetei vrea un alt ginere (Hermia-Lysander-Demetrius), precum și motivul poțiunilor fermecate, care trece de la călugărul Lorenzo în filtrele « duhului pământului » Puck—Robin—Goodfellow, pe de o parte, și *Richard II* considerată prima capodoperă autentică a lui Shakespeare, tot cu o intonație precumpănitor lirică, pe de altă parte, — *Visul unei nopți de vară* trece, în ochii specialiștilor, drept o operă compozită, amalgamată, mai artificială decât s-ar crede la prima privire, poate cu o « poezie mai mult făcută decât lăsată să se facă ». O operă, deci, în care primează abilitatea și bravura tehnică — mature — ale dramaturgului. E vorba de un îndrăzneț « tour de force » al lui Shakespeare dea împleni și echilibra între ele nu mai puțin de cinci intrigi distincte, independente: 1) nunta lui Theseus cu Hippolyta; 2) nunta lui Oberon (derivat din Alberich, piticul nibelung) cu Titania; 3) dubla pereche Hermia-Demetrius și Helena-Lysander; 4) așa numiții « rude mechanicals », grosolanii meșteșugari în frunte cu Quince și Bottom; 5) înscenarea interludiului cu Pira și Thisbe. Fiecare dintre aceste acțiuni are un rost, o funcție: prima, ca încadrare generală; a doua, ca intermezzo; a treia, « pentru întreținerea nostalgiilor sentimentale »; a patra, pentru întreținerea « umorilor » comice; a cincea, pentru întreținerea predispozițiilor spre farsă. Totul administrat cu o siguranță știință a punctării momentelor de vîrf, a « tăieturii » și a ritmului — ca în cinemato-

graf, și nu degeaba, Lawrence Olivier îl consideră pe Shakespeare ca pe unul din cei mai mari producători de filme virtuali.

Ar mai fi de adăugat caracterul oarecum ocazional al *Visului*, dedicat se pare unei nunți ilustre în epocă (dar studioșii au numărat șase asemenea nunți). Și, în sfârșit, faptul că tradiția (post-romantică, victoriană) ne-a transmis această « joacă » a lui Shakespeare ca pe o « feerie », adică un dulce basm puritan cu fantezii și dragă-lășenii sentimentale, cu totul potrivnice secolului aspru și fără perdea al elizabetanilor.

Am înșirat aceste elemente nu dintr-un impuls erudit — neavînd cîtuși de puțin o calificare shakespeareologică — numai pentru a încerca să mă apropiu de punctele principale de contact ale lecturii critice întreprinse de Peter Brook și comedia însăși. Pentru a constata imediat că bravurii tehnice a autorului, amintitului său « tour de force », regizorul londonez i-a răspuns cu tot atîta bravură tehnică și cu un echivalent brio al științei spectacolului.

Ce-a făcut, de fapt, Peter Brook? A înlăturat prompt diafragma « feerică » tradițională, a optat în descifrarea filologică a ambiguității limbajului shakespearean pentru variantele « dure », și-a refuzat orice complacere « mistică » în clarobscur, desenîndu-și spectacolul într-o scenoplastică riguros « raționalizată », cu o decorație nudă, albă, simetrică. Iată un exemplu de veritabilă performanță, în acest sens : a jucat întreg « visul », întreaga « noapte » în lumină plină de zi, aproape brechtian; a « mecanizat » instrumentele magice în direcția recuzitei și aparatului scenice a teatrului oriental (chinez și japonez), înlocuind magia cu prestidigitatia, și « ubicuitatea » supranaturală cu acrobația de circ.

Pe fundalul acesta « raționalizat », dacă nu chiar abstractizat, Brook a păstrat cu oarecare surdina, cu cîțiva bemoli, tonalitatea lirică generală a versurilor, rezervîndu-și totodată voluptatea de-a da sentimentalitatea pe senzualitate. Trebuie, însă, observat că din această rarefiere, din această « schematizare » căutată a icalității scenice, a imaginii teatrale, se împărtășesc, vrînd-nevrînd, și personajele, cărora parcă le lipsește ceva din rotunjimea, din palpitarea umană conferită de comedigraf. Așa se explică, probabil, de ce soluțiile în cheie sexologică (freudiană) ies excesiv în evidență, culminînd cu acea, plastic impecabilă, « punte a măgarului » din finalul primei părți a spectacolului (Titania îndrăgostită de Bottom, preschimbata în măgar).

Brook și-a dorit un spectacol « corporal », ușor impertinent (nu obraznic) — dar pentru a-i epata sau pentru a-i descumpăni pe burghezi? — și mai ales viril. Numai că virilitatea prea etalată, exhibată, e fără-ndoială suspectă, cel puțin în raport cu un public la care funcționează un anumit echilibru.

Dar, să dăm lui Cezar ceea ce e al lui Cezar : adică cele douăzeci și trei de lovituri de pumnal. Brook și-a « lucrat » viziunea fără reproș, cu respectul pentru profesiune al comicienilor dell'arte : coerent, consecvent, pînă la capăt (poate versurile din final au nedumerit puțin prin declamarea lor într-o manieră « tradițională », cantabilă și incantatorie). Pentru aceasta îl aplaudăm.

În același timp, însă, tocmai din consecvență față de propria viziune, a distorsionat întrucâtva imaginea umană a personajelor, le-a descompletat omenia, răpindu-le — paradoxal — și o parte din «impuritățile» extra-artistice la care, teoretic, ține atîta; pe scurt, le-a «răcit». Lumea «visului» brookian e, orice s-ar zice, o lume relativ distantă, destul de rece, aseptică, mai mult de laborator decît a vieții, cu

o «programare» scenică implicit parțială. Pentru aceasta, ne formulăm rezervele de față.

În orice caz, dacă *Regele Lear* de acum cîțiva ani al aceluiași Brook a întrunit, cred, o unanimitate de *pro*, *Visul unei nopți de vară* ne lasă împărțiți în *pro* și *contra*, în «brookişti» și «anti-brookişti». Ceea ce e normal pentru o cultură teatrală vie și nuanțată, cum e a noastră.

TĂLMACII și VISUL

Unul din motivele pentru care *Visul unei nopți de vară* merită o atenție deosebită este faptul că se numără printre cele trei sau patru piese al căror «subiect» îi aparține lui Shakespeare în întregime (celelalte fiind, pe cât se pare, *Furtuna* și, poate, *Zadarnicele chinuri ale dragostei* și *Nevestele vesele din Windsor*). Cu alte cuvinte, aici Shakespeare nu e numai scenarist, ci chiar autor. Ele merită o atenție deosebită și pentru aspectele comune pe care le prezintă în pofida marilor deosebiri de perioadă și manieră dintre ele. Toate sînt investigații ale universului erotic și (poate cu excepția celei din urmă) toate au o sofisticare deliberată, o complexitate simbolică și o multitudine de sensuri puțin obișnuită. Și iarăși, nu se prea supun piesele acestea (cele mai intime shakespeareiene cum avem dreptul să bănuim) faimosului dicton hamletian, despre «oglinza naturii», căci abundă în elemente fantastice, în prețiozități, în paradoxuri și jocuri de cuvinte. Popularitatea lor (și ne referim acum mai explicit la *Visul unei nopți de vară* și la *Furtuna*) a rămas totuși neștirbită. Ele au intrigat, au stîrnit curiozitatea, dar nu au îndepărtat publicul de la ele. Ele au rămas, de fapt, după marile tragedii și, poate, după 2—3 alte piese shakespeareiene, cele mai căutate, cele mai jucate din marile *corpus*.

Cum a fost înțeles *Visul unei nopți de vară*, cum a fost piesa interpretată de critici și de oameni de teatru? Trebuie să spunem că în tot cursul secolului XIX popularitatea ei a atins, de fapt, un apogeu; este de ajuns să amintim numele lui Mendelssohn-Bartholdy. Pentru romantici și victorienii piesa era un triumf al arbitrar-fantasticului — ea ținea cumva locul teatrului absurd în epoca noastră. Lumea spiridușilor apărea drept un tărîm al libertății totale și al grației, Oberon și Titania erau destul de vii și de «umani» pentru a nu fi confundați cu ordinele angelice și arhangelice, dar destul de independenți pentru a nu fi confundați cu o variantă mai glorioasă a regilor și principilor (a «stilului înalt» tradițional în literatură și teatru). Mai mult, pentru cei dornici să susțină libertatea de contingent a artei, *Visul unei nopți de vară* era un prilej minunat de a proclama sus și tare forța fantasticului, perenitatea basmului, durabilitatea unui nivel în care determinările materiale nu acționează și dirijarea omului de către spontaneitățile ininteligibile ale unui hazard pur și capricios.

Lumea burgheză și industrială nu avea acces la acest spațiu magic (iar când avea, atunci numai pentru a fi umilită și călcată în picioare) care devenea, tocmai din această cauză, privilegiat. Max Reinhardt pecetluiește târziu, magistral, o astfel de viziune. *Visul unei nopți de vară* este o apoteoză a supraumanului, a unui transcendent de jucărie rocoo.

Va trece o bună bucată de vreme pînă ce viziunea romantică, extrem de academică în fond, va fi contestată și înlăturată (nu cu desăvîrșire — căci o bună parte din publicul tradiționalist și mai puțin cultivat, la care ecourile dezbaterilor intelectuale centrale ajung cu întîrziere, continuă să perceapă comedia shakespeareiană tocmai prin prisma categoriilor predominant fantastice de mai sus). Marii critici shakespeareieni dintre 1930 și 1955, perioadă în care, după cum se știe, exegeze profunde au adus o reconsiderare din temelii a întregii opere a lui Shakespeare, un Tillyard, un Northrop Frye subliniază în *Visul unei nopți de vară* și în alte piese romantice — *umanul*, esența acțiunii și chiar a naturii omului. Pentru ei, ceea ce vedem în comedii este un « ritual al primăverii », un ritm al pieirii, morții și renașterii, al înfrîngerii vechiului de către nou, văzut la un nivel de valabilitate generalizată. Shakespeare s-ar fi aplecat, conform acestui punct de vedere, asupra legilor formei comice, dar aceste legi ar reprezenta tocmai structuri purificate ale comportamentului esențial-uman, ale unor arhetipuri permanente. Este o argumentare care, evident, nu poate fi socotită absurdă. Ea place tuturor celor îndrăgostiți de armonia universului și se fundează pe modelul medieval-renascentist al lumii care poate fi lesne reconstituit îndărătul paginilor lui Shakespeare. Pe aceeași linie a ancorării operei în uman, în terestru, se numără și interpretările comediilor (și ale tragediilor) în lumina dicotomiei realitate-aparență. Mai ales cercetătorii germani și americani au explorat această latură. L-am cita aici pe un Bertrand Evans, care elaborează o clasificare a comediilor după măsura în care personajele înțeleg ce se petrece cu ele, dar l-am cita mai cu seamă pe Friedrich Gundolf, care face o adevărată sinteză a interpretărilor « central-umane » despre piesă. Gundolf subliniază îndeosebi caracterul de univers stratificat al piesei și modul în care fiecare dintre straturi contribuie la sensul global.

În sfîrșit, în ultimii 20 de ani, un anume refuz al simbolurilor, al valorilor spirituale sau o dorință a demistificării a împins spre o nouă lectură, practică și lipsită de prejudecăți, a textului, o lectură care să fie consonantă cu stilul unei epoci a analizelor cantitative. În ciuda aparențelor, studiile lui Jan Kott se inspiră dintr-un materialism explicativ; el crede că mișcările incerte ale subconștientului sînt mult mai reale decît capriciile fantasmatiche ale transcendentului. Spiritele de orice fel nu pot fi la Shakespeare decît proiecții ale mișcărilor nemărturisite și necunoscute ale zonelor joase ale sufletului. Pentru Kott, în *Visul unei nopți de vară* colcăie urîtul, complicațiile vegetale, iraționalitățile visului. Se leagă această interpretare și altele de acest fel cumva de altele, amintite mai sus? Probabil că da, chiar dacă ar fi prea simplist să vedem în Kott un Mendelssohn-Bartholdy întors pe dos, ca o mînușă. Relațiile au un caracter mai subtil, de « dialectică indirectă » dacă putem spune astfel. Titania, Oberon și ai lor constituie cristalizări formale care nu-și pierd valabilitatea și poate nici chiar grația capricioasă, indiferent dacă pornim de la Platon sau de la Freud. Acțiunea « inspirației spirituale » sau a celei subconștiente rămîne constantă ca atare, chiar dacă direcția de pornire este alta. Așadar, sectorul « central-uman » al interpretărilor (cele care vād mai ales ritualurile umane din *Visul unei nopți de vară*) suportă lesne o varietate de sensuri suplimentare.

Ar fi greșit să identificăm interpretarea lui Brook cu cea a lui Kott. În primul rînd, la Brook nimic nu *colcăie*: totul este curat, clar, funcționează ca o jucărie mecanică. Copacii sînt de sîrmă, floarea vrăjită pare o mică farfurie zburătoare, zborul e înlo-

cuit cu balansul trapezelor, pereții sînt perpendiculari, muzica are stridențele limpezi ale modernității. La fel de clare sînt și sensurile. Drama se petrece în conștiința lui Theseus. El simte situația conflictuală, reziduurile impure care persistă atunci cînd numai cîteva zile îl despart de consumarea armoniei conjugale. Pentru rezolvarea acestora, el creează o psihodramă, proiectează dramatic situația lui și a viitoarei soții — Theseus e Oberon, Titania e Hippolyta. Hippolyta este proiectată în situații absurde, ridicole, umiltoare, fiind apoi cu mîrîlmie sinceră eliberată din lanțurile imaginare. Dar nu numai atît: Theseus mai proiectează încă o situație dramatică, și anume cea privind pe Hermina-Lysander-Demetrius-Helena, care, apar, deci, tot drept produsele gîndirii sale. Și aceștia reprezintă o suită de situații, un sadomasochism sublimat și transpus pe planul esențelor, menite să îl răzbune simbolic pe Theseus de vinovățiile reale sau Imaginare ale viitoarei soarte. În această viziune rolul reprezentației meseriașilor atenieni este mult mai modest ca de obicei: el ilustrează grosolanla teatrului real în comparație cu textul pur simbolic, dar mult mai semnificativ și eficient, Imaginat de Theseus. Demonstrația este urmărită cu impecabilă eleganță și consecvență.

Shakespeare este, însă, mai puternic decât Brook; interpretarea acestuia nu este nici ea mai capabilă decât altele să dizolve fără rest substanța piesei. Actul al cincilea, care ar fi trebuit să aducă (pînă și în logica versiunii lui Brook) înseninarea totală, jocul liber al Ironiei, rămîne înrîncenat, plin de tensiuni subterane și se încheie pînă la urmă pe o notă de tristețe mortuară, dezbărată de speranță și exuberanță. Rezultatul strategiilor lui Theseus este moartea în uniformă cenușie, iar nu dizolvarea în muzică tot mai pură. Am putea vorbi de o « eliberare în jos ». Ce a vrut să ne spună Brook? Că de fapt rău a procedat Theseus? Și că toate aceste procedee sînt o nimicnicie, o simplificare a naturii, neavenită și, pînă la urmă, nivelatoare? Că, prin urmare, propria sa interpretare, a lui Brook, este o supărare și o inutilitate? Că natura umană, al cărui inegalat restitutor este Shakespeare va fi întotdeauna mai puternică decât programatorii ei? Poate că ar fi prea mult să așteptăm o atare splendidă autoironie din partea lui Brook, dar dacă ea există, atunci, abia atunci, interpretarea sa dobîndește acea dimensiune indispensabilă în plus care să o facă să stea pe propriile picioare, alături de maestrul căruia îi este închinată.

Barry Stanton
(Portman)

Jennie Siller

Ultima strângere de mână a lui

BROOK

*Un calendar ! Un calendar ! Uitați-vă în
almanah / Căutați luna ! Căutați lumina
lunii.*

(Actul III, scena 1)¹

« Visul » stă sub semnul lunii. Theseus o anunță afișat și direct. Celebrarea nunții cu Hippolyta de mersul astrului depinde, el măsurându-le așteptarea. « Vor trece patru zile fericite / Ce vor urca pe cer o lună nouă » (pg.299). Tot pînă atunci și Hermiei i se dă ultimatumul de a-și domoli iubirea pentru Lysander, cel respins de autoritatea părintelui, altfel în singurătatea unei minăstiri va « înălța în cinstea lunii reci și sterpe / Tînguitoare cîntece de slavă » (pg. 302). E răspîndită credința că luna reprezintă primul soț al fecioarelor, dar pedeapsa Hermiei ar fi să-l rămîna doar lui dăruită. În intervalul straniu cînd luna moare pentru a se reface apoi, oamenii își vor prinde firea rătăcindu-se pe secretele coridoare ale nopții. Aici nimic nu se petrece fără complicitatea lunii. Divinități, regi sau meșteșugari se mișcă doar în bătaia razelor ei. Titania și Oberon se întîlnesc « sub luciul lunii » (pg. 316),

¹ Citatele din text aparțin traducerii lui Dan Grigorescu « Visul unei nopți de vară » din vol. W. Shakespeare— Teatru, ELU, 1964. Citatele din traducerea lui Șt.O. Iosif, sînt menționate special.

ea invitându-l apoi « să privească cum dănuim sub lună » (pg. 318). « Când luna se strecoară prin răchiți » (pg. 336) fixează Titania, stăpînită de vrajă, momentul în care spiritele să-l fascineze pe Bottom. (În clasificările arhaice luna prin « devenirea » sa măsoară și împarte timpul). Tîrziu, cînd forțele visului scad, Oberon, regele umbrei, dispare « lute, întrecînd în zbor / Globul lunii călător » (pg.359). Eroii tragici, Pîram și Thisbe, se mișcă și ei tot sub semn selenar căci « se întîlnesc noaptea pe lună » (pg. 331), iar repetițiile meșteșugarilor se vor face la marginea orașului « cînd o să răsară luna » (pg. 313). Mai mult chiar, astrul devine personaj. Ciudat, însă actorul nu personifică doar lumina lunii, ci și pe « omul ce trăiește în lună » (pg. 377). Sub privirea lui se vor îngropa morții. Rătăcirea, la toate nivelele are ca martor luna.Oamenii pătrund în somn și vise asistați de palida-i lumină.

Luna, scrie Mircea Eliade într-un capitol dedicat magiei lunare, își susține toate valorile cosmologice prin modalitatea sa de a fi adică este «vie» și inepuizabilă în propria sa regenerare. . . omul s-a recunoscut în « viața » lunii; nu doar pentru că propria sa viață avea un sfîrșit ca acela al tuturor organismelor, ci mai ales pentru că ea dădea valabilitate, prin faptul « lunii noi proprie sale sete de regenerare, speranțelor sale de «renaștere».¹ La Shakespeare volajul aberant în tenebre e simultan și paralel cu întunecarea treptată a lunii, urmat apoi de splendoarea ieșirii comune, oameni și astru, spre altă viață. « Potopul, scrie tot Eliade, corespunde celor trei zile de obscuritate, de « moarte » a lunii . . . Un potop nu distruge decît pentru că « formele »sînt uzate și epuizate, dar el este întotdeauna urmat de o *nouă umanitate și o nouă istorie* »². Nunta lui Theseus și a Hippolytei, începutul unui ciclu de viață, coincide cu ieșirea « lunii noi ». Visul are deci sens de purificatoare călătorie prenupțială, la capătul căreia se ivesc alți oameni, spălați de resturile unor existențe consumate. După cele trei nopți de vertij, nimeni nu-si mai seamănă deplin.

« Luna este un fruct care crește din el însuși » spune un imn babilonian. E sensul pe care-l descoperă și Brook în textul shakespearian, atunci cînd confundă tripticul uman Theseus — Hippolyta — Philostrate cu acela divin Oberon — Titania — Puck. Somnul e o altă formă de viață și acolo, în labirintul uitării de sine, urmînd ciclul metamorfozei lunare, ei se regenerează din *propria substanță*. Costumele o exprimă pregnant. La curte monarhii poartă albe pelerine de sub care țînesc accente de mov sau verde pentru ca, apoi, visînd, să rămînă doar în arzătoare culori. Ei își descoperă atunci substanța, miezul. Finalul îi arată altfel îmbrăcați. Modificarea s-a produs. Volajul nocturn nu se petrece acum prima oară, doar paroxismul conflictului surprinde. Hippolyta l-a iubit pe Oberon, iar Titania pe Theseus, lumile s-au mai întîlnit, poate în alte trei nopți în care de pe cer s-a retras luna. Theseus și Hippolyta se pierd iarăși în lumea neștiută a somnului, dar antrenînd de astă dată

¹ Mircea Eliade — *Traité d'histoire des religions*, Payot, Paris, 1968, p. 142

² id. pag. 144

în călătoria lor pe Bottom și cei patru tineri zăpăciți de tulburările iubirii. Disparația lunii în obscuritate, în « moarte » nu este niciodată definitivă, la fel ca și a oamenilor în vise. Ei se reîntorc, dar niciunul nu-și poate relata aventurile, din teamă sau amnezie. Demetrius nu distinge precis sfârșitul călătoriei în nopte, iar Bottom refuză să răspundă, căci « omul nu-i decît un nebun în haine de palată dacă se-apucă să spună ce era în vis » (pg. 364). Sîntem alcătuiți din aluatul viselor, spune Shakespeare și Brook, respectîndu-l, nu distinge noaptea de zi, peregrinările onirice de aventurile reale. O violentă lumină invadează totul, unificînd opozițiile. Chesterton definea visul shakespeareian « ca o perfectă discordanță de evenimente combinată cu o unitate de sentiment ».¹ Acum, ea se naște din seninătatea exultantă a bucuriei de a iubi. În final, Puck reapare. Noaptea îi învăluie iarăși pe oameni, dar, purificați, sub « lună nouă » ea va fi una a dăruirii și fertilității.

*Pînă miine pe-nserat
Lăsa-vom setea aprigă-a privirii
Rîvnind după izvoarele iubirii.
(Actul I, scena 1)*

Acuitatea privirii îi distinge pe îndrăgostiți și contrazicerea ei le apare Insuportabilă. Pentru Hermia intransigența lui Egeus de a i-l refuza pe Lysander înseamnă teribilă suferință a iubirii jignită în libertatea sa. « Ce iad ! Cu ochii altuia s-alegi » (pg. 304). Helena urmărindu-l pe Demetrius își explică insuccesul prin fascinația « ochilor Hermiei » asupra lui. Privirea iubitului alungă întunericul. « Nu e pentru mine noapte cînd/Văd ochii tăi, de aceea eu nu cred/Că-i noapte, nici pustiu în jurul meu »². Văzul sfîrșește ca magică iluminare dar întunericul pădurii scade totuși puterea ochilor. Intensitatea privirii, diminuată, ea înseamnă pentru Hermia scăderea dragostei. Oberon știe nemărginita sensibilitate a ochilor. « Leac vrăjit/ Am venit/ Ochilor de îndrăgostit » (pg. 355) strigă Puck. Licoarea se toarnă pe pupile provocînd excitații deformante. Intensitatea privirii atinge paroxismul. În spectacolul lui Brook, Oberon picurînd substanța magică săvîrșește un act de fecundare rituală. Pleoapele se deschid apoi, aruncîndu-i pe oameni, la voia întîmplării, în cursele văzului exorbitant. Sînt prizonierii lui. Titania îndrăgostită de Bottom îi îngrijește ochii mai cu seamă. « Umbriți-l ochii cu albe-aripi de fluturi/ Ferindu-i de-ale lunii reci săruturi »³. După aceea, ieșirea din spațiul neliniștit al somnului înseamnă în primul rînd o restaurare a vechilor facultăți vizuale. Oberon vrea să-i « limpezească privirea » lui Lysander (pg. 352), iar Titaniei să-i alunge « această piclă ce-i cuprinse ochii » (pg. 358).

¹ Pater, Chesterton, Eliot, Eseuri, ELU, pg. 179

² Visul unei nopți de vară — Shakespeare, Opere, vol. III, ESPLA, 1956, traducere Șt. O. Iosif p. 133

³ id. pag. 352

Iubirea, se plîng Lysander și Hermia, nu înfîlnește decît dureri și spaime, îndrăgostiții luptînd cu vîrste nepotrivite, neamuri dușmane sau depărtări de nestrăbătut. Doar uneori este explozie bruscă, miracol al lumii, dispărînd însă nebunește, într-o clipă. « Precum un fulger care-n bezna neagră / Dezvăluie și cerul și pămîntul / Dar pîn-să strigi: «*privește*», s-a și stins, / Și l-a-nghițit pe veci gîtlejul nopții ».(pg.305). Nici chiar ochii uluiți nu-i pot surprinde sălbateca frumusețe. Îndrăgostiții își amintesc de ea, așa cum la Platon oamenii trăiesc printre umbrele șterse ale trecutei existențe paradisiace. Nu e oare confuzia partenerilor cu ochii îmbolnăviți metafora extraordinară a fragilității iubirii diurne?

*Răspund de viața voastră cu a mea. Dacă
ați crede că sînt leu, ar fi vai și-amar de
viața mea.*

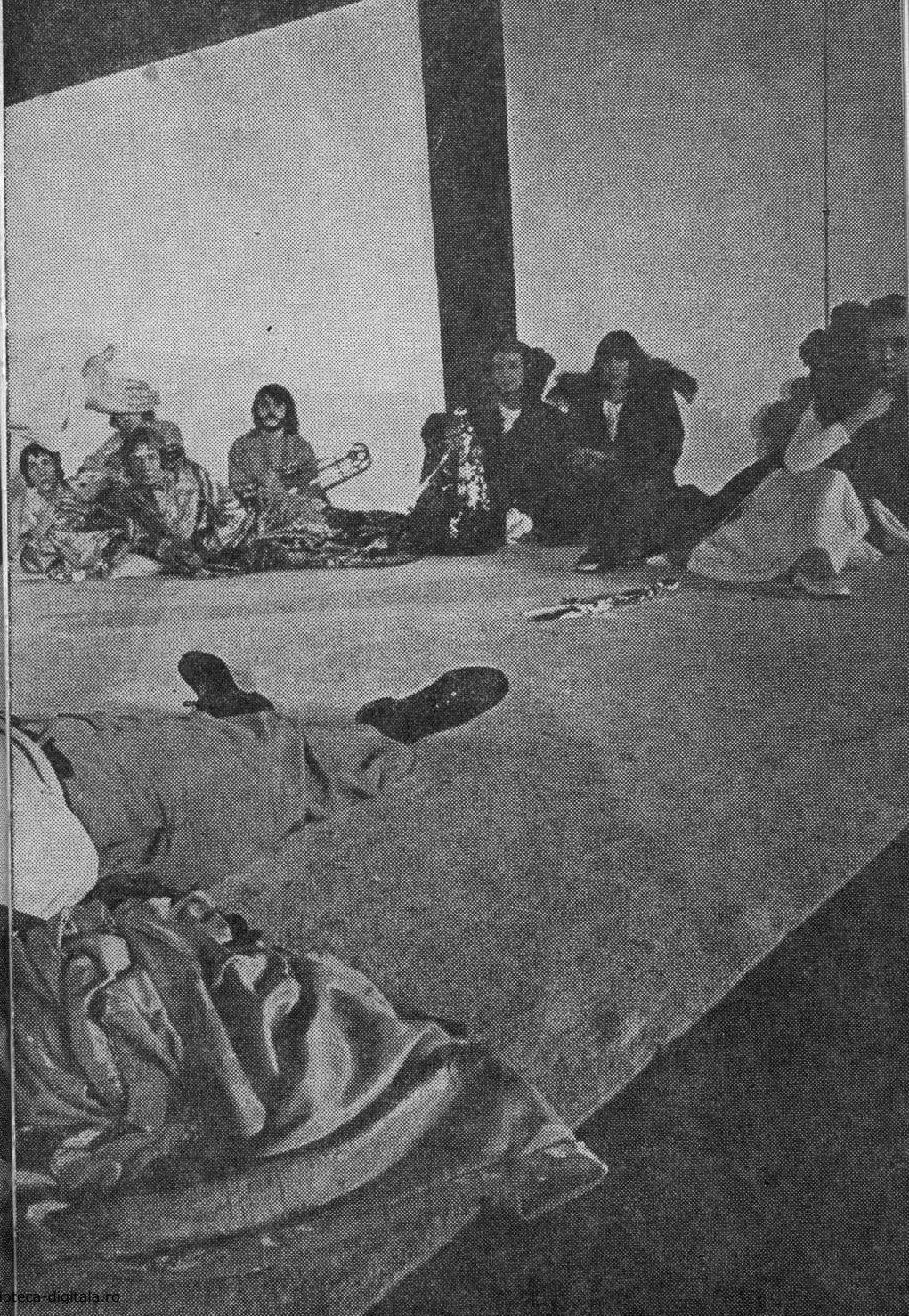
(Actul III, scena 1)

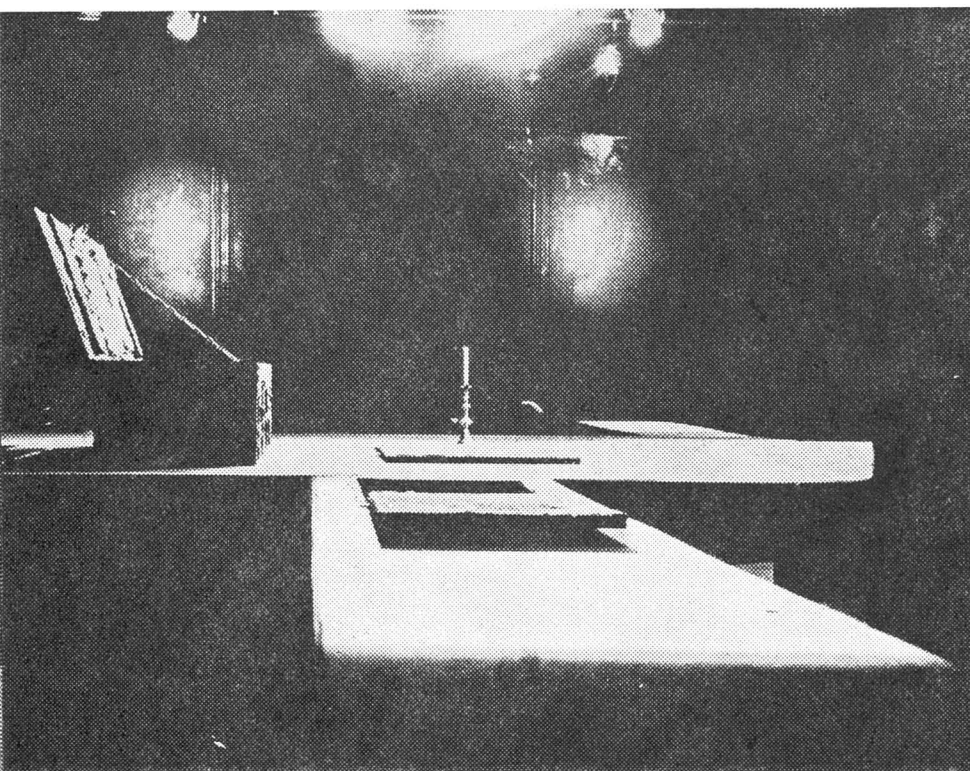
Piesa lui Quince și Bottom e în centrul montării lui Brook, spectacolul fiind o meditație despre teatru și actor. Trupa de la Royal Shakespeare Company joacă pentru noi asemeni meșteșugarilor în fața lui Theseus și a Hippolytei. În spațiul alb năvălește un grup multicolor acompaniat asurzitor de chitare și baterii. Sărbătoare începe. Apoi Theseus și Hippolyta încremenesc statuar, iar Alan Howard, ca Bottom mai tîrziu, scandează patetic. Teatrul popular nu se preocupă de coerența stilistică și de aceea Brook amestecă lejer imobilitatea monarhilor cu urmărirea tinerilor amintind parcă amețitoarele curse ale trupei lui Mack Senett. Hermia blochează o ușă, e placată, răstoarnă dintr-o lovitură de picior doi parteneri amețiți. Meșteșugarii, cei mai apropiați de realitate, se distrează și ei. Brook nu se preocupă să învete enorm, el lasă liber spectacolul, cu momente de repaos, de dispariție a regizorului chiar. Astfel se explică reținerea publicului nostru care, fascinat de mitul regizorului-demiurg, i-a acuzat retragerea, dar Brook, parafrazîndu-l pe Mallarmé, ar putea spune că a montat toate piesele și acum îl preocupă nu un text ci *revitalizarea unui limbaj*. Acesta e și sensul căutărilor sale de azi din Persia, Africa sau Japonia. « Visul » e ultima lui legătură cu teatrul și, simptomatic, se concentrează asupra comunicării teatrale. Totul urmărește plăcerea, a publicului ca și a actorilor. Arcuri de sîrmă, multicolore tuburi de plastic, mingi cu poleială, confetti, rondelle, farfurii metalice sînt instrumentele cu care populează el universul visurilor clare. Simplitatea convenției scenice se inspiră din cea utilizată de Quince și Bottom pentru a imagina zidul, leul sau raza lunii. Magia trebuie să fie reală, spune Brook și atunci Titania se odihnește pe patul cu uriașe pene de struț suspendat deasupra lunii, spritele și Puck se leagănă în balansoare, iar Oberon, cel invizibil, sare pe un trapez de unde amuzat privește aventurile muritorilor sau pentru a-și serba victoria descinde din înălțimi pe acordurile strălucitoare ale lui Mendelssohn Bartholdy în hărmălaia generală. Strălucirea acestei « magii reale » atinge perfecțiunea în

momentul de rară frumusețe al întâlnirii lui Oberon cu Puck când, fericiți, ca oamenii, formează un straniu cuplu imaginar balansându-se în ritmuri de vesele cîntece. Magia e aici produs exclusiv al limbajului teatral. Nimic nu intervine din exterior.

«Teatrul popular a fost acela care a salvat întotdeauna soarta momentului»¹ scrie Brook. Aici el îi caută tehnicile. Jocul, declară meșteșugarii, înseamnă posibilitatea succesului, dar și risc periculos. «Ne putem trezi spînzurați» se tem ei și atunci descoperă în «distanțare» soluția. Convenția iluzorie a jocului va fi demascată, actorii nu se confundă cu eroii, iar spectacolul își recunoaște irealitatea. El nu trebuie să sperie pe nimeni. La curte trupa lui Quince își ia toate precauțiile. Lumea se amuză, tragedia lui Pira și Thisbe, variantă à rebours a lui Romeo și Julieta, nu afectează pe nimeni. Singur Theseus se străduie ca teatrul să continue, el îl constrînge pe interpretul leului, cel care sparge convenția distanțării prins de iluzia jocului, să reia spectacolul. La capăt, actorii cu reținere și ezitare strîng mîinile curtenilor și regelui. Totul se încheie. Pelerinile cad. Miracolul dispare ca un abur, iar din șirul de interpreți se desprinde Alan Howard. Și toată angoasa lui Oberon devine a lui, a noastră. Dar «Visul» nu se încheie astfel. Puck ne părăsește, muzica explodează, iar actorii coboară printre noi. Când i-am strîns mîna lui Robert Lloyd mi s-a părut că însuși Brook mi-o întinde în ultimul său gest dinaintea părăsirii teatrului. În seara aceea el rătăcea departe pe drumurile Africii. Dar nu vinînd lei-

¹ P. Brook — *Spațiul gol*, cap. «Teatrul brut», Secolul 20, nr. 1—2—3/1971, p. 255

CENTENAR GHELDERODE

Masca în teatrul lui Ghelderode

În toate scrierile sale, fie că este vorba de teatru sau de povestiri, Michel de Ghelderode se inspiră dintr-una și aceeași sursă. Aceeași problematică alimentează ansamblul operei, dar diversele elemente, pretutindeni dominant prezente, se realizează în mod diferit, după cum sînt pri nse, sau nu, într-o optică teatrală. Într-adevăr, diferențe fundamentale separă estetica fiecărui gen literar.

Concentrat asupra elementelor de ordin vizual, teatrul lui Ghelderode cere imperios să fie jucat și văzut ; indicațiile scenice — deosebit de numeroase și detaliate — sînt extrem de revelatoare în această privință. Nu numai textul, dar mai cu seamă elementele materiale sînt cele ce revelează această lume insolită, creată de o imaginație singulară. Printre aceste elemente, dotate cu o valoare teatrală, masca — fie că este vorba de chipul de carton sau de stofă, de obrazul modelat prin intrigă și adaptat circumstanțelor, sau chiar de vestmintele ce falsifică identificarea — ocupă un loc privilegiat.

I. Semn și simbol.

Încă de la ridicarea cortinei, universul ghelderodian, misterios și demoniac, ne apare straniu asemenea personajelor care îl populează: călugări răspopiți și pitici echivoci, fantome burlești și măști, nenumărate măști. Inspirate din pînzele

marilor maeștri flamanzi și spanioli, ele readuc în memorie « blestemățiile » lui Bosch, chipurile hidoase ale orbilor lui Breughel sau piticii lui Vélasquez. Însuși Ghelderode declara adesea :

« Am descoperit lumea formelor înainte de a descoperi lumea ideilor. » (Michel de Ghelderode : *Les Entretiens d'Ostende*, recueillis par Roger Iglésis et Alain Trutat, Paris, l'Arche, 1956, p. 59).

Dar aceste măști ne trimit în primul rînd la lumea halucinantă și travestită a unui James Ensor. Într-adevăr, numeroase piese (*O seară jalnică*, *Don Juan*, *Măști ostendeze*, *Menajul Carolinei*, *Moartea doctorului Faust*, etc.) sînt îmbibate de atmosfera nebună a unei serii de carnaval : firme luminoase, muzică plîngărească de flaș-netă, țipete și risete forțate. Într-un cabaret periferic « măști turbulente intră îmbulzindu-se » (*O seară jalnică*) :

Masca bețivă, masca veselă, masca timidă, masca trompetistă, masca Morții lui Gala. În *Moartea doctorului Faust*, Cretinus îl previne pe stăpînul său Faust că orașul este plin de ființe deghizate a căror prezență pare să suscite o anumită neliniște. Măștile fac parte din elementele scenice care constituie cadrul acțiunii :

« Trec prin fața cortinei, venind din sensul opus, trei măști (. . .)

(Se vor copia măștile lui James Ensor). Se lipesc, înainte de a leși, de cortină și îl lasă pe Faust să treacă (. . .) Măștile își bat joc de el și dispar ».

(*Moartea doctorului Faust* — primul episod).

« Pe toată durata actului, în acest decor vor trece măști tăcute sau turbulente ».

(*Ibid.* al doilea episod).

Omul mascat, eliberat de constrîngerii sociale, își revelează adesea natura sa profundă și dă formă viselor și ambițiilor sale. În exemplele citate, autorul nu abordează problema, dar o evocă. Într-adevăr, dacă prezența și folosirea măștilor par a avea un alt obiectiv decît punerea în valoare a psihologiei personajelor, ele contribuie totuși la crearea unei atmosfere care permite sau care favorizează metamorfozele. Mulțumită acestor personaje bizare, problema psihologică este evocată într-un climat febril, propice incertitudinii și schimbărilor.

Pe de altă parte, măștile de carnaval ascund un sens mai profund și dobîndesc astfel valoarea unui simbol.

Măști din Ostende oferă în această privință exemple convingătoare. Iată cum prezintă Ghelderode această operă născută dintr-o predispoziție pentru pictură și dintr-o predilecție pentru deghizare :

« Această pantomimă, sau mai degrabă, această proiecție plastică inspirată de carnavalul ostendeze și sugerată de anumite pînze ale lui Ensor, constituie o tentativă de reabilitare a unui gen uitat și pe nedrept disprețuit. Dramaturgiul nu se mai gîndesc la mimi — pe care îi consideră artiști inferiori, în timp ce rarii poeți ai Teatrului le asigură în ierarhia spectacolului un rang superior actorului limbut, acest mim degenerat » (*Măști ostendeze*).

Pentru a stabili un contact între public și scenă, autorul nu recurge deloc la cuvînt : el revalorifică jocul actorului. Prin puterea sugestivă a mișcărilor și a mimicii, prin simbolismul obiectelor se degajă sensul piesei.

Acțiunea se petrece într-o seară de carnaval, la Ostende, « într-o încăpere scundă și strîmtă, așa cum puteai întîlni în vechul port ».

Le Pouilleux, pescar octogenar, intră împleticindu-se. Iată că ușa se deschide. Apar măști, apoi dispar pentru a reapărea imediat, neliniștitoare și agasante. Intervențiile lor îl smulg pe Le Pouilleux din primul său somn și îl irită. Calmul revine și cu ajutorul rachiului Le Pouilleux așipește.

În visul său, ca și în viața reală, măștile își urmează dansul care vrăjește și captivază: fie că e vorba de nimfa docurilor care-l invită la un pas-de-deux, sau de cele trei vînzătoare de pește mascate, executînd un balet al grațiilor (. . .) ce se animă un timp, pentru a se dezarticula pe dată, transformîndu-se în contorsionări diabolice», măștile îl provoacă și îl excită. În fața eforturilor disperate ale bătrînului marinar de a le prinde, ele se feresc: singurului personaj ce joacă cu chipul descoperit, lumea măștilor îi este interzisă.

Adus la disperare, Le Pouilleux încearcă o tentativă de sinucidere. Măștile, care pînă aici i-au impus obsesia prezenței lor, se dovedesc, începînd din acest moment, eliberatoare: ele sparg ușa, îi ordonă lui Pouilleux să renunțe la sinistrul său proiect și fac să se nască în el dorința de a se deghiza. Mască printre măști, el se amestecă în mulțime și regăsește bucuria de a trăi. Rînd pe rînd obsedante și eliberatoare, măștile sugerează jocul constringerilor și al tentativelor de eliberare, caracteristice pentru întreaga operă.

Vom revela un alt exemplu al funcției simbolice a măștii în *Domnișoara Jaïre*: prin atmosfera de kermeză și prin mulțimea mascată, Ghelderode nu urmărește numai aducerea pe scenă a elementului burlesc indispensabil echilibrului plesei. Desigur, fără acest interludiu — tensiunea dramatică ar risca să devină prea încordată și intensă, în acest mister construit pe temele morții și reînvierii. Dar, trăsătură mai demnă încă de menționat, gloata mascată ce se năpustește în curtea lui Jaïre, tatăl micuței moarte-vii, subliniază și mai violent complementaritatea constantă a vieții și morții: moartea nu ține niciodată în friu manifestările vieții.

Pentru Ghelderode o legătură foarte intimă unește cele două lumi pe care tradiția le opune. Pentru el nu există nici o ruptură, ci o alianță a vieții și morții, o adevărată fuziune care anulează opozițiile și crează în sinul procesului de metamorfoză un stadiu nedeterminat, concretizat în mod precis prin mască. În această privință, e curios de relevant, în indicațiile scenice, o preferință pentru cuvîntul *mască* în loc de *chip*, atunci cînd referirea se face la o ființă ce se apropie de ceasul fatidic.

Decăderea fizică, haosul psihic se află întrucîtva sensibilizate. Chipul se golește de toate trăsăturile sale particulare, pentru a accentua trăsăturile esențiale. Să amintim cîteva exemple.

În *Soarele apune*, acțiunea se petrece « la mănăstirea Yuste, în Estramadure, în ultima zi a lunii august, în anul 1558 ». Charles de Habsburg, presimțindu-și sfîrșitul apropiat, asistă la un spectacol de marionete. După reprezentație, pune el însuși în mișcare una dintre păpuși. Starețul intră.

« Călugărul se oprește și îl privește pe bătrînul Împărat ce se amuză — un suris abia schițat pe *masca* sa spină ».

Cînd în *Splendorile infernului*, episcopul auxiliar îl judecă pe episcopul defunct, el precizează:

« *Simion Laquedeem*. — (. . .) În mod vizibil forțele sale scădeau. Din zi în zi rictusul de schelet se modela mai puternic în cărnurile mumificate ale *măștii* sale. »

Uneori întrebîndu-se cuvîntului *mască* dobindește o valoare de prevestire; în *Școala bufonilor* (de exemplu). În ziua nunții, Vénérand, fiica maestrului bufon Folia, va fi înjunghiată de soțul ei și va muri. Cînd se prezintă în fața lui, ea este « îmbrăcată în moar albăstru presărat cu perle (. . .) Un mantou de dantele negre o acoperă de la umeri pînă la călcîie. *Masca* ei are tenul de ceară ». În acest moment ea poate presimți, dar ignoră încă, soarta ce o așteaptă. Totuși, drama se află deja înscrisă pe trăsăturile chipului ei. (Moartea însăși se prezintă sub trăsăturile unei măști în *Soarele apune*).

În consecință, masca simbolizează adesea tranziția între viață și moarte. Acest caz particular ilustrează semnificația măștii în ansamblul operei: fiecare mască indică trecerea de la un mod de existență la un altul.

În ciuda aparențelor, aceste măști ce populează scena nu mai sînt simple elemente ale decorului. Factori primordiali, creînd ambianța care predispune la schimbările de personalitate, ele se încarcă cu o valoare simbolică. Ele concretizează dorința ce animă toate personajele: evadarea de sub constrîngerile sociale, trăirea tuturor vieților cu puțință, impunerea sub forma pentru care au optat.

Prin prezența lor, ele amintesc continuu problema care l-a preocupat cel mai mult pe autor și a cărei rezonanță o descoperim în toate piesele: problema personalității.

II. Factorul social.

Trăim într-o societate. În consecință este imposibil de analizat comportamentul unui individ sau de apreciat mobilul actelor sale, fără a face să intervină factorul social, ce exercită asupra omului o influență determinantă: individul nu devine conștient de propria sa existență decît izbindu-se de lumea exterioară:

«*THÉODORE* — (...) Rămii singur; te vei înțelege pe tine însuși. .. (...)»

DON JUAN — Singur? Nu vreau. Nu exist dacă sînt singur !»

(*Don Juan*. II)

În plus, societatea se impune ca model: ea îl obligă pe individ să se conformeze normelor și regulilor ei. Ea nu numai că normalizează comportamentul; ea îl condiționează. «*Ceilalți*» intervin ca factor de alienare prin excelență. Neputîndu-se izola, individul pierde drepturile absolute asupra modului său de a trăi. Ființele care îl înconjoară îl pîdesc, îl persecută, îl judecă și îl condamnă în funcție de un gest, un cuvînt — și chiar numai după reflexul întipărit pe obrazul său. Îl clasează într-o categorie determinată, transformîndu-l într-un prizonier al rolului pe care i-l atribuie, pe scurt, creează un personaj condiționat de societate.

«*FAUST*: Eu sînt cel adevărat !... cel de demult.

ACTORUL FAUST: Nu-i sigur, eu sînt Faust, în ochii unei mulțimi. . .»

(*Moartea doctorului Faust*. al 3-lea episod)

Mediul social exercită deci asupra individului o autoritate constrîngătoare. Toate personajele lui Ghelderode sînt dureros de conștiente de acest fapt; eforturile și aspirațiile lor vor fi plasate sub semnul unei voințe de eliberare, și aici utilizarea măștii primește adevărata ei semnificație. Intermediar eliberator prin excelență, masca nu este în măsură să-și asume acest rol decît grație funcției sale de semnificant. În calitate de semn, masca ne trimite înapoi la trăsăturile de caracter, la statutul social sau moral al personajelor. Ea își asumă un rol simbolic ce revelă mai mult decît disimulează:

«*JOCHABETH*: Judas ! Ce reprezintă această mască oribilă lipită de fața ta?

JUDAS: Este adevăratul chip, chipul nepieritor al lui Judas». (*Barrabbas* — II).

Considerată în semnificația sa principală, masca nu reprezintă deci, cîtusi de puțin un simulacru, ci din contra, ea dezvăluie natura profundă a omului. Putem cita, printre altele, exemplul celor trei bocitoare din *Domnișoara Jăire*. Ele «reprezintă opinia publică, sinteza bîrfelor delirante și a mulțimii răuvoitoare» (Michel de Ghelderode. *Les Entretiens*. . . op. cit. p. 158—159).

«Cînd (șansonetistul) ajunge în fundul scenei, poarta se deschide și trei femei murdare își fac apariția. Sînt cele trei Mariekes acoperite de zdrențe. Ele se țin de mină și țopăie scoțînd țipete aspre. Chipurile lor sînt acoperite cu măști bestiale.» (*Domnișoara Jăire*, IV, 9).

Acest indiciu privind fizionomia măștilor ne revelă aspectul lor grotesc și diform, a cărui urîțenie atinge paroxismul. Și aici, toată oroarea personajului — subliniată prin câteva dialoguri la fiecare dintre aparițiile sale pe scenă — se află înscrisă pe înșeși trăsăturile chipului său.

Putem aminti, printre alte exemple, că în teatrul grec se propusese deja o răsturnare a semnificației și a convenției obișnuite a măștii (. . .)

O mască este de obicei o grimasă ce influențează și convinge. În spatele ei se ascunde conștiința ce veghează și reglementează Jocul în mod suveran. Aici din contra (. . .) ființa profundă se află în exterior; mască este chipul conștiinței.» (G. Buraud, *Les Masques*, Edition Seuil, Paris, 1948, p. 22)

Semnălm de asemenea, că actorii din trupa lui Molière jucau cu măști rolurile personajelor perfide și rău intenționate, bătrînii odioși, ca de exemplu Argante și G ronte din *Vicleniile lui Scapin*. (R. Bray, *Molière: Homme de Théâtre*, Mercure de France, Paris 1954, p. 96)

Investită cu o valoare semnificativă, masca se referă la o realitate ce  i este exterioară; ea revelează și clasează, dob ndind astfel func ia unui instrument al metamorfozei: o mască prezent nd anumite caracteristici determinate conferă individului o personalitate corespunzătoare;  i oferă facultatea de a pătrunde într-o categorie socială căreia  i sînt atribuite toate drepturile ca și toate îndatoririle;  i permite să devină și să fie cel căruia în mod formal i s-a asociat.

Plec nd de la principiul corelării sufletului cu expresia, societatea judecă sever anumi i indivizi sau, din contra, le acod r  cu deplină lini te o încredere oarbă. Personajele lui Ghelderode acceptă această necesitate a coinciden ei. Astfel se explică necazul regelui care, în timpul agoniei reginei, nu reu e te să- i acordeze trăsăturile chipului său cu circumstan ele.

Adres ndu-se bufonului, el  i exprimă ciuda în ace ti termeni:

« REGELE: (. . .) Dar tu, hido enie, chipul tău exprimă grija, angoasa, disperarea — tot ceea ce ar fi trebuit să apară pe al meu și nu va apare, în ciuda eforturilor mele !» (*Escorial*)

Cuv ntul nu oferă dec t un interes secundar.

Chipul uman, în calitate de oglindă a sufletului, este suficient pentru a revela cea mai mare parte a trăsăturilor de caracter. Fizionomia obrazului dob nde te, în consecin , o importan  primordială. Cu ajutorul mimicii, chipul descoperit se pretează la jocul măștilor și la regulile sale:  n teatru, masca reprezintă foarte adesea adevăratul chip, în timp ce în viața obișnuită, printr-o mișcare inversă, obrazul a devenit el însuși o mască:

« ARLEQUIN: Izgonit , ardoarea ce lumina măștile noastre de mimi. . . » (*Mena-jul Carolinei*, 5).

« HI RONYMUS: Dar ia seama, cu masca ta de v n toare, cu ochii tăi verzui ! . . . » (*Magie ro ie*, II)

Promovat la rangul de mască, obrazul dob nde te o for  de expresie ce ega-leaz , în multe privin e, echivalentul său de carton sau de stofă. Dar el r m ne o mască mobilă și subtilă; se modelează și se formează fără încetare pentru a reflecta r nd pe r nd obsesiile și neline tile.

Pentru a induce în eroare anturajul asupra adevăratei lor personalit i, personajele se echepeaz , mulțumită mimicii, cu acest ecran  ngel tor; cu inten ia de a se sustrage blamării și, din respect pentru, « ce se va spune », ele  i modelează un chip de circumstan  :

« REGELE: Va trebui să pl ng și eu, să mă rog, să blestem. Un actor ar trebui să mă învețe asta. Unde sînt actorii mei? Un rege trebuie să pară sensibil, în timpi

spectacolului nobilei sale existențe. Ce-ar spune Istoria ce dă regilor porecle, asemenea ocașilor?» (*Escorial*).

În consecință, pentru a se sustrage constrîngerii sociale și a se apăra de intervențiile jenante, personajele ghelderodiene resimt nevoia de a se ascunde, de a ascunde cel puțin adevărata lor personalitate. «În realitate, nu teatrul este cel care imită viața. Viața imită teatrul și, fie comică, fie dramatică, ea improvizează propriul său joc». (G. Burauđ. op. cit. p. 70).

Pentru a cuceri mai multă libertate, anumiți protagoniști se «maschează» cu un obraz de circumstanță și se supun regulilor unui joc subtil și ingenios: înșelarea anturajului social. Alții aleg, dintre variațiile neînterupte ale manierelor de apariție, pe acelea care îi plasează în afara societății și îi sustrag legilor constrîngătoare: omul travestit și bufonul, printre exemplele cele mai marcante, ocupă un loc privilegiat. Să amintim, în această privință, predilecția lui Ghelderode pentru măștile de carnaval. Acestea, — am menționat-o deja — fac parte dintre elementele scenice care situează acțiunea; ele se încarcă de valoare simbolică dar își asumă, în plus, un rol mai semnificativ: depășind stadiul de simbol, ele devin adevărate instrumente ale eliberării și metamorfozei. În timp de carnaval, legile se schimbă. Oamenii travestiți par a constitui o colectivitate omogenă prin raportare la ansamblul populației, dar o colectivitate unde fiecare individ ascultă de propriile sale legi, își creează propria sa morală. Sub travesti, sub mască, omul se desparte de toate constrîngerile:

«CAGULA: Kermeză ! Totul este permis pînă la miezul nopții !»

(*Domnișoara Jăire*, VI, 14).

Acesta este motivul pentru care, obosit de sine însuși (în alți termeni, de personajul pe care-l reprezintă în anturajul său), dezamăgit de lumea ce-l înconjoară, omul care vrea să se elibereze se amestecă în această mulțime.

«DIAMOTORUSCANT: Dar, doctore Faust, pentru ce ți-ai părăsit camera și studiile?

FAUST: Obosit de mine însumi, obosit de timpul meu... Plictiseala, ploaia, prostia, nevoia ființei de altceva...»

(*Moartea doctorului Faust* — primul episod).

Printre ceilalți, ridicol împopoțonat cu masca sa, omul iese din anonim. Căci oricît de contradictorie ar putea părea o asemenea observație, numai prezența sa mascată în mijlocul mulțimii îl face să ajungă la rangul de individ.

Ridicați masca și obrazul va apare, nu obrazul gol, ci așa cum a fost modelat, «mascat» de ceilalți. Nu mai rămîne decît o formă anonimă ce se inserează în ansamblul societății într-un loc predeterminat și imuabil. Din contra, sub mască omul se eliberează de constrîngerea socială: el alege deliberat, și fără intervenția altcuiva, personajul cu care vrea să se identifice, și care îi procură adevărata condiție de individ. Numai masca îi dă acces la această lume bizară ce se caracterizează, atît în acțiuni cit și în cuvinte, printr-o formă de impertinență, tolerată numai în acest climat de mare libertate:

«MASCA STRĂLUCITOARE: Eu sînt mireasa. Mizeria, în această seară, se căsătorește cu lumea.

FEMEIA: Nu vorbiți atît de tare. Nu spuneți așa ceva.

BACCHUS: Măștile au buze de carton dar îndrăznesc să se servească de ele».

(*O seară jalnică*).

O aceeași insolență și o libertate similară a cuvîntului caracterizează personajul cel mai tipic — chiar dacă nu și cel mai original — din întreg teatrul ghelderodian: bufonul. Personaj cu caracter ambiguu și polivalent, bufonul, de asemenea, datorează

elementelor care îl « maschează » locul său în afara societății și marea libertate ce rezultă de aici.

Se manifestă o tendință — adesea justificată — ce constă în a nu aprecia în acest individ insolit, decât măscăriciul lipsit de seriozitate, farsorul năzuos căruia îi plac glumele, fie ele și de cea mai proastă calitate. Dar, pentru autorul nostru, bufonii sînt înaintea de toate oameni. Actele lor, sentimentele lor aduc mărturie în acest sens. Astfel, de exemplu, atunci cînd în *Escorial* regina se stinge de dragoste pentru Folia, bufonul regelui, acesta nu reușește să-și depășească suferința și să-și ascundă zbuciumul. La fel, strigătul de îndurare pe care-l repetă regelui cei care să-l distreze, capătă o rezonanță profund umană.

Ne găsim, în consecință, în prezența unor ființe umane, dar aceste ființe umane au știut să deplaseze normele și limitele condiției lor de oameni; au știut într-un anume fel, să se dedubeze.

Credeam că aici, costumul — această « mască » a bufonului — joacă adevăratul său rol și capătă întreaga sa importanță. A susține că se devine maestru-bufon prin unicul merit al unui costum potrivit circumstanțelor, ar fi o afirmație sumară, dacă nu absurdă chiar. Două elemente, pe de-a-ntregul străine vestimentației, intervin în mod egal: diformitatea fizică și o anumită mentalitate.

Fidelă imaginii medievale a bufonului diform și respingător, imaginația lui Ghelderode nu disprețuiește să insuflă viață personajelor piticilor și avortonilor. Totuși, deși inerente personajului bufonului, defectele fizice nu îl determină în nici un fel: « Dar cînd vorbesc despre bufoni, să nu credeți că mă refer la monștrii fizici, menționez de altfel faptul în text, sînt bufoni prin mentalitatea lor mai mult decît prin corpurile lor diforme ». (J. Stevo. *Entretiens avec Michel de Ghelderode*, în « *Synthèses* » no. 95, april 1954).

Atingem un aspect de o importanță mult mai mare, chiar primordială: mentalitatea proprie bufonului, fără de care esența însăși a condiției de bufon s-ar descoperi amenințată. Căci, ce reprezintă bufonul, dacă nu o manieră de a gândi și de a reacționa? Innăscută sau învățată — în *școala bufonilor* printre altele — ea caracterizează, fără excepție, pe toți indivizii acestei categorii sociale. Dar atunci, pentru ce să se acorde atîta importanță costumului? Pentru că, dacă e exact că nu aparține esenței însăși a bufonilor, costumul se dovedește indispensabil manifestărilor acestora. Într-adevăr, în condiții normale, societatea n-ar suporta reacțiile unui om construit din punct de vedere mental, asemenea unui bufon.

Ea nu le acceptă decît provenind de la un individ recunoscut de ea ca străin de ordinea socială și considerat diferit de muritorii de rînd. Această marcă distinctivă o conferă numai costumul. De aceea, el permite omului care îl poartă să adopte o anumită conduită și să actualizeze facultățile pe care le simbolizează. Costumul, indispensabil manifestării bufonului, devine un adevărat instrument de eliberare. Resursele oferite de acest costum — asemenea celor pe care le oferă masca de carnaval — nu sînt utilizate în funcție de ceilalți, ci în funcție de cel care-l poartă.

Dacă individul, în teatrul lui Ghelderode adoptă « masca » bufonului, nu o face cu intenția de a distra asistența, ci cu speranța de a se elibera: el dobîndește astfel dreptul de a profera adevărurile cele mai sincere.

Facultatea majoră a bufonilor lui Ghelderode nu constă nici în a provoca rîsul, nici în a jongla cu iluziile. Rîsul neplăcut, scrișnirea din dinți ce răsună într-un vetust palat spaniol sau sub bolțile unei mănăstiri destinată unor alte scopuri decît cele ecleziastice, nu este decît un răspuns la exigențele unui rege sau ale unui maestru-bufon, sau o garanție și o modalitate de protejare pentru observatorul clarvăzător ce se ascunde, în realitate, sub masca bufonului.

« GALGÛT : În nici un moment, să nu se bănuiască faptul că ați putea fi și altceva decât un bufon, și în consecință să se aibe încredere în prezența voastră . . . »

(Școala bufonilor,5)

Admis în intimitatea curților, om de încredere al regelui, el vede urzindu-se intrigă, complotindu-se trădări. Informat ca nimeni altul, protejat de statutul pe care i-l conferă costumul, el își permite să dezvăluie adevărul, oricât de ofensator ar fi acesta. Niciodată, totuși, bufonul nu va uita că această libertate a cuvîntului nu este acceptată decât cu o condiție unică : ea trebuie să fie exprimată de un bufon, în alți termeni, pe ton de farsă, într-un ris aspru și sănătos. Folia nu-și prezintă oare invectivele sub pretextul unui joc ?

« FOLIAL (justificîndu-se) : O farsă, profundă și scurtă, ultima de care mă simt capabil . . . O vom juca împreună, Sire ». (Escorial)

Parodie sau farsă, realitatea își păstrează consecvent caracterul tragic, subliniat și mai mult printr-un limbaj precis și printr-un enunț lipsit de nuanțe. A fi crud, punînd în serviciul adevărului darul cuvîntului și al replicii prompte, iată întreaga artă a bufonilor. Să ne amintim replica lui Folia, maestru al bufonilor.

« FOLIAL : Ascultați-l pe bătrînul vostru maestru, ascultați-l . . . V-o spun, într-adevăr . . . Secretul artei noastre, al artei, al mării arte, al oricărei arte ce vrea să dureze ? . . . (O tăcere : și cu voce joasă, dar distinct)

Este CRU — ZI — MEA ! »

(Școala bufonilor, 7)

În consecință, ne aflăm în fața unor oameni înarmați din punct de vedere mental, într-o manieră reductibilă și care, pentru a se putea manifesta, au recurs la un proces de dedublare : grație travestiului bufonului, ei au acces momentan la o condiție socială ce beneficiază de un statut particular. Costumul devine, datorită acestui fapt, o mască sub care omul proferează, pe ton de farsă, adevărurile cele mai ofensatoare și mai ultragioase.

Îndrăzneț și crud, acest joc eliberează de o serie de servituți și oferă o libertate de gîndire ce compensează grimasele și simulacrul :

« GALGÛT : Dar sînteți stigmatizați. Faceți pe bufonii (. . .) Servitori sau oameni liberi, nu vă veți sustrage condiției voastre. Dar în definitiv, această condiție e de invidiat pentru că, în societatea noastră nemilos ierarhizată, numai voi, din afara ei, vă puteți bate joc de ea și vă puteți satisface plăcerea răutăcioasă ». (Școala bufonilor,5)

Putem conchide că, dacă în general deghizarea ocupă un loc privilegiat printre elementele scenice, ea dobîndește în teatrul lui Ghelderode o semnificație mai profundă : ea creează climatul propice schimbărilor și devine simbolul unei eliberări. Prin intermediul ei, personajele, dureros de conștiente de autoritatea constrîngătoare exercitată de mediul social asupra individului, încearcă să se elibereze.

O mască — ca deghizare sau mimică — revelează și clasează; astfel, ea poate deveni un instrument de metamorfoză, un miraculos ecran protector pe care personajele îl adoptă pentru a înșela societatea sau pentru a trăi în afara ei.

În românește de LIANA PLEȘA

Momentul Ghelderode

de la

BUCUREȘTI
la
COPENHAGA

Cînd am început la Teatrul Nottara repetițiile cu cele două piese de Michel de Ghelderode, nici eu, nici actorii și poate nimeni nu bănuia că acel « moment Ghelderode » se va transforma într-o ciudată și tulburătoare « aventură Ghelderode ». La numai cîteva luni după premieră, acest spectacol sau, mai bine zis, această trupă ideală — trei actori, un tehnician, un regizor și trei saci cu bagaje, a început să încerce emoțiile « luptei » cu un public străin — Nancy, Paris, Copenhaga, Helsinki, Belgrad — sînt cîteva puncte principale ale unui « moment » care avea să dureze cîteva ani.

Cred că dintre toate spectacolele pe care le-am făcut pînă acum, de acest spectacol mă simt cel mai legat. Poate din cauza fascinației textului, poate din cauza actorilor, (Ștefan Iordache fiind actorul cu care sînt gata să încerc orice rol) sau poate din cauza acestei « aventuri » care m-a dus în locuri și atmosfere necunoscute. Nu știu. De un lucru sînt sigur: «momentul Ghelderode» a fost și continuă să fie pentru mine cea mai importantă experiență profesională.

A doua zi după spectacolul avut la Nancy, după ce J. J. Gauthier de la « Le Figaro » și Poirot Delpéch — de la « Le Monde » — ne-au elogiat, într-o competiție în care apăream alături de « Bread and Puppet » și « Teatro il Compesino », a doua zi după Nancy am fost invitați să jucăm la Laxou, într-un cartier studentesc al Nancy-ului. Însăși această repetare a spectacolului era un semn de succes. Exultînd de fericire

am făcut greșeala să acceptăm să jucăm fără să mai vedem sala, greșeală care era să ne coste foarte mult. Și totuși spectacolul de la Laxou a fost de fapt marea revelație a noastră, față de propriul nostru spectacol; spectacol jucat pînă acum în săli de tip italian cu scenă «închisă», cu lumini de atmosferă, cu pete mari de umbră, cu zone de tăceri.

La Laxou, trebuia să jucăm într-un circ! Nu pot uita niciodată clipa cînd am intrat sub cupola de la Laxou. «Scena» era rotundă, perfect rotundă, publicul așezat aproape jur împrejurul scenei, nu se mai putea face nimic, spectacolul începea peste două ore, iar noi stăteam muți, în mijlocul arenei, ca niște clovni triști și așteptam catastrofa.

Spectacolul nu a fost chiar o catastrofă. A «mers». Important însă, a fost altceva: au existat momente din spectacol cînd actorii au simțit bucuria unui spațiu nou, a unei alte legături cu publicul. Desigur, — nimic nu a fost perfect în acest spectacol, aș zice improvizat, dar constatasem pentru prima oară, direct, nemijlocit, chiar în intimitatea muncii noastre, că se poate juca și gîndi teatrul și altfel.

Citisem sau văzusem experiențele lui Grotowski, ale lui Eugenio Barba, discutasem mult cu directorul teatrului «Arena Stage» din New York, noi însă nu încercaserăm niciodată o nouă relație cu publicul.

După Nancy, în drum spre Paris ne gîndeam puțin intrigăți, puțin triști, la experiența spectacolului nostru din cercul de la Laxou. Ne gîndeam că poate altădată... Acest altădată a venit mai repede decît ne așteptam și s-a numit atunci Teatrul Boldhus din Copenhaga unde am fost invitați să jucăm după festivalul din Arhus —. Între Arhus și Copenhaga am fost invitați să facem o demonstrație în sala de gîmnastică a colegiului de înalte studii din Silkeborg. Și... profitînd de amabilitatea ziaristului danez — Georg Andreansen — care ne servea de interpret, am improvizat o repetiție de aproape cinci ore. Acum știam exact ceea ce aveam de făcut la Copenhaga la Teatrul Boldhus — unde era un spațiu nou, o sală pătrată, unde trebuia să jucăm printre spectatori și chiar în mijlocul lor. De această dată spectacolul a fost trăit din plin de actori — adică exact, precis, ca o construcție riguroasă. Privindu-l, mă și miram că s-a putut să-l jucăm vreodată într-o scenă de tip italian.

După Copenhaga a urmat Helsinki și puțin mai tîrziu Belgrad.

Credeam «momentul» Ghelderode încheiat. Dar după cîteva luni îmi părăseam actorii și plecam doar cu Dan Nemțeanu ca să montăm — tot la Copenhaga, tot la Boldhus Teatret — un nou Ghelderode: *Magie Roșie*.

Pe strada Amiralsgade, la numărul 26, adică a doua casă înainte de colț, aproape vizavi de biserica Sfîntul Nicolae, care de fapt nu mai este o biserică, pentru că a fost transformată în sală de expoziții, pe strada cea mai banală din Copenhaga, se găsește Teatrul Boldhus. Ziua treci pe lîngă el fără să-l observi pentru că se intră direct din stradă într-o sală la fel ca toate celelalte. Seara, cîteva globuri luminează o firmă mică de necitit. În oraș, afișele acestui teatru nu există. Și totuși seară de seară, la Boldhus Teatret se face coadă pentru bilete, spectacolele celui mai mic dar și celui mai cunoscut teatru al Danemarcei sînt cunoscute nu numai publicului din Copenhaga dar și de intelectualii din celelalte orașe, care vin de multe ori cu avionul din provincie pentru a vedea cel mai angajat repertoriu danez.

Acum cinci ani, din inițiativa unui grup de entuziaști nemulțumiți de academismul rupt de viață al teatrului regal și de comercializarea excesivă a celorlalte teatre, a luat ființă acest teatru avînd drept spațiu o sală dreptunghiulară fără scenă și fără culise, cu 35 de proiectoare, o orgă de lumini, un magnetofon și 76 de scaune.

Una din regulile teatrului Boldhus este aceea de a organiza de fiecare dată altfel relația dintre spectacol și public. Termenii de spectacol și public și-au pierdut în acest teatru sensul obișnuit, îmbogățindu-l însă pentru că spectacolele de aici caută tocmai o spargere a barierei arhitecturale care se ridică de cele mai multe ori între spectacol și public. De asemenea, noțiunea de scenografie ca o funcție decorativă (o piață, malul unui lac, curtea unei cetăți) nu își găsește nici ea locul aici. Scenograful trebuie să găsească un mod plastic, arhitectural, de integrare a spectacolului în public. Și, evident, de traducere plastică a ideilor autorului. Dan Nemțeanu a imaginat un practicabil cu mai multe punți care intrau între spectatori, creînd posibilitatea de a juca atît central cît și de a avea spectatori plasați chiar între doi parteneri care jucau o scenă «de intimitate». În felul acesta integrăm publicul sistemului nostru scenografic, chiar de la intrarea în sală. Un sistem de trape asigura intrările surpriză și crearea unui plan secund nevăzut de public dar important pentru spectacol în special prin referirile ce se făceau la el.

Piesa *Magie Roșie* este un fel de *Avar* modern cu scene de Ev Mediu, petrecîndu-se într-o Flandră imaginară — poate pe vremea lui Bosch și Breughel, sau poate astăzi. Textul pendulează cu poezie — cînd acidă cînd fantastă — între contemporan și vis, între real și magic.

Desene pentru costume:
DAN NEMȚEANU

După premieră, presa daneză consemna printre altele: «... Este deosebit de greu de a pune în scenă aceste momente remarcabile ale dramaturgului belgian Ghelderode. Spectacolul seamănă cu un dans de Breugel, așa cum este făcut în lungul și-n latul sălii Boldhus. În spectacol se simte arta populară flamandă, se simte Bosch și Breughel, se simte influența lui Artaud ca teoretician, și chiar lectura lui Jarry. Spectacolul are strigăte de bălci, mișcări de circ, de music-hall, de *grand guignol*».

Acum Ghelderode este undeva foarte departe și foarte aproape de noi, fără să vreau îi simt influența și în alte spectacole ale mele, ale altor autori, cu alți actori — spectacole care se joacă sau care s-au terminat de mult.

Peste un timp, dacă nu s-a întâmplat încă, bucăți ale decorului și poate fișii din costumele noastre se vor transforma în alte decoruri, ale altor piese, ale altor actori, sau poate, tot ale noastre.

Pentru cei care am lucrat pe textele lui Ghelderode, spiritul său rămîne o mare experiență, o magică aventură, pentru că Ghelderode ascunde în el spiritul lui Breughel, al lui Bosch și ai altor maeștrii pe care eu nu-i știu și pe care poate nici Ghelderode nu i-a știut. Important este că acest autor flamand a găsit în el și pe Shakespeare și pe Beckett.

interviu cu

JEROME LAWRENCE

la

SALZBURG

despre creație despre teatru

Spiritual, bine dispus, fermecător, optimist, Jerome Lawrence pare întruchiparea americanului sportiv și sigur de el. Văzându-l apropiat și firesc cu greu ghi-cești în el scriitorul de succes, studiosul încăpăținat care a adunat câteva titluri universitare, doctor în litere, doctor în arte frumoase de la universitatea din Villanova, profesor etc. Întreprinzător și plin de inițiativă a făcut de toate, a lucrat la radio, a scris scenarii de film, și televiziune, piese, nuvele, schițe, reportaje. În timpul celui de al doilea război mondial a organizat emisiunile de radio pentru armata americană, a înființat ulterior asociații ale dramaturgilor și a străbătut lumea în lung și în lat timp de zece ani ca funcționar al Departamentului de Stat, secția Schimburi Culturale. Cunoaște foarte bine Europa și regretă că n-a văzut încă țara noastră... dar cu siguranță că o va face într-o zi...

Pentru noi Jerome Lawrence este în primul rând coautor împreună cu Robert Lee, al scenariului de la filmul *Procesul maimuțelor*, scris de altfel după celebra lor piesă *Inherit the Wind*, dar pentru americani el este cel mai iubit creator de comedii, de musicaluri (*Home*, de pildă). Jerome Lawrence și Robert Lee, admirabil exemplu de colaborare artistică, de cooperare creatoare.

— Și care este părerea dumneavoastră despre raporturile dramaturgului cu actorii și regizorii?

(Conversațiile noastre s-au desfășurat în cadrul plin de poezie al castelului Leopoldskron din Salzburg, în biblioteca făcută de Max Reinhardt după celebra minăstire din Saint-Gallen, în sala venețiană aranjată tot de marele maestru al teatrului cu picturi reprezentând scene din *Commedia dell'arte* cumpărate în Italia)

— Nu vreau să vorbesc despre părerea mea ci s-o citez doar pe Ellen Stewart, directoarea și animatoarea de la Café « La Mama », căreia îi place să spună următoarele :

« Dramaturgii trebuie tratați cu multă grijă. . . Ori mă credeți ori nu, în multe teatre nu li se acordă nici cea mai mică considerație. La « La Mama », noi ne îngrijim de actori, de regizori, de tot. Dar dramaturgul este inspirația ».

— Și cum ați început să scrieți teatru?

— Aș putea să spun : Am scris teatru pentru că m-am sculat dis-de-dimineață cu zece ani în urmă ! A nu ! nu este o glumă ! mă gândesc la faptul că o piesă are nevoie de o lungă perioadă de gestație. . . Cum îmi aleg subiectele ? Dacă sînt fericit, mă aleg ele pe mine. Subiectul trebuie să te fascineze, să te atragă, să te îngrozească, să-ți pricinuiască nopți nedormite. Dacă ceea ce scrii nu te stăpînește, nu-ți stăpînește vinele, arterele, porii, unghiile mai bine să te lași păgubaș. Ca să scrii o piesă întreagă îți trebuie un an, uneori doi ani. . . dar regula mea este să nu scriu decît ceea ce cred.

Un vechi proverb spune : « Scrie numai despre ceea ce știi ». Eu zic « Scrie numai ceea ce simți ». Pasiunea este lucrul principal. . .

Studentilor mei le spun întotdeauna trei lucruri de la început :

1. A scrie piese de teatru nu se poate învăța.

2. Fii un PRO, adică un profesionist, un bun meșteșugar, dacă nu, renunță.

3. Trebuie să rezisti la dezamăgiri. . . să devii din oțel pentru că este cea mai grea meserie din lume.

4. Nu încercați să fiți ca mine. . . Vreau să vă ajut să fiți voi înșivă. . . să fiți originali, acesta este lucrul cel mai important; și adeseori, vă place sau nu cuvîntul, cel mai revoluționar. Nu este nimic nou în expresia *Lucrul tău — YOUR Own Thing*. . . dar te duce către Thoreau, către greci. . .

O piesă de teatru trebuie să te domine, să te facă să plîngi și cînd te trezești a doua zi să spui : « Ceva s-a întîmplat cu mine în cele două ore și jumătate cît am fost la teatru, ceva ce mi-a schimbat viața, felul de a gândi ». . . m-a făcut să privesc altfel, poate m-a îmbogățit, m-a făcut mai bun. . .

Cred că acesta este motivul pentru care scrii o piesă, un alt motiv decît acela de a face bani sau de a-ți vedea numele tipărit. Trebuie să ai o convingere, o viziune, să construiești o punte de legătură între tine și oameni. Cauza pentru care scrii trebuie să fie centrifugă și nu centripetă. Scriitorul trebuie să dea din el, să răspîndească scînteii și nu să adune totul pentru sine. . . Trebuie să existe un motiv mai puternic pentru a spune altceva decît pur și simplu : « privesc-mă ce deștept sînt, sau ce gol sînt ».

Cred de asemeni că în opera de artă trebuie să existe un anumit egoism. Opera să fie mai importantă decît creatorul ei. . . Cunosc autori care sînt invidioși pe succesele celorlalți. Știu pe unul, în mod special, care și astăzi e supărat că Einstein și nu el, a descoperit teoria relativității. Într-o zi mi-a spus : « Ce faci dacă ajuți pe alții să devină dramaturgi ? Îți crezi ție și nouă concurenți ! »

Vreau să spun că operele bune ale colegilor mei mă bucură. . .

Singurul păcat în teatru este prostia și plictiseala. Dacă dumneata ca spectator ești fascinat, ciștigat, inspirat de piesa altuia ai să devii un iubitor al teatrului și ai să vii și la piesele mele. Dacă te-ai plictisit al să stai acasă să te plictisești și la televizor. . .

Să scrii este un lucru greu. . . Îți cere muncă zilnică. . . Nimic nu este mai alb decît o foaie de hîrtie albă. Să o umpli poate fi uneori mai greu decît să sapi un șanț. Am cîteva mături în Cleveland care sînt nedumerite în legătură cu sursele mele

de existență. Le-am spus că scriu. « Bine știm noi că scrii — dar ce faci ca să ciștiți bani, ce faci pentru a A TRĂI. . . Paul Muni, Rosalind Russel sau Angela Lansbury spun într-adevăr atâtea lucruri deștepte. . . dar ce faci tu? ». . .

Cred că cel mai bun răspuns pe care-l poate da un autor conștiincios la întrebarea CE FACI TU? este următorul: « ASCULT, ascult sau caut să ascult glasurile timpului meu, glasurile timpului și, sper, și pe cele ale viitorului ».

Scriu în fiecare zi. Bine înțeles cu excepția duminicilor. Orice scriitor profesionist, romancier, dramaturg sau ziarist trebuie să-și dezvolte acest obicei. A scrie zilnic. Sînt nefericit dacă nu scriu cinci pagini într-o zi. . . Nu vorbesc despre inspirație. . . dar cred că scriitorul care stă așteptînd muzele să pună mîna pe umărul lui nu prea umple multe pagini. Mai mult decît atît cred că simplul act al începerii aduce o reacție în lanț. Un rînd îl inspiră pe celălalt.

Trebuie să-ți găsești timpul. Eu personal scriu dimineața. . . Cel mai ușor scrii cînd ai o sarcină precisă sau o limită. Atunci cînd scrii însă ceva personal e mai greu. Și mai trebuie răbdare. . .

Înainte de a scrie trebuie să-ți cunoști personajele. Noi (se referă la Robert Lee și la el), stăm săptămîni și săptămîni umplînd pagini după pagini cu date despre personaje, în așa fel încît, atunci cînd ne apucăm să scriem plesa, ele stau parcă alături de noi și ne ajută. Și dacă un rînd nu merge înseamnă că n-ai înțeles personajul, pentru că dacă l-ai analizat și îl cunoști atunci el te ajută. Cu alte cuvinte încearcă să te gîndești la o piesă, dar nu în gol ci luînd note, umplînd dacă este nevoie carnete întregi cu însemnări. L-am întrebat odată pe Marc Connelly cum își scrie piesele și el mi-a răspuns: « Oh piesa este deja gata, acum nu-mi mai rămîne decît s-o scriu, ! » Există un mare adevăr în această afirmație. . . Trebuie să ai un ideal, un simț al perfecțiunii celor scrise. . .

— *Sînteți cunoscut ca un mare autor de comedii. Ce ați putea să-mi spuneți despre comedie?*

— Grecii spuneau că numai atunci oamenii vor ajunge în compania zeilor cînd vor învăța să rîdă ei înșiși. . .

. . . Este primejdios să analizezi comedia. Cineva spunea odată că ar fi ca și cum ai pune un balon pe o masă de operație. În clipa în care chirurgul ar începe operația, pacientul ar dispărea. . .

Legea de bază: ADEVĂRUL.

Dacă povestești o glumă în timp ce tu însuși rîzi, nimeni nu va mai rîde. Povestește însă simplu ca și cum s-ar fi întîmplat de curînd, vechiul clișeu: « Un fapt amuzant mi s-a întîmplat astăzi în timp ce mergeam spre studio ». Este un vechi clișeu dar o regulă verificată. Acest lucru mi s-a întîmplat mie . . . povestește-l în acest fel și vei obține risul. Bine înțeles dacă gluma e bună.

Spencer Tracy pe care l-am admirat foarte mult și care a jucat în filmul *Procesul maimuțelor*, răspundea întotdeauna cînd îl întrebam ce face pentru a fi atît de cîvingător pe ecran: « Învăț toate rîndurile. . . Învăț toate glumele. » Glumele pentru el însemnau toate căile de a exprima direct, sincer, adevărat condiția umană. Chiar și în cea mai impresionantă scenă, Spencer Tracy ar fi putut spune « Știu toate glumele ».

Mintea omenească urăște repetările. Nu sîntem făcuți să acceptăm uniformitatea. Identitatea. Ne place să ne depărtăm de modele. Ne place să distrugem monotonia, să aruncăm deoparte rigiditatea, inflexibilitatea, . . . să distrugem obișnuința, conformismul, . . .

Cea mai mare înțelepciune este risul. . . Un vechi proverb spune că toți clovnii au inima sfîșiată, toți umoriștii sînt în realitate triști. Poate e mai bine să spunem

că lumea noastră nu este întotdeauna frumoasă și că melancolia curge prin vinele existenței de fiecare zi... și un umorist sensibil la aceasta aduce o compensație activă și pozitivă prin ris.

E.B. White este un mare nume, dar el era un anonim când a scris *Talk of the Town*, și lui i se atribuie următoarele: « Între ris și plîns există o mare asemănare. Și cele mai mari comedii sau povestiri comice au în ele ceva mai mult. Ca un copil activ, umorul autentic este foarte aproape de marele foc al adevărului ». . .

Dacă începi cu adevărul, cu onestitatea, cu acest MARE FOC AL ADEVĂRULUI ești alături de izvorul umorului. . .

Notează eficacitatea pe care o are în provocarea risului cea mai UȘOARĂ răsturnare a echilibrului. Lipsa de armonie. Surpriza. . . *a-jack-in-the-box*. Distrugerea demnității. Ușoara deformare ca aceea a oglinzilor concave și convexe la circ. Dar reține din nou termenul de exact într-un context exact. Nu poți fi absurd atunci când vorbești despre absurd.

Cum procedezi? Lovești o monedă. Întorci un ciorap pe dos. . . . Ceva rapid este încetinit, ori o mișcare înceată este accelerată. . . ceva care normal este lent devine dintr-o dată rapid (Principiul goanei lui Mack Sennett din tipul filmului mut).

Mai este nevoie însă să adăugăm și neprevăzutul, contorsionarea, rearanjarea normalului. . .

Henri Bergson spune că o comedie ne face mai umani și mai naturali în mijlocul mecanizării. George Meredith merge mai departe și scrie că prin comedie devenim mai elevați și ne răscumpărăm din prostia noastră: din păcatul originar al mîndriei și al mulțumirii de sine. Pe scurt comedia este premiza civilizației. . . Poate să fie o artă înaltă și importantă.

Și totuși oamenii o discreditează. Arareori comedii cîștigă premiul Pulitzer. De mai multe ori ni se spune: « Când veți mai scrie ceva ca *Procesul maimuțelor*? De ce ne plictisiți cu comedii? »

Vă rog nu subestimați comedia. N-o aruncați la coșul de gunoi !

Vorbesc acum și despre risul de fiecare zi, despre arta risului, nu numai despre raportul lui cu lumea magică a teatrului, unde strălucește rapid pe o scenă luminată. Noi putem să-i lărgim eficacitatea, incluzînd risul în viața de toate zilele. . .

Scrisul are o dublă funcție. Trebuie să crezi, deci trebuie să fi retras, « să stai deoparte » și să critici. E necesar de asemenea să porți două pălării. Viața, mă refer la existența de fiecare zi, este la fel. Faci ceva, pe urmă « te retragi » și observi dacă e bine sau nu, sau cum a fost. INSINUEZI: Să vezi dacă rezistă risului. . .

Există o comunitate a risului. Creuzetul teatrului este minunat. Teatrul viu, acolo unde actorii pot să fie părtașii reacțiilor tale, să le simtă, încurajîndu-le. . . Când într-un teatru adevărat spui: « Sînt aici, vreau să fiu și eu un părtaș al sărbătorii. Am venit cu risul și lacrimile mele ca o pîrticică a acțiunii », atunci într-adevăr avem de-a face cu o experiență admirabilă. . .

În vremurile vechi existau histrioni, nebunii de curte, bufoni care întruchipau simțul critic — așa că nu trebuia să ne biciuim noi pe noi. . . să fim proprii noștri critici, să ne eliberăm de afectare, pompozitate, rigiditate, imobilitate. . .

Pe plan național și internațional este foarte bine să avem autori satirici. . .

Nici o societate nu este sănătoasă dacă nu știe să rîdă de ea însăși, nici un om nu este sănătos dacă nu rîde de el însuși, dacă nu se observă. (Viața care nu este examinată nu este demnă de a fi trăită, spunea Socrate). Nici o ființă umană nu este cu adevărat umană dacă nu se cunoaște pe sine. Spiritul comic ne păstrează puritatea cerîndu-ne să ne privim cu scepticism pe noi înșine. Noi sîntem prizonierii unei mari forțe centripete și sîntem amenințați să fim înecați de noi înșine, Filistini, Babbits, conformiști, automatizați. Individualitatea care există în noi va fi mai apropiată de Dumnezeu dacă o purificăm în mod regulat cu apele umorului.

Îmi plac glumele. Scriu multe anecdote. Cred că sînt valoroase și pe scenă și în afara ei. . .Și totuși cred că o seară întreagă în care oamenii și-ar povesti numai anecdote este un semn al faptului că nu mai au altceva ce să-și spună. O povestire bună, plină de substanță are în ea în primul rînd un adevăr universal. . . și poate răspîndi focul într-o țară întreagă, poate chiar în lume. . .

În exclusivitate pentru **Secolul20**

Scrisoare către un dramaturg al anului 2072

Prieten drag și necunoscut din viitor:

Mă întreb uneori ce-ai să spui despre noi, tu și cărțile tale de istorie, poate că nici nu vor mai fi cărți ci doar proiecții electronice. Aș dori însă să-ți pot transmite sentimentul încercat la atingerea unei cărți, pentru că pierderea lor va fi lipsa voastră. Și dacă cumva ați pierdut și actorii adevărați pe o scenă adevărată atunci să știți că noi, în întunecatul uneori secol al 20-lea, am avut momente de lumină atunci când actorii care respirau au simțit suflarea publicului electrizat de cuvinte și idei, nefiltrate încă prin filme și tuburi catodice.

Cum ne vei numi? Veacul stupidității? Veacul lăcomiei? Veacul mulțimii tăcute? Poate că ceea ce va supraviețui este vocea, cu cuvintele lui Thoreau, a unei majorități, de unul sau de doi care vorbesc, îndrăznesc să provoace, să aibă o altă părere, să cuvinte în numele umanității, în loc să descrie la infinit pozițiile propriilor lor scene sexuale sau să-și expună nuditatea minții lor centripete.

Ai să spui că am distrus Legea Drepturilor, de frică și spaimă, sau, cum spune Emerson, am incendiat casa pentru a prinde un șoarece.

Vor mai exista universități? Sper că da și poate că veți ști, veți recunoaște că studiul umanității înseamnă studiul omului și nu al rocilor lunare. Dacă facultatea are capacitatea de a distruge diferențele dintre generații, turnând în voi pasiunea tinereții, tinerii și studenții vor avea înțelepciunea de a respecta înțelepciunea și non-violența.

Prieten de peste veacuri, dramaturg al viitorului, amintește-ți că au existat în trecut oameni care au crezut în divinitatea imaginației. Noi ne străduim să nu distrugem mințile tinere sau să ștergem convingerile lor cu teama noastră de schimbări. Cu toate acestea credem și în vârsta maturității, și prețuim florile care cresc în mod miraculos în grămada de gunoi.

Nu sîntem profeți. Ieremia plînge, Isaia stă zăpăcit și fără putere. Pînă și profeții noștri minori tac. . . Cu toate acestea sperăm să-ți aduci aminte de noi pentru rațiunea noastră, pentru mila noastră și nu pentru bombele noastre lacrimogene sau măcelul inocenților.

Avem oare o răspundere față de voi, să vă facem viața, mai frumoasă, demnă de trăit? Avem. Astăzi este o zi de luni, luna iunie 1972. Cred că aveți și voi zi de luni? — sau poate nu mai aveți decît sîmbete și duminici? (și dacă puteți pierde ceva atunci să știți că puteți pierde ziua de luni!) Pentru a vă garanta existența trebuie să facem tot ceea ce este posibil. Știți voi ce putem noi schimba? Nu anul 2072, ci ziua de marți. Ziua de mîine și nu va mai fi nici un an 2072. Nu va mai fi nici ziua de miercuri.

Scriitor al viitorului, cred că tu acum scrii.

Sper că voi veți reuși acolo unde noi am greșit, să explorați lumea voastră interioară, să descoperiți misterul minunat al ființei umane.

Și chiar dacă nu mai citiți. Ascultați- ne. Primul rînd dintr-o piesă a noastră dintr-un cîntec al nostru sună așa:

Tot ceea ce a fost există.

Tot ceea ce există acum va fi și în viitor

Și toate gîndurile vor rămîne tot atîta timp cît va rămîne omul

Prieten al viitorului, aș vrea să știi acest lucru. Și toți cei care încercăm să scriem sau să spunem ceva vom atinge astfel nemurirea.

Aș vrea să știi, că printre noi, cu un veac înaintea ta, au existat oamenii care nu ți-au urzit moartea ci viața !

Special pentru **Secolul20**

Și în loc de răspuns la întrebarea mea, pe ce se bazează colaborarea lui cu Robert Lee, Jerome Lawrence mi-a dat lista cu cele zece porunci pe care le respectă cu sfințenie.

Prescripții prescrise de un doctor în literatură pentru a fi luate zilnic în special de el însuși

Băi. În fiecare oră. În fiecare minut. La fiecare jumătate de secundă. Băi pentru ochi, pentru urechi, nas, pori, în special pentru minte: pentru a-ți păstra toate simțurile proaspete, curate, deschise și receptive la tot ceea ce este nou și încă neselectat.

Memento medical; trezește pacientul care dormitează din când în când, amintește-i că trebuie să lupte pentru pace, să lupte împotriva nedreptății. Amintește-l întotdeauna cele scrise pe cristal: DACĂ NU ACUM, CÎND? CINE OARE DACĂ NU DUMNEATA ????

Un emetic . . . pentru a te face să lepezi otrava mortală a bigotismului, urli, prejudecăților și a violenței.

Teste de laborator. Hîrtie de turnesol pentru a ști cine minte, întrebînd cuvintele altora sau chiar pe ale tale.

Respiră adînc. Regulat. Înghițituri egale de speranță, supărare, curaj, entuziasm, dăruire.

Ochelari. Pentru eliminarea astigmatismului care face să ne uităm la mase, statistici, păreri generale, la absurditățile computerilor, la numere astronomice lipsite de umanitate în loc să vedem frumusețea rară a unei inteligențe, a unui individ, a unei pasiuni, a unui vot, a unei singure persoane.

Exerciții. În mod permanent.

Pentru a elimina opiniile molatece și burta plină de ideile lipsite de valoare acumulate în ziua de ieri, căpătînd în schimb mușchi, ca să fi un student plin de viață gata să considere pierdută ziua în care n-a descoperit o nouă arie de cunoștințe dătătoare de forță.

Un stetoscop. Pentru a asculta bătăile inimii celor tineri, sperînd că și ei vor avea înțelepciunea să asculte inimile tinere ale celorlalți oameni, fără a ține seama de vîrsta lor cronologică.

Stimulente. Împotriva primejdiei de a adormi. Este imposibil să caști, să te retragi, să stai jos și să spui — « Să uit de guvern, să uit de lume, să uit de oameni ». Tu ești guvernul, tu ești lumea, tu ești omenirea.

Medicamente întăritoare cu fier împotriva anemiei. În felul acesta nu vei mai fi numai omul care vorbește fără să asculte pe alții, să ia fără să dea, să moară fără să trăiască.

Și în cele din urmă, una dintre puținele formule pe care omul le cunoaște pentru nemurire:

Scrie, învață pe alții, Fă copii. Dacă ești fericit și poți să le faci pe toate trei, ești de trei ori binecuvîntat.

Și acum pentru toate prescripțiile: Scutură-le bine înainte de întrebare. Și poate vei reuși să scuturi și lumea.

Cele zece porunci pentru dramaturgi

Douăzeci de ani de colaborare este mult mai mult decât îngăduința obișnuită dată de Biblie. Nu avem legi în prietenia noastră și nu avem articole de credință. Și dacă sîntem la jumătatea drumului în cei patruzeci de ani de rătăcire prin pustiul plin de obstacole și prăbușiri, poate că a sosit timpul să vedem ce ne aduce poșta de la Muntele Sinai.

- I. Nu există porunci pentru dramaturgi.
- II. Secretara nu trebuie să înregistreze imaginea succeselor de ieri.
- III. Nu trebuie să iei numele criticilor în deșert. Dacă îi crezi atunci cînd te laudă, trebuie să-i crezi și atunci cînt te dojenesc.
- IV. Șase săptămîni trebuie să lucrezi la repetiții, dar adu-ți aminte de seara premierei și respect-o pentru că este sfîntă.
- V. Stimează pe regizor și pe producător pentru că poate sînt de mult în teatrul unde vei fi jucat. Dar nu-i lăsa să-ți transforme prea grăbiți opera în spectacol; pentru că întotdeauna lucrul acesta se face mai repede decît crezi.
- VI. Nu omorî spiritul care te ajută să dorești să scrii în primul rînd o piesă.
- VII. Nu te compromite cu televiziunea.
- VIII. Nu fura mințile publicului tău cu o piesă care nu arată cum acționează infernul asupra oamenilor.
- IX. Nu mărturisi strîmb împotriva epocii tale.
- X. Nu rîvni succese ci piese. Nu rîvni stele ci actori. Nu rîvni decoruri ci imaginație. Nu rîvni confort ci luptă. Nu rîvni tăieturi din ziare ci o casă retrasă și fără curent.

În românește de ILEANA BERLOGEA

MIHAIL SEBASTIAN LA MOSCOVA

LEONID VARPAHOVSKI

întâlnire cu SEBASTIAN

Cînd în anii '50, în revista moscovită *Teatr*, a fost publicată piesa *Steaua fără nume*, eu și toți colegii mei regizori am fost zguduîți. Am avut cu toții revelația că pe firmamentul dramaturgiei a apărut un nou astru strălucitor. De asemenea, a devenit evident că piesa lui Mihail Sebastian nu are nici un fel de relații directe cu piesele altor autori și că ea necesită din partea teatrelor o abordare specială.

Curînd după publicare, *Steaua fără nume* a fost prezentată pe multe scene ale Uniunii Sovietice. Totuși, din păcate, spectacolele au fost în genere sub nivelul piesei. Regizorii, scenografil și actorii n-au izbutit în nici un chip să aleagă cheia fermecată, care să le poată deschide lacătul secret al dramaturgiei lui Sebastian. La cîțiva ani după punerea în scenă a piesei *Steaua fără nume* la Teatrul de Artă din Moscova, unde rolul lui Miroiu era jucat de remarcabilul artist Iuri Kolțov, regizorul acestui spectacol, M.Knebel, scria «Acel ceva care ne pasionase în piesă a dispărut... Învelișul cotidian al piesei nu a reușit pretutindeni să devină cu-adevărat poetic, și acest lucru a avut consecințe».

Au trecut aproape două decenii și enigma lui Sebastian a rămas pentru spectatorul nostru tot nedezlegată. Și poate că e nevoie încă de mulți ani ca să înțelegem pînă la capăt particularitățile dramaturgiei sale.

În acest timp, am studiat toate cele patru piese de Sebastian, ne-am familiarizat cu jurnalele și cu proza sa și am ajuns la convingerea neclintită că, asemenea

teatrului lui Molière, Ostrovski și Caragiale, s-a mai născut încă un teatru original, de surprinzătoare originalitate — teatrul lui Sebastian.

Mulți specialiști găsesc în piesele lui Sebastian urme de influențe și asemănări. Unii fac o apropiere între dramaturgia sa și piesele lui Cehov, alții o apropiere de creația lui Maurice Maeterlinck. Pare-se că, într-o anumită măsură, au dreptate și unii și ceilalți. În artă nimic nu se naște pe un loc gol. Sebastian a absorbit și înclinația pentru dialogul indirect, proprie lui Cehov, lirismul și poezia sa fină, și nu a trecut nici pe lângă influențele teoreticianului « teatrului hieratic » simbolist, Maeterlinck. Dar indiferent de aceasta, Mihail Sebastian reprezintă în dramaturgie un fenomen foarte original și de sine stătător. El s-a dezvoltat pe propriul său drum, creînd nu numai o nouă lume de idei și imagini, dar și o tehnică originală.

Cînd mi-a revenit norocul de-a pune în scenă *Jocul de-a vacanța*, la Teatrul moscovit « Evgheni Vahtangov », m-a interesat în special de ce, deodată, Sebastian s-a simțit atras de dramaturgul suedez Berger, și de ce i-a tradus piesa *Potopul* în limba română? Oare nu a manifestat el în cazul respectiv un interes pentru schema acut compozițională a lui Berger, care schimbă brusc corelațiile dintre oameni odată cu modificarea situației? Din acest punct de vedere am și examinat piesa *Jocul de-a vacanța*, cînd am început să lucrez la ea.

Și în fond, prima parte a piesei reprezintă tocmai ciocnirea lui Ștefan Valeriu cu toți locuitorii pensiunii Weber, a doua parte — victoria lui Ștefan; toți locuitorii pensiunii îi acceptă, cu diferite reticente, programul — jocul de-a vacanța (act alb) și, în sfîrșit, în actul al treilea, Ștefan, ciocnindu-se cu un real sentiment pămîntesc, suferă în mod neașteptat o înfrîngere.

O asemenea înțelegere a construcției piesei ne-a ajutat să distingem concepția ideologic filozofică a autorului. El îi împarte pe oameni în « prozatori » și « poeți », acordînd o vădită preferință ultimilor. Dar poezia, ruptă de viața reală, nu poate să crească într-un turn de fildeș. Cînd în realitatea născocită lrumpe viața, programul lui Ștefan se dovedește inconsistent.

Oameni, fiți visători, fanteziști și poeți — spune parcă piesa lui Sebastian — dar trăiți nu în ceruri, ci pe pămîntul nostru păcătos. Cam la o astfel de concluzie ajungem și noi în spectacolul nostru.

Teatrul lui Sebastian n-are un caracter concret social, național și istoric. Piesele sale sînt în general umane, poetice și au o semnificație filozofică. Totuși, general umanul se sprijină întotdeauna pe concret. Pe materialul realității românești dinainte de război, ne-am străduit să scoatem în evidență motivele capabile să emoționeze pe spectatorul sovietic din anii '70.

Nu de mult s-a scris că, în *Jocul de-a vacanța*, autorul s-a ocupat cu o analiză psihologică fără rost, îndepărtată de realitate, dar acum sîntem convinși întru totul de faptul că Sebastian a anticipat probleme care-i tulbură după cîteva decenii pe contemporanii noștri.

Spectacolul reprezentat pe scena moscovită în 1972, după cum vedem, trezește un neîndoielnic interes în rîndul publicului. Sîntem cu totul de acord cu scriitorul Camil Petrescu, care scria curînd după moartea dramaturgului că, « în tîmp ce atîți scriitori renumiți în timpul vieții, trec după moarte în umbra uitării și e nevoie de strădaniile prietenilor pentru a reînvia amintirea lor, personalitatea lui Mihail Sebastian se va contura din an în an în toată plinătatea și bogăția . . . Operele sale aparțin acelor fenomene ale artei, care sînt menite să învingă vremea ».

În spectacolul nostru, pus în scenă în cinstea Festivalului dramaturgiei românești pe scena sovietică, rolurile principale sînt jucate de actori foarte bine cunoscuți din filme spectatorului român. Rolul Corinei îl joacă artista V. Maliavina, rolul lui Ștefan Valeriu — artistul V. Șalevici. În alte roluri apar maeștrii de frunte ai « Teatrului Vahtangov », ca : A.Guncenko (doamna Vintilă), A.Grave și V. Osenev (căpitanul Bogoiu), N.Timofeev (maiorul pensionar) și alții.

Decorurile spectacolului au fost executate după proiectele și schițele aparținînd a doi arhitecți moscoviți — I. Arndt și M. Papkov. Ei au creat o construcție în trei etaje a pensiunii, care crează impresia unei cabane în munți și, în același timp, amintește oarecum silueta unei corăbii. Ca material pentru scenografie s-au folosit elemente naturale : metal, lemn și paie.

Muzica spectacolului a scris-o tînărul compozitor — D. Krivițki. Înlocuind « Mica serenadă » a lui Mozart—amintită în textul piesei—cu partea lentă din Simfonia a doua de Mahler (ni se părea că tema lui Mozart este prea clasică, prea severă), compozitorul a compus un prolog muzical de amploare la spectacol (un poem de dragoste) și o codă finală, dezvoltînd tema lui Mahler.

Textul spectacolului este cel tradus de Iulius Edlis, un bun cunoscător al literaturii române.

MIHAIL SEBASTIAN

PE SCENA MOSCOVITĂ

Teatrul Vahtangov a inaugurat festivalul dramaturgiei românești pe scena sovietică, cu piesa lui Mihail Sebastian *Jocul de-a vacanța*, o piesă plină de lirism, de un lirism pur, cristalin, pe care traducerea lui Iulius Edlis l-a pus pregnant în valoare. Cititorul sovietic care a avut prilejul să admire *Steaua fără nume* și *Ultima oră* și-a completat cunoștința cu teatrul dramaturgului român prin această creație de început a drumului său scriitoricesc.

Teatrul a căutat să dea o interpretare proprie, originală, piesei lui Sebastian, realizând un spectacol grațios și gingaș, plin de melancolie, dar și vesel totodată, un spectacol teatral și totodată profund autentic.

Finețea intelectuală, înclinarea spre culori pastelate, caracteristice pentru talentul regizoral al lui L. V. Varpahovski, i-au îngăduit să înțeleagă pe eroii piesei într-un spirit îndeaproape înrudit cu cel în care i-a conceput însuși autorul. Eroii lui Sebastian i-au apărut spectatorului sovietic în toată puritatea integrității lor spirituale, care nu cunoaște compromisuri. Regizorul sovietic a simțit profunda poezie, noblețea și frumusețea ce sălășluiesc în sufletul eroilor lui Sebastian, în ciuda condițiilor sociale în care sînt nevoiți să trăiască, în ciuda societății burgheze meschine ce-i înconjoară.

Sus, undeva în munți, stă ferită de privirile mulțimii vila Weber. Tinerii arhi-tecți I. Arndt și M. Pankov au știut să-i dea o siluetă aeriană, aproape efemeră, ea pare cînd un castel pierdut în nori, cînd un far chemînd pe cei rătăciți pe valurile mării, cînd un adăpost plăcut pentru călătorul obosit de drum. Aici, în munți, departe de societatea burgheză, de apăsarea ei, eroii piesei lui Sebastian cunosc frumusețea nobleței și demnității umane. Aici își poate afla afirmarea adevărată iubire, pură, profundă. A fost deajuns să se creeze condiții de încredere reciprocă, condiții ca oamenii să se iubească între ei, să se respecte și lată că cei ce altădată erau copleșiți de griji meschine, duceau o viață lipsită de sens, de căldură, simt

că în sufletul lor se nasc sentimente noi. Micul, funcționar Bogoiu (rol jucat cu mult umor de V. Osenev) dezvăluie talente neașteptate, Jeff (V. V. Ioanov) se arată a fi o fire sensibilă, copilăroasă, ușor vulnerabilă. Chiar și maiorul, cu toată aparența lui milităroasă (artistul N. Timofeev) pare a fi mai curînd un om cumsecade, timid, bun, obosit de viață. Iar clinica doamnă Vintilă care știe să se adapteze vieții (A. Guncenko interpretează acest rol cu multă iscusință, la hotarul între comedie și tragedie) cunoaște, poate prima oară, regretul de-a-și fi irosit sentimentele. Iar Ștefan Valeriu, excelent jucat de V. Salevici, — un joc fin, nuanțat, — își va smulge pe neașteptate masca de om cu tupeu, pentru a ne apare așa cum este cu adevărat — un suflet sensibil, delicat. Darul de a visa nu-l au, după Sebastian, decît puțini oameni. De fapt, oamenii se împart pentru el în cei ce pot visa, pot năzui, pot avea idealuri și cei lipsiți de această facultate. Tema aceasta — specifică lui Sebastian — capătă o rezonanță deosebit de puternică în *Steaua fără nume*. Dar ea începe să-și facă loc încă din *Jocul de-a vacanța*. În spectacolul realizat pe scena teatrului Vahtangov, locuitorii vilei Weber, pînă mai ieri preocupați numai de gîndul că poșta întîrzie, că telefonul e stricat, închiși fiecare în propria sa găoace, pe neașteptate găsesc punți de legătură, de comunicare, se unesc în aceeași aspirație spre vis, în aceeași capacitate de a se ridica deasupra prozei meschine a vieții. Curînd își dau seama cît sînt de șubrede iluziile lor, cît de ușor se spulberă ele venînd în atingere cu realitatea brutală. Spectacolul realizat de teatrul Vahtangov subliniază efortul lor, fie și sortit eșecului, de a se ridica deasupra cotidianului, ca o mărturie a faptului că, sufletește, ei nu aparțin acestui cotidian.

Eroina principală, Corina, face parte din acea categorie de femei cărora le revine un rol de seamă în dramaturgia și în proza lui Sebastian. Femeia este cea care în teatrul scriitorului român, prin căldura ei sufletească, prin înțelegere, îți dă puțința să te descoperi pe tine însuși, să-ți dezvălui sufletul. Eroinele decid de obicei la Sebastian mersul acțiunii dramatice, aduc în viață o notă de poezie. Pe scena teatrului Vahtangov rolul Corinei este interpretat de V. Maliavina, de care spectatorii români își amintesc, desigur, din filmul *Tunelul*. V. Maliavina a realizat o Corină fermecătoare, inteligentă, de o mare puritate sufletească, totodată emanînd căldură, gingășie, de aici și atracția pe care o exercită asupra celor din jur. Și totuși, în finalul actului trei, unele accente ale rolului au fost schimbate. Corina renunță la iubirea lui Ștefan pentru că nu vrea să coboare în meschinăria cotidianului. Ar putea fi aceasta interpretată ca o fugă, ca o evadare din realitate? Teatrul Vahtangov a preferat să sublinieze că eroina coboară din munți, pentru a reveni la viața simplă, cotidiană, autentică ! Nu credem că atare interpretare este întru totul justificată. Sebastian a desființat fără milă utopia pe care el însuși a creat-o. Vacanța se apropie de sfîrșit. Jocul s-a sfîrșit. Cercul s-a închis. Jocul s-a dovedit a fi pur și simplu un divertisment, un intermezzo într-o tragedie, care a început de mult și nu cunoaște sfîrșit. Fericea nu poate fi ferice sub continuă amenințare. Iluziile sînt efemere. Eroii lui Sebastian știu foarte bine ce anume le stă în putere și pînă unde se întinde puterea lor de a visa, de a făuri iluzii. Jocul are un sfîrșit trist. Viața cu mîna ei rece și necruțătoare îi desparte pe oameni, pe care forța iubirii, a căldurii sufletești îi ridică deasupra prozei. Melancolia finalului răsună ca o imputare adresată lumii, vrăjmașe visului. Teatrul lui Sebastian nu cunoaște disperarea: el crede în oamenii care au reușit să-și păstreze, în ciuda încercărilor, puritatea și omenia. Ca și în piesele lui Cehov, în teatrul lui Sebastian nimeni nu învinge; victoria este în afara piesei, în viitor. Viața își urmează cursul, se nasc oameni noi, idealuri noi, noi principii de viață. Și, mai presus de năzuințe utopice, Sebastian a visat o societate cu relații noi între oameni, de aceea a condamnat fără cruțare lumea burgheză în care omul nu-și poate desvîlui omenia.

Versurile unui mare interpret de operă

Dacă «toate artele tind spre muzică», — așa cum pretindea Walter Pater, muzica, totuși, nu-și ajunge sieși. Altfel, cum s-ar explica surprize ca aceea pe care ne-o rezervă cazul unui mare cîntăreț de operă, una din gloriile mondiale, cele mai certe, Nicola Rossi Lemeni, — care-și conduce, în același timp, cu tenacitate și rigoare, o operă de poet al verbului *scris*; nu răsunînd, așadar, triumfal sub cupola marilor teatre, în valurile de entuziasm pe care le suscită de obicei interpretările sale, ci încreșnindu-se discret dialogului mut cu cititorul.

Vocea care ne-a înfiorat în *Boris Godunov*, în *Don Carlos*, și în alte grave figuri ale marelui repertoriu, o descoperim dincolo de încleștările dramei, în liniștea albă a paginilor, în volume care filtrează un lirism de o sensibilitate rafinată. Fie că se numesc *Impeti* (Milano, Gastaldi, 1954), sau *Le orme* (Milano, Schwarz, 1956), sau *Orto di passione* (Cappelli, 1961), aceste culegeri de o inspirație necontrafăcută, par să asculte de legea unui clasicism esențial, prevalent etic. Multe din asemenea producții sînt adevărate imnuri, prin intensitatea mesajului, a simplității plină de ferveare.

Bine înțeles, — fatalitate a unui destin răsfațat de Muze — poetul a trebuit, și în această ipostază de relativă solitudine, să îndure mărturiile zgomotoase ale notorietății: o seamă de distincții cu nume impozant, Premiul Vallombrosa (1957), Premiul Costiera del Sole (1963), Premiul Special al Președintelui Republicii Italiene (1967), au venit, rînd pe rînd, să asalteze această sihăstrie de reculegere pasionată.

GEORGE LĂZĂRESCU

POEM

Privește spre cele patru orizonturi
 și scutură praful
 încălțărilor tale, —
 și acum
 nu mă atinge
 sînt nou —
 vechea mea piele
 a rămas în șanț
 lîngă trestiiile verzi
 ce nu se frîng niciodată —
 m-am înălțat pînă aici
 la răscrucea
 unde vîntul
 nu mai găsește piedici,
 și-mi ofer fruntea
 să o sărute soarele —
 picioarele îmi plutesc ușoare
 și spatele-mi e drept
 iar brațele
 de-ar fi aripi
 ar bate cu un curaj inconștient
 ca în visele din zori —
 învăluit astfel în lumină
 pot fi oriunde
 oriunde ești tu
 sau nu ești, —
 oriunde sînt eu
 ești și tu.
 Oh, nu mai cîntări greutatea
 cuvintelor —
 și cu privirile ascunse
 acoperă-te
 ca într-o teacă

de bucurie —
Aș vrea să trăiesc
În toate lucrurile
fără a le lipsi o clipă —
fără a-i lipsi o clipă
sufletului
și luminii
de care am nevoie
numai acolo
unde ești tu.

DEDICAȚIE

Să nu te întorci
nici înapoi
nici într-o parte, nici în alta,
să ai darul tău
și în tine
toate darurile din lume,
să cauți în tine
tot atît cît e în mine însumi,
ca să întrebi viața și pe mai departe,
să nu te cufunzi
în disperata amărăciune
și să nu lipsești
de la lauda eternă.
Cu tine
mai presus de orice,
să mă încînt de frumos
și să știu să mulțumesc —
mai presus de orice
să fim noi
la reîntoarcerea în centrul lumii,
fără șovăiri
fără îndoieli,
cu așteptarea conștientă
a întregii lumini.

SORA

Sora mea,
la bine,
și la rău,
nu știu
cînd te iubesc
mai bine.
Ar fi prea mult
să înțelegem

de ce
 și unde
 și cînd
această întîlnire
ne-a fost scrisă —
desigur
nu e atît de simplu :
ceva
de foarte departe
era pregătit
din timp.
A ne cunoaște
așa cum ne cunoaștem noi
și a ști
și a pătimi împreună
în lacrimi,
în rîs
și în suspine,
și a privi stelele
și mai departe
sau pe acest pămînt
a căuta
în pulbere
degetul unui zeu
care scrie
 sau a scris deja
 cînd
 de ce —
totul e tot una
fiindcă
nu e atît de simplu :
ceva mai mult mai demult
era pregătit
cu mult înainte.

MOBILIS IN MOBILE

Neincetat
se agită marea nepotolită
și dunele pustiului
se agită
 ca munții care apar
 și dispar —
orizonturi imense de neajuns
se deplasează,
schimbă imagini după imagini —
păduri și cîmpuri
se agită neliniștite
în bătaia aripiilor unui vînt nebun —
freamătul unui sunet

sau fulgerul unei lumini
fac să vibreze în aer
valurile înlănțuite
ale întregului la un loc —
și acest pământ
 și orice stea
 și orice cer
 și orice trup fără viață
vibrează
în vârtejul irezistibil
al cursei eterne —
Neliniștita pulbere
și truda omului
în respirația imensă a firii
 cunoscute sau necunoscute
și puiul în oul încă nespart
și animalul anxios
și singele în noapte
 ca în rădăcinile subterane,
 limfă atotputernică —
totul, totul îți aparține,
necunoscut încă dar prezent,
 în toate ca un zeu,
fiu al meu,
de totdeauna.

În românește de GEORGE LĂZĂRESCU

Dans și cultură populară

pretext

ATENIAN

« Folclorul nu este numai o știință capabilă să instruiască spiritul, ci și o disciplină a dragostei » — spune P. Saintyves, în a sa *Apologie a folclorului sau a științei tradiției populare*.

O afirmație care, fără îndoială, ar fi putut sluji drept motto uneia din mai puțin obișnuitele manifestări internaționale desfășurate vara aceasta în Grecia, la Atena: Primul Congres al Uniunii Internaționale pentru Cultura Populară de expresie tradițională (UICPET). Este vorba de o instituție internațională ce-și are sediul la Paris, în care sînt înscrise grupuri de reprezentanți aparținînd unui număr impresionant de țări europene. O instituție ce tinde să cucerească tot mai mulți prozești, bineveniți romantici ai secolului XX, dornici de a trăi laolaltă bucuria descoperirii — dincolo de diversitatea inerentă a folclorului națiunilor —, sedimentul cel mai adînc al acestei « geologii morale », după cum spunea Henri Focillon, în care apar neașteptate apropieri, tulburătoare înrudiri de spirit. Meridianele de orice fel, dispar, sentimentul, atît de cald, al unei regăsiri fraterne, este copleșitor.

Avusesem prilejul, cu doi ani mai înainte, să-l cunosc pe fondatorul acestei Uniuni, domnul Pierre Goron; animator energic și inventiv, sentimental și visător totodată, pasionat apologet al folclorului înțeles ca unul din mijloacele cele mai directe și mai eficiente de comprehensiune într-o lume amenințată, astăzi, de înstrăinare, de uscăciune a inimii. L-am cunoscut în România, în Maramureș — într-una din acțiunile sale practice, conducînd un grup de entuziaști discipoli, intelectuali francezi, în mare majoritate cadre didactice —, studiind cu nemaipomenit zel obiceiurile și arta noastră populară, învățînd jocurile noastre, împărtășindu-se, cu emoție,

din modul de trai al localnicilor. Și i-am văzut și pe localnici — unii dintre ei nu cunoscuseră niciodată străini în satele lor din văile munților, neverosimile și pure rădăcini ale trecutului —, l-am văzut primind cu surprinzătoarea curtoazie a unor seniori, pe distinșii oaspeți din «îndepărtata Franție». Clipe care rămîn, care-ți fac bine.

De data aceasta, contextul geografic era cu totul altfel. Dar nu și cel sentimental, pentru că aceeași fervoare apostolică anima grupurile de participanți strînși din mai toate colțurile Europei.

Și unde ar fi fost mai potrivit să se țină un asemenea congres, dacă nu în Grecia, unde nu numai pămîntul, marea și piatra, dar și copacii, și praful, și aerul, sînt tot atîtea clamori ale trecutului? Ele îți aduc aproape, cu o asemenea intensitate, trecute gînduri, trecute gesturi, balansînd atît de vertiginos spre tine timpul, încît, țîșnit de sub nevăzutul ochi orb al clepsidrei, te surprinzi că plutești, euforic și amețit, într-o uluitoare stare de «imponderabilitate» a duratei. Și de aici totul este posibil. Este posibil să întinerești prin trecut, este posibil să devii înțelept prin clipele ce se precipită arzînd spre viitor, este posibil, Janus modern, să-ți încurci, cu indelibile delicii, fețele.

Și totuși, este sigur că în acea radioasă dimineață ateniană de șapte august, ne aflam cu toții, oaspeți și gazde, nu în spațioasa *exedra* a unui gimnaziu antic, ci în ultra moderna Sală a Congreselor din incinta Școlii Universitare de Științe Financiare și Politice «Pantios», și nu în vreo adunare de *choregi*, pregătind o festivitate panatheniană, ci cu prilejul inaugurării solemne și a deschiderii primului congres al UICPET-ului.

În sală, un auditoriu de o veselă policromie vestimentară — ceea ce, desigur, nu ar fi displicut nici privirii vechilor atenieni, amatori de culori contrastante, în mult mai mare măsură decît presupunem noi astăzi în numele nu știu cărei prejudecăți estetice —, căci fiecare grup arborase, la sugestia programului, costumul specific național.

Proclamație de deschidere, urări de bun venit, alocuțiuni ținute de primarul Atenei, av. Demetrius Ritsos, de dr. Roger Pinoteau, președintele UICPET-ului, vicepreședinte al Consiliului Municipal al orașului Paris, de prof. G. Kournoutos, director general în Ministerul Culturii și Științelor, de Antoine Zeveleki, președinte al Centrului de Relații Culturale Internaționale, vicepreședinte și delegat în Grecia al UICPET-ului. Neașteptat prilej de a admira, în paralel, eleganța și subtilitatea retoricii grecești și franceze.

Atmosferă festivă și deloc rigidă, flash-urile aparatelor de filmat, regăsirea vechilor amici, înfiriparea rapidă, neconvențională, de noi cunoștințe, animația grupului de congresiști pornind, multicolor și vesel, pe străzile inundate de lumină ale Atenei — cortegiul atîtor costumații naționale adăogînd o notă și mai originală forfotei lor exuberante —, depunerea de coroane la Mormîntul Soldatului Necunoscut, cocktailul oferit de primarul Atenei în sălile de recepție ale Palatului Municipali-

tății, din nou alocuțiuni (evidente, și pentru grecii moderni, gustul pentru *logos*, delectarea subțire ce-o dă cuvîntul, perioadele abil coregrafiate), ședințe de lucru ale adunării generale a UICPET-ului etc.

Și, rapid, intrarea în atmosfera cea mai propice unui atare congres. Cunoașterea nemijlocită a Greciei. Lucru pe deplin înțeles de organizatorul congresului, Antoine Zeveleki, care, gazdă de o fermecătoare civilitate și, în spiritul celei mai autentice tradiții atice, dialectician al stărilor de spirit, a știut să imprime programului congresului tensiunea alternanțelor: vechea și noua Grece, întru mai buna pătrundere a sensului noțiunii de tradiție. Muzee și edificii moderne, teatre antice și săli de congrese internaționale, ruinele din Delphi și Pireul febril, intens comercial, înălțimile misterioase ale Parnasului și impresionantele uzine moderne « Aluminium Hellas » din Beoția, drumuri prăfuite, ce au fost cîndva căile sacrelor pelerinaje și superbe peluze de iarbă ale unui camping al Centrului Tineretului Municipality Atena, de la « Beach » St. André, imagini ale filmului documentar « Leucade, insula poezilor și a legendelor » — cu pescari venerabili, « țărani ai mării », care atunci cînd corăbiile lor îmbătrînesc, nu le aruncă, ci le lasă să se sfîrșească, singure, ascultînd clipocitul apei și țîrîitul nostalgic, intens, al greierilor — și ultra eleganta stațiune ateniană de pe malul mării, Vouliaghmeni, cu banchetul de adio, în sunetele atît de melodioase ale cîntecelor grecești.

Întîlnirea cu Grecia, un șoc; dar, în pofida unei atitudini spirituale, devenită « clasică », de proiectare a ființei, în fața atîtor vestigii ale trecutului, în crepusculare nostalgii, în difuze reverberații ale unei melancolii de turnură romantică, — un șoc stenic, o neașteptată infuzie de vitalitate. Pentru că ciocnirea, la fiecare pas, a trecutului și a prezentului, întrepătrunderea lor, nu te obligă, după primele clipe de cumplită amețelă, să-ți pierzi nici dimensiunea timpului ce-a fost și nici pe cea a timpului ce este, ci îți permit ca, absorbindu-le și lăsîndu-te absorbit de ele, într-o reciprocă luare în posesie, să-ți amplifici ființa, să-ți ascuți ochiul, sensibilitatea și imaginația, să primești și să dai, intens, ca într-o ardere. Căci cum ai putea rămîne supus unui ritm interior leneș, demol, cînd fiecare centimetru pătrat al Greciei îți vorbește cu mai multe voci deodată?

Dacă ascuți atent, printre stîncile prăvălite în peisajul abrupt, prăpăstios, al ruinelor din Delphi, auzi din subterana secrete, vocea Pithiei; străbătînd drumul șerpuitor ce urcă și coboară în serpentine între Atena și Delphi, zărești, în reverberațiile roz-ocru ale luminii ciocnite de pămîntul sterp, roșcat al Greciei muntoase, culmile severe ale Parnasului, lăcașul lui Phoebus și al muzelor; trecînd prin Levadia, ți-i imaginezi pe cei ce veneau aici să consulte oracolul lui Trophonius, atenți la săvîrșirea ritualului: mai întîi să bei din izvorul Lethei, apa ce-ți șterge amintirile, apoi din cel al Mnemosynei, ca să nu uiți ce ți s-a revelat. Lefsina, azi centru industrial, a fost cîndva Eleusis, și imaginea celebrelor procesiuni îți apare brusc, ivită din pămîntul sărac amestecat cu pietre sacre. Navele moderne, împetrișate de

pavilioanele tuturor țărilor maritime, îmbulzindu-se în cheiurile Pireului, puternicul port comercial din apropierea Atenei, îți amintesc Pireul opulent descris de Xenophon, portul în care se strâng « toate bunătățile din Sicilia, Italia, Egipt sau Libia, din țara Pontului sau din Peloponez și din orice colț al lumii ». Insulele Egina, Paros, plutesc acum și din totdeauna, pe apele unei mări ce-ți șoptește—precum o imensă scoică neverosimil de albastră — unduitoare și muzicale legende.

Dar nici un alt colț al Greciei nu-ți dă mai puternic senzația, extraordinară, de amplificare și totodată de absorbție a timpului, ca Atena. Lîngă un building ultra modern, pietrele nu știu cărei vechi ulițe, albite de milenii de soare; nici nu e nevoie să-ți pleci urechea pe muchiile lor tocite; ele vuiesc de pașii cortegiilor marilor serbări dionysiace, auzi pașii elastici ai efebilor purtînd sulite și săbii, hlamide și petasose, pașii ușori ai *kanephorelor*, frumoasele dintre frumoasele Atenei, săltînd pe cap coșurile lor aurite încărcate cu fructe, tropăitul gălăgios al mulțimii înfierbîntate, împodobite cu ghirlande de iederă și frunze de acant, al bărbaților travestiți în sileni și satiri, în Pan cel năstrușnic, răscolind pulberea uliței cu copitele lui neastîmpărate, auzi mugetele înfundate ale animalelor mîinate spre sacrificiu amestecîndu-se cu țiuiturile asurzitoare ale fluierelor, flautelor, naiurilor și timpanelor. Părăsind larma Atenei moderne, oraș al comerțului, cu magazine de lux sau simple tarabe tixite cu cele mai neașteptate mărfuri (alături de ele vînzătorii ageri, înarmați cu amabilitate și propozițiuni poliglote îți surprind și speculează, buni psihologi, și cel mai imperceptibil semn de interes) —, liniștea ruinelor Agorei. Dar tu știi, auzi în această tăcere, vechea, nemaipomenita larmă a vînzătorilor de pește, brînză, mirodenii, fructe și vin, strigătele precupeților și ale zarafilor, ale dresorilor de animale sălbatice și ale scamatorilor; auzi, trecînd dincolo de bazarul negustorilor, în « piața deschisă » a Agorei, destinată vieții publice, în galeria de lîngă colonadele Porticului lui Zeus, vociferările grupului de atenieni dezbătînd problemele politice la ordinea zilei; îi auzi comentînd, entuziasmați, în Porticul Pestriț, spre nordul Agorei, tablourile unor artiști celebri, pictate pe tăblii de lemn; și nu departe de piatra hotarului de miazăzi al Agorei, loc în care cîndva se afla vestitul atelier de cizmărie al lui Simon, unde, după spusele lui Diogene Laertios, îi plăcea lui Socrate să zăbovească și să discute, poți auzi, înfiorat de emoție, vocea ironică, zeflemitoare a filozofului.

Trecut și prezent laolaltă, în vechiul teatru Herodus Atticus. Seară de spectacol. Se joacă « Aida » de Verdi, de către Opera Națională a Greciei, în cadrul faimosului Festival al Atenei din august-septembrie. Treptele de marmoră gem de spectatori, veniți din toate colțurile lumii. Toate tipurile fizice posibile, toate fanteziile vestimentare. Amfiteatrul însuși devine o imensă scenă. O vizibilitate și o acustică, perfecte, o interpretare și o punere în scenă, strălucite. Vastitatea acestui fantastic decor natural, sub cerul profund, albastru-violet, spuzit de stele, te copleșește. « Aida » lui Verdi dobîndește o ideală monumentalitate, trăim o stranie atmosferă de sacerdoțiu. Cîndva, spectacolele serbărilor dionysiace la teatrele Atenei erau

precedate de oficierea ritului purificării spectatorilor. Imaginile gesturilor de odinioară îți vin în amintire, nimic livresc nu le rarefiază intensitatea.

Văzusem mai întâi Acropole seara, de pe colina din fața Parthenonului, pe stîncă sacră unde apostolul Pavel împărtășise oamenilor noua religie, creștinismul. O văzusem ca pe un decor, luminată de reflectoarele unui spectacol de sunet și lumină, pe care ingenioase jocuri de lumină, fundalul sonor și voci imprimate pe benzi de magnetofon (în franceză și engleză, alternativ) îl transformau în istorie: bătălia de la Maraton și de la Salamina, incendiul pustiitor al Perșilor, uralele mulțimii salutîndu-l pe Pericle, ritmul apăsător al pașilor legiunilor romane . . . Un decor magnific, al unei istorii glorioase, accidentate. Dar Acropole înseamnă altceva. Nu un decor, ci inima, spiritul Atenei.

O simți în aerul pe care-l respiri, o porți în minte oriunde ți-ai cutreiera în Atena pașii, o întrevezi brusc, cu emoție, la cotitura vreunei străzi, cu sentimentul că ai regăsit o imagine ce ți-a aparținut, fără să știi, dintotdeauna. Un vis al geometriei albe, plutind, în inima Atenei, pe o stîncă imensă, roșcată. Privești, pierdut, liniile precise, aeriene și zvelte ale coloanelor templelor sale de marmoră, printre care zărești, albastru și pur, cerul cu nori alburii — precum o imensă mare răsturnată în care se sparg fără zgomot, destrămîndu-se, șuvițe de spumă — și simți că aerul vibrează ușor în jurul lor, muzical. Te emoționează adînc, ca o promisiune a absolutului; totul ți se pare ușor, senin, echilibrat, ca și cum universul ar fi scăldat în nu știu ce transparențe, purificatoare, eterne, ale Spiritului.

Pe acest fundal, ședințele de lucru ale Congresului. Probleme de organizare, de configurare a planurilor pentru viitor, comunicări pe tema transpunerii dansului popular pe scenă și, mai ales, dezbaterea, îndelungă, a problemei importanței social-morale a cunoașterii și păstrării folclorului, a menținerii — într-o epocă de provizorat, de neliniște, de contraste puternice, de tendință a înstrăinării omului, — a culturii de expresie tradițională, ca o punte vie între trecut și prezent, o perpetuare a celor mai nobile tendințe ale omului, de comprehensiune, de respect, de fraternitate.

Și nicăieri decît atunci, în cadrul acelor calde discuții ale Congresului, cu sufletul îmbibat de imaginile fabuloasei Grecii, nu mi s-au părut mai adevărate cuvintele pline de fervoare ale lui André Varagnac, pledînd pentru respectul tradiției: «studiul aspectelor tradiționale ale civilizației contribuie să te faci să înțelegi mai bine ce înseamnă civilizația însăși, și cum ea mereu se reînnoiește, rămînînd, secret, credincioasă întregului trecut al umanității . . . Nici o operă de civilizație nu se poate mărgini la imediat. Orice întreprindere culturală demnă de acest nume depășește prin țelurile sale nu numai utilitatea prezentă, dar chiar și durata existenței individuale. Misiunea civilizației începe atunci cînd naște în om iluzia eternității operei sale, sau cel puțin a unei deveniri atît de vaste încît să se confunde cu eternitatea . . . »

« A amuțit un glas ieri dimineată,
Un glas ce limba plantei o vorbea... »

Anna Ahmatova scria în 1958.

Ce glas se stinsese oare în acea dimineată de toamnă, care cunoștea atât de bine graiul florii, al copacului, al jivinei, al bobului de țărână? Cine era poetul, a cărui prematură dispariție era atât de mult regretată de mai vîrstnica lui colegă de condei și generație?

În curînd se vor împlini șaptezeci de ani de la nașterea lui. Nu știu cît este de bine cunoscut Nikolai Alexeevici Zabolotki de cititorii tineri de poezie din Uniunea Sovietică, dar știu că cititorului român i-a fost prezentat pentru prima oară de revista noastră, care încă în a doua ei lună de existență, într-o notă intitulată « Cuvîntul poeziei » se ocupă de volumul său de Versuri alese (1960), care însemna reapariția lui Zabolotki în vitrinele librăriilor, după foarte mulți ani de absență.

Și mai știu încă ceva. Nu există om de litere, poet sau prozator sovietic de prestigiu, care să nu-l știe și să nu-l prețuiască pe acest poet. Evgheni Vinokurov și Bella Ahmadulina, bunăoară, cînd au auzit că Secolul 20 a publicat în două rînduri (1964,1967) versuri ale lui Zabolotki, cînd au auzit deci că el este cunoscut și apreciat de noi, au fost cuprinși de uimire și admirație. Cred că îl considerau ca pe un fel de monopol al lor, mai bine zis, ca un fel de monopol al « celor aleși ». Fiindcă deși se exprimă în cel mai strict, cel mai riguros, cel mai pedant, aș zice, vers clasic (pe care versiunea românească de față s-a străduit să-l respecte întocmai), el rămîne totuși un poet oarecum bizar. Zabolotki conversează cu natura cu dezinvoltura cu care își vorbesc doi colegi de bancă, o interpelează, o ceartă, îi face educația cu dragostea severă a părintelui față de copil, o analizează cu minuțiozitate în cele mai subtile manifestări ale ei, ca un doctor pe-un pacient « interesant », îi vorbește monosilabic și cu subînțelesuri numai de ei cunoscute, ca un iubit.

Zabolotki dă suflet naturii, o face să cugete și îi dă grai. O animă ca să se facă înțeles, îi dă cuget ca să aibă un interlocutor și o face cuvîntătoare ca să-i poată auzi răspunsurile. Deși o socotește ca pe-o rudă mai tînără și neajutorată, el îi acordă totuși o supremă importanță, mobilizîndu-i pe oamenii de pe întregul glob ca să se ocupe de ea. Și, în primul rînd, îi dă o supremă importanță, adresîndu-i-se cu referiri firești la personaje culturale și istorice, care presupun un dialog îndelungat și constant. Hesiod, Socrate, pitorescul ucrainian Skovorodă, problematicul Ossian, cu ale lui himerice imnuri închinete naturii, iată numai cîteva din figurile pe care le pomenește în mod curent Zabolotki, adresîndu-se interlocutorului său, materia, materiei în mișcare, materiei cugetătoare.

MADELEINE FORTUNESCU

LA MOARTE MEDITÎND ASEARĂ...

*La moarte meditînd aseară,
Deodată sufletul mi s-a-nvrăjbit,
Ce tristă zi ! Natura-ntîia oară
Îmi azvîrlea priviri ca un cuţit.*

*Mîhnirea despărţirii pe milenii
Mă săgeta, şi-am auzit atunci
Cîntarea de amurg-a buruienii,
Cuvîntul apei, ţipătul din stînci.*

*Rătăcitor prin vegetale-Olimpuri,
Intrai în codru la sfîrşit de zi,
Şi sufletele celor morţi prin timpuri
Urcau spre cer în trombe străvezii.*

*Şi-l auzeam pe Puşkin peste frunze,
Şi pasărea lui Hlebnikov cînta,
Şi ling-o piatră pasul îmi ajunsese,
Avînd profilul lui Skovorodă.¹*

*Şi toate seminţile pădurii
Ştafeta vieţii şi-o treceau pe rînd,
Şi îi eram nu descendent naturii,
Ci gîndul. Nestatornicul ei gînd.*

¹ Grigori Skovorodă (1722—1794), filozof şi scriitor ucrainian, panteist, poreclit « Rousseau slav »; după studii la universităţi germane, după ce a predat poezia la Colegiul din Harkov, a ajuns să trăiască nomad, predicînd prin cîntece şi fabule întoarcerea la natură. (n. tr.)

Citiți-l, copacilor, pe Hesiod !
 De celtul Ossian, minunează-te, floare !
 Jos paloșul ! Azi, peste scuturi rapsod
 E clopotul școlii sunînd de intrare.
 Mai zăngăne vîntul năpraznice lănci
 Și-acum în Morvenul¹ de odinioară,
 Dar fiara-nblinzită se-așează în bănci
 Și-a noua Camenă descinde spre fiară.
 Mesteacăn, școlar ești ! Destul ai zburdat
 Cu poalele-n cap, în foșniri de mătase.
 N-auzi cum prin tunete-n ritm sacadat
 Conjugă cascadele verbe, minioase ?
 N-auzi cum sub trupul de salcie, gingaș,
 În fața oglinzii sensibilei ape,
 Ca Hamlet de trist, perorează-un cosaș,
 Din mrejele tale ne-nstare să scape ?
 Materie, tirfă cu zîmbet celest,
 Din nou simt în preajmă trădarea-ți străbună,
 În numele cărui blestem rătăcesc
 Bezmetic, și astăzi, ca ieri, prin furtună ?
 De sute de ori m-ai mințit pîn-acum,
 C-aici, unde-i doar putrefacția stăpînă,
 Iluziile-nalte dispar ca un fum,
 Și-a vieții clepsidră e clipa păgînă.
 Zadarnic ! Cît porțile trupului meu
 Captivă vor ține suflarea într-insul,
 Miracolu-acela-mi va fi dumnezeu
 Ce-n mine născu bucuria și plînsul.
 Acestui pămînt, jumătate orfan,
 Noi, oamenii-i sîntem profesori, știința,
 De-aceea cînta, în vechimi, Ossian
 La scorburi, birloguri, în peșteri. De-aceea,
 Din mări pînă-n mare, din zare în zări,
 Cu grije ni-l creștem pe tînărul frate,
 Și fluturi se-așează ca mii de-ntrebări,
 Pe creștet, din soare, venind, lui Socrate.

COCORII

Înotînd din Africa prin norii
 Legănați de-april ca de un val,
 Lung triumphi se întorceau cocorii
 Spre știutul lor pămînt natal.

¹ E vorba de țara Morven din poemul FINGAL de Ossian. (n. tr.)

*Gata bolta-ntreagă s-o înfrunte
Pentru paradisul jinduit,
Își mîna cocorul cel din frunte
Micul său popor spre răsărit.*

*Dar cînd zburătorul-ajunse peste
Lacul străveziu pînă-n străfund,
Ca un hău de-ntunecimi funeste
Se căscă de jos un ochi rotund.*

*Flacăra țîșni necruțătoare
Și se stinse-așa cum s-a aprins,
Dar din alba cerului splendoare
Două aripi frînte s-au desprins.*

*Două suferinți imaculate
Valu-n brațe îl ținură strîns,
Și țîșniră păsările toate
Spre-nălțimi în hohote de plîns.*

*Doar aici, unde se mișcă astrul
Ispășindu-și vechiul său păcat,
Generos, le-napoie albastrul
Tot ce moartea pe pămînt le-a luat.*

*Temerara, dîrză semeție,
Spiritul de luptă neînfrînt,
Tot ce generația tîrzie
Celei noi i-a înmînat plecînd.*

*Învelită-n somn etern ca-n zale,
Pasărea solemn se cufunda,
Și amurgul presărea agale
Flori de aur roșu-asupra sa.*

LACUL DIN PĂDURE

*Din nou îmi apare, în vis ferecată,
Fantastica oază, văzută odată . . .*

*Prin trînte de arbori, și lupte de lupi,
Pe unde albina bea suc pentru stupi,
Și țipă tulpina, și florile gem,
Și toate de biciul naturii se tem,
M-aduse poteca spre locul, în care
Ca stana de piatră-nlemnii la intrare.*

Cu lotuși pe frunte, cercei de rogoz,
În salbă de păpură verde și roz,
O oază de apă, virgină, sclipește.
Piedut paradis, regăsit pentru pește.
O stranie pace adie din unde,
Atita solemnă grandoare, de unde ?
Poporul cu pene, de ce-a amușit ?
Ci zboruri visează, de somn potopit.
Un biet cufundar, doar, cu vitregă soartă,
Tot suflă-ntr-o țeavă de trestie spartă.

Amurgul, deodată, pe lac se prelinse
Și orice mișcare în juru-i pieri,
Și pinii spre ceruri, cu creștete-ntinse,
Vegheau din înalturi ca drepte făclii.
Și cupa de apă, ca lacrima pură,
Sclikea, rumegîndu-și, aparte, un gînd,
Cum ochiul bolnavului, carnea impură
Pe patul de moarte, lăsînd-o gemînd,
Cînd noaptea-și aprinde întîia ei stea,
Desprins, se înalță arzînd către ea . . .
Și turmele grele de fiare semețe,
Prin brazi strecurîndu-și cornutele fețe,
Sorbeau din această cristelniță-a lor
Uitatul balsam, de-adevăr dătător.

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

ARTA DE A TRADUCE

JOSE ORTEGA Y GASSET

Mizeria și splendoarea traducerii

I. Mizeria

Într-o adunare la care iau parte profesori de la Colegiul Franței, universitari și persoane din mediul intelectual, cineva susține că e imposibil să-i traduci pe unii gânditori germani și propune ca, generalizându-se tema, să se facă un studiu despre care filozofi pot fi traduși și care nu.

Aceasta s-ar părea că presupune, cu prea multă siguranță, că există filozofi și, în general, scriitori care pot fi într-adevăr traduși. Nu cumva acest lucru este iluzoriu? — mi-am îngăduit să insinuez. Nu cumva traducerea este în mod iremediabil o ocupație utopică? Ce-i drept, pe zi ce trece îmbrățișez tot mai mult opinia că tot ce face omul e utopic. Se ocupă de cunoaștere fără a reuși să cunoască nimic pe deplin. Când își propune să facă dreptate, pînă la urmă face greșit vreo ticăloșie. Crede că iubește și pe urmă își dă seama că totul a fost o simplă promisiune. Aceste cuvinte nu trebuie înțelese ca o satiră morală, ca și cum eu le-aș reproșa semenilor mei că nu fac ceea ce își propun să facă. Intenția mea este tocmai contrariul: în loc să-i acuz pentru eșecul lor, vreau să sugerez că nici unul din aceste lucruri nu poate fi făcut, că toate sînt prin natura lor imposibile, că rămîn în faza de simplă intenție, de proiect zadarnic, de gest nedesăvîrșit. Natura a dotat fiecare viețuitoare cu un program de acte și acest program, atît și nimic mai mult, poate fi executat în mod satisfăcător. De aceea foarte rar vom vedea un animal trist. Numai la cele superioare — cîinele, calul — se observă uneori ceva ca o tristețe, și tocmai atunci ni se par mai apropiate de noi, mai umane. Poate că spectacolul cel mai tulburător, prin

echivocul său, din câte prezintă natura este melancolia urangutanului în adâncul misterios al pădurii. În mod normal animalele sînt fericite. Destinul nostru este cu totul altul. Oamenii sînt întotdeauna melancolici, stăpîniți de manii, de frenezii, chinuți de toate aceste maladii pe care Hipocrate le numește divine. Și explicația constă în aceea că acțiunile umane sînt irealizabile. Destinul — privilegiul și onoarea — omului este să nu-și atingă niciodată scopul propus și să fie o permanentă aspirație, o utopie vie. Se îndreaptă întotdeauna spre înfrîngere și tîmpla-i este rînită dinainte de a intra în luptă.

Așa se întîmplă și în această modestă ocupație numită traducere. În ordine intelectuală s-ar părea că nu există ocupație mai neînsemnată. Cu toate acestea, se dovedește a fi extrem de importantă și de dificilă.

Să scrii bine înseamnă să faci permanent mici eroziuni în corpul gramaticii, al uzului stabilit, al normei lingvistice de rigoare. E un act de revoltă permanentă împotriva mediului social, o răscoală. Să scrii bine implică o anumită cutezanță fundamentală. Ei bine, traducătorul este de obicei un personaj timid. Din timiditate și-a ales o asemenea ocupație, cea mai neînsemnată. Se află în fața uriașului aparat polițienesc pe care-l reprezintă gramatica și uzul curent. Ce va face cu textul rebel? Nu-i cerem oare prea mult dacă vrem ca și el să fie un rebel, și încă pe seama altuia? În sufletul lui va triumfa sfiala și, în loc să se abată de la regulile gramaticale, îl va fereca pe scriitorul tradus în închisoarea limbajului normal, cu alte cuvinte îl va trăda. *Traduttore, traditore.*

— Și totuși cărțile de știință exactă și de științele naturii pot fi traduse — răspunde interlocutorul meu.

— Nu tăgăduiesc că dificultatea e mai mică, dar asta nu înseamnă că ea nu există: Ramura matematică cea mai la modă în ultimul sfert de secol a fost teoria mulțimilor. Ei bine, creatorul ei, Contor, a botezat-o cu un termen care nu poate fi tradus în limbile noastre. Ceea ce a trebuit să numim «mulțime» el numește *Menge*, cuvînt a cărui semnificație nu este acoperită de cuvîntul mulțime. Să nu exagerăm, decl. traductibilitatea științelor matematice și fizice. Dar, cu această precizare, sînt dispus să recunosc că în acest domeniu versiunea poate ajunge mult mai aproape de original decît în celelalte discipline.

Afirmațiile atît de tranșate ale lui Ortega y Gasset despre caracterul utopic al traducerii și, în general, al tuturor acțiunilor întreprinse de om au, evident, o notă polemică și conțin acea doză de exagerare, necesară oricărei pledoarii pasionate. Polemica este purtată cu «răul utopist», idealistul naiv, comod și orb în fața realității, iar pledoaria este în favoarea activității creatoare conștiente a omului. Mizeria traducerii, definită drept flou literar, este în fond accentuată pentru a-i scoate mai bine în evidență strălucirea. Falsa atitudine utopică este combătută în numele adevăratei atitudini utopice, în numele lucidității și realismului. Faptul că omul e sortit să nu-și atingă niciodată scopurile propuse, deoarece pe măsură ce-și realizează parțial aceste scopuri idealul se schimbă și se perfecționează, înălțîndu-se tot mai sus, faptul că destinul — «privilegiul și onoarea» — lui este să fie o permanentă aspirație îi conferă eroism și măreție. Distanța, niciodată parcursă, în întregime, dintre scopurile fixate și realizările care tind spre ele este, în fond, condiția progresului, cheazăia ameliorărilor și depășirii. Activitatea creatoare, inepuizabila capacitate a omului de a inventa **mereu** proiecte noi constituie forma supremă a activității umane. Aspirația

— Recunoști atunci că există două feluri de scriitori: cel care pot fi traduși și cel care nu pot fi traduși?

— Dacă vorbim *grosso modo*, va trebui să acceptăm această distincție, dar făcînd-o ne închidem poarta de intrare în adevărata problemă pe care o pune orice traducere. Fiindcă, dacă ne întrebăm care este motivul pentru care unele cărți științifice sînt mai ușor de tradus, ne dăm seama îndată că în ele autorul însuși s-a tradus mai întîi pe sine din limba autentică în care el « trăiește, se mișcă și este » într-o pseudo-limbă formată din termeni tehnici, din cuvinte din punct de vedere lingvistic artificiale pe care el însuși simte nevoia să le definească în cartea lui. Pe scurt, se traduce pe el însuși dintr-o limbă într-o terminologie.

— Dar terminologia e o limbă ca oricare alta ! Ba mai mult, după părerea lui Condillac, cea mai bună limbă, limba « bine alcătuită » este știința.

— Iartă-mă dacă în această privință părerea mea se deosebește fundamental de a dumitale și de a preabunului abate. O limbă e un sistem de semne verbale mulțumită căruia indivizii se pot înțelege fără vreo convenție prealabilă, pe cînd o terminologie este inteligibilă numai dacă în prealabil cel care scrie sau vorbește și cel care citește sau ascultă au căzut de acord în *mod individual* asupra semnificației semnelor. De aceea o numesc pseudolimbă și spun că omul de știință trebuie să traducă mai întîi propria sa gîndire în această terminologie. E un «volapük», un esperanto stabilit printr-o convenție deliberată între cei care cultivă o anumită disciplină. De aceea e mai ușor să traduci aceste cărți dintr-o limbă într-alta. În realitate, cărțile de acest fel din toate țările sînt scrise de la început aproape în întregime în aceeași limbă. Și că lucrurile stau așa, cea mai bună dovadă este faptul că aceste cărți par ermetice, neinteligibile sau cel puțin foarte greu de înțeles pentru oamenii care vorbesc limba autentică în care numai aparent cărțile au fost scrise.

— Ca să fiu cinstit, nu-mi rămîne altceva de făcut decît să-ți dau dreptate și să-ți spun că încep să întrezăresc unele aspecte misterioase ale relației verbale dintre oameni pe care nu le observasem pînă acum.

— Iar eu, la rîndul meu, încep să bănuiesc că dumneata ești un fel de ultim mohican, ultimul supraviețuitor al unei faune pe cale de dispariție, dat fiind că ești în stare, în discuția cu altă persoană, să crezi că celălalt are dreptate și nu dumneata.

spre un ideal dificil, poate chiar imposibil de atins, pe de o parte, iar pe de altă parte stăpînirea lucidă a datelor realității pe care fși propune să o schimbe, realismul inexorabil — iată trăsăturile caracteristice ale « bunului utopist » creator de cultură. Imperativul autodepășirii, pe care Ortega y Gasset îl numește « imperativul nobleței sufletești », (și în acest sens noblesse oblige), constă în a te simți pe tine însuși nu atît posesor de drepturi, cît răspunzător și plin de obligații față de tine și de ceilalți, față de natura pe care o umanizezi prin cultură. De aceea, punînd accentul pe sensibilitatea acută la valori a creatorului în momentul cînd valorile sînt abia bănuite și există doar ca aspirație de realizare, reluînd ideea socratică a măreției omului conferită de conștiința propriilor limite, Ortega y Gasset adaugă la vechile definiții: homo faber, homo sapiens, homo ludens, definiția omului prin formula homo insciens sau insipiens, pe care o consideră cea mai caracteristică pentru atitudinea filozofică și creatoare. Omul este creator pentru că simte că nu știe nimic așa cum ar vrea să știe, pentru că simte că nu știe sau încă nu știe ceea ce aspiră să știe și să înfăptuiască.

Într-adevăr, problema traducerii, de îndată ce o privim cu luare aminte, ne duce pînă la capcanele cele mai ascunse ale fenomenului miraculos care este vorbirea. Mulțumindu-ne cu ce ne oferă tema la o primă ochire, avem deocamdată destul material. În cele spuse pînă acum m-am limitat să arăt de ce traducerea mi se pare o activitate utopică în cazul cînd autorul unei cărți care nu este nici de matematică, nici de fizică și nici, dacă vrei, de biologie, e un scriitor într-unul din sensurile bune ale cuvîntului. Acest lucru implică utilizarea limbii sale materne cu un tact admirabil, prin care reușește două lucruri ce par imposibil de îmbinat: să fie inteligibil și totodată să modifice uzul curent al limbii. Aceste două operații, sînt mai greu de executat împreună decît mersul pe sîrmă. Cum am putea să le cerem din partea traducătorilor obișnuiți? Dar, după această primă dificultate pe care o ridică versiunea unui stil personal, ne apar mereu alte dificultăți. Stilul personal constă, bunăoară, în faptul că autorul se abate ușor de la sensul obișnuit al cuvîntului, siluindu-l astfel încît cerul de obiecte pe care le desemnează să nu coincidă perfect cu cerul de obiecte pe care același cuvînt le desemnează de obicei, în folosirea curentă. Tendința generală a acestor devieri la un scriitor constituie ceea ce numim stilul său. Dar, pe lîngă aceasta, fiecare limbă, comparată cu altele, are și ea stilul său lingvistic propriu, ceea ce Humboldt numea o «formă internă». De aceea este o utopie să credem că două cuvinte din două limbi diferite și care apar în dicționar fiecare ca traducerea celuilalt se referă exact la aceleași obiecte. Dat fiindcă limbile s-au format în peisaje diferite și în funcție de experiențe distincte, incongruența aceasta este firească. E fals, de exemplu, să presupunem că spaniolul numește pădure același lucru pe care germanul îl numește *Wald*, și totuși dicționarul ne spune că *Wald* înseamnă pădure. Dacă aș fi într-o dispoziție sufletească mai potrivită, ar fi un prilej minunat de a face paradă de cunoștințe, intercalînd o descriere a pădurilor din Germania în comparație cu pădurea spaniolă. Vă scutesc de audiția acestei etalări de cunoștințe, dar vă cer rezultatul comparației, intuiția clară a enormei diferențe care există între cele două realități.

Această diferență e atît de mare, încît nu numai cele două cuvinte sînt incongruente, ci și toate rezonanțele lor intelectuale și emotive.

Profilurile ambelor semnificații nu coincid, ca fotografiile suprapuse a două persoane diferite. Și cum în acest caz privirea noastră șovăie și obosește, fără a reuși să rămînă cu nici unul dintre cele două profiluri și nici să-și formeze imaginea unui al treilea profil, e ușor să ne imaginăm nesiguranța penibilă pe care ne-o va lăsa lectura a mii de cuvinte cu care se petrece acest fenomen. Fiindcă aceleași cauze produc atît în imaginea vizuală, cît și în limbaj fenomenul numit *floa*. Traducerea este un permanent *floa* literar, și cum, pe de altă parte, ceea ce numim de obicei prostie nu e altceva decît un *floa* al gîndirii, să nu ne mirăm dacă un autor tradus ni se va părea întotdeauna nițel cam prost.

II. Cele două atitudini utopice

Cînd conversația nu e un simplu schimb de mecanisme verbale în care oamenii se comportă aproape ca niște gramofone, și cînd interlocutorii vorbesc într-adevăr despre un anumit subiect, se produce un fenomen ciudat. Pe măsură ce conversația înaintează, personalitatea fiecăruia se disociază treptat: o parte din ea e atentă la ceea ce se spune și participă direct la conversație, în timp ce cealaltă, atrasă de subiectul însuși, ca pasărea de șarpe, se retrage din ce în ce mai mult în intimitatea sa și începe să se gîndească la el. Cînd conversăm trăim în societate; cînd ne gîndim rămînem singuri. Dar în acest gen de conversație facem amîndouă lucrurile deodată, și pe măsură ce conversația înaintează le facem cu intensitate crescîndă: participăm

cu o emoție aproape dramatică la ceea ce se spune și în același timp ne cufundăm din ce în ce mai mult în singurătatea abisală a meditației noastre. Această disociație crescândă nu poate fi susținută într-un echilibru permanent. De aici provine o trăsătură caracteristică pentru asemenea conversații: la un anumit moment se produce o sincopă și se așterne o tăcere grea. Fiecare interlocutor rămâne cufundat în sine. De mult ce au gândit nu mai pot vorbi. Dialogul a produs tăcere și societatea inițială s-a prefăcut în două singurătăți.

Așa s-au petrecut lucrurile și în adunarea noastră, după ultimele cuvinte pe care le-am pronunțat. De ce tocmai atunci? Fără îndoială, fiindcă acest flux viu de tăcere care acoperă dialogul se produce atunci când dezvoltarea subiectului a ajuns la extrem, într-una din direcțiile sale și conversația trebuie să se întoarcă în loc și să-și îndrepte prora înapoi.

— Această tăcere care s-a așternut între noi — spuse cineva — are un caracter funebru. Dumneata ai omorât pur și simplu traducerea, și acum pășim tăcuți în urma sicriului.

— Ba nu ! — am răspuns eu. Nicidecum ! Am ținut să subliniez mizeriile traducerii și țin mai ales să-i definesc dificultatea, caracterul improbabil, dar nu ca să rămân aici, ci dimpotrivă, ca să mă slujesc de aceste constatări ca de un resort balistic care să ne asvire spre posibila splendoare a artei traducerii. Este deci momentul potrivit ca să strigăm : « Traducerea a murit ! Trăiască traducerea ! » Acum trebuie să mergem în sens contrar și, cum spune Socrate, să recităm palinodia.

— Mă tem c-o să fie foarte greu s-o faci — spuse domnul X. Fiindcă n-am uitat afirmația dumitale de la început, când ne-ai prezentat munca de traducere ca o operație utopică și ca o aspirație imposibil de atins.

— Într-adevăr, așa am spus, ba chiar ceva mai mult : că toate activitățile specifice omului au acest caracter utopic. Să nu vă fie teamă că voi încerca să vă spun acum de ce gîndesc așa. Știu că într-o conversație franțuzească trebuie să eviți întotdeauna principalul și că se cuvine să te menții în zona călduță a problemelor intermediare. Și așa sînteți extrem de amabili îngăduindu-mi, ba chiar impunându-mi acest monolog deghizat, în pofida faptului că monologul este, poate, crima cea mai gravă care poate fi comisă la Paris. De aceea vorbesc cu oarecare stînjeneală și cu conștiința încărcată de impresia că aș comite o siluire. Mă mai liniștește întrucîtva convingerea că franceza mea schiopătă rău și nu-și poate îngădui contradansul agil al dialogului. Dar să ne întoarcem la subiectul nostru, la condiția fundamental utopică a oricărei activități omenești. În loc să întemeiez pe rațiuni cît se poate de solide această doctrină, îmi voi permite doar să vă invit să încercați dumneavoastră, dintr-o pură plăcere de exercițiu intelectual, să presupuneți că este un principiu radical și să contemplați în lumina ei eforturile omului.

— Totuși — spuse prietenul nostru drag Jean Baruzi — e destul de frecventă în opera dumitale lupta împotriva atitudinii utopice.

— Frecventă și substanțială ! Există o falsă atitudine utopică, care este inversarea strictă a celei pe care o am în vedere acum; o atitudine utopică care constă în a crede că ceea ce omul dorește, proiectează și își propune este prin aceasta și posibil. Nimic în lume nu mi se pare mai respingător, și văd în această atitudine cauza principală a tuturor nenorocirilor care se petrec astăzi pe planeta noastră. Privind cu luare aminte subiectul mărunț de care ne ocupăm acum, putem să apreciem înțelesul opus al celor două atitudini utopice. Răul utopist, ca și cel bun de altfel, consideră că e de dorit să corecteze realitatea naturală care-i silește pe oameni să rămână în limitele diferitelor limbi, împiedicîndu-i să comunice între ei. Răul utopist consideră că, de vreme ce e de dorit, este și posibil, și de aici nu mai e de făcut decît un pas pînă la a crede că e și ușor. Stăpînit de această convingere, nu-și va bate

capul prea mult cu problema felului în care trebuie să traducă, ci se va apuca de îndată de lucru. Iată de ce aproape toate traduceri făcute pînă acum sînt proaste. Bunul utopist, în schimb, consideră că de vreme ce ar fi de dorit să anulăm distanța care-l desparte pe oameni din pricina diversității limbilor, nu e prea probabil ca acest lucru să se poată realiza; prin urmare, ar putea fi realizat numai într-o oarecare măsură. Dar apropierea de scop poate fi mai mare sau mai mică . . . , pînă la infinit, și acest lucru deschide în fața strădaniilor noastre posibilități nelimitate de acțiune în care sînt întotdeauna posibile îmbunătățirile, depășirea, perfecționarea; într-un cuvînt «progresul». Din activități de acest fel este construită orice existență omească. Încercați să vă imaginați contrariul: că ați fi condamnați să nu vă ocupați decît cu înfăptuirea a ceea ce e posibil, ceea ce se poate realiza de la sine. Ce angoasă ! V-ați simți viața golită de orice sens. Tocmai pentru că activitatea dumneavoastră ar reuși tot ce și-ar propune vi s-ar părea că nu faceți nimic. Existența omului are un caracter sportiv, de efort care își găsește mulțumirea în el însuși, nu în rezultatul său. Istoria universală ne face să vedem neîncetata și inepuizabila capacitate a omului de a inventa proiecte irealizabile. În efortul de a le realiza reușește să facă multe lucruri, creează nenumărate realități pe care așa-numita natură este incapabilă să le producă de la sine. Singurul lucru pe care omul nu-l realizează nicio dată este tocmai ceea ce-și propune, și aceasta spre cîntecul lui. Această nuntă a realității cu duhul imposibilului produce în univers singurele îmbogățiri de care acesta e susceptibil. Iată de ce este foarte important să subliniem că totul — bineînțeles, tot ce merită osteneala, tot ce e cu adevărat omenesc — e greu, foarte greu; atît de greu, încît este chiar imposibil.

Cum vedeți, declarînd că munca de traducere este imposibilă nu formulăm o obiecție. Dimpotrivă, acest caracter îi conferă cea mai sublimă filiație și ne face să întrezărim că are un sens.

— După spusele duminale — întrerupe un profesor de istoria artei — ar trebui să consideri, ca și mine, că misiunea specifică omului, ceea ce dă un înțeles strădaniilor sale este opoziția față de natură.

— Într-adevăr, sînt foarte aproape de a adopta această opinie, cu condiția să nu se uite un lucru pe care-l consider fundamental, și anume distincția pe care am stabilit-o mai înainte între cele două atitudini utopice: cea bună și cea rea. Spun acestea, fiindcă trăsătura esențială a bunului utopist atunci cînd se opune radical naturii este aceea că ține seama de particularitățile ei și nu-și face iluzii cu privire la ea. Bunul utopist își asumă față de sine obligația de a fi un inexorabil realist. Numai atunci cînd e sigur că a văzut bine realitatea în toată goliciunea ei, fără a-și face nici cea mai mică iluzie, se întoarce dintr-odată asupra ei și se străduiește să o schimbe în sensul imposibilului, acesta fiind singurul lucru care are un înțeles.

Activitatea inversă, care este cea tradițională, constă în a crede că ceea ce dorim se înfăptuiește de la sine, apare ca un fruct spontan al realității. Aceasta ne-a vorbit *a limine* pentru a înțelege realitățile umane. De exemplu, toți dorim ca omul să fie bun, dar Rousseau al dumneavoastră, care ne-a făcut să suferim atîta, credea că această dorință era gata realizată, că omul e bun de la sine sau de la natură. Ceea ce a avut o înfriure negativă asupra unui secol și jumătate de istorie europeană, care ar fi putut fi grandioasă, și a fost nevoie de mult zbucium și de uriașe catastrofe, care încă nu s-au terminat, pentru a redescoperi adevărul simplu, cunoscut de toate secolele anterioare, că omul, prin natura lui animală, nu poate fi desprins complet de biologie.

Dar să ne întoarcem definitiv la subiectul nostru. Faptul că subliniem imposibilitatea muncii de traducere este atît de departe de a-i răpi înțelesul, încît nimănui

nu-i trece prin minte să considere absurd să vorbim unii cu alții în limba noastră maternă, și totuși este vorba și în cazul acesta tot de o activitate utopică.

Această afirmație a stîrnit în jurul meu o furtună de nemulțumiri și proteste. «Asta e prea de tot, sau, cum spun gramaticii, e o exprimare excesivă», spune un filozof care pînă atunci nu scosese o vorbă. «Mi se pare ceva exagerat și paradoxal», exclamă un sociolog.

— Văd că doctrina mea e ca o mică navă cutezătoare gata să naufragieze în urma acestei furtuni stîrnite pe neașteptate. Înțeleg că pentru francezi, oricît de binevoitori ar fi, așa cum sînteți dumneavoastră, e greu de acceptat afirmația că vorbirea este o activitate utopică. Dar ce pot face dacă acesta este adevărul irecuzabil?

III. Despre vorbire și tăcere

După ce s-a liniștit furtuna stîrnită de ultimele mele cuvinte, am putut urma astfel:

— Înțeleg foarte bine indignarea dumneavoastră. Afirmația că vorbirea este o activitate iluzorie și o acțiune utopică are aerul unui paradox, și paradoxul e întotdeauna iritant. Cu atît mai mult pentru francezi. Poate că în cursul acestei conversații vom ajunge la un punct unde va fi nevoie să lămurim de ce spiritul francez este atît de refractar la paradox. Dar, oricum, cred că veți recunoaște că nu-i ușor, ba uneori e chiar imposibil să-l evităm. Cînd încercăm să rectificăm o opinie fundamentală care mi se pare complet eronată e foarte puțin probabil că vorbele noastre vor putea evita o anumită insolență paradoxală. Cine știe dacă nu cumva intelectualul, printr-un destin inexorabil, și împotriva dorințelor și voinței sale, a fost lăsat pe lume tocmai ca să afirme paradoxul! Dacă cineva s-ar fi ocupat de lămurirea acestei chestiuni o dată pentru totdeauna și ar fi studiat profund de ce există intelectualul, de ce se află acolo unde se află, și ne-ar pune în față cîteva date simple despre cum și-au simțit misiunea cei mai vechi intelectuali — de exemplu, gînditorii arhaici din Grecia, primii profeți din Israel etc. — poate că această bănuială a mea s-ar dovedi un lucru evident și ar fi acceptată ca atare de toată lumea. Fiindcă, la urma urmei, «doxa» înseamnă opinie publică, și nu pare a avea nici o justificare faptul că există o categorie de oameni a căror funcție specifică constă în a formula opinii, dacă opinia aceasta ar trebui să coincidă cu opinia publică.

— Oare nu este aceasta o superfetație sau, cum se spune în spaniolă, limbă făcută mai mult de cărauși decît de șambelani: samar peste samar? Nu pare mai verosimil ca intelectualul să existe pentru a se opune opiniei publice, «doxei», descoperind, susținînd, împotriva opiniei publice, opinia adevărată, «paradoxa»? S-ar putea, deci, ca misiunea intelectualului să fie în mod esențial nepopulară.

Vă rog să nu luați aceste sugestii decît ca o apărare a mea față de iritarea dumneavoastră, dar, în treacăt fie zis, cu ajutorul lor cred că ating cîteva probleme primordiale, chiar dacă în mod scandalos au rămas pînă acum necercetate. Țin să vă atrag atenția că dumneavoastră sînteți răspunzători de această nouă divagație, pentru că v-ați răzvrătit împotriva mea.

Afirmația mea, în pofida aspectului ei paradoxal este un lucru destul de simplu și de la sine înțeles. De obicei înțelegem prin vorbire exercitarea unei activități prin care reușim să ne comunicăm gîndurile semenilor noștri. Bineînțeles că vorbirea înseamnă multe alte lucruri în afară de aceasta, dar toate presupun sau implică această funcție primară a vorbirii. De exemplu, să-i influențăm, ba uneori, chiar să-i înșelăm. Minciuna este vorbirea care ne ascunde gîndurile adevărate. Dar este evident că minciuna ar fi imposibilă dacă vorbirea primară și normală n-ar fi sinceră.

Moneda falsă poate circula numai pe seama monedei bune. La urma urmei, înșelăciunea se dovedește a fi un biet parazit al naivității.

Trebuie să arătăm, așadar, că, atunci când vorbește, omul o face cu convingerea că va putea spune ceea ce gîndește. Ei bine, acest lucru este iluzoriu. Limbajul nu-l poate realiza. El exprimă, mai mult sau mai puțin, doar o parte din ceea ce gîndim și ridică o stavilă de netrecut în calea transmiterii restului. Slujește destul de bine pentru enunțuri și operațiuni matematice, dar de îndată ce trecem la probleme de fizică începe să fie echivoc sau insuficient. Pe măsură ce conversația se ocupă de teme mai importante decît acestea, mai umane, mai « reale », imprecizia, inadecvarea și confuzia limbajului cresc. Împărtaşind prejudecata înrădăcinată că vorbind reușim să ne înțelegem, ne exprimăm și ascultăm cu atîta bună credință, încît pînă la urmă nu mai înțelegem nimic; în orice caz înțelegem mult mai puțin decît dacă am rămîne muți și am încerca să ne ghicim gîndurile. Ba mai mult: dat fiind că gîndirea noastră este legată în mare măsură de limbă — chiar dacă refuz să cred că legătura este absolută, cum se susține de obicei — înseamnă că a gîndi nu este altceva decît a vorbi cu tine însuși și prin urmare a nu te înțelege cu tine însuși și a risca să devii un nod de neînțelegeri.

— Nu cumva exagerezi puțin? — întreabă ironic mister Z.

— Tot ce se poate. . . Dar în orice caz ar fi vorba de o exagerare medicinală și compensatoare. În 1922 a avut loc la Paris o sesiune a Societății de Filozofie, consacrată discutării problemei progresului în limbă. Au luat parte la această sesiune, pînă la lingvisti de pe malurile Senei, marii maeștri ai școlii lingvistice franceze, care este, într-un fel, cel puțin ca școală, cea mai ilustră din lume. Ei bine, citind stenograma discuțiilor, am dat de cîteva fraze ale lui Meillet, marele maestru al lingvisticii contemporane, care m-au lăsat stupefiat: « Orice limbă — spune el — exprimă atît cît e necesar societății a cărei organ este. . . Cu orice sistem fonetic, cu orice gramatică, se poate exprima orice ». Nu vi se pare că, oricît de mare este respectul pe care-l datorăm memoriei lui Meillet, există în aceste cuvinte o exagerare evidentă? Cum a verificat Meillet adevărul unei sentințe atît de absolute? Desigur, nu în calitate de lingvist. Ca lingvist nu putea cunoaște decît limbile popoarelor, nu și gîndirea lor, iar dogma lui presupune că a măsurat în prealabil limba cu gîndirea și a constatat că ele coincid, lăsînd la o parte faptul că nu e de ajuns să spui că orice limbă poate formula orice gîndire, ci trebuie să constați dacă toate pot face acest lucru cu aceeași ușurință și promptitudine. Limba bască o fi ea, perfectă, cum crede Meillet, dar cu toate acestea a uitat să includă în vocabularul ei un semn pentru a desemna pe Dumnezeu și a fost nevoie să recurgă la cuvîntul care însemna « stăpînul înaltului » — Jaungvikua. Și cum autoritatea seniorială a dispărut de secole, Jaungvikua înseamnă astăzi direct Dumnezeu, dar trebuie să ne situăm în epoca în care a fost silită să-l conceapă pe Dumnezeu ca o autoritate politică și lumească, ca un guvernator civil sau ceva asemănător. Acest caz ne dezvăluie faptul că, tocmai din cauza lipsei unui nume pentru Dumnezeu, bascilor le era foarte greu să-l conceapă; de aceea au trecut atît de tîrziu la creștinism și cuvîntul pe care-l folosesc arată că a fost nevoie de intervenția poliției ca să le vîre în cap ideea divinității. Așadar, limba nu numai că pune obstacole în calea expresiei anumitor gînduri, dar uneori împiedică receptarea altora, paralizîndu-ne înțelegerea în anumite direcții.

N-o să intrăm acum în problemele cu adevărat fundamentale — și cele mai sugestive ! — pe care le suscită acest enorm fenomen numit limba. După părerea mea, aceste chestiuni nu au fost pînă acum nici măcar întrezărite, tocmai fiindcă ne-am lăsat orbiți de echivocul permanent ce se ascunde în ideea că vorbirea ne servește pentru a ne exprima gîndurile.

— La ce echivoc te referi — întreabă istoricul de artă. Nu înțeleg prea bine.

— Această afirmație poate însemna două lucruri fundamental diferite: fie că vorbind încercăm să ne exprimăm propriile idei sau stări sufletești, dar reușim numai în parte, fie că vorbirea își atinge pe deplin acest scop. După cum vedeți, reapar aici cele două atitudini utopice de care ne-am lovit când ne-am ocupat de traducere. Și la fel vor apărea în toate actele omului, după teza generală pe care v-am poftit s-o verificați: « tot ce face omul este utopic ». Numai acest principiu ne poate deschide ochii asupra problemelor radicale ale limbajului. Căci dacă într-adevăr putem să alungăm gândul că vorbirea reușește să exprime tot ce gândim, ne vom da seama de ceea ce am făcut și în mod evident, fără voia noastră, facem în permanență, și anume: întotdeauna, atunci când vorbim sau scriem *renunțăm* să spunem multe lucruri, fiindcă nu ne-o îngăduie limba. Păi atunci, veți spune, funcția vorbirii nu este numai să spună, să manifeste, ci în același timp în mod inexorabil să renunțe la a spune, să tacă, să țină sub tăcere ! Acest fenomen este pe cât de frecvent, pe atât de netăgăduit. Amintiți-vă ce se întâmplă când trebuie să vorbiți într-o limbă străină. Ce tristețe ! Este tristețea pe care o simt eu acum vorbind franțuzește: tristețea de a trebui să țin sub tăcere patru cincimi din ceea ce-mi trece prin minte, pur și simplu, deoarece gândurile mele spaniole nu pot fi exprimate în franceză, în pofida faptului că cele două limbi sînt atât de apropiate. Să nu se creadă că altfel stau lucrurile, deși într-o măsură mai mică, atunci când gândim în propria noastră limbă: numai prejudecata contrară ne împiedică să ne dăm seama de acest adevăr. Din care pricină mă aflu în situația teribilă de a trebui să provoc o a doua furtună, mult mai gravă decît cea dinainte. Într-adevăr, tot ce am spus se rezumă în mod necesar prin următoarea formulă, care-și etalează fără rușine insolenții săi mușchi de paradox: nu poate fi înțeleasă în profunzime uimitoarea realitate care este limbajul dacă nu se observă din capul locului că vorbirea se compune mai ales din tăceri. O ființă care n-ar fi în stare să renunțe la a spune multe lucruri ar fi Incapabilă să vorbească. Și fiecare limbă este o ecuație diferită între exprimare și tăcere. Fiecare popor ține sub tăcere unele lucruri *pentru* a putea spune altele. Fiindcă n-ar putea spune *totul*. De aici enorma dificultate a traducerii; prin ea încercăm să exprimăm într-o limbă tocmai ceea ce această limbă tinde să țină sub tăcere. Dar, totodată, putem întrezări caracterul de întreprindere măreață pe care-l poate căpăta traducerea: revelația secretelor reciproce pe care popoare și epoci le țin închise unele pentru altele și care contribuie atât de mult la dispersarea și la ostilitățile dintre ele; pe scurt, o temerară integrare a umanității fiindcă, așa cum spune Goethe: « Numai cu toții loalaltă oamenilor pot trăi pe deplin omenescul ».

IV. Nu vorbim serios

Pronosticul meu a dat greș. Furtuna pe care am anunțat-o nu s-a produs. Paradoxala sentință a pătruns în mintea celor care mă ascultau fără a provoca zguduiri sau spasme, asemeni unei injecții subcutanate care din fericire nu întîlnește nici un nerv. Ar fi fost un prilej excelent pentru a bate în retragere.

— Mă așteptam din partea dumneavoastră la o revoltă violentă, și iată că mă trezesc înconjurat de un climat de pace. Nu vă mirați dar că profit de ocazie pentru a ceda altcuiva cuvîntul de care, împotriva dorinței mele, m-am folosit pînă acum numai eu. Aproape toți cunoașteți aceste lucruri mai bine decît mine. Există printre dumneavoastră un mare maestru al lingvisticii, care aparține noii generații,

și ar fi extrem de interesant pentru noi toți să-i cunoaștem părerea asupra temelor tratate pînă acum.

— Nu sînt un mare maestru — spuse lingvistul. Sînt numai un entuziast al profesiei mele, despre care cred că a ajuns la prima etapă a maturității sublime, la vremea roadelor bogate. Și țin să spun din capul locului, că în general, ceea ce ai spus dumneata și mai cu seamă ceea ce întrezăresc și bănuiesc că se află în spatele celor exprimate coincide destul de mult cu gândurile mele și cu ceea ce, după părerea mea, va domina viitorul imediat al științei limbajului. Desigur că eu aș fi evitat exemplul cuvintului folosit de basci pentru desemnarea lui Dumnezeu, dat fiind că este o chestiune extrem de spinoasă. Dar, în general sînt de acord cu dumneata. Trebuie să încercăm să ne dăm seama care este operația primară în care constă fiecare limbă.

Omul modern se simte din cale afară de mîndru de științele pe care le-a creat. În lumina lor, desigur, lumea capătă o nouă înfățișare. Dar această inovație este relativ puțin profundă. Ea constă într-un strat subțire pe care l-am așternut peste înfățișările lumii construite de alte vîrste ale omenirii și care constituie suportul inovației noastre. Ne folosim în fiecare clipă de această bogăție imensă, dar nu ne dăm seama de ea fiindcă nu am făcut-o noi, ci doar am moștenit-o. Ca buni moștenitori ce sîntem, de obicei dăm dovadă de multă prostie. Telefonul, motorul cu explozie și mașinile de perforat sînt descoperiri minunate, dar ele ar fi fost imposibile dacă acum douăzeci de mii de ani geniul uman n-ar fi inventat metoda de a produce focul, securea, ciocanul și roata. Același lucru se petrece cu interpretarea științifică a lumii, care se bazează pe interpretările precedente, din care-și trage seva, și mai ales pe cea mai veche, pe interpretarea primordială a lumii, care este limbajul. Știința actuală ar fi imposibilă fără limbaj, nu numai și nu atît din pricina ușor de înțeles că a face știință înseamnă a vorbi, ci, dimpotrivă, fiindcă limbajul este știința primitivă. Și tocmai pentru că este așa, știința modernă trăiește într-o polemică permanentă cu limbajul. Ar avea oare aceasta vreun sens dacă limbajul n-ar fi el însuși o cunoaștere, o știință pe care, din pricină că ni se pare insuficientă, încercăm s-o depășim? De obicei nu ne dăm seama de un lucru atît de evident fiindcă de mult, de foarte mult timp, omenirea, cel puțin cea occidentală, « nu vorbește serios ». Nu pricep cum se face că lingviștii nu s-au oprit îndeajuns în fața acestui fenomen surprinzător. Astăzi, cînd vorbim, nu spunem ceea ce spune limba pe care o vorbim, ci folosind în mod convențional și parcă în glumă ceea ce spun cuvintele noastre, spunem, cu aceste spuse ale limbii noastre, ceea ce vrem noi să spunem. Fraza aceasta e un adevărat talmeș-balmeș, nu-l așa? Voi încerca să fiu mai lămurit. Cînd spun « soarele apare la Răsărit », cuvintele mele, altfel spus limba în care mă exprim, afirmă că o ființă sau o entitate de sex masculin și capabilă de acțiune spontană — numită « soare » — execută acțiunea de « a apărea », adică a se ivi, și că o face într-un loc dintre alte locuri pe unde se produc nașterile — Răsăritul. Ei bine, la drept vorbind, eu nu vreau să spun nimic din toate acestea; nu cred că soarele e un bărbat, nici că e o ființă capabilă de acțiuni spontane, nici că apariția lui e un lucru pe care el îl face, și nici că în acel loc se petrec de obicei nașterile. Folosind această expresie a limbii mele materne, mă comport ironic, descalific ceea ce spun și iau în glumă propriile mele cuvinte. Limba este azi o glumă curată. Dar a existat, desigur, un timp cînd omul indoeuropean credea într-adevăr că soarele era un bărbat, că fenomenele naturale erau acțiuni spontane ale unor ființe înzestrate cu voință și că astrul binefăcător se naște și renăștea în fiecare dimineață dintr-un anumit loc al spațiului. Și deoarece credea aceste lucruri, a căutat semne ca să le spună și a creat limba. Vorbirea a fost, deci, pe vremea aceea, ceva foarte deosebit de ceea ce este azi: era un lucru serios. Cuvintele, morfologice

gia, sintaxa se bucurau de înțeles deplin. Expresiile spuneau despre lume ceea ce părea a fi adevărul, enunțau cunoștințe, experiențe de cunoaștere. Erau tocmai contrariul unei serii de glume. Se înțelege de ce în vechiul limbaj din care provine sanscrita și chiar în greacă cuvintele « cuvînt » și « a spune » — *brahman*, *logos* — păstrează o valoare sacră.

Structura frazei indoeuropene transcrie o interpretare a realității, pentru care ceea ce se întâmplă în lume este întotdeauna acțiunea unui agent sexuat. De aici provine faptul că se compune dintr-un subiect masculin ori feminin și dintr-un verb activ. Dar există alte limbi în care fraza are o structură foarte diferită și care presupune interpretări deosebite de cea indoeuropeană.

Fiindcă lumea care-l înconjoară pe om nu se prezintă de la început cu articulații lipsite de echivoc. Sau, mai lămurit: lumea, așa cum ni se înfățișează, nu e compusă din « lucruri » fundamental animale etc. Acolo unde o limbă străină abia stabilește distincții, alta folosește nenumărate diferențieri. În arabă există cinci mii șapte sute paisprezece nume pentru cămîlă. Evident, nu e ușor să se pună de acord asupra acestui animal cu cocoșă un nomad din pustiu din Arabiei și un fabricant din Glasgow. Limbile ne despart și ridică bariere în calea comunicării nu atît pentru că sînt limbi deosebite, cît pentru că provin din tipare mentale diferite, din sisteme intelectuale deosebite, în ultimă instanță din filozofii diferite. Nu numai că vorbim într-o anumită limbă, dar și gîndim alunecînd sub raport intelectual pe căi prestabilite pe care ni le fixează destinul nostru verbal.

Lingvistul tăcu și rămase cu vîrfurile nasului său ascuțit îndreptat spre un punct nedeșluit de pe cer. În colțurile buzelor parcă se năștea un zîmbet fugar. Am înțeles îndată că mintea aceea pătrunzătoare înainta dialectic, țintind cînd într-o parte, cînd în cealaltă. Cum fac parte din aceeași școală, am încercat să-i urmez firul gîndului și să descopăr taina pe care cuvintele lui ne-au semnalat-o.

— Pe nesimțite și cu o tactică vicleană — i-am spus — ne-ai adus în fața abisului unei contradicții, fără îndoială pentru a ne face s-o simțim mai puternic. Dumneata susții, de fapt, două teze opuse. Prima, că fiecare limbă impune un anumit sistem de categorii, de rute mentale; a doua, că sistemele care alcătuiesc fiecare limbă nu mai au valabilitate, că le folosim în mod convențional și în glumă, că ceea ce spunem nu este în realitate ceea ce gîndim, ci numai un « fel de a spune ». Deoarece amîndouă tezele sînt convingătoare, lupta dintre ele ne invită să ne punem o problemă pe care pînă acum lingviștii n-au studiat-o, și anume: ce e viu și ce e mort în limba noastră, ce categorii gramaticale continuă să străbată rețeaua gîndirii noastre și care sînt cele ce și-au pierdut valabilitatea. Fiindcă din cuvintele pe care ni le-ai spus dumneata, cel mai evident lucru este această propoziție scandalosă care i-ar face pe Meillet și pe Vendryes să li se ridice părul măciucă: limbile noastre sînt un anacronism.

— Într-adevăr — spuse lingvistul. Aceasta e problema pe care voiam s-o sugerez și acesta mi-e gîndul. Limbile noastre sînt instrumente anacronice. Cînd vorbim sîntem niște bieți ostateci ai trecutului.

V. Splendoarea

— Oare sînt înaintate — i-am spus marelui lingvist — și lumea vrea să plece acasă. Dar n-aș vrea să plec fără să aflu ce gîndești dumneata despre munca de traducere.

— Cred același lucru ca și dumneata, răspunse. Cred că e foarte dificilă, că e puțin probabilă, dar că, tocmai de aceea, are o mare importanță. Ba mai mult:

cred că abia acum am ajuns pentru prima dată să putem încerca s-o facem în mare și în profunzime. Se cuvine să atrag atenția, oricum, că esențialul despre această chestiune a fost spus acum mai bine de un secol de către blîndul teolog Schleiermacher în esul *Despre diferitele metode de traducere*. După părerea lui, versiunea e o mișcare care poate fi încercată în două direcții opuse: ori este adus autorul la limbajul cititorului, ori este adus cititorul la limbajul autorului. În primul caz traducem într-un sens impropriu al cuvîntului: facem, de fapt, o parafrază sau o simplă apropiere de textul original. Numai cînd îl smulgem pe cititor din habitudinile lui lingvistice și-l obligăm să se miște înăuntrul stilului autorului, abia atunci avem de a face propriu zis cu o traducere. Pînă acum aproape că nu s-au făcut decît pseudo-traduceri.

Pornind de aici, aș îndrăzni să formulez cîteva principii care, după părerea mea, definesc noul mod de a privi munca de traducere, căreia mai mult ca niciodată, și din motive pe care le voi arăta ceva mai încolo, dacă ne rămîne timp, este nevoie să-i consacram toate forțele.

Trebuie să începem cu o corectare a însăși ideii despre ce poate și ce trebuie să fie o traducere. Este înțeleasă traducerea ca o manipulare magică în virtutea căreia opera scrisă într-o limbă apare dintr-o dată turnată într-alta? Atunci nu mai e nimic de făcut. Fiindcă această transubstanțiere este imposibilă. Traducerea nu este o copie a textului original; nu este, nu trebuie să-și propună să fie aceeași operă cu un lexic diferit. Aș spune chiar că traducerea nici măcar nu aparține aceluiași gen literar cu opera tradusă. S-ar cuveni să insist asupra acestui lucru și să afirm că traducerea este un gen literar aparte, deosebit de celelalte, cu norme și scopuri proprii. Din simplul motiv că traducerea nu este opera însăși, ci un drum spre operă. Dacă aceasta este o operă poetică, traducerea nu este același lucru, ci mai curînd un aparat, un instrument tehnic care ne apropie de operă fără a-și propune vreodată s-o repete sau s-o substituie.

Pentru a evita orice neînțelegere, să ne oprim la genul de versiuni care ne interesează cel mai mult și care, după părerea mea, trebuie făcut cu cea mai mare urgență: traducerea autorilor greci și latini. Aceștia au pierdut pentru noi caracterul de modele. Poate că acesta este unul din simptomele cele mai ciudate și mai grave ale timpului nostru; faptul că trăim fără modele, că ni s-a atrofiat facultatea de a percepe ceva ca model. În cazul grecilor și latinilor, poate că se dovedește rodnică lipsa noastră de respect de astăzi, fiindcă, murind ca norme și modele, renasc în fața noastră ca singurul caz de umanitate fundamental deosebită de a noastră, în care putem pătrunde mulțumită cantității mari de vestigii păstrate din civilizația lor. Grecia și Roma sînt singura călătorie absolută în timp pe care o putem face. Și acest gen de excursii este cel mai important lucru ce se poate încerca astăzi pentru educarea omului occidental. Două secole de pedagogie matematică, fizică și biologică au demonstrat prin efectele ei că aceste discipline nu sînt suficiente pentru a-l face pe om să depășească barbaria. Educația fizico-matematică trebuie să fie armonizată cu o autentică educație istorică, care nu constă în a ști liste de regi și descrieri de bătălii sau statistici de prețuri și salarii în cutare sau cutare secol, ci cere. . . o călătorie în străinătate, în absoluta străinătate, care este alt timp, foarte îndepărtat, și altă civilizație, foarte deosebită de a noastră.

Pe lingă științele naturii, trebuie să renască azi științele umanistice, chiar dacă de semn diferit de acela pe care l-au avut întotdeauna. Simțim nevoia să ne apropiem din nou de greci și romani, nu ca modele, ci, dimpotrivă, ca erori pilduitoare. Fiindcă omul este o entitate istorică și orice realitate istorică — și prin urmare nedefinitivă — este, deocamdată, o eroare. Să dobîndești conștiința istorică de sine și să înveți să te vezi ca o eroare posibilă sînt unul și același lucru. Și cum aceasta

— să fil întotdeauna, *deocamdată* și în mod relativ o eroare — constituie adevărul omului, numai conștiința istorică îl poate ajuta să-și afle adevărul și să se salveze. Dar în zadar se cere omului de astăzi să se privească pe sine însuși și nimic mai mult, crezându-se că astfel își va da seama că este o eroare. La conștiința erorii se poate ajunge numai prin educarea opțiilor sale pentru adevărul uman, pentru umanismul autentic, făcându-l să vadă de aproape eroarea pe care au reprezentat-o ceilalți oameni, și mai ales eroarea pe care au reprezentat-o cei mai buni. De aceea mă obsedează de mulți ani ideea că este nevoie să reabilităm pentru lectură întreaga anticritice greco-romană, și în acest scop e indispensabilă o muncă urlașă de traducere de un tip nou. Fiindcă acum n-ar mai fi vorba de a transpune în limbile noastre de azi operele care au avut valoare de model în genul lor, ci toate, indiferent care. Fiindcă, repet, ne interesează ca erori, nu ca maeștri. Nu ne propunem să învățăm de la ei prin ceea ce au spus, au gândit, au cântat, ci pur și simplu prin ceea ce au fost, pentru că au fost, pentru că, bieți oameni asemenea nouă, au încercat la fel ca noi să se mențină la suprafață în permanentul naufragiu al vieții.

De aici se desprinde necesitatea de a orienta traduceri clasice în acest sens. Fiindcă dacă mai înainte am spus că e imposibilă repetarea unei opere și că traducerea nu este decât un instrument care ne conduce la ea, de aici se desprinde faptul că pot exista mai multe traduceri ale unuia și aceluiași text. Este imposibil, dacă nu întotdeauna, atunci aproape întotdeauna, să ne apropiem în același timp de toate dimensiunile textului original. Dacă vrem să dăm o idee despre calitățile sale estetice, va trebui să renunțăm la aproape toată materia textului, pentru a-i transcrie grațiile formale. De aceea va fi nevoie să se repete munca și să se facă din aceeași operă traduceri diferite, în funcție de aspectul pe care vrem să-l traducem cu precizie. Dar, în general, interesul acestor texte ca simptom al vieții antice este atât de mare, încât ne putem dispensa de celelalte calități, fără ca pierderile să fie prea serioase.

Cînd se compară cu textul original o traducere din Platon, chiar dintre cele mai recente, surprinde și nemulțumește nu atât faptul că voluptățile stilului platonian s-au volatilizat prin transpunere, ci că se pierde trei pătrimi din lucruri, din lucrurile însele despre care este vorba în frazele filozofului și de care acesta, în cursul gândirii sale vii, se lovește, pe care le insinuează sau le atinge în treacăt. De aceea îl interesează atât de puțin pe cititorul de astăzi, și nu, cum se crede de obicei, pentru că i-a fost amputată frumusețea. Cum ar putea să ne intereseze, dacă mai întîl textul a fost golit și în locul lui n-a fost lăsat decât un profil fără profunzime și fără fiorul vieții? Și ceea ce spun nu este, să fim bine înțeleși, o simplă presupunere. E un lucru bine cunoscut că o singură traducere din Platon a fost cu adevărat fertilă. Aceasta este tocmai traducerea lui Schleiermacher, și anume pentru că, în mod deliberat, a renunțat să facă o traducere frumoasă, și și-a propus, ca o primă apropiere de opera lui Platon, ceea ce am spus mai înainte. Această faimoasă versiune a făcut tuturora un mare serviciu, inclusiv filologilor. Fiindcă am greși dacă am crede că acest gen de lucrări nu folosește decât celor ce ignorează greaca și latina.

Îmi imaginez, așadar, o formă de traducere care ar fi urită, așa cum e întotdeauna știința, care n-ar cere să aibă strălucire literară, care n-ar fi ușor de citit, dar ar fi foarte clară, chiar dacă această claritate ar cere un mare număr de note în subsolul paginii. E nevoie ca cititorul să știe dinainte că citind o traducere nu va citi o carte frumoasă din punct de vedere literar, ci va folosi un instrument destul de neplăcut, dar care-l va face să pătrundă cu adevărat în sufletul bietului om numit Platon, care în urmă cu douăzeci și patru de secole s-a străduit în felul lui să se mențină la suprafața apelor vieții.

Oamenii din alte vremuri aveau nevoie de cei vechi într-un sens paradigmatic. Aveau nevoie să învețe de la ei multe lucruri pentru a se sluji de ele ca de lucruri deplin actuale. Se înțelege că atunci traducerea încerca să modernizeze textul antic, să-l asimileze prezentului. Noi însă avem nevoie de contrariul. Avem nevoie de cei vechi tocmai în măsura în care sînt diferiți de noi, și traducerea trebuie să sublinieze caracterul exotic și depărtat, făcîndu-l inteligibil ca atare.

Nu înțeleg cum de filologii nu consideră că obligația fiecăruia dintre ei este să traducă în felul acesta una din operele antichității. În general nici un scriitor n-ar trebui să disprețuiască ocupația de traducător. Toți scriitorii ar trebui să-și completeze opera personală cu cîte o versiune a scrierilor antice sau contemporane. E nevoie să ridicăm prestigiul acestei ocupații și s-o recomandăm ca pe o muncă intelectuală de prim ordin. Dacă s-ar face astfel, traducerea s-ar transforma într-o disciplină *sui generis* care, cultivată fără întrerupere, ar dobîndi o tehnică proprie capabilă să sporească în mod fabulos posibilităților noastre intelectuale. Dacă m-am oprit în mod deosebit asupra versiunilor din greacă și latină, am făcut-o pentru că în acest caz problema generală devine mai evidentă. Dar, într-o mai mică sau mai mare măsură, termenii problemei sînt aceiași indiferent de epoca sau de poporul la care ne referim. Cel mai important lucru este ca traducînd să încercăm să ieșim din limba noastră și să ne apropiem de cea străină, și nu invers, cum se face de obicei. Uneori, mai ales cînd e vorba de autori contemporani, s-ar putea ca versiunea să aibă, pe lîngă calitățile sale ca traducere, și o anumită valoare estetică. Atunci ar fi grozav, ar fi ca miera pe foi de plăcintă, cum spuneți voi spaniolii, probabil fără să aveți o idee clară despre foile de plăcintă.

— Te-am ascultat cu mare plăcere, am spus eu ca încheiere. E limpede că publicul unei țări nu e mulțumit de o traducere făcută în stilul propriei sale limbi. Pentru asta are la îndemîna destule opere de autori indigeni. Dimpotrivă, îi place ca, împingînd la extrem posibilitățile limbii sale, să transpară totuși în ea modalitățile de vorbire specifice autorului tradus. Versiunile în germană ale cărților mele constituie un exemplu pentru un asemenea tip de traducere. În cîțiva ani au apărut mai mult de cinci ediții. Cazul acesta ar fi de neconceput dacă nu ar fi atribuit în proporție de patru cincimi calității traducerii. Într-adevăr, traducătoarea mea a forțat pînă la limită toleranța gramaticală a limbii germane, pentru a transcrie exact ceea ce nu e german în modul meu de a vorbi. În felul acesta cititorul se surprinde fără să vrea făcînd gesturi mentale specific spaniole. Își mai odihnește astfel puțin spiritul și devine pentru scurt timp altul.

Dar acest lucru e foarte greu de făcut în limba franceză. Îmi pare rău că ultimele mele cuvinte spuse în această adunare sînt fără voia mea agresive, dar subiectul de care vorbim mi le dictează. Aceste cuvinte sînt următoarele: dintre toate limbile europene, cea care înlesnește cel mai puțin operația de traducere este franceza...

În românește de ANDREI IONESCU

WILLIAM FAULKNER

PORTRETUL
ARTISTULUI
LA
BĂTRÂNEȚE

(urmare din numărul 6—7)

Roman

PORTRETUL ARTISTULUI LA BĂTRÂNEȚE

roman

partea întâi

V

Boon ne spusese lui Ned și mie că, odată ce-am fi trecut de Rîpa Iadului, aveam să fim în mijlocul civilizației; ne descriesese toate drumurile de acolo mai departe mișunînd de automobile ca puricii pe un cîine. Deși poate că ar fi fost necesar mai întîi să lăsăm Rîpa Iadului cît mai departe în urma noastră, ca pe un limb, ca pe însăși uitarea, sau cel puțin să ieșim din raza vederii ei; poate că n-am fi ajuns să fim demni de civilizație pînă n-aveam să curățăm noroiul de la Rîpa Iadului de pe noi. Oricum, nu s-a întîmplat nimic la început. Omul și-a luat cei șase dolari ai lui și a plecat cu furca și cu catîrîi; am remarcat chiar că nu s-a întors la coliba lui ci a luat-o prin mlaștină și s-a făcut nevăzut, ca și cum ziua lui de muncă s-ar fi încheiat; și asta a văzut-o și Ned. «Asta nu se spetește», a spus Ned. «Nici n-ar avea nevoie. A și încasat șase dolari și nici nu-i vremea mesei încă.»

«Ba chiar este, dacă e după mine», a spus Boon. «Și am adus și de mîncare.» Așa că am scos cutia cu mîncare pe care ne-o pregătise Miss Ballenbaugh și scripetele și bușteanul și securea și lopata și pantofii și ciorapii noștri și pantalonii mei (cu automobilul însuși nu puteam să facem nimic, și pe lîngă asta ar fi fost chiar o pierdere de timp înainte de a fi ajuns la Memphis, unde sigur — sau cel puțin speram — n-aveau să mai fie gropi de noroi) și ne-am întors la pîriu și am spălat uneltele și am strîns la loc sîrma și scripetele. Prea multe nu se puteau face nici cu hainele lui Boon și ale lui Ned, deși Boon a intrat de-a dreptul în apă, cu haine cu tot, și s-a spălat cum a putut și a încercat chiar să-l convingă pe Ned să facă și el tot așa pentru că — el, Boon — avea un schimb de haine în bocceluța lui. Dar tot ce-a făcut Ned a fost doar să-și scoată cămașa și pe urmă să-și îmbrace haina la loc. Parcă ți-am povestit despre servieta lui, pe care nu s-ar fi putut spune c-o ducea cu el cît c-o purta, așa cum își poartă diplomații mapele lor, ducînd (mă gîndesc la Biblia lui Ned și la cele două linguri de — probabil — whiskey din cel mai bun al Bunicului), după cum bănuiesc eu uneori chiar mai puțin, înăuntru.

Pe urmă am luat masa de prînz — șuncă și pui fript și biscuiți și compot de pere făcut în casă și prăjitură și ulcica de lapte gros — și am pus la loc echipamentul de urgență și de sfidare a noroiului (și care pînă la urmă fusese nu o sfidare ci o lăudăroșenie lipsită de glorie) și am măsurat rezervorul de benzină — un gest nu la adresa distanței ci a timpului — și am plecat mai departe. Pentru că zarurile erau acum aruncate cu adevărat; nu ne mai uitam în urmă înspre remușcări sau regrete sau spre ce-ar-fi-putut-să-fie; dacă s-ar fi putut spune că trecusem Rubiconul cînd trecusem pe Podul de Fier într-un alt district, atunci cînd învinsesem Rîpa Iadului

era ca și cum am fi tras porțile și am fi dat foc podului. Și ni se părea că am fi câștigat dreptul la izbăvire ca o răsplată pentru hotărîrea noastră invincibilă, sau pentru refuzul de a ne recunoaște înfrînti atunci cînd înfrîngerea ne-ar fi stat în fața sau i-am fi stat noi în fața. Sau poate că doar Virtutea era cea care renunțase, ne părăsise în brațele Non-Virtuții ca să ne cocolească și să ne mîngîie și să ne resfețe într-un stil la care ne câștigasem dreptul prin tîrgul acum irevocabil pe care-l făcusem cu sufletele noastre.

Pămîntul însuși părea să se fi schimbat în jur. Fermele erau mai mari, mai prospere, cu garduri mai drepte și case spoite și chiar cu hambare; pînă și atmosfera era mai urbană. Am ajuns în cele din urmă la o șosea largă care ducea dreaptă ca o ață, în depărtare și era adînc însemnată cu urme de roți; și Boon ne spunea, cu un fel de triumf în voce, ca și cum ne-am fi îndoit de ce ne spune sau ca și cum l-ar fi inventat el ca să ne facă în necaz, l-ar fi creat, curățat, măsurat și netezit cu mîinile lui (și poate chiar i-ar fi adăugat și urmele de roți): «Ce v-am spus eu? Șoseaua spre Memphis». Vedeam în fața noastră cale de mile întregi; mult mai aproape de noi era un nor de praf grăbit și tot mai mare ca un semn, o promisiune. Era în afară de orice îndoială, ceva care să se miște atît de repede și să fie atît de mare; nici măcar n-am mai fost surprinși cînd s-a dovedit că conținea un automobil; am trecut unii pe lîngă alții, amestecîndu-ne praful într-un mic nor uriaș, asemenea unui stilp, un semn ridicat și întemeiat ca să acopere pămîntul cu umbrirea viitorului, furnicarea de colo pînă colo, mîncărima de picior incurabilă, nerăbdătoare, gata oricînd; destinul mecanizat, mobilizat, de neînlăturat al Americii.

Și acum, cenușii de praf din tălpi și pînă-n gene (mai ales vestimentele încă umede ale lui Boon) puteam să-i dăm zor, chiar dacă, un timp, nu ne-am grăbit de-a binelea; fără să oprească motorul, Boon a coborît și a ocolit repede mașina pînă în partea dinspre mine, spunîndu-mi grăbit: «Gata. Treci tu acum. Știi cum. Numai să nu crezi c-ai fi vreo locomotivă cu patruzeci de mile pe oră.» Așa că am condus eu, mai înainte prin după amiaza însorită de mai. Dar nu puteam să mă bucur de ea, eram prea ocupat, prea concentrat (ai dreptate, prea nervos și mîndru): după amiaza de sărbătoare, nimeni muncind, cîmpurile de bumbac și de porumb crescînd liniștite acum, catîrii înșiși sărbătorești și lenevind pe pașii, oamenii încă în hainele lor de duminică pe verande și prin curțile umbrite, cu pahare de limonade sau farfurioare de înghețată de la masă. Pe urmă am dat viteză; Boon spunea, «De-acum dăm de orașe; mai bine să trec eu la volan.» Am mers mai departe. Civilizația era acum constantă: prăvălii singuratece de țară și cătune pe la răspîntii; de abia ieșeam dintr-unul și dam într-altul; comerțul era în floare în jurul nostru, aerul era cu adevărat orășenesc praful însuși pe care-l stîrneau și în care ne mișcam avea un gust metropolitan parcă în gura și în nările noastre; nici măcar copiii și cîinii nu mai alergau acum la gard sau la marginea drumului ca să se uite după noi și după celelalte trei automobile pe lîngă care trecusem în ultimele treisprezece mile.

Pe urmă a dispărut chiar și regiunea de țară. Acum nu mai erau intervale între case și prăvălii și magazine; deodată în fața noastră, a fost un bulevard larg, ordonat, mărginit de copaci, cu urme de mașini prin mijloc; și, sigur că da, era și tramvaiul, conductorul și vatmanul coborînd tocmai troleul din spate și ridicîndu-l pe cel din față ca să întoarcă ca să plece îndărăt spre Strada Mare. «Cinci fără două minute», a spus Boon. «Acum douăzeci și trei de ceasuri și jumătate eram în Jefferson, Mississippi, la optzeci de mile depărtare. Un record.» Mai fusesem în Memphis înainte (și Ned fusese. Ne-o spusese chiar azi dimineață; și treizeci de minute mai tîrziu avea să ne-o dovedească) dar întotdeauna cu trenul, niciodată așa: să văd Memphis cum crește, sporește în jurul meu; să-l gust pe-ndelete ca pe o linguriță de înghețată în gură. Nu mă gîndisem pînă atunci la momentul acesta, altfel decît ca să-mi

Închipui că o să mergem la Hotelul Gayoso, așa cum făceam — eu cel puțin — întotdeauna. Așa că nu mai știu, ale cui gânduri le-a citit Boon de data aceasta. « Mergem la un fel de pensiune pe care o știu eu », a spus. « O să-ți placă. Am primit chiar săptămîna trecută o scrisoare de la una din fe- doamnele care stau acolo cum că-l are acum în vizită la ea pe nepoțelu ei așa că o să ai cu cine să te joci. Și bucătăreasa o să-i găsească și lui Ned un loc unde să doarmă. »

« Hi, hi, hi », a spus Ned. Pe lîngă tramvaie, erau acum și trăsuri și trăsurici — faetoane, cupeuri, cel puțin și o calească, caii cam cu ochii mari spre noi dar încă fără să se sperie; era evident că aici la Memphis caii se obișnuiseră cu automobilele — așa că Boon nu putea să-și întoarcă capul să se uite la Ned. Însă cu coada ochiului tot putea să tragă.

« Adică ce vrei să spui cu asta? » a spus.

« Nimica », a spus Ned. « Tu vezi pe unde mergi și nu-mi duce mie grija. Nu-mi duce tu grija mea. Am și eu prieteni. Arată-mi numai unde-are să fie automobilu ăsta mîine dimineată și am să fiu și eu tot acolo. »

« Și chiar c-ai face al dracu de bine să și fii », a spus Boon. « Dac-ai de gînd să te-ntorci la Jefferson tot în el. Eu și cu Lucius nici nu te-am invitat în călătoria asta așa că nici eu și nici el n-avem răspunderea pentru tine. În ce ne privește pe mine și Jeffersonu, mie nu-mi pasă nici atîtca dacă te mai întorci, sau nu. »

« Cînd aducem noi automobilu ăsta înapoi la Jefferson și o să și trebuiască să-ncercăm să ne uităm în ochii lu Patronu Priest sau lui Mr Maury, n-o să mai aibă nici unu diîi noi timp să-i mai pese că cine s-a mai întors și cine nu », a spus Ned. Însă era prea tîrziu acum, cu mult prea tîrziu ca să mai tot punem pe tapet și chestia asta. Așa că Boon a spus numai :

« Bine, bine. Tot ce-am spus eu e că dacă ții să fii îndărăt la Jefferson, în momentul cînd să-ncepi să nu mai ai timp să-ți mai pese, atunci mai bine să fii undeva unde să te vîd și eu cînd o pornesc îndărăt. » Ne apropiam acum de Strada Mare — clădirile cele înalte, prăvăliile, hotelurile : hotelul Gaston (care s-a dus acum) și Peabody (pe care l-au mutat de atunci) și Gayoso, la care noi toți din neamul McCaslin-Edmonds-Priest ne aduceam omagiul ca la un sanctuar de familie din cauză că unchiul și vărul nostru îndepărtat, Theophilus McCaslin, tatăl vărului Ike, făcuse parte din grupul de călăreți pe care legenda spunea (adică legendă pentru unii poate. Pentru noi era un fapt istoric) că fratele generalului Forrest îi condusesese în galop chiar în hol și aproape luase prizonier un general yankeu. N-am ajuns însă chiar pînă acolo. Boon a luat-o pe o stradă laterală, aproape pe o fundătură, cu două cîrciumi la colț, și mărginită de case care nu păreau nici vechi nici noi, toate foarte liniștite, tot atît de liniștite ca și Jeffersonul însuși duminica după amiaza. Boon a și spus-o de fapt. « Da eu zic c-ar fi trebuit s-o vedem și azi noapte. Sau în oricare simbătă noapte. Sau chiar într-o noapte din timpul săptămîinii, cînd se-ntîmplă să fie vreo convenție a polițailor, sau a pompierilor sau a legiunii sau a mai știu eu ce, pe-aici prin oraș. »

« Poate că s-or fi dus cu toții mai devreme la biserică », am spus eu.

« Nu », a spus Boon. « N-aș cam prea crede. Mai de grabă se odihnesc și ei. »

« După ce să se odihnească? » am spus eu.

« Hi, hi, hi », a spus Ned de pe bancheta din spate. Era limpede, și aflam asta de la o clipă la alta tot mai bine, că Ned mai fusese în Memphis. Deși probabil că nici Bunicul, chiar dacă ar fi putut să știe cînd, nu știa nici el cît de des. Și, înțelegi, eu n-aveam decît unsprezece ani. De data aceasta, strada fiind pustie, Boon și-a întors capul.

« Numai o dată să te mai aud că faci așa », i-a spus lui Ned.

« Că fac cum? » a spus Ned. « Tot ce-am eu să-ți spun, e, că arată-mi unde-are să fie chestia asta mâine dimineață, și eu am să fiu gata instalat în ea când o ia din loc. » Așa că Boon i-a arătat; Aproape că ajunsesem; o casă care avea nevoie aproape de tot atîta zugrăveală cît și celelalte din jur, într-o curticică fără iarbă, dar cu un fel de vestibul cu grilaj, ca o căsuță de fîntînă la ușa din față. Boon a oprit mașina la colțul aleii. Acum putea să se întoarcă să se uite mai bine la Ned.

« Bine », a spus. « Am să te cred pe cuvînt. Și tu ai face mai bine să mă crezi și tu pe mine. La opt fix mâine dimineață. Și vreau să spun, cînd bate prima bătaie de opt, nu ultima. Pentru că nici n-am să fiu aici s-o aud. »

Ned și începuse să coboare, luîndu-și cu el bocceluța și cămașa murdară de noroi. « N-ai tu destule neazuri de-ale tale pe cap ca să mai încerci să ți le iei și pe-ale mele? » a spus. « Dacă tu ești în stare să-ți termini treaba ta pe-aceia pînă mâine dimineața la opt, de ce crezi că eu n-aș fi în stare? » A plecat de lîngă noi. Pe urmă a spus, mergînd înainte și, fără să se uite îndărăt: « Hi, hi, hi ».

« Haide », a spus Boon. « Miss Reba o să ne-arate unde să ne spălăm. » Am coborît și noi. Boon a întins mîna spre bancheta din spate și a ridicat în sus bocceluța lui și a spus, « Mda » și a întins mîna în față la tabloul de comandă și a scos cheia de pornire de la locul ei și, și-a pus-o în buzunar și a început iar să-și ridice bocceluța și s-a oprit și și-a scos cheia din buzunar și a spus, « Uite. Ține-o tu. Eu s-ar putea s-o las pe-undeva și s-o rătăcesc. Pune-o tu-n buzunar, la tine, bine, să nu cadă. Poți să-ți potrivești și batista pe deasupra. » Am luat cheia și el a început să se întindă iar după bocceluță și s-a oprit iar și s-a uitat repede, peste umăr la casa pensiunii și s-a întors într-o parte puțin și și-a scos portofelul din buzunarul de la spate și l-a deschis ținîndu-l foarte aproape de el și a scos o bancnotă de cinci dolari și s-a oprit și pe urmă a scos și o bancnotă de un dolar și a închis portofelul și mi l-a întins mie acoperindu-l cu trupul lui, spunînd, nu atîta grăbit, cît cu glasul liniștit: « Ține și asta. S-ar putea să-l uit și p-asta pe-undeva. Ori de cîte ori o s-avem nevoie de bani din el, o să-ți spun eu cît să-mi dai. » Pentru că eu nu mai intrasem pînă atunci în vreo pensiune; și, nu uita, n-aveam decît unsprezece ani. Așa că am pus și portofelul în buzunar și Boon și-a luat bocceluța și am intrat pe poarta curții și am străbătut aleea și am intrat în vestibulul cu grilaj, și aveam în față ușa de la intrare. Boon de abia atinsese soneria cînd am auzit pași înăuntru. « Ce-ți spuneam eu? » a spus Boon repede. « Stau cu toții probabil, acum, să caște gura de după perdele la automobilu ăla. » Ușa s-a deschis. Era o negreasă tînără, dar înainte ca să fi apucat să deschidă gura, o femeie albă, a împins-o la o parte — și încă o femeie tînără cu fața blîndă, frumoasă, cu trăsăturile bine pronunțate, și părul care era prea roșu, și două din cele mai mari diamante gălbui pe care le văzusem eu vreodată atîrîndu-i de urechi.

« Dă-o dracului, Boon », a spus ea. « Chiar în minutul în care Corrie a primit telegrama aia, ieri i-am și spus să-ți telegrafieze imediat îndărăt, să n-adiți copilul ăsta cu tine. Am deja unu aici în casă de-o săptămînă, și un iad din ăsta pe roțile de ajuns pentru orice casă, sau chiar stradă întregă. Sau chiar și pentru tot Memphis, mai ales cînd e vorba de ăsta pe care-l avem acum aici. Și să nu mă minți că n-ai primit telegrama. »

« N-am primit-o », a spus Boon. « Trebuie că noi plecasem din Jefferson înainte să fi ajuns ea acolo. Ce-ai vrea să fac acum cu el? să-l leg de-un copac în curte? »

« Intrați acum », a spus ea. S-a dat la o parte din ușă ca să putem intra; și îndată ce-am făcut asta, fata a încuiat ușa la loc. Atunci nu știam de ce; poate că așa făcea toată lumea aici la Memphis, chiar și cînd erau acasă la ei. Era un hol ca oricare altul, cu o scară care ducea sus, numai că de la început am simțit un miros; toată casa mirosea așa. Nu mai simțisem niciodată mirosul acesta. Nu-mi dispăcea;

eram doar surprins. Vreau să spun, îndată ce l-am simțit, era ca și cum aș fi așteptat toată viața să simt mirosul acesta. Eu sînt de părere că-i mai bine să fii împins, așa cu capul înainte, pe nepregătite, numai în experiențe de felul celor pe care ți-ai putea petrece tot restul vieții, foarte bine fără să trebuiască să le cunoști. Dar cînd e vorba de o experiență inevitabilă (sau chiar necesară), e cu adevărat urît din partea Circumstanțelor, Soartei, să nu te pregătească întii, mai ales cînd pregătirea e ceva atît de simplu cum ar fi, doar să fi împlinit cincisprezece ani. Asta era felul de miros de care vorbesc. Femeia vorbea încă. «Știi tot așa de bine ca și mine că Mr Binford nu-i de loc de acord ca copiii să-și petreacă vacanțele aici în casă; l-ai auzit ce-a făcut astă vară cînd Corrie l-a adus pe animalu ăla mic aici prima dată pentru că zicea că nu primește o educație destul de rafinată la arendașii ăia din Arkansas. Cum zice și Mr Binford, ajung ei și așa destul de repede aici, așa că ce rost mai are să-i grăbim decît cel puțin dac-ar avea și ceva bănuți și-ar fi în stare să-i cheltuiască. Ca să nu mai vorbim de clienți, care vin aici cu treabă și dau în schimb dracului peste-o adevărată grădiniță de copii.» Intrasem acum în sufragerie. Era și un pian mecanic. Femeia tot mai vorbea. «Cum îl cheamă?»

«Lucius», a spus Boon. «la fă tu reverența frumos la Miss Reba», mi-a spus. Am făcut-o, așa cum o făceam totdeauna; așa cum presupun că mama Bunicului îl învățase și pe el să facă și cum Bunica îl învățase pe Tata și Mama ne învățase pe noi: ceea ce Ned spunea că e «că-mi trag piciorul.» Cînd m-am îndreptat, Miss Reba rămăsese cu ochii pe mine. Avea o expresie ciudată pe față.

«E; dă-mă dracului», a spus. «Minnie, ai văzut? Miss Corrie nu —»

«Se îmbracă cît poate de repede», a spus fata. Și atunci l-am văzut prima dată. Vreau să spun, dintele lui Minnie. Vreau să spun asta era detaliul prin care — da, datorită căruia — eu, tu, oamenii, toată lumea o țineau minte pe Minnie. Avea oricum dinți frumoși, ca niște lespezi mici, bogate, de alabastru, bine potrivite și strînse laolaltă pe fondul întunecat de ciocolată al feței ei cînd surîdea sau vorbea. Însă mai avea ceva. Dintele de sus mai dinspre dreapta mijlocului, era de aur; pe fața ei întunecoasă domnea ca o regină printre lucirea albă a celorlalți, pîrînd chiar să licărească, să sticlească de parc-ar fi avut un foc domol, lăuntric, sau o luminiscentă a ceva mai prețios decît aurul, pînă cînd dintele acela singur apărea mai mare decît amîndouă diamantele gălbui ale lui Miss Reba laolaltă. (Mai tîrziu am ajuns să știu — n-are importanță cum — că și-l scosese pe cel de aur și pusese în schimb unul obișnuit, alb, ca al fiecăruia dintre noi; și am regretat mult. Mă gîndisem întotdeauna că dacă aș fi fost din neamul și de vîrsta ei, ar fi meritat osteneala să fi fost soțul ei numai ca să-i văd dintele acela mișcîndu-i-se de partea cealaltă a mesei zi după zi; copil de unsprezece ani, mi se părea că însăși mîncarea pe care o mesteca cu el trebuie să fi avut un alt fel de gust, mai bun.)

Miss Reba s-a întors iarăși spre Boon. «Da ce-ați făcut? V-ați bălăcit laolaltă cu porcii?»

«Am intrat într-o groapă cu noroi mai încolo pe drum. Am venit cu mașina. Automobilu-i în curte.»

«L-am văzut», a spus Miss Reba. «Toți l-am văzut. Să nu-mi spui că-i al tău. Spune-mi numai drept dacă nu cumva-l caută poliția. Că dacă-l caută, atunci luați-l de ușa mea. Mr Binford are păreri foarte stricte în ce privește vizitele poliției aicea. Ca și mine de altfel.»

«E-n regulă cu automobilu», a spus Boon.

«Vezi numai să fie», a spus Miss Reba. Mă privea iarăși. A spus, «Lucius», fără să se adreseze cuiva anume. «Păcat că n-ați venit mai înainte. Lui Mr Binfor-i plac copiii. Îi plac chiar și după ce-ncepe să aibe îndoieli, și săptămîna asta din urmă ar fi trezit îndoieli în oricine care n-ar fi fost mort și întepenit. Adică, încă-a mai

fost dispus să-i acorde lui Otis beneficiul îndoielii, deajuns de mult ca să-l mai ducă și la grădina zoologică după masă. Ar fi putut să meargă și Lucius. Dar, pe de altă parte, poate că-i mai bine așa. Dacă Otis e-n stare să-se folosească de puterea asta a lui de a trezi îndoieli tot în ritmul cum a făcut-o pînău plecat de aici, atunci să știți că nici nu se mai întoarce — cu condiția să existe un mijloc să-l împingă destul de aproape de cușcă pentru ca vreunul din lei sau tigrii de-acolo să poată să-l înșface — și cu condiția ca un leu sau un tigrău să vrea să facă așa ceva cu el, ceea ce e sigur că n-ar mai vrea dacă ar fi stat o săptămînă în aceeași casă cu el. » Încă se mai uita la mine. A spus, « Lucius », încă o dată, tot fără să se adreseze cuiva anume. Pe urmă i-a spus lui Minnie, « Tu du-te sus și spune la toată lumea să nu mai intre în baie o jumă de oră de-acuma înainte. » Lui Boon i-a spus, « Ai haine de schimb la tine? »

« Da », a spus Boon.

« Atunce spălați-vă cum trebuie și schimbați-vă; aici e o casă de oameni cumsecade, nu o tavernă ordinară. Du-i în camera Verei, Minnie. Vera-i în vizită la ai ei la Paducah. » Vorbea cu Boon, sau poate cu noi amîndoi: « Minnie a pregătit patul pentru Otis sus în pod. Lucius poate să doarmă cu el astă noapte. »

Se auzeau pași pe scară, și pe urmă prin hol și pe urmă la ușă. De data aceasta era o fată solidă de tot. Nu vreau să spun c-ar fi fost grasă: doar mare, așa cum și Boon era mare, dar o fată, și chiar tînără, cu părul negru și ochii albaștri și la început am crezut că era urîtă la față. Însă a intrat în cameră, privindu-mă pe mine încă de la ușă, și am văzut atunci că nu mai avea nici o însemnătate cum era la față. « Salut, fetiço », a spus Boon. Însă ea încă nu-i dădea nici o atenție; și ea și Miss Reba se uitau amîndouă la mine.

« Fii atentă acum », a spus Miss Reba. « Lucius, ea e Miss Corrie. » Mi-am prezentat omagiile iarăși. « Vezi ce vroiam să spun? » a spus Miss Reba. « Tu l-ai adus pe nepotu-tău ăla al tău aicea ca să-i faci educația mai rafinată. Uite-o aici cum îl așteaptă. Ți-a habar n-are ce-nseamnă asta, și nici de ce ar trebui să-și facă educația. Dar poate că Lucius ar putea să-l învețe măcar să-l maimuțărească. Gata acum », i-a spus lui Boon. « Duceți-vă și spălați-vă. »

« Poate vine și Corrie să ne-ajute », a spus Boon. O ținea de mînă pe Miss Corrie. « Salut, fetiço », a spus iarăși.

« Nu cîtă vreme arăți ca un șobolan de pe-un remorcher de contrabandă », a spus Miss Reba. « Am de gînd să văd dracului măcar un aer respectabil în casa asta, cel puțin duminică. »

Minnie, ne-a arătat unde erau camera și sala de baie sus și ne-a dat săpun și cîte-un prosop la fiecare și ne-a lăsat singuri. Boon și-a lăsat bocceluța pe pat și a deschis-o și, și-a scos o cămașă curată și perechea cealaltă de pantaloni. Erau pantalonii lui de toate zilele, însă cei de duminică pe care-i avea pe el n-ar mai fi fost buni de purtat nicăieri pînă cînd n-avea să-i spele cu neofalină probabil. « Vezi? » a spus. « Ce-ți spuneam eu. Eu m-am străduit cît am putut ca să te fac să-ți iei cel puțin o cămașă curată. »

« Bluza mea nu s-a pătat de noroi », am spus.

« Da tot ar fi trebuit să ai una curată măcar din principiu ca s-o pui după baie. »

« Eu nici nu fac baie », am spus. « Am făcut baie ieri. »

« Și eu am făcut », a spus el. « Da ai auzit ce-a spus Miss Reba, nu? »

« Am auzit », am spus. « Pînă acum n-am întîlnit niciodată o doamnă care să nu ncerce să te facă să faci baie. »

« La vremea cînd ai s-ajungi s-o cunoști pe Miss Reba încă cîteva ceasuri, ai să vezi c-ai mai aflat încă ceva despre doamne: că atunci cînd îți sugerează ea să faci ceva, cea mai bună idee e să și faci asta chiar în timp ce stai să te decizi dac-ai s-o faci

sau nu. » Își despachetase deja cealaltă cămașă și pantalonii. Nu-ți trebuie mult timp să despachetezi o pereche de pantaloni și o cămașă dintr-o valioară, dar s-ar fi zis că lui îi vine greu, mai ales când trebuia să le lase deoparte după ce le scosese, fără să se uite la mine, aplecând încă asupra bocceluței deschise, preocupat, știindu-și încă în mână cămașa în vreme ce se hotărâ unde să pună pantalonii, pe urmă punându-și cămașa pe pat și ridicând iarăși pantalonii în mână și împingându-i cu vreo treizeci de centimetri mai încolo pe pat, pe urmă ridicând iar cămașa și punând-o acolo unde fuseseră pantalonii ; pe urmă și-a dres glasul odată tare, hotărât și s-a dus la fereastră și a deschis-o și s-a aplecat afară și a închis fereastra și s-a întors spre pat, fără să se uite la mine, vorbind tare, ca cineva care în dimineața de Crăciun urcă primul în dormitorul tău și-ți spune ce-ai primit în pomul de Crăciun și anume nu lucrurile pe care le-ai cerut lui Moș Crăciun când i-ai scris.

« Nu-i o chestie, ce multe poate să afle omul și încă în ce scurt timp, despre lucruri pe care nu numai că nu le-a știut înainte, da nici măcar nu-i trecea prin cap c-ar vrea vreodată să le afle, și-ncă să le și găsească folositoare pentru el cît o mai avea de trăit — cu condiția adică să le țină minte, să nu le mai uite niciodată. De pildă tu. Gîndește-te. Nu mai departe decît ieri dimineață, acu nici măcar două zile, și ia gîndește-te ce multe-ai învățat : cum să conduci automobilu, cum să ajungi pînă la Memphis de-a dreptu fără să mai ai nevoie de tren, și chiar și cum să scoți mașina dintr-o groapă cu noroi. Așa c-atunci cînd te faci mare și ai și tu un automobil al tău, ai să știi nu numai cum să-l conduci da și drumu pînă la Memphis și chiar și cum să-ți scoți dintr-o groapă cu noroi. »

« Patronu zicea că atunci cînd am să mă fac mare să pot să am un automobil al meu, n-au să mai fie gropi de noroi în care să intru. Atunci toate drumurile peste tot au să fie așa de netede și de tari că automobilele au să fie asigurate și garantate de bancă și au să se uzeze de tot și nici măcar n-au s-apeuce să dea ochii cu gropile de noroi. »

« Sigur că da, sigur », a spus Boon, « așa e, da. Să zicem că n-o să mai ai nevoie să știi cum s-o scoți dintr-o groapă, da cel puțin tu o să știi oricum. Și de ce ? Pentru că de-acuma n-ai să mai dai la altu știința asta pe care-ai învățat-o. »

« Da cui să i-o dau ? » am spus. « Cine-are să mai aibă nevoie să știe așa ceva, dacă tot n-au să mai fie gropi cu noroi ? »

« Bine, bine », a spus Boon. « Stai și tu liniștit un minut și-ascultă la ce-ți spun eu, ce dracu. Nu vorbesc de gropile cu noroi. Vorbesc de lucrurile pe care omu — un băiat acolo poate să le învețe și la care nici nu s-a gîndit înainte, și pe care pe urmă, toată viața lui, cînd are să aibă nevoie de ele are să le aibe la dispoziție, gata știute. Pentru că nu există lucru pe care l-ai aflat vreodată și să nu vie ziua cînd o să ai nevoie de el sau o să-ți fie de folos să-l știi — cu condiția să-l fi știut încă, să nu-l fi lăsat să-ți scape, așa, din întîmplare, sau, mai rău, să-l fi dat tu de la tine, că nu i-ai dat destulă atenție, sau pentru că nu te-ai gîndit bine. Înțelegi ce vreau eu să spun ? E limpede ? »

« Nu știu », am spus. « Trebuie să fie, că altfel nu ți-ai bate atîta gura s-o tot spui. »

« Așa vezi », a spus el. « Asta-i punctu numărul unu. Și acuma, punctu numărul doi. Tu și cu mine, noi sîntem prieteni foarte buni de cînd ne știm, și uite facem o călătorie de toată frumusețea împreună ; tu ai și învățat niște lucruri pe care nu le mai văzuseși sau de care nici n-auziseși pînă acuma, și eu sînt mîndru că eu am fost aicea să te ajut să le înveți. Și-n noaptea asta ai să vezi că ai să mai afli și alte lucruri la care nu știi dacă te-ai mai gîndit pînă acuma — lucruri și informații și fapte pe care o grămadă de tipi din Jefferson și din alte locuri au să încerce să pretindă că n-ai fi destul de mare ca să-ți bați capu să afli despre ele. Da dă-o dracu

de treabă, un băiat care nu numai c-a învățat să meargă cu mașina da și cum să meargă cu ea prin-la Memphis și s-o mai și scoată din porcăria aia de groapă, și toate astea într-o singură zi, e-acuma destul de mare ca să poată să știe tot ce-i mai iese în cale. Numai că — » Aici a trebuit să tușească iar, tare, și să-și dreagă glasul și pe urmă să se ducă la fereastră și s-o deschidă și să mai scuipe iar și s-o închidă la loc. Pe urmă s-a întors iar spre mine.

« Și asta-i punctu numărul trei. Uite ce-ncerc eu să te fac să-nțelegi. Tot ce-apucă omu — un tânăr, un băiat să vadă, să-nvețe, s-audă, chiar dacă el nu le înțelege în momentul ăla și nici nu-și închipuie c-o s-ajungă vrodată s-aibă nevoie să le știe, într-o zi o să le găsească că-i sînt de folos și c-are nevoie de ele, cu condiția că înc-o să le mai aibă știute și nu le-a dat la altu. Și-atunci o să mulțumească cu ceru și cu pămîntu la prietenu ăla bun al lui care i-a fost prieten adevărat încă de cînd a fost numa atîtica și-l ducea în spate pe la grajduri ca pe-un copil mic și l-a ținut și în șa pe primu cal pe care-a învățat să călărească, și care l-a și învățat la vreme să nu strice prietenia asta și să n-o piardă așa din uitare sau din întîmplare sau din ghinion sau poate numai pentru că i-a mers și lui așa gura despre ce nu era treaba nimănui decît a lor numai ei doi. »

« Ce vrei tu să-mi spui acuma e că, orice-oi vedea eu în călătoria asta a noastră aici, să nu-i spun lui Patronu sau lui Tata sau lui Mama sau lui Bunica atunci cînd ajungem acasă. Așa e? »

« Și ce, n-am dreptate? » a spus Boon. « Nu-i toată chestia nimic altceva decît o chestie de cel mai mare bun simț și care nici nu e treaba altcuiva decît a ta și a mea? Ce, poți să spui că n-am dreptate? »

« Și-atunci de ce nu spui așa? » am spus. Numai că tot și-a adus aminte să mă oblighe să fac baie; în camera de baie mirosea încă tot așa. Nu vreau să spun că mai tare: vreau să spun că și acolo mirosea. Eu nu mă pricepeam deloc la pensiuni; poate că ar fi putut foarte bine să existe o pensiune în care să stea numai doamne. L-am întrebat pe Boon; cînd l-am întrebat eram tocmai pe scară, coborînd; începea să se întunece și mi se făcuse foame.

« Poți să fii al dracu de sigur că sînt doamne », a spus el. « Dacă te prind că-ncerci măcar să vorbești urît cu vreuna dintre dumnealor — »

« Adică, vreau să spun, nu stau și bărbați aici? nu locuiesc aici? »

« Nu, nu stă aici propriu zis nici un bărbat, decît numai Mr Binford, și nici n-ai putea spune că stau aicea în pensiune. Însă sînt o grămadă de oaspeți, vin în vizită după masa de seară și încă și mai tirziu; ai să vezi. Acuma, sigur, astăzi e duminică seara, și Mr Binford e foarte riguros cînd e vorba de duminică: nici dans, nici hăr-mălaie: numai vizite liniștite și cu toată politețea ca între prieteni buni și fără pierdere de timp, și Mr Binford are grijă ca toată lumea să stea liniștită și să respecte politețea cîtă vreme e aici. De fapt, cam tot așa stau lucrurile și în serile de peste săptămînă. Și bine că mi-am adus aminte. Tot ce-ai tu de făcut e să stai liniștit la locu tău și să fi bine crescut și să te distrezi în societate și s-ascuți bine în cazul că se-ntîmplă să-ți spună ceva ție anume, pentru că el n-are obiceiul să vorbească tare prima dată și nu-i place niciodată cînd cineva-l face să mai spună odată. Pe aici. Trebuie că sînt cu toții în camera lu Miss Reba. »

Erau: Miss Reba, Miss Corrie, Mr Binford și Otis. Miss Reba avea acuma o rochie neagră, și încă trei diamante, și ele gâlbui. Mr Binford era scund, persoana cea mai scundă din cameră, în afară de Otis și de mine. Era îmbrăcat într-un costum negru de duminică cu butoni de aur și un lanț de ceas mare de aur și cu o mustață groasă și un baston cu măciulie de aur și cu pălăria lui înaltă și un pahar de whiskey pe masă la ndemină. Însă primul lucru pe care-l vedeai la el erau ochii lui pentru că primul lucru pe care-l constatai era că el era deja cu ochii pe tine. Otis era și el

îmbrăcat în hainele de duminică. Nu era nici măcar mare cât mine, însă era ceva care nu era în regulă cu el.

« Seara, Boon », a spus Mr Binford.

« Seara, domnu Binford », a spus Boon. « Asta-i un prieten al meu, Lucius Priest. » Dar când am făcut frumos în fața lui, el n-a spus chiar nimic. Și-a luat doar ochii de pe mine. « Reba », a spus, « oferă-le ceva de băut lui Boon și lui Corrie. Spune-i lui Minnie să facă niște limonadă pentru băieții ăștia. »

« Minnie pune masa », a spus Miss Reba. A descuiat ușa dulapului. Era acolo un fel de bar — un raft cu pahare, altul cu sticle. « Și pe-urmă, așa al lui Corrie nu vrea limonadă cum n-ar vrea limonadă Boon acum. Vrea bere. »

« Știu », a spus Mr Binford. « A-tins-o de lângă mine când eram adineori în parc. Și-ar fi și reușit să bea numai că n-a găsit pe nimeni să intre în cârciumă să cumpere pentru el. Și-al tău e tot amator de bere, Boon? »

« Nu, domnule », am spus. « Eu nu beau bere. »

« De ce? » a spus Mr Binford. « Nu-ți place sau pentru că n-ai cum să dai de ea? »

« Nu, domnule », am spus. « Nu sînt încă destul de mare. »

« Whiskey atunci? » a spus Mr Binford.

« Nu, domnule », am spus. « Nu bea nimic. I-am promis mamei că n-am să beau decît dacă mă invită Tata sau Patronu. »

« Cine-i patronul lui? » a spus Mr Binford către Boon.

« Adică vrea să spună bunicu lui », a spus Boon.

« A », a spus Mr Binford. « Acela care e proprietarul automobilului. Așa că evident lui nu i-a promis nimeni nimic. »

« Nici n-ai nevoie să-i promiți », a spus Boon. « El îți spune ce să faci și tu îl faci. »

« Când te-aud cum vorbești s-ar zice că-i patron și pentru tine », a spus Mr Binford. « Uneori cel puțin. »

« E-adevărat », a spus Boon. Asta vroiam să-ți spun despre Mr Binford : începuse deja să se uite la mine înainte chiar ca eu să-mi fi dat seama.

« Dar mama tă nu-i aici acum », a spus el. « Tu ai făcut acum o escapadă cu Boon. Ești la optzeci — nu? — de mile de ea. »

« Nu domnule », am spus. « I-am promis. »

« Înțeleg », a spus Mr Binford. « Adică i-ai promis că n-ai să bei cu Boon. Dar nu i-ai promis că n-ai să te duci la dame cu el. »

« Mă porcule », a spus Miss Reba. Nu știu cum să spun. Fără să fi făcut nici o mișcare, și ea și Miss Corrie săriseră, intraseră în mișcare, se aliaseră, Miss Reba și cu sticla de whiskey într-o mînă și cu trei pahare în cealaltă.

« Ajunge-acuma », a spus Mr Binford.

« Pe dracu-ajunge », a spus Miss Reba. « Pot să te dau afară și pe tine. Să nu crezi că n-am s-o fac. Nu te gîndești de loc dracului cum vorbești? »

« Da și tu l! » a spus Miss Corrie ; vorbea cu Miss Reba. « Și tu ești la fel de rea ! Chiar aicișa de față cu ei — »

« Ajunge, am spus », a spus Mr Binford. « Unul din ei n-are voie să bea bere și-ălalt nu bea oricum așa că la urma urmei poate că chiar au venit aici ca să se mai șlefuiască și să-și facă educația. Să spunem că au început. Au aflat de pildă că tîrfă și porc sînt amîndouă cuvinte la care ar face bine să se gîndească de două ori înainte de a le folosi pentru că amîndouă pot să sară înapoi să le dea peste nas. »

« Au, dă-o-ncolo de treabă, domnu Binford », a spus Boon.

« Ei, dracu să mă ia dacă nu-s lucrurile mai complicate », a spus Mr Binford. « Bi-ne complicate de tot. Hei, trezește-te, Miss Reba, pînă nu se sufocă oamenii

aici din lipsă de umezeală. » Miss Reba a turnat whiskeyul, cu mîna tremurîndu-i, tocmai deajuns ca să sune sticla de pahare, spunînd porcule, porcule, porcule, într-o șoaptă groasă, înfierbîntată. « Așa-i mai bine », a spus Mr Binford. « Hai să facem pace. Să bem pentru pace. » Și-a ridicat paharul și tocmai spunea, « Doamnelor și domnilor, toți cei aici de față », cînd cineva — Minnie îmi închipui — a început să sune un clopoțel undeva în spate. Mr Binford s-a ridicat în picioare. « Asta-i și mai bine », a spus. « Vremea pentru-ale gurii. Toată șlefuiala și educația ne-nvață că mai există un fel de a folosi gura încă și mai bun decît ca să dai drumul la pările tale personale prin ea. »

Am pornit-o înapoi spre sufragerie, fără să ne grăbim, cu Mr Binford în frunte. S-au auzit iar pași, grăbiți; alte două doamne, fete — adică, una din ele era o fată — grăbindu-se în jos pe scară, încă încheindu-și rochiile, una într-o rochie roșie și cealaltă în roz, gîfîind puțin. « Am dat zor cît am putut », i-a spus una din ele grăbită lui Mr Binford. « N-am întîrziat ».

« Îmi pare bine că aud », a spus Mr Binford. « Parcă nu mi-ar face plăcere să se întîrzie în seara asta. » Am intrat. Erau locuri mai multe decît trebuia la masă, chiar socotindu-ne și pe Otis și pe mine. Minnie mai aducea încă la masă, mîncare rece — pui fript și biscuiți și legume rămase de la masa de prînz, în afară de mîncarea pentru Mr Binford. El avea masă caldă: nu la tavă, o farfurie de friptură cu ceapă în fața lui la masă. (Înțelegi? vezi cu cît era Mr Binford înainte de vremea lui? Era încă de pe atunci republican. Nu vreau să spun c-ar fi fost un republican de la 1905 — nici nu știu ce politică făcea el în Tennessee, sau dacă făcea vreo politică — vreau să spun că era un republican din 1961. Era chiar mai mult: era un conservator. Adică așa: un republican este unul care a făcut bani; un liberal este unul care și-a moștenit banii lui; un democrat este un liberal desculț la o întrecere de cross-country; și un conservator este un republican care a învățat să scrie și să citească). Ne-am așezat cu toții la masă, și cele două doamne noi; făcusem cunoștință cu atît de multe persoane pînă acum încît nu mai țineam minte numele fiecăreia și nici nu mai încercam; de altfel, pe acestea două nici nu le-am mai văzut după aceea. Am început să mîncăm. Poate că motivul pentru care friptura lui Mr Binford mirosea atît de special era că restul mîncării își lăsase în aer mirosul încă de la amiază. Pe urmă una dintre doamnele cele noi — cea care nu mai era o tînră fată — a spus,

« Adică ce, domnu Binford, tot am — ? » Acum și cealaltă, fata, se oprișe și ea din mîncat.

« Tot ați ce? » a spus Mr Binford.

« Știi matală ce », a spus fata, a strigat. « Miss Reba », a spus, « știi că ne străduim cît putem — nu îndrăznim să facem zgomot mai mult — nici muzică duminică cînd toate alelalte locuri e — tot mereu îi sîsim pe clienți de fiecare dată cînd vor și ei să se mai distreze nițel — da tot dacă nu sîntem să ne așezăm la locu nostru aici la masă cînd își bagă mnealui nasu pe ușă, simbăta viitoare tot trebuie să băgăm douășinci de cenți dracului în cutia aia ».

« Astea sînt regulile casei », a spus Mr Binford. « O casă unde nu sînt reguli nici nu e casă. Partea proastă cu voi puturile e că trebuie să vă purtați ca niște doamne o parte din timp, dar numai că nu știți cum. Eu doar vă învăț cum ».

« Mie să nu-mi vorbești așa », a spus cea mai în vîrstă.

« Bine atunci », a spus Mr Binford. « S-o luăm atuncea invers. Partea proastă cu voi, doamnele mele, este că nu știți cînd să vă opriți să vă purtați ca niște puturi. »

Cea mai în vîrstă se ridicase acum în picioare. Și cu ea era ceva care nu era în regulă. Nu c-ar fi fost bătrînă, așa cum Bunica e bătrînă, pentru că nu era. Era singură. Era adică faptul că n-ar fi trebuit să fie acolo, singură, să trebuiască să

treacă prin asta. Nu nici așa nu-i bine. E că nimeni n-ar trebui vreodată să fie atât de singur, nimeni, vreodată. A spus, « Îmi pare rău, Miss Reba. Eu plec de-aicea. Astă seară ».

« Unde? » a spus Mr Binford. « Peste drum la Birdie Watts? Poate că are să te lase să-ți aduci înapoi și cufărul de data asta — dacă nu ți l-o fi și vîndut. »

« Miss Reba », a spus femeia, încet. « Miss Reba ».

« Bine bine », a spus Miss Reba repede. « Stai jos la locul tău și mănîncă; n-ai să te duci nicăieri. « Da, » a spus, « și mie-mi place să fie pace. Așa că-am să mai spun doar un singur lucru, și pe urmă închidem definitiv discuția asta. » Vorbea acum în susul mesei spre Mr Binford. « Ce dracu-a mai dat și peste tine? Ce dracu ți s-a mai întîmplat în după masa asta de te-a adus dracului în dispoziția asta? »

« Nimic să fi băgat eu de seamă », a spus Mr Binford.

« Asta așa e », a spus Otis deodată. « Sigur că nu s-a întîmplat nimic. Nici măcar n-a alergat. » Aici a urmat ceva, ceva ca o descărcare bruscă de electricitate; Miss Reba ședea cu gura căscată și cu furculița pe jumătate băgată înăuntru. Eu încă nu înțelesesem, însă toți ceilalți, chiar și Boon, înțeleseseră. Și în clipa următoare am înțeles și eu.

« Cine n-a alergat? » a spus Miss Reba.

« Calu », a spus Otis. « Calu și jocheu pe care-am pariat noi în cursa aia. Nu-i așa, domnu Binford? » Acum tăcerea nu mai era electrică doar; era ca șocată, electrocutată. Ții minte că ți-am spus că cu Otis era ceva care nu era în regulă. Deși încă nu-mi închipuiam că era chiar asta, sau cel puțin numai asta. Însă Miss Reba încă se mai străduia. Pentru că femeile sînt minunate. Pot să suporte orice, pentru că sînt destul de deștepte ca să știe că tot ce-ai de făcut cu suferința și cu necazul este pur și simplu să treci prin ele și să ieși pe partea cealaltă. Cred că pot face aceasta pentru că nu numai că refuză să acorde demnitate suferinței fizice luînd-o în serios, dar nici n-au sentimentul rușinii la gîndul că au fost înfrînte. Nu se dăduse bătută, nici chiar atunci.

« Curse de cai? » a spus. « La grădina zoologică? În parcul Overton? »

« Nu-n parcul Overton », a spus Otis. « Parcu hipodromului. Am întîlnit în tramvai un om care știa care cal și care jocheu aveau să cîștige, și-atunci ne-am răzgîndit să nu mai mergem la parcu Overton. Decît că n-au cîștigat, nu-i așa, domnu Binford? Dar chiar și așa, noi n-am pierdut chiar atît de mult ca omu acela, noi n-am pierdut nici măcar patruzeci de dolari pentru că Mr Binford mi-a dat mie douăzeci și cinci de cenți din ei ca să nu spun, așa că tot ce am pierdut au fost treizeci și nouă de dolari și șaptezeci și cinci de cenți. Numai, că și ăștia douăzeci de cenți i-am pierdut în învălmășeala cu berea de care zicea Mr Binford. Nu-i așa, domnu Binford? » Și după asta încă o altă tăcere. Era totul liniștit acum. Pe urmă Miss Reba a spus,

« Mă porcule. » Pe urmă a spus, « Haide. Termină-ți friptura întii dacă vrei. » Dar nici Mr Binford nu era unul să se dea bătut ușor. Era și mîndru; care nu înțelegea nici să dea și nici să primească, ca un cocoș de luptă. Și-a lăsat cuțitul și furculița în cruce frumos, fără grabă, peste friptura pe care de abia o începuse; și-a împăturit chiar și șervetul și l-a petrecut la loc prin inelul lui și a spus,

« Scuzați-mă, toată lumea » și a plecat, fără să se uite la nimeni, nici măcar la Otis.

« O, Doamne », a spus cea mai tînără dintre cele care întîrziaseră, fata; și atunci am văzut-o pe Minnie în picioare în ușa pe jumătate deschisă a bucătăriei. « Ce mai zici de asta? »

« Leși afară dracului de aici », a spus Miss Reba către fată. « Amîndouă. » Fata și femeia s-au ridicat repede.

« Vrei să spui . . . să plecăm de tot? » a spus fata.

« Nu », a spus Miss Corrie. « Ieșiți de-aici. Dacă tot n-așteptați pe nimeni acumă vreun sfert de oră, de ce nu v-ați duce să faceți o plimbare pe-aici prin jur? » Nici nu s-ar fi putut spune c-au pierdut vremea. Miss Corrie s-a ridicat în picioare. « Și tu », i-a spus lui Otis. « Du-te sus în camera ta și stai acolo ».

« Are să trebuiască să treacă pe lângă ușa lui Miss Reba ca să se ducă sus », a spus Boon. « Ai uitat de sfertul ăla de dolar? »

« A fost mai mult de un sfert de dolar », a spus Otis. « Au fost ăia optzeci și cinci de cenți pe care i-am câștigat ca să învăț pianu mecanic. Cînd a descoperit și chestia cu berea, mi i-a luat și pe-ăia. » Însă Miss Reba se uita lung la el.

« Așa că l-ai vîndut pentru optzeci și cinci de cenți », a spus.

« Du-te la bucătărie », i-a spus Miss Corrie lui Otis. « Lasă-l să stea acolo, Minnie »

« Bine, bine », a spus Minnie. « Am să fiu atentă să nu îl închid în rătăcitor. Da-i prea isteț pentru mine. »

« La dracu, n-are decît să stea și-aici », a spus Miss Reba. « Acum și-așa e prea tîrziu. Era mai bine dacă l-ar fi trimis de la început în altă parte înainte de-a fi apucat să se dea jos din trenul ăla de Arkansas săptămîna trecută. » Miss Corrie s-a așezat pe scaunul de alături de Miss Reba.

« De ce nu te duci să-l ajuți să-și facă bagajele? » a spus încet.

« Da poți să-l acuzi? » a spus Miss Reba. « I-aș da pe mîna toți banii pe care-i am, cu toată încrederea. Decît cu cail ăștia blestemați. » S-a ridicat brusc, cu tot trupul ei amplu, cochet și cu fața dură, frumoasă și cu părul care-i era prea somptuos roșu. « De ce dracu nu mă pot deprinde fără el? » a spus. « De ce nu pot, dracului? »

« Haide, haide », a spus Miss Corrie. « Ce-ai tu nevoie acumă, e-un păhărel de ceva. Dă-i cheile lui Minnie — Nu, nu poate încă să intre în camera ta »

« Da s-a dus », a spus Minnie. « Am auzit eu ușa din față. Lui nu-i trebuie prea mult timp. Niciodată nu-i trebuie. »

« Asta așa e », a spus Miss Reba. « Eu și cu Minnie am mai trecut prin asta, nu-i așa, Minnie? » I-a dat cheile lui Minnie și s-a așezat iar pe scaun și Minnie a ieșit și s-a întors cu o sticlă de gin de data aceasta și au băut cu toatele cite un pahar de gin, chiar Minnie (deși ea a refuzat să bea laolaltă cu atîția albi, de fiecare dată ducîndu-se cu paharul plin înapoi în bucătărie și pe urmă făcîndu-și iar apariția o clipă mai tîrziu cu paharul gol), în afară de Otis și de mine. și așa am aflat cum stăteau lucrurile cu Mr Binford.

El era stăpînul. Acestea erau titlul și funcția lui oficială, chiar dacă nescrise. Toate locurile, casele de felul acesta aveau un stăpîn, trebuiau să aibe unul. În lumea străină din afară a celor care erau destul de norocoși ca să nu trebuiască să-și cîștige existența în chipul acesta dur și blestemat și auto-destructiv, purta un nume mai aspru și mai încărcat de dispreț. Însă aici, masculul singuratic într-o lume nici măcar alcătuită dintr-o casă de femei pur și simplu ci într-o adunătură isterică de femei, el era nu numai stăpînul, ci și elementul catalizator, lipsit de mulțumire și căruia nu i se aduceau mulțumiri, unica forță precară purtînd chipul respectabilității în măsură să creeze, cu forța, suficientă ordine în această deslănțuire isterică, pentru a menține unitatea în stare de solvabilitate sau, în orice caz, pentru a-i asigura hrana — el era cel care număra banii și se îngrijea de facturile pentru impozite și cele necesare, care trata cu negustorii începînd cu furnizorii de alcool și pînă la băcanii și furnizorii de cărbuni, și terminînd cu instalatorii care dezghețau țevile iarna și cu oamenii angajați cînd era nevoie ca să curețe coșurile și canalul și să smulgă buruienile din curte; a lui era mîna care plătea banii șantajului în mîna

reprezentanților legii; glasul lui era cel care ducea bătăliile pierdute dinainte cu agenții de stradă și cei ai fiscului și care-l înjura pe băiatul cu ziare a doua zi după ce acesta uitase să lase gazeta la poartă. Și dintre toți aceștia (vreau să spun, stăpîni de felul acesta) din sînul unei asemenea societăți, Mr Binford era prințul și modelul; un bărbat cu stil și prestață și manieră frumoase și idealuri; incoruptibil în ce privește principiile, imaculat în ce privește moralitatea, mai fidel decît mulți soți în tot cursul celor cinci ani cît fusese iubitul lui Miss Reba: al cărui singur și unic viciu erau cai de curse și cursele unde se puteau înregistra pariuri. Aceasta era ispita căreia nu-i putea rezista; știa că aceasta e slăbiciunea lui și lupta împotriva ei. Însă de fiecare dată, la strigătul « Au pornit ! » devenea ca o bucată de ceară în mîinile oricărui străin care ar fi avut un dolar să parieze împotriva lui.

« Știe și el foarte bine », spunea Minnie. « I-e rușine și lui de el și pentru el, că-i atît de slab, că asta-i ceva care-i mai tare decît el; că vede și el că există ceva mai puternic decît el, la care să nu poată să facă față, orice-o fi și ori unde-o fi chiar dacă pe dinafară, în ochii unora care nu-l cunosc bine, el e ca un cocoș de luptă. Așa că ne promite, și e sincer, cum a și făcut atunci acum doi ani cînd a trebuit pînă la urmă să-l dăm afară din casă. Ții minte cît ne-a trebuit atunci să-l aducem îndărăt », i-a spus lui Miss Reba.

« Țin minte », a spus Miss Reba. « Mai toarnă un rînd. »

« Nu știu zău cum o să reușească vreodată », a spus Minnie. « Pentru că știi cînd pleacă că nu-și ia decît hainele, adică hainele cu care e îmbrăcat, pentru că tot banii lu Miss Reba au fost cînd le-a cumpărat. Da nu trec nici două zile și auzi comisionaru că bate la ușă cu toți patruzeți de dolari pînă la ultimul cent — »

« Adică treizeci și nouă de dolari și șase bănuțe », a spus Boon.

« Nu », a spus Minnie. « Patruzeți de dolari în cap, chiar și sfertu ăla de dolar — toți au fost banii lu Miss Reba. Nu-i niciodată mulțumit cu mai puțin. P-ormă Miss Reba îi trimite vorbă și el nu vrea să vină; anu trecut cînd l-am găsit pînă la urmă lucra într-o echipă care pune o conductă la dracu-n praznic dincolo de gara de Frisco, și-a trebuit să-l roage, să se pună în genunchi — »

« Lasă asta », a spus Miss Reba. « Mai tacă-ți gura un minut, măcar cît să mai torni cîte-un pahar. » Minnie a început să toarne. Pe urmă s-a oprit, cu sticla în aer.

« Ce-s zbieretele astea? » a spus. Acuma auzeam toți — un urlet pierdut, de undeva din dos.

« Du-te și vezi », a spus Miss Reba. Hei, lasă-mi mie sticla. » Minnie i-a dat sticla și s-a dus în spate, spre bucătărie. Miss Reba și-a turnat și a dat sticla mai departe.

« Acuma a mai îmbătrînit și el cu doi ani », a spus Miss Corrie. « I-o mai fi venit mîntea la cap — »

« La ce i-ar trebui » a spus Miss Reba. « Haide. Dă sticla mai departe. » Minnie s-a întors. A spus,

« E unu care stă în curtea din spate și urlă cît îl ține gura să iasă domnu Boon Hogganbeck în spate. Are ceva mare de tot cu el. »

Am fugit, după Boon, prin bucătărie și mai departe pe veranda din spate. Era întuneric de tot acum; luna nu urcase încă destul de sus ca să se vadă ceva. Două forme întunecoase, una mică și una mare, stăteau în mijlocul curții din spate, cea mai mică zbierînd « Boon Hogganbeck ! Mister Boon Hogganbeck ! Helău ! Helău ! » înspre ferestrele de sus pînă cînd Boon i-a acoperit glasul cu volumul glasului său:

« Taci dracului ! Taci dracului ! Taci odată ! »

Era Ned. Și lucrul pe care-l avea cu el era un cal.

Eram cu toții în bucătărie. «Sfinte Dumnezeule», spunea Boon. «Ai schimbat automobilu lu Patronu pentru un *cal*?» Și chiar a trebuit s-o spună de două ori. Pentru că Ned era încă cu ochii pe dintele lui Minnie. Vreau să spun, îl aștepta. Poate că-i spusese Miss Reba ceva sau poate că chiar ea, Minnie, spusese vreo vorbă. Ce-mi amintesc eu e scînteierea amplă, de-o singură clipită, a aurului în mijlocul a ce-o fi fost ce spusese Minnie, la lumina electrică din bucătărie, ca și cum dintele însuși ar fi căpătat un nou lustru, o luminiscentă nouă de la lumina mai blîndă a lămpii în întunecimea de afară, așa cum aveau ochii calului — de asta și de efectul pe care-l avusese asupra lui Ned.

Îl împietrise locului în chiar momentul, clipa aceea, ca o gorgonă. Așa mă țintuise și pe mine locului cînd îl văzusem și eu prima oară, așa că știam ce simțise Ned. Numai că cu el era mai intens; Pentru că înțelesesem și asta, nelămurit, chiar și așa un băiețuș doar de unsprezece ani: că eu eram prea departe, nu numai prin rasă ci și prin vîrstă, ca să simt și eu ce simțise Ned; eu puteam doar să fiu înflorat, împietrit, fascinat de el; nu puteam cum putea Ned să și participe la dintele acela. Aici, în străvechea bălăie a sexelor, era un dușman vrednic de armele lui; în solidaritatea străveche, mistică a rasei lor, ea era o mare preoteasă pentru care merita să-ți dai viața — dacă aveai o asemenea capacitate de devoțiune: ceea ce, era limpede, nu era deloc lucrul pe care Ned intenționa (în orice caz, nădăjduia) să-l facă împreună cu Minnie. Astfel că Boon a fost nevoit să repete înainte ca Ned să-l fi auzit—sau oricum, să-l fi luat în seamă.

«Știi și tu la fel ca și mine», a spus Ned, «că Patronu nici nu vrea să aibă automobil. A cumpărat socoteala asta din cauză c-a trebuit s-o cumpere, pentru că l-a obligat colonelu Sartoris. A trebuit să cumpere automobilu ca să-l pună pe colonelu Sartoris la locu lui de unde scosese capu. Ce-i place cu adevărat lu Patronu e un *cal* — nu unu ca ăia de tras la plug și cu nume pompoase pe care tu și cu Mr Maury îi țineți în grajdul vostru; da un *cal*. Și eu i-am găsit unu. Păi în momentu în care vede calu ăsta, are să-mi și spună îți mulțumesc foarte mult pentru c-am fost în stare să fiu acolo să pun eu mîna pe el înainte s-apuce altu s-o facă —» Era ca un vis, un coșmar, știi că e un vis, și că dacă ai putea numai să pui mîna pe ceva tare, adevărat, real, care să nu fie iluzie, atunci te și trezești; și Boon și cu mine am avut aceeași idee, dintr-o dată; eu m-am mișcat mai repede numai pentru că eu aveam mai puțin de pus în mișcare decît Boon. Ned ne-a oprit; ne-a citit gîndul la amîndoi: «Nici nu-i nevoie să vă duceți să vă uitați», a spus. «A și venit și l-a luat». Boon, oprit locului, ca înghețat în mijlocul saltului, se holba la mine, amîndoi aliați acum într-o aceeași oroare nelîcrezătoare, în timp ce eu mă căutam în buzunar. Însă cheia de pornire era acolo. «Te cred», a spus Ned, «ăla nici n-avea nevoie de chestia aia. El e un expert. Zice că știe cum să-și bage mîna pe la spatele butonului, și-l învințește de acolo. Și-a și făcut cum a zis. Nici eu n-am crezut, pînă nu l-am văzut. Nici o bătaie de cap. Și-a mai dat și căpăstru pe deasupra odată cu calu.»

Noi toți — Boon și cu mine — nu s-ar fi putut spune c-am alergat, dar oricum ne mișcam cu toată viteza, dimpreună și cu Miss Reba și Miss Corrie, spre ușa din față. Automobilul dispăruse. Atunci a fost cînd am văzut că erau și Miss Reba și Miss Corrie acolo, și că nu spusese nici un cuvînt în ce le privește — nici de surpriză, nici de spaimă; privind și ascultînd, fără să lase să le scape nimic dar și fără să spună vreo vorbă, ca și cînd ar fi făcut parte dintr-o lume, stirpe deosebită, separată, de cea din care făceam parte Boon și cu mine, și Ned și automobilul Bunicului și calul (oricare i-o fi fost stăpînul) și n-ar fi avut nici o treabă cu noi și cu ce făceam noi decît ca să se distreze; și mi-a venit în minte că întocmai așa stătea Mama și ne

privea pe mine și pe frații mei și pe băieții de prin vecini care s-ar fi întâmplat să fie acolo, fără să lase să-i scape nimic, mereu atentă și mereu gata să intervină chiar o prezență caldă, luminoasă și bună, însă total izolată pînă cînd se ivea momentul, nevoia, să înlăture nodul discordiei și (dacă era necesar) să oprească vărsarea de sînge care decurgea de aici.

Ne-am întors în bucătărie unde-i lăsasem pe Ned și pe Minnie. Îl auzeam pe Ned: « — vorba de bani, Frumusețeo, eu îi am sau pot să-i am oricînd. Lasă-mă numai să bag calu ăsta undeva la adăpost și să-i dau de mîncare și tu și cu mine putem să mergem și să lăsăm dinteale ăsta să strălucească pe unde-o fi cîte ceva destul de frumos ca să se compare cu el, cum ar fi o mîncărică pe cînte sau poate o fripturică de porc dacă-ți place friptura mai bine — »

« Lasă », a spus Boon. « Du-te și adu calu. Unde stă omu ăla ? »

« Care om ? » a spus Ned. « Ce vrei cu el ? »

« Să iau înapoi automobilu lu Patronu. Pe-ormă mă decid dacă te bag la închinsoare de aici sau te iau înapoi la Jefferson și-l las pe Patronu să se mai distreze și el s-o facă el personal. »

« Ce nu taci o dată din gură s-ascuți ce spun și eu ? » a spus Ned. « Cred și eu că știu unde stă omu ăla; n-am făcut trampa cu el pe un cal astă seară ? Lasă-l în pace. N-avem nici o nevoie de el deocamdată. Nici n-avem nevoie de el pînă după cursă. Pentru că nu numai că avem calu; da ne-a vindut pe deasupra și pontu cu cursa. E unu la Possum care are un cal care așteaptă de pe acuma să alerge contra lui cum ajungem acolo. Pentru că cazul că mneavoastră, doamnelor, n-ați ști unde-i Possum ăsta, e unde vine calea ferată de la Jefferson și-o taie pe-aia de la Memphis și unde schimbi trenu decît dacă nu vii cu automobilu cum am venit noi — »

« Bine, bine », a spus Boon. « Unu din Possum — »

« A », a spus Miss Reba. « Parsham. »

« Așa vezi », a spus Ned. « Unde-s cursele de ogari. Merge ca pe roate — e-un cal acolo care merge la cursă contra ăstuia, pe trei curse, cînjde dolari cursa, cine cîștigă ultima ia toți banii. Da asta nu-i nimic : numai o sută cînjde dolari. Ce trebuie noi să facem e să ne luăm înapoi automobilu. »

« Cum ? » a spus Boon. « Cum dracu să te folosești de cal ca să iei automobilu înapoi de la omu care deja ți-a dat calu pe automobil ? »

« Pentru că omu ăsta nu crede că calu poate s-alerge în cursă. De ce crezi că l-a schimbat așa de ieftin, pe-un automobil ? De ce nu și-a ținut calu și să-și cîștige el un automobil dac-ar fi vrut, și să-i aibă pe-amîndoi — și-un cal și-un automobil ? »

« Să zicem », a spus Boon. « De ce ? »

« Păi nu ți-am spus ? Calu a fost pînă acuma bătut de două ori de calu ăla de la Possum pentru că nimeni nu s-a priceput cum să-l facă să alerge. Așa că firește că omu are să creadă și-acuma că dacă calu n-a alergat cum trebuie de alelalte două dați, n-o să alerge nici acuma. Așa că tot ce-avem noi de făcut, e să pariem calu ăsta pe automobilu lu Patronu. Și el o să fie și bucuros să parieze că, cred și eu, i-ar conveni s-aibă și calu la loc al lui, cîtă vreme are și-automobilu, mai ales că nici n-are nici un risc decît să stea s-aștepte la linia de sosire pînă cînd o să vină și calu pe-unde-va unde să-l poată el prinde și să-l lege de coada automobilului și să se întoarcă înapoi la Memphis — »

Atunci a fost prima dată cînd a vorbit Miss Reba. A spus, « Doamne Dumnezeule. »

« — pentru că el nici nu crede că eu aș putea să fac calu ăsta s-alerge. Da afară de cazul că m-am ruginit de tot în ce mă pricep eu și c-am făcut o greșeală de care nici nu-mi dau seama nu-i destul de neîncrezător ca să nu fie la Possum poimîine să se convingă singur. Și dacă tu nu ești în stare să strîngi destui bani ca să-l faci

destul de interesat să parieze automobilu ăla, atunci mai bine să nu te mai gîndești să mai dai ochii cu Patronu Priest cîte zile ăi mai avea. Eu să-ți spun drept n-aș avea curaj să mă duc să-i duc automobilu înapoi. Da poate că calu ăsta o să te salveze. Că chiar în momentul în care am pus ochii pe calu ăsta m-am și dus cu gîndul la —»

« Hi hi hi », a spus Boon, în aceeași maimuțareală aspră, sălbatecă. « Dai automobilu lu Patronu pe-un cal care nici nu poate s-alerge în curse, și-acuma te-aranjezi să dai și calu-napoi cu condiția ca eu să strîng destui banii de la alții ca să-l intereseze pe el —»

« Lasă-mă să termin », a spus Ned. Boon a tăcut. « Vrei să mă lași să termin? », a spus Ned.

« Termină atunci », a spus Boon. « Și mai repede că — »

« — m-am și dus cu gîndu la un catîr pe care l-am cunoscut eu », a spus Ned. Acuma tăcea amîndoi, uitîndu-se unul la altul; noi cu toții îi priveam. După o clipă Ned a spus, blînd, aproape visător: « Doamnele astea nu l-au cunoscut pe catîru ăla. Se înțelege fiind vorba de niște doamne așa tinere ca mnealor, fără să mai vorbim c-atîta de departe de Yoknapatawpha. Păcat că nu-i Patronu aicea sau Mr Maury ca să le spună ei. »

Aș fi putut să le spun eu. Pentru că acel catîr era una din legendele familiei noastre. Era de pe vremea cînd Tata și cu Ned erau tineri, înainte ca Bunicul să se fi mutat în oraș de la McCaslin ca să fie bancher la Jefferson. Într-o zi, cînd lipsea vărul McCaslin (unchiul vărului Zack), Ned a adus măgărița de la atelajul lui de căruță la armăsarul fermei. Cînd scandalul care a ieșit de aici s-a mai potolit și catîrul rezultat s-a născut cu bine, vărul McCaslin l-a obligat pe Ned să-l cumpere de la el cu cîte zece cenți pe săptămîină care i se opreau din leafa lui Ned. Lui Ned i-au trebuit trei ani ca să-l plătească, și la vremea aceea catîrul, bătuse cu consecvență la întrecere orice catîr era adus să se întrecă cu el de la o distanță de cincisprezece sau douăzeci de mile, și era pus acum să se întrecă și cu catîrii aduși de la patruzeci și cincizeci de mile, și-i bătea și pe aceia.

Tu te-ai născut prea tîrziu ca să te mai pricepi la catîri așa ca să poți înțelege semnificația surprinzătoare, chiar șocantă, a unei asemenea afirmații. Un catîr care să galopeze fie și numai o jumătate de milă în direcția pe care i-a ales-o călărețul lui, și asta măcar o singură dată, devine o legendă prin partea locului; unul care să facă așa ceva consecvent, de fiecare dată, este un fenomen de necrezut. Pentru că, spre deosebire de cal, catîrul este mult prea inteligent ca să se îmbolnăvească de inimă doar pentru gloria de a fi alergat de jur împrejurul unui teren lung de o milă. De fapt, eu îi socotesc pe catîri ca fiind întrecuți doar de șobolani în ce privește inteligența, catîrul fiind urmat în ordine de pisici, cîini și la urmă de cai — cu condiția, evident, să accepți definiția pe care o dau eu inteligenței: adică abilitatea de a te descurca în mediu: ceea ce înseamnă să accepți mediul și să-ți păstrezi totuși cel puțin ceva din libertatea personală.

Pe șobolan îl pun bine înțeles pe locul întîi. El locuiește în casa ta fără să te ajute s-o cumperi sau s-o construiești, sau s-o repari sau să-ți plătești impozitele pentru ea; mîîncă ce mîînci și tu fără să te ajute să-ți recoltezi hrana sau să-ți-o cumperi sau măcar să-ți-o aduci pînă acasă; de el nu poți scăpa; dacă n-ar fi fost canibal pînă acum de mult ar fi moștenit pămîntul. Pisica e a treia, avînd unele din aceleași calități dar fiind o creatură mai slabă, mai neajutorată; nici nu muncește, nici nu se agită, e o parazită pe spinarea ta înșă nu te iubește; pînă acum ar fi pierit, ar fi încetat să mai existe, ar fi dispărut de pe fața pămîntului (vreau să spun, în așa numita ei înfățișare domestică) înșă pînă acum nu a avut nevoie s-o facă. (E o parabolă, chinezească cred, în orice caz literară: despre o perioadă din istorie cînd pe pămînt creaturile dominante erau pisicile: care după ce secole de-a rîndul încercaseră să

facă față spaimelor condiției de muritoare — foamete, molime, război, nedreptate, nebulie, poftă — într-un cuvânt, guvernărilor civilizate — au convocat un congres al celor mai înțelepte pisici filosofice să vadă dacă se mai putea face ceva: și care după o deliberare îndelungată au ajuns la un acord asupra faptului că dilema, problemele în sine erau insolubile și că singura soluție practică ar fi fost să renunțe, să abandoneze, să abdice, alegând din rîndul creaturilor mai mărunte o specie, o rasă îndeajuns de optimistă încît să creadă că nefericirea muritorilor ar putea fi alinată și destul de ignoranță ca să nu se învețe minte niciodată. Și acesta este motivul pentru care pisica trăiește acum cu tine, e complet dependentă de tine în ce privește hrana și adăpostul dar nu mișcă nici o labă pentru tine și nici nu te iubește; într-un cuvînt de ce se uită la tine pisica așa cum se uită.)

Pe cîine îl pun pe locul al patrulea. E curajos, credincios, monogam în devotamentul lui; și el e un parazit pe lîngă tine: defectul lui (în comparație cu pisica) e că el e dispus să muncească pentru tine — vreau să spun că e dornic, bucuros chiar să maimuțarească orice truc, oricît ar fi de prostesc, doar ca să-ți facă ție plăcere, doar pentru o mîngiere pe creștet; fiind un parazit la fel de solid și de încredere ca oricare altul, scăderea lui e că e un sicofant, care-și închipuie că e obligat să-și arate și recunoștința; e gata să-și înjosească și să-și violeze propria lui demnitate ca să te amuze pe tine; se gudură chiar și pentru un picior în spate, și-ar da viața pentru tine în luptă și te-ar jelui pînă la a se lăsa să moară de foame peste osemintele tale. Calul îl pun în ultimul rînd. O creatură care nu-i în stare decît de o singură idee în același timp, principală lui calitate fiind timiditatea și frica. Poate fi tras pe sfoară și lingușit și de un copil ca să-și frîngă oasele sau să-și plesnească inima alergînd prea repede și prea departe sau sărînd peste lucruri prea înalte sau prea largi sau prea dure; ar mînca pînă să plesnească dacă nu-l păzești ca pe un copil mic; dacă ar avea măcar un gram din inteligența șobolanului cel mai înapoiat, el ar fi cel care să te călărească.

Pe catîr îl așez în locul al doilea. Dar al doilea numai pentru că poți să-l faci să muncească pentru tine. Dar și aceasta numai în limitele propriilor lui norme rigide, bine determinate. Nu-și dă drumul să mîncească prea mult. Poate să-ți tragă o căruță sau un plug, dar n-are să alegeze într-o cursă. N-are să încerce să sară peste ceva peste care el nu știe dinainte, dincolo de orice îndoială, că poate să sară; nu intră în nici un loc decît dacă s-a convins singur și cu ochii lui că știe sigur ce e în locul acela; e în stare să muncească pentru tine cu răbdare timp de zece ani dacă știe că are o șansă să te pocnească cu copita o dată. Într-un cuvînt, liber de orice obligații față de strămoși și de orice responsabilități față de posteritate, a învins nu numai viața, ci și moartea, și deci e nemuritor; dacă ar dispărea de pe fața pămîntului astăzi, aceeași combinație biologică întîmplătoare care l-a produs ieri îl va mai produce și peste o mie de ani, nemodificat, neschimbat, incorigibil rămas în limitele pe care el însuși și le-a croit și încercat; încă liber, încă în stare să facă față. Și asta e cauza pentru care catîrul lui Ned era unic, un fenomen. Pune o duzină de catîri pe-un teren de alergare, și la cuvîntul Start, se crează o duzină de direcții diferite, așa cum se răspîndesc boii de baltă speriați la suprafața eleșteului; cel dintre cei doisprezece a cărui direcție se întîmplă să coincidă cu traseul cursei, cîștigă în mod inevitabil.

Însă nu și catîrul lui Ned. Tata spunea că alerga ca și un cal, însă fără frenezia febrilă a calului, avînturile și ezităările și zvicnirile lui înspăimîntate, potopitoare în iuțeală. Alerga în întrecere ca și cum asta ar fi fost treaba lui: pornea de la început în ceea ce era dinainte calculat ca fiind viteză exact necesară și asta atunci cînd îl atingea Ned cu mîna (sau cu vocea sau oricare ar fi fost semnalul) și această viteză nu se schimba nici o clipă pînă cînd trecea linia de sosire și-l oprea Ned. Și nimeni,

nici chiar Tata — care era, e-adevărat, chiar dacă nu exact grăjdarul, ci mai degrabă secundul și agentul de pariuri al lui Ned — n-a aflat exact ce-i făcea Ned. În mod firesc legenda s-a răspândit și s-a precizat (și nici nu s-ar fi putut spune că ar fi fost în detrimentul grajdurilor). Adică, în ce privește magia pe care Ned o preluează sau o nascocise ca să facă din catîrul acesta atât de total diferit de oricare alt catîr. Însă nu s-a — adică nu am — aflat niciodată cu adevărat despre ce vorba, și nici nu l-a călărit vreodată altcineva ca jockey, nici chiar după ce Ned începuse să capete ani și kilograme, pînă cînd în cele din urmă catîrul a murit, neînvins încă, la vîrsta de douăzeci și doi de ani; mormîntul lui (așa cum sigur că și l-au arătat mulți din familia Edmonds) fiind și acum acolo, la McCaslin.

Asta vroia să spună Ned, și Boon știa foarte bine, și Ned știa că el știa. Se uitau unul la altul. « Da ăsta nu-i catîr », a spus Boon. « Ăsta-i cal. »

« Calu ăsta are același bun simț cum avea și catîrul ăla », a spus Ned. « Nu chiar tot atît de mult, da de-același fel. » S-au privit unul pe altul. Pe urmă Boon a spus :

« Să mergem să ne uităm la el. » Minnie a aprins o lampă. Cu Boon ducînd-o în mînă, am ieșit cu toții pe veranda din spate și de acolo în curte, și au venit și Minnie și Miss Corrie și Miss Reba. Luna tocmai răsărise, așa că se vedea nițel. Calul era legat de un arbust într-un colț. Ochii îi străluciră, pe urmă au fugit într-o parte; sforăia și-l auzeam cum dă nervos dintr-un picior.

« Mneavoastră, doamnelor, stați puțin mai îndărăt o clipă, vă rog frumos », a spus Ned. « Nu-i încă deprins cu multă societate în juru lui. » Ne-am oprit, Boon ținînd lampa ridicată mult; ochii i-au strălucit iarăși reci și nervoși cînd Ned s-a îndreptat spre el, vorbindu-i pînă cînd i-a atins crupa, mîngîindu-i-o, vorbindu-i mereu pînă cînd i-a apucat căpăstrul în mînă. « Vezi ce faci, nu-i da cu lampa asta în ochi », i-a spus lui Boon. « Dă-te și tu mai încolo și ține lampa să vadă și doamnele astea un cal dacă vor să vadă. Și cînd zic cal, cal vreau să spun. Nu animalele astea de povară la care le spun cai pe-acolo pe la Jefferson. »

« Tacă-ți gura o dată și adu-l mai încoace să ne uităm și noi la el », a spus Boon.

« Păi îl vezi acuma », a spus Ned. « Ține lampa mai sus. » Cu toate acestea a tras calul mai în față, puțin într-o parte. Da, îmi aduc bine aminte de el : un cal de trei ani, pe trei-sferturi pur sînge (cel puțin, poate și mai mult; nu eram destul de cunoscător să pot spune), castaniu, nu prea mare, nici măcar mărișor, dar cu gîtul lung să se poată echilibra și umerii trași înapoi să ia viteză și copite mari să poată călca bine (și, cum zicea Ned, cu trup și suflet de partea lui Ned McCaslin). Așa că, chiar și fiind numai de unsprezece ani, cred că mă gîndeam exact la ceea ce Boon a dovedit un moment mai tîrziu că se gîdea și el. S-a uitat la cal. Pe urmă s-a uitat la Ned. Dar cînd a vorbit, glasul lui nu era decît un murmur :

« Calu ăsta e — »

« Stai nițel », a spus Miss Corrie. Avea dreptate. Nici nu-l băgasem de seamă pe Otis. Mai era ceva cu el : cînd îl băgai în seamă era exact cu o secundă înainte de a fi fost prea tîrziu. Dar nici asta nu era ceea ce nu era în regulă cu el.

« Doamne, că bine zici », a spus Miss Reba. « Îți spun, femeile sînt minunate. » « Ia-o din loc de-aicea », i-a spus lui Otis.

« Du-te-n casă, Otis », a spus Miss Corrie.

« Poți să fii sigură că mă duc », a spus Otis. « Haide, Lucius. »

« Nu », a spus Miss Corrie. « Numai tu. Du-te. Poți să te duci în camera ta acuma. »

« Da-i prea devreme », a spus Otis. « Nici nu mi-e somn. »

« De două ori n-am să-ți spun », a spus Miss Reba. Boon a așteptat pînă a intrat Otis în casă. Cu toții așteptam, Boon ținînd lampa atît de sus încît lumina cădea

mai ales pe fața lui și a lui Ned, vorbind iarăși în același monoton, fără căldură, și el și Ned, amândoi :

« Calu ăsta-i de furat », a murmurat Boon.

« Da de-automobilu ăla cum ai spune că era? » a murmurat Ned.

Da, da, chiar minunate; tonul lui Miss Reba nu era mai ridicat decât al lui Boon și al lui Ned; doar mai grăbit : « Trebuie să-l scoți repede de-aici din oraș. »

« Da, chiar exact pentru asta l-am și adus eu aici », a spus Ned. « Cum mi-am luat masa de seară, împreună o și pornim spre Possum. »

« Da ai vreo idee cât de departe-i Possum, ca să nu te mai întreb și-n ce direcție? » a spus Boon.

« Ce contează? » a spus Ned. « Când Patronu-a plecat din oraș fără să-și ia automobilu ăla cu el, în mîna lui, ai mai stat tu să te întrebi cât de departe era pînă la Memphis? »

Miss Reba s-a urnit din loc. « Haideți în casă », a spus. « Te-a văzut cineva că l-ai adus aici? » a spus către Ned.

« Ț », a spus Ned. « Atîta cap am și eu. Am avut eu grijă de asta. » A legat iar calul de copac și am urmat-o pe Miss Reba în sus pe scările din spate.

« În bucătărie », a spus ea. « Pe la vremea asta încep să vină oaspeții. » În bucătărie, i-a spus lui Minnie : « Stai tu în camera mea, să poți să răspunzi la ușa. Mi-ai dat cheile, sau le-ai — Așa. Nu dai la nimeni pe credit decât dacă-i știi bine; dă restul mărunt înaintea de a scoate dopul din sticlă. Și vezi și cine-i de pe acuma în casă. Dacă-ntreabă cineva de Miss Corrie, spune-i c-a venit prietenul ei de la Chicago aici în oraș. »

« În caz că vre-unu din ei nu te crede, spune-le să ocolească pe alee și să bată la ușa de din dos », a spus Boon.

« Pentru numele lui Dumnezeu », a spus Miss Reba. « N-ai destule necazuri pe cap să nu-ți mai cauți și altele? Dacă nu-ți convine ca Corrie să-și primească clienții, de ce dracu n-o scoți de tot de aici, s-o cumperi de tot, în loc s-o închiriezi cîte o dată la șase luni? »

« Bine, bine », a spus Boon.

« Și vezi și unde e toată lumea, în casă », i-a spus Miss Reba lui Minnie.

« Mă duc eu să văd de el », a spus Miss Corrie.

« Fă-l să stea aici », a spus Miss Reba. « S-a distrat destul cu caii cît pot eu să rabd într-o singură zi. » Miss Corrie a ieșit din cameră. Miss Reba s-a dus ea însăși să închidă ușa și pe urmă a rămas acolo în picioare privindu-l pe Ned. « Vrei să spui c-ai avut de gînd să mergi pe jos tot drumul pînă la Parsham cu calul ăsta de căpăstru? »

« Așa e », a spus Ned.

« Știi cît de departe-i pîn-la Parsham? »

« Ce contează? » a spus Ned iarăși. « N-am nici o nevoie să știu cît de departe-i pîn-la Possum. Tot ce-am eu nevoie e de Possum. De-asta m-am și răzgîndit să-l duc de căpăstru : s-ar putea să fie departe. La-nceput mă gîndeam, că tot ești matală în afaceri și ai legături — »

« Ce dracu vrei să spui? » a spus Miss Reba. « Eu am o casă numai. Oricine crede că-i prea manierat ca să-i spună așa, nici n-am nevoie de el, nici pe ușa din față nici pe-aia din spate. »

« Ziceam că, vreuna din relațiile doamnelor de-aici, ale matală », a spus Ned. « S-ar putea să aibă el vreun cal de călărit sau chiar unu de povară sau poate chiar vîn catîr pe care să-ncalec eu cîta vreme Lucius încalecă pe mînzul ăsta, și să mergem așa pînă la Possum. Da nu numai c-o să trebuiască s-alergăm o milă bună poimîine, o să trebuiască s-o facem chiar de trei ori și cel puțin două din ele trebuie să fie

înainte ca s-o poată s-o face calu ălalalt. Așa c-am să mă duc pe jos cu el pîn-la Possum.»

«Să zicem», a spus Miss Reba. «Tu și cu calu-ai ajuns la Parsham. Ce-ți mai trebuie atunci e să se facă cursa.»

«Orice om care are un cal găsește el o cursă de cai pe-undeva», a spus Ned. «Tot ce mai are nevoie e ca ei amîndoi să fie în stare să stea pe picioarele lor destul de multă vreme pînă să-nceapă cursa.»

«Și poți să faci calul ăsta să stea pe picioarele lui pînă-ncepe cursa?»

«Asta e, că pot», a spus Ned.

«Și poți să-l faci să și alerge cît stă așa în picioare?»

«Asta e, că pot», a spus Ned.

«Și de unde știi că poți?»

«L-am făcut eu pe catîru ăla s-alerge», a spus Ned.

«Care catîr?» a spus Miss Reba. Miss Corrie a intrat, închizînd ușa în urma ei. «Închide-o bine», a spus Miss Reba. I-a spus lui Ned: «Foarte bine. Spune-mi și mie ce-i cu cursa asta.» Acum Ned s-a uitat la ea; cam vreun sfert de minut în cap; nerușinarea răsfățată, imună, păstrătoare de privilegii a relațiilor sale cu Boon și nuanța protectoare, străveche a celor cu mine, dispărușă acum complet.

«S-ar zice că parc-ai vrea și matale să vorbești ca oamenii un timp acuma», a spus.

«Pune-mă la-ncercare», a spus Miss Reba.

«Bine», a spus Ned. «Un om, un alt om, alb, bogat, nu-mi aduc acuma aminte cum îl cheamă da pot să-l găsesc; nu-i decît un singur cal ca ăsta cale de douăzeci de mile de la Possum, ca să nu zicem zece — are și el un cal de rasă care a și alergat în două rînduri împotriva la calu ăsta astă iarnă și l-a bătut de amîndouă dățile. Calu ăla de la Possum l-a bătut pe calu ăsta prima dată tocmai deajuns de tare, ca să-l facă pe-ălalalt alb bogat care era stăpînu calului ăsta să parieze de două ori mai mult a doua oară. Și l-a bătut a doua oară exact cu atîta mai tare, încît atunci cînd calu ăsta apare la Possum poimîine, și vrea să mai alerge într-o cursă, atunci albu ăsta bogat din Possum nu numai c-o să vrea să-și pună calu lui la întrecere, da eu zic c-o să fie și mîndru și o să-i fie și rușine totodată să ia banii.»

«Bine», a spus Miss Reba. «Spune mai departe.»

«Asta-i tot», a spus Ned. «Eu pot să-l fac pe calu ăsta s-alerge. Decît că nimeni afară de mine nu știe asta încă. Așa că-n cazu că mneavoastră, doamnelor, vreți să faceți rost de ceva bănișori, eu și cu Lucius și cu Mr Hogganbeck putem să-i luăm cu noi.»

«Aici intră și ăla care are automobilul acuma?» a spus Miss Reba. «Adică printre ăia care nu știu încă că tu poți să-l faci s-alerge?»

«Așa e», a spus Ned.

«Atuncea de ce nu le-a mai scutit la toți osteneala și nu v-a trimis pe tine și calul, pe amîndoi, la Parsham, dacă tot crede că tot ce-are de făcut ca să aibe și calul și automobilul, e să pună la cale cursa aia?» Acum nu se mai auzea nici un sunet; se uitau doar unul la altul. «Haide», a spus Miss Reba. «Acuma trebuie să spui ceva. Cum te cheamă?»

«Ned William McCaslin din Jefferson Missi—ppi», a spus Ned.

«Ei?» a spus Miss Reba.

«Poate că nu putea să-și permită», a spus Ned.

«La dracu», a spus Boon. «Nici noi nu —»

«Tu taci din gură», i-a spus Miss Reba lui Boon. Lui Ned i-a spus: «Parcă ziceai că-i bogat.»

«Vorbesc de-ăla cu care-am făcut schimbu», a spus Ned.

« El a cumpărat calul de la ăla bogatul? »

« El avea calu », a spus Ned.

« Ți-a dat vreo hîrtie sau ceva cînd ați făcut schimbul? »

« Eu am luat calu », a spus Ned.

« Nu știi să citești », a spus Miss Reba. « Nu-i așa? »

« Eu am luat calu », a spus Ned. Miss Reba s-a uitat la el.

« Ai luat calul. Trebuie să-l duci la Parsham. Zici c-ai tu un sistem care să-l facă s-alerge. Și tot sistemul ăla o să facă și automobilul să fie la Parsham? »

« Da gîndește-te și mneatale cu capu matale », a spus Ned. « Doar ai cap. Ai și priceput mai mult și mai repede decît toți ăștilalți de-aicea. Ia gîndește-te puțin mai tare și-ai să vezi că ăia cu care-am făcut schimbu cu calu — »

« ăia? » a spus Miss Reba. « Ai spus omu ăla, un om. » Dar Ned nici nu se întrerupese:

« — sînt exact în încurcătura în care sîntem și noi și ei trebe să se-ntoarcă acasă la ei mai devreme sau mai tîrziu. »

« Adică, ori că îi cheamă Ned William McCaslin ori Boon Hogganbeck sau ori că sînt ăia de la care-am schimbat calul, s-ajungă acasă la ei sau numai cu calul sau numai cu automobilul n-are să fie deajuns; trebuie să le aibă pe-amîndouă. Așa e? » a spus Miss Reba.

« Păi așa vezi », a spus Ned. « Ce tot vreau eu să-ți spun de două ceasuri acuma? » Miss Reba l-a privit pe Ned. A respirat adînc, o singură dată.

« Așa că acuma trebuie să-l ducem pe jos pînă la Parsham, și toți curcanii din Tennessee-ul de vest stau și-adulmecă pe toate drumurile care ies din Memphis după un cal de — »

« Reba! » a spus Miss Corrie.

« — pînă-n zorii zilei mîine dimineată. »

« Așa vezi. » a spus Ned. « Acuma oricum e prea tîrziu ca să-l mai prindă pe cineva. Da matale înțelegi foarte bine. Ai priceput totu. E, spune acuma? » Ea îl privea; de data aceasta respiră de două ori; nici măcar nu-și luase ochii de pe el cînd i-a vorbit lui Miss Corrie:

« Frînarul ăla — »

« Care frînar? » a spus Miss Corrie.

« Știi de care zic. Care unchiul maică-sii, sau vărul sau nu mai știu ce — »

« Nu-i frînar », a spus Miss Corrie. « E-nsoțitor de tren. Pe specialul de Memphis, pîn-la New York. Și poartă și uniformă, exact ca și conductorul — »

« Bine », a spus Miss Reba. « Însoțitor. » Acum îi vorbea lui Boon: « Unu dintre . . . » Îl privi pe Ned o clipă. « Relațiile lui Corrie. Poate că pînă-la urmă are să-mi placă chiar cuvîntul ăsta pe care-l folosești tu. — Unchiul maică-si sau așa ceva e vice-președinte sau așa ceva pe calea ferată care trece prin Parsham — »

« Unchiu-su-i inspector șef », a spus Miss Corrie.

« Inspector șef », a spus Miss Reba. « Adică, asta între dățile cînd e la hipodromul de-aicea sau din orice alt oraș prin care trec trenurile lui ca să caște gura la cursele de cai și-n vremea asta nepotu-su își face drum în viață pornind de jos și cu lingurița de-argint gata în gură cu condiția să nu muște prea tare din ea ca să n-atragă prea mult atenția. Înțelegi ce vreau să spun? »

« Vagonu de bagaje », a spus Boon.

« Tocmai », a spus Miss Reba. « Și-atunci au să fie la Parsham și se cheamă că s-au făcut nevăzuți pînă se face ziua mîine dimineată. »

« Da chiar și-n vagonu de bagaje, tot o să coste ceva bani », a spus Boon. « Și p-ormă, să-l ții ascuns pînă-ncepe cursa, și p-ormă o să trebuiască să punem jos o sută cincizeci pentru cursa propriu-zisă și tot ce-am eu acuma sînt cincisprezece

sau douăzeci de dolari.» S-a ridicat în picioare. «Du-te și adu calu ăla», i-a spus lui Ned. «Unde ziceai că stă omu la care i-ai dat automobilul?»

«Stai jos», a spus Miss Reba. «Doamne, când te gîndești ce-o să ai pe cap cînd o să te întorci înapoi la Jefferson, și mai stai acuma să-ți numeri centimele.» S-a uitat la Ned. «Cum ziceai că te cheamă?»

Ned i-a spus iarăși. «Și dacă vrei să știi despre catîru ăla. Poți să-l întreb pe Boon Hogganbeck.»

«Nu l-ai deprins să-ți spună mister?» i-a spus ea lui Boon.

«Da-i spun totdeauna», a spus Ned. «Mister Boon Hogganbeck. Întrebă-l pe mnealui de catîru ăla.»

Ea s-a întors spre Miss Corrie. «Sam e-aici în oraș în noaptea asta?»

«Da», a spus Miss Corrie.

«Poți să pui mîna pe el acuma?»

«Da», a spus Miss Corrie.

Miss Reba s-a întors către Boon. «Tu pleacă de-aici. Fă și tu o plimbare vreo două ceasuri. Sau du-te la Birdie Watts dacă ai chef. Numai, pentru numele lui Dumnezeu, vezi de nu te-mbăta. Din ce dracu crezi tu că mîncîncă Corrie și-și plătește și chiria cîtă vreme tu stai dracului acolo în Mississppi să furi automobile și să răpești copiii? din aer?»

«Nu mă duc nicăieri», a spus Boon. «La dracu», i-a spus lui Ned, «du-te și adu calu ăla.»

«Nu-i nevoie să-l primesc aici», a spus Miss Corrie. «Îl chem la telefon.» Nu era nici cochetărie nici ipocrizie: era doar senină. Era o fată prea masivă, era prea multă, ca să mai fie cochetă sau vicleană. Însă ca să fie senină era tocmai cum trebuia.

«Ești sigură?» a spus Miss Reba.

«Da», a spus Miss Corrie.

«Atunci du-te și telefonează-i», a spus Miss Reba.

«Vino-ncoace», a spus Boon. Miss Corrie s-a oprit. «Vino-ncoace-ți, spun», a spus Boon. Ea s-a apropiat atunci; exact cît să n-o ajungă Boon cu mîna; am remarcat deodată că nici nu se uita de loc la Boon: mă privea pe mine. Și poate tocmai din cauza asta Boon, care sta tot așezat pe scaun, a putut să-ntindă deodată mîna și s-o apuce de braț înainte ca ea să-i scape, și s-o tragă spre el, ea zbătîndu-se cu întîrziere, așa cum ar fi făcut o fată cam prea mare la trup, încă privindu-mă pe mine.

«Dă drumu», a spus. «Trebuie să dau telefonu ăla.»

«Sigur, sigur», a spus Boon, «e toată vremea și pentru asta», trăgînd-o spre el; pînă cînd, cu indiferența aceea prefăcută, cu dorința disperată de a părea și puternică și inofensivă, cu care arunci deodată mărul pe care-l ții în mîna (sau orice alt obiect cu care te distrai neatent pînă atunci) în capul taurului pe care-l vezi deodată de aceeași parte a gardului cu tine, s-a aplecat brusc și l-a sărutat, l-a ciugulit scurt cu buzele pe creștetul capului, deja trăgîndu-se înapoi. Dar și de data aceasta prea tîrziu. Mîna lui se lăsase să cadă și și apucase o bucă din posteriorul ei, așa în vîzul nostru al tuturor, și ea își îndreptase spatele și mă privea iarăși cu ceva întunecat și rugător în ochi — rușine, suferință, nu știu ce — în vreme ce sîngele îi năpădea încet fața de fată planturoasă care nici nu era urîtă cu adevărat decît la început. Dar numai o clipă; tot o doamnă avea să rămînă. S-a luptat chiar ca o doamnă. Însă era pur și simplu prea masivă, prea puternică chiar, pentru ca cineva atît de voinic și mare ca Boon s-o poată ține numai cu o singură mîna, doar de acolo; era din nou liberă.

«Nu ți-e rușine», a spus.

« Nu poți să te-abții măcar atîta s-o lași să dea un telefon? » i-a spus Miss Reba lui Boon. « Dacă tot faci friguri cînd te gîndești la puritatea ei, de ce dracu n-o așezi și tu s-aibă un locșor al ei unde să poată să rămînă pură și s-aibă și ce să mănînce? » Apoi către Miss Corrie: « Du-te și telefonează. S-a și făcut ceasu nouă. »

Deja tîrziu pentru tot ce mai aveau de făcut. Locul începuse să se animeze — « să meargă afacerile », cum s-ar spune. Însă păstrînd măsura: fără vacarm, nici muzical, nici măcar convivial doar; fantasma lui Mr Bindorf mai stăpînea, încă adumbrîtă în peșterile callipsiene pentru că numai două dintre doamne știau de fapt că el plecase și clienții nu-i simțiseră încă lipsa; auzisem clopoțelul și vocea lui Minnie străbătînd vag de la ușa din față și pașii nimfelor care coborau pe trepte răzbătuseră și ei dinspre scară; și atunci cînd Miss Corrie mai ținea încă clanța în mînă, clinchetul paharelor întretăia cu o frecvență ritmică mormăiturile de bas ale oaspeților și vocile subțiri ale gazdelor dincolo de ușa pe care ea o deschise, prin care trecu și pe care o închise în urma ei. Pe urmă s-a întors și Minnie; se părea că doamnele care nu erau atunci ocupate făceau cu rîndul la ușa de intrare, în prilejuri din acestea speciale.

Vezi așa dar cum copilul este tatăl bărbatului matur, și chiar și mama femeii în toată firea. Dincolo la Jefferson mă gîndisem că motivul pentru care corupția, Non-Virtutea, întîlnise în mine un adversar atît de slăbănog încît nici să nu fie măcar vrednic de un asemenea nume, stătea în nematuritatea mea și în nevinovăția concomitentă a vîrstei mele tinere. Însă acea victorie avusese cel puțin nevoie de cele trei ceasuri dintre momentul cînd aflasem de moartea Bunicului Lessep și cel în care treburile începuseră să se urnească și eu înțelesesem că Boon avea să se afle în stăpînirea nedisputată a cheii de la automobilul Bunicului pe timp de cel puțin patru zile. Pe cînd aici erau Miss Reba și Miss Corrie: adversare, dușmane ai fi putut spune mai înrăite, chiar dacă nu făcute să fie și mai înțelepte, prin experiența constantă, zilnică, față de orice șiretlic sau asalt pe care Non-Virtutea (sau Virtutea) le-ar fi putut născoci împotriva lor, și erau gata cucerite și prădate: ele care cu treizeci de minute înainte nici măcar nu știau de existența lui Ned, cu atît mai puțin de cea a calului. Ca să nu mai vorbim și de acel desăvîrșit străin pentru care Miss Corrie părăsise camera cu o liniștită încredere că avea să-l cucerească fără altă armă decît telefonul.

Era plecată de aproape două minute acum. Minnie luase lampa și se întorsese iarăși pe veranda din spate; am remarcat că nici Ned nu mai era în odaie. « Minnie », a spus Miss Reba către ușa din spate, « din puil ăla — »

« Da, da », a spus Minnie. « I-am pregătit o farfurie. Tocmai s-a așezat să mănînce. » Ned a spus ceva. N-am auzit ce. Dar o azeam pe Minnie. « Dacă depinzi de pofta de mîncare numai de mine, atunci poți să tot mori de foame de două ori de acumă și pînă mîine dimineață ». Nu l-am mai auzit pe Ned. Pe urmă Miss Corrie lipsea de aproape patru minute. Boon s-a ridicat în picioare, brusc.

« Dracu să — » a spus.

« Da ce, ești gelos acumă și pe un telefon? » a spus Miss Reba. « Ce-ți închipui că poate să-i facă prin pîlnia aia de gutapercă? » Dar pe Minnie am auzit-o: un plescăit rapid, aspru, mat, și pe urmă picioarele ei. A intrat. Respira puțin cam repede, dar nu prea mult « Ce s-a întîmplat? » a spus Miss Reba.

« Nu s-a-ntîmplat nimica », a spus Minnie. « Și el ca mai toți ălalți. Poftă are, da parcă n-ar ști bine de ce. »

« Dă-i o sticlă de bere. Dacă nu ție- frică să te mai întorci acolo. »

« Nu mi-e frică de loc », a spus Minnie. « E și el un om simplu. Poate cam prea simplu. Sînt obișnuită. O grămadă sînt așa; așa de simpli că nici nu pot să se odihnească pînă nu se duc la culcare. »

« Te cred », a spus Boon. « Dintele ăsta-i pricina. Asta-i partea proastă cu voi femeile ; nu știți unde să vă opriți. »

« Adică, ce vrei să spui? » a spus Miss Reba.

« Știi al dracu de bine ce vreau să spun », a spus Boon. « Nu vă mai liniștiți și voi odată. Nu sînteți niciodată mulțumite. Nici nu vi-e milă de-un nenorocit, d'racului. Uită-te la ea: nu s-a lăsat pînă n-a strîns bani și s-a apucat și și-a pus un dinte de aur, un *dinte de aur* drept în mijlocul feței, numai așa ca să-l scoată din minți pe-un nenorocit de negru ignorant de la țară — »

« — sau să-și piardă cinci minute să vorbească într-o cutie de lemn numai așa ca să-l scoată din minți pe-un alt nenorocit de bastard ignorant, de la țară, care nici n-a făcut nimic pe lumea asta decît să fure un automobil, și-acuma și un cal. N-am mai văzut pînă acuma unul care să trebuiască așa tare ca tine să se însoare. »

« Sigur că asta e », a spus Minnie din ușă. « Asta l-ar lecui de tot. Eu am încercat de două ori, și pot să spun că mi-am învățat lecția — » Miss Corrie a intrat.

« E-n regulă », a spus: senină, nu mai urîtă decît ar fi urîtă o lampă mare de porțelan cu festila arzînd înăuntru. « Vine și el. Are să ne-ajute. E- »

« Pe mine nu », a spus Boon. « Porcu ăla n-are ce să m-ajute pe mine. »

« Atunci cară-te », a spus Miss Reba. « Leși afară de aici. Cum ai să faci să mergi pe jos înapoi pînă-n Mississippi sau să călărești pe calu-ăla? Haide. Stai jos. Poți să stai foarte bine cît îl așteptăm. Spune », a spus către Miss Corrie.

« Înțelegi? Nu-i frînar ! E-nsoțitor de tren ! Are uniformă la fel ca și conductoru. Are să ne ajute. » Pe un om care iubește toată lumea-l iubește, a spus (cred) « Lebăda » care-a văzut mai adînc decît oricine în inima omenească. Ce păcat că nu se pricepea la cai, ca să fi adăugat, Toată lumea după toate aparențele iubește și calul de curse furat. Miss Corrie ne-a povestit ; și Otis era în cameră acum, deși nu-l văzusem cînd intrase, și încă cu ceva care nu era în regulă cu el deși nici acuma lucrul acesta nu era că nu-l băgai de seamă decît cînd aproape era prea tîrziu :

« O să trebuiască să cumpărăm cel puțin un bilet pînă la Possum ca să — »

« E Parhsam », a spus Miss Reba.

« Bine, bine », a spus Miss Corrie. « — ceva cu care să-l înregistrăm, ca pe bagaje; Sam o s-aducă biletul și bonul de bagaje cînd vine. Dar e totu-n regulă ; un vagon de marfă gol are să fie pe șină — Sam are să știe unde — și tot ce-o s-avem noi de făcut e să băgăm calu-năuntru și Sam zice că să-l închidem într-un colț cu niște scînduri ca să nu fugă ; Sam are gata scîndurile și cuiele ; zice că asta e tot ce-a putut face așa pe nepregătite pentru că nu-ndrăznește să-i spună lui unchi-su mai mult decît trebuie că altfel are să vrea și unchi-su să vină. Așa că Sam zice că singurul risc e să scoatem calu de-aicea pînă unde-așteaptă vagonul ăla. Zice că nu-i bine ca. . . » S-a oprit, uitîndu-se la Ned.

« Ned William McCaslin din Jefferson, Mississippi », a spus Ned.

« . . . ca Ned să meargă acuma, chiar pe o stradă dosnică așa tîrziu noaptea cu un cal de căpăstru ; zice că primul polițist care are să treacă-l și înhață. Așa că el — Sam — aduce o pătură și e în uniformă și el și cu Boon și cu mine o să ducem calul la gară și nimeni n-o să observe nimic. A, da ; trenul de pasageri e — »

« Iisuse », a spus Miss Reba. « O tîrfă, un conducător de pullman și-un vagabond din Mississippi mare cît o cisternă trăgînd un cal de curse prin Memphis la miezul noții într-o duminică noaptea, și nimeni n-o să bage de seamă nimic? »

« Ia te rog ! » a spus Miss Corrie.

« Ce mă rogi ? » a spus Miss Reba.

« Știi și tu. Vorbești așa față cu — »

« A », a spus Miss Reba. « Dacă ar fi venit doar așa din Mississippi cu Boon într-o vizită de politeță cum s-ar zice, am fi putut să-i menajem urechile. Da când se servește de casa noastră ca de o bază de operațiuni când fură automobile și cai, atunci merge și el la risc ca toată lumea. Ce ziceai de trenu-ăla? »

« Da. Trenul de pasageri care pleacă spre Washington la patru dimineața ia vagonul ăsta de marfă cu el și-o să fim la Possum înainte de se face ziuă ».

« Parsham, ce dracu' » a spus Miss Reba. « O să fim? »

« Păi nu vii și tu? » a spus Miss Corrie.

VII

Asta am și făcut. Cu toate că întâi a trebuit ca Sam să vadă calul. A venit pe ușa din dos, pe la bucătărie, aducând cu el pătura pentru cal. Era în uniformă. Era aproape la fel de mare ca și Boon.

Și așa ne-am oprit — noi toți, iarăși — încă o dată în curtea din spate, de data aceasta Ned ținând lampa, ca să-i bată lumina nu pe cal ci peste haina-cu-nasturi-de-alamă și vesta și șapca plată cu litere de aur în față ale lui Sam. De fapt, mă așteptasem la complicații din partea lui Ned în legătură cu Sam și calul, însă mă înșelasem. « Cine, eu? » a spus Ned. « Da de ce? Nici chiar dacă un polițist nu ne-ar deschide drumul pînă la Possum n-ar putea fi mai bine pentru noi ». Dimpotrivă, complicațiile cu Sam aveau să vină din partea lui Boon. Sam s-a uitat la cal.

« E-un cal bun », a spus Sam. « Mie mi se pare că-i un cal al dracului de bun. »

« Sigur », a spus Boon. « N-are nici fluier nici clopoțel de gît. N-are nici măcar faruri. Chiar mă mir că-l vezi cu ochiu liber. »

« Adică, ce vrei să spui cu asta? » a spus Sam.

« Nu vreau să spun nimic », a spus Boon. « Decît ce-am spus. Mneata ești un om de cal de fier. Poate c-ai face mai bine să te duci singur pînă la gară fără să ne mai aștepți și pe noi. »

« Mă por — » a spus Miss Reba. Pe urmă a început de la capăt: « Nu vezi, omul ăsta-ncearcă să te ajute? Își dă toată osteneala așa ca atunci cînd ai s-ajungi tu la tine acasă, primu-animal viu pe care să-l vezi tu cu ochii să nu fie șeriful? El e ăla care să te poștească să te duci dracului înapoi de-unde-ai venit și să-ți iei cu tine și calul tău blestemat. Cere scuze. »

« Bine, bine », a spus Boon. « Să lăsăm. »

« Asta zici tu că ți-ai cerut scuze? » a spus Miss Reba.

« Da ce mai vrei? » a spus Boon. « Să mă ploconesc în fața lui și să-l poftesc să — »

« Să taci din gură! Chiar în minutu-ăsta! » a spus Miss Corrie.

« Și nici tu n-ajuti », a spus Boon. « Ai să mă faci și pe mine și pe Miss Reba să uităm de tot limba englezească pînă nici nu mai știm pe ce lume sîntem. »

« Asta așa e », a spus Miss Reba. « ăla pe care ni l-ai adus din Arkansas era destul de rău și el, cu-o mîină în răcitor după bere, și cu aialaltă întinzîndu-se după tot ce era destul de mic și nebătut în cuie ori de cîte ori nu eram cu ochii pe el. Și-acuma Boon Hogganbeck s-a mai găsit să mai aducă unul care mă face să-mi fie și frică să mai deschid gura. »

« Da'n-a luat », a spus Miss Corrie. « Otis nu ia nimic dacă nu cere mai întâi! Nu-i așa, Otis? »

« Chiar », a spus Miss Reba. « Ia-nțreabă-l. El trebuie să știe. »

« Doamnelor, doamnelor, doamnelor », a spus Sam. « Trebuie să ducem calu ăsta pînă la Parsham în noaptea asta, sau nu trebuie? »

Așa că am pornit-o. Însă întâi Miss Corrie tot s-a mai uitat la Otis și la mine. « Ei ar fi trebuit să fie în pat acuma », a spus.

« Sigur », a spus Miss Reba. « Acolo în Arkansas, sau în Mississippi sau poate chiar undeva și mai departe, dac-ar fi după mine. Da, acum-a-i prea târziu. Nu' poți să-l trimiți numai pe unul la culcare, și p-ălalt nu, și ăsta al lui Boon e și el proprietar de-o parte din cal ». Numai că pînă la urmă, n-a putut să meargă nici Miss Reba. Nu puteau să lipsească și ea și Minnie. Treburile erau în toi acum, e-adevărat că tot cu discreție, cu o solemnitate sărbătorească; ultima zvîcnire a înviorării de simbătă seară, după monotonia de zi cu zi de peste săptămîină.

Așa că Ned și cu Boon au pus pătura pe cal. Pe urmă, de pe trotuar i-am privit — Ned, Otis și cu mine — pe Boon și pe Sam într-o, dacă nu prietenie, în orice caz într-un armistițiu poliandric, cu Miss Corrie între ei, mîinind calul prin mijlocul străzii de la un felinar la altul prin liniștea serii de duminică, pe străzile a doua și a treia, către gară. Trecuse de ora zece acum; se mai vedeau prea puține lumini, și acestea numai la celelalte pensiuni (aveam experiență acum; eram, cum s-ar zice, sofisticat — nu un cunoscător bine înțeles, dar cel puțin unul care începea să se priceapă; puteam să recunosc o casă asemănătoare cu cea a lui Miss Reba cînd o întîlneam). Cîrciumile erau însă întunecate. Adică, nu-mi dădeam seama care era cîrciuma doar trecînd prin fața ei; unele detalii îmi mai erau încă ascunse; Ned ne spunea — lui Otis îi mie — că erau cîrciumi, și că erau închise. Nu m-aș fi așteptat să fie nici una nici alta: nici închise, nici deschise; ține minte, nu ajunsesem la Memphis (sau în strada Catalpa) decît de mai puțin de șase ore, fără maică-mea și fără tata care să mă ajute să mă descurc; dar s-ar fi spus că o pot face și singur, destul de bine.

« Asta-i ce zic ei că-i legea albastră », a spus Ned.

« Ce-nseamnă legea albastră? », am spus.

« Nici eu nu știu », a spus Ned. « Decît cel mult că-nseamnă că și-au tocat toți banii simbătă seara, și-acuma văd lucrurile-n albastru, că nu le-au mai rămas destui bani să mai poată să-i dea nainte mai departe ».

« Astea-s doar cîrciumi », a spus Otis. « Se descurcă ei și fără ele. Ce nu-s în stare să vîndă simbătă seara, pot să pună deoparte și le vînd la alții, sau poate tot la aceiași, luna. Da cu damicelele-i altceva. Poți să faci afaceri și-n seara asta, și p-ormă a doua zi tot cu ele operezi. Nu pierzi nimica. Cred că dac-ar vrea s-aplice legea albastră și-aici, atunci ar veni poliția și i-ar opri ».

« Ce-i asta, cu damicelele? », a spus Otis.

« Crezi că te pricepi la multe, ă? » i-a spus Ned lui Otis. « Nu-i de mirare că n-ai mai încăput în Arkansas. Dacă și restu din ăia de acolo știu tot așa de multe ca tine la vîrsta ta, la vremea cînd ajung să-mplinească douășunu de ani nici Texasu n-o să mai fie destul de mare pentru ei ».

« Rahat », a spus Otis.

« Ce vrea să spună? » am spus eu.

« Mai bine v-ați gîndi cum să dați ceva de mîncare la calu ăsta » mi-a spus Ned mie, mai tare. « Să-nțercăm să-l ținem liniștit să-l putem duce la Possum, sau mai bine zis în trenu ăla în primul rînd. Da de conductoru ăla de tren, care se tot învîrtește și aranjează vagoane de marfă fără să-și scotă măcar mîna din buzunar, v-ați adus aminte de asta cineva? Poate că n-ar strica și o găleată cu apă și săpun, așa ca matusă-ta », acum-a-i vorbea lui Otis — « să te tragă undeva în dos și să te spele pe bot cu așa ceva. »

« E, rahat », a spus Otis.

« Sau poate chiar vreun ciomag mai noduros », a spus Ned.

« Rahat », a spus Otis. « Și poți să fii sigur, am întîlnit un polițai. Vreau să spun, Otis l-a văzut pe polițist înainte chiar ca polițistul să fi văzut calul. » « Șase », a spus

Otis. Polițistul o cunoștea pe Miss Corrie. Pe urmă s-ar fi spus că-l cunoștea și pe Sam.

« Unde-l duceți? » a spus. « L-ați furat? »

« L-am împrumutat », a spus Sam. Nu s-au oprit. « L-am dus la slujba religioasă de astă-seară și-acuma-l ducem îndărăt acasă. » Am mers mai departe. Otis a spus, Șase, încă o dată.

« Așa ceva chiar că n-am mai văzut », a spus el. « Orice polițai pe care l-am văzut eu pînă acuma, nici nu-ncepe să stea de vorbă cu tine, pînă nu i-ai dat ceva înainte. Și Minnie și Miss Reba au gata pregătită o sticlă de bere pentru el înainte chiar că s-apuce să-și vîre picioru înăuntru, chiar dacă Miss Reba începe să-l injure încă înainte de-a veni, și-l tot înjură cum a apucat să plece. Și-ncă de cînd am venit aici astă vară și m-am prins cum se pune problema în fiecare zi cînd mă duc în piață unde-are macaronaru ăla chioșcu cu fructe și alune, poți să fii sigur că cum vād un polițai că vine și-a și luat un pumn de alune sau un măr, chiar fără să-și dea seama că le-a luat. » Alerga aproape ca să țină pasul cu noi; era cu mult mai mic și decît mine. Adică, nici nu-ți dădea seama că-i atît de mic pînă nu-l vedeai cum aleargă să poată să se țină-n rînd cu noi. Era ceva care nu era în regulă cu el. Cînd e vorba de tine, îți spui *La anul am să fii mai mare decît sînt acuma* pur și simplu pentru că să te faci mai mare nu-i numai un lucru natural e și ceva inevitabil; n-are nici o importanță că nu poți să-ți închipui cum ai s-arăți sau ce-ai să fii atunci. Și la fel stau lucrurile și cu ceilalți copii; nu depinde de ei. Însă Otis arăta ca și cum, încă cu doi sau trei ani înainte, ar fi și ajuns la punctul în care tu n-aveai s-ajungi decît peste un an, și că de-atunci mergea de-a-nădăratelea.» Vorbea înainte. « Așa că m-am gîndit încă de te atunci, că singuru lucru care merită să fii e să fii polițai. Da nu mi-a trebuit prea mult ca să mă lecuiesc de gîndu ăsta. Prea e ceva limitat. »

« Limitat la ce? » a spus Ned.

« La bere, la mere, la alune », a spus Otis. « Ce să-ți mai pierzi timpul cu berea, cu merele, cu alunele? » A spus pe urmă fir-ar al dracului — « În orașu ăsta poți să-ți dai drumu la caii ăi mari. »

« Cai? » a spus Ned. « Sigur că da. Ce crezi că la Memphis nu sînt cai, și-armăsari, și catîri ca oriunde? »

« Caii ăi mari », a spus Otis. « Biștari, Lovele. Cînd mă gîndesc la ce timp am pierdut eu în Arkansas pînă nu mi-a spus unu despre Memphis. Dintele ăla de pildă. Cît credeți că face un dinte ca ăla? dac-ar intra acoloșa în bancă și-ar scoate dintele și l-ar pune pe tejghea și-ar spune, Cît îmi dădeți pe el? »

« Da », a spus Ned. « Țin minte de-un băiat ca tine, acolo la Jefferson, care, tot așa, era numai cu gîndu la bani. Știi unde-a ajuns acuma? »

« Aici, la Memphis, dacă era ceva de capu lui », a spus Otis.

« N-a ajuns așa de departe », a spus Ned. « N-a ajuns decît pînă la pușcăria din Parchman. Și în felu în care vād că mergi tu, cam tot acolo o s-ajungi și tu. »

« Da nu chiar mîine », a spus Otis. « Poate că nici poimîine. Ce dracu, cînd te gîndești c-un blestemat de curcan nici măcar nu poate să treacă pe lîngă tine fără să-i bagi în mînă pînă nici n-apucă să-ți ceară, sau o sticlă de bere sau un pumn de alune. Și-ăia optșcinci de cenți pe care mi i-au dat aseară, mi i-a și luat înapoi. Și cînd te gîndești c-aș fi putut să le fi învîrtit pianu mecanic chiar de tot pe degeaba, dacă n-aș fi văzut chiar din întîmplare c-au să mă plătească pentru asta; dacă n-aș fi fost atent chiar în minutu ăla, nici n-aș fi știut. Și dacă n-aș fi fost eu acolo, ei tot i-ar fi dat la alticineva, oricine s-ar fi nimerit să treacă pe-acolo. »

Înțelegi ce vreau să spun? Uneori, numai când mă gândesc la asta, îmi vine s-o las dracului baltă, toată chestia. »

« Să lași ce baltă? » a spus Ned. « Cum adică? »

« Uite așa, s-o las baltă », a spus Otis. « Când mă gândesc la toți anii ăia care i-am pierdut la o fermă nenorocită-n Arkansas, și Memphisu era aici, peste râu și eu nici habar n-aveam de el. Dacă-ș fi știut eu când aveam numai patru sau cinci ani, ce-a trebuit să stau s-aștept pînă anu trecut ca să aflu, uneori îmi vine s-o dau dracului de treabă și să mă las păgubaș. Da pe-ormă-mi spun că mai bine nu. Cred că tot mai pot să mai cîștig timpu. Cît vă faceți voi socoteala c-o să cîștigați cu calu ăsta? »

« Nu-ți mai bate tu capu cu calu ăsta », a spus Ned. « Ce-ai tu de cîștigat e timpu ca s-o iei înapoi pe strada asta ca s-ajungi acolo unde poți să te duci la culcare și să te culci frumos. » S-a oprit chiar, și și-a întors și capul. « Știi drumu-napoi? »

« Nu-i nici o procopseală acolo », a spus Otis. « Am văzut eu. Stau toată vremea cu ochii pe tine. Nu-i ca locu ălălalt, în Arkansas, pe vremea când Mătușa Corrie mai era încă la Tanti Fittie și găsisem găurica aia să mă uit și eu. Da dacă voi ați schimbat automobilu pe el, înseamnă că v-ați făcut socoteala la vreo două sute pe puțin — » De data aceasta Ned s-a întors cu tot trupul spre el. Otis a sărit, a sărit într-o parte, înjurîndu-l pe Ned, spunîndu-i negru împutit — un lucru pe care Tata și Bunicul trebuie că mi-l spusese încă dinainte să-mi fi putut aduce eu aminte pentru că n-aș fi putut să spun când începuse, știam doar că așa era, și că nici nu gentleman nu se referea niciodată la cineva gîndindu-se la rasa sau la religia lui.

« Hai mai repede », am spus. « S-au depărtat de tot. » Erau aproape la două blocuri de case în fața noastră și dădeau chiar colțul când am început noi să fugim după ei, în galop, și Ned fugind odată cu noi, ca să-i ajungem, și de-abea reușind s-o facem: gara era în fața noastră și Sam stătea de vorbă cu un alt bărbat, într-o salopetă soioasă, cu o lanternă — un acar, un feroviar în orice caz.

« Înțelegi? » a spus Ned. « V-ați fi închipuit că poliția o să trimită un om c-o lanternă să ne-arată drumu? » Și înțelegi și tu acum; toată lumea (vreau să spun, în legătură cu un cal de furat) care slujește Virtutea, lucrează singur, fără ajutor, într-un fel de vid înghețat în care judecata e suspendată; pe cîtă vreme, dă-te numai cu totul de partea Non-Virtuții și peste tot răsar prin partea locului binevoitori care se oferă să te ajute. Se părea că Sam încerca s-o convingă pe Miss Corrie s-aștepte la gară cu Otis și cu mine în timp ce ei aveau să caute vagonul de marfă și să încarce calul, chiar formulînd sugestia ca Boon să rămînă cu noi să ne ofere protecția staturii și vîrstei și sexului său: dovedind astfel că cel puțin jumătatea pe care o reprezenta Sam din acel echilibru poliandric era prietenoasă și plină de încredere. Însă Miss Corrie nu se învoia, și ea vorbea pentru noi toți ceștilalți. Așa că am pornit într-o parte, ghidîndu-ne după lanternă, trecînd printr-o poartă mare într-un labirint de peroane și șine; acum Ned însuși trebuise să se arate în față și să apuce căpăstrul și să liniștească animalul, și înaintam acum în aura mirosului greu de amoniac al calului (n-ai simțit niciodată cum miroase un cal speriat, nu-i așa?) și în murmurul neîntreput al glasului lui Ned vorbindu-i, și amîndouă — murmurul și mirosul — îngroșîndu-se, dense, concentrate printre formele vagoanelor de marfă și de pasageri neluminate printre licăririle verzi și rubinii ale macazurilor; tot mai înainte pînă cînd trecusem de gara de pasageri și mergeam acum pe o cărare presărată cu cenușe pe lîngă o șină ducînd spre un depou mare și întunecos cu o platformă de încărcare în față. Și acolo era și vagonul de marfă și cu o bucată bună de cel puțin opt metri lumați de lună

(tocmai. leșisem acum în clarul de lună. Dincolo de felinarele de stradă și de luminile gării — îl vedeam cu toții — acum) loc gol între el și punctul cel mai apropiat al platformei — un salt cam prea mare chiar pentru un cal care s-ar fi priceput să sară, cu atât mai mult pentru un cal de trei ani care nu se pricepea decât să alerge pe teren plat și care (asta după cum spunea Ned), chiar și pe acela, întîmpina oarecari greutăți să alerge. Sam a blestemat încetîșor tot stabilimentul gării: frînari, hamali, vînzători de bilete și așa mai departe.

« Mă duc s-aduc macaraua », a spus omul cu lanterna.

« N-avem nevoie de nici o macara », a spus Ned. « Pîn-la urmă sare el. Tot ce trebuie e să mișcăm sau platforma sau vagonu ăla. »

« Adică cu locomotiva », i-a spus Sam lui Ned. « Nu », i-a spus omului cu lanterna. « M-am gîndit eu la asta. Da să faci manevră pentru opt metri — nu se poate. De-aia ți-am spus să iei cheile de la depozitu de unelte. Du-te și adu bîrnele alea. Poate că Mr Boon se oferă să te-ajute. »

« De ce nu te duci mneatale singur? » a spus Boon. « E gara dumitale. Eu-s străin aici. »

« De ce nu-i iei pe băieții ăștia să te duci cu ei la culcare, dacă ești așa timid cînd e vorba de străini? » a spus Miss Corrie.

« De ce nu-i duci tu singură acasă? » a spus Boon. « Prietenu ăsta bun al tău ți-a mai spus odată că n-ai nici o treabă aici. »

« Mă duc eu cu el s-aduc țevile », i-a spus Miss Corrie lui Sam. « Vrei tu să fii atent la băieții ăștia? »

« Bine, bine », a spus Boon. « Să facem numai ceva, pentru numele lui Dumnezeu. Trenul ăla pleacă dracului în patru sau cinci ceasuri și-n vremea asta noi încă o să ne tîrguim cum să facem mai bine. Unde-i depou ăla de unelte, băiete? » Așa că el și cu omul cu lanterna au luat-o din loc; nu mai aveau acumă decît lumina lunii. Calul aproape că nu mai mirosea de loc acum, și-l vedeam nelămurit cum amușină haina lui Ned, ca un cîine. Și Sam se gîndea și el la ce mă gîndeam și eu decînd văzusem platforma.

« E-o rampă dincolo, în spate », a spus el. « Calu ăsta o mai fi mers pe vreo rampă pînă acumă? Să-l ducem acolo și să i-o arătăm. Cînd aducem vagonu la nivel, am putea să mergem cu toții să-l împingem binișor — »

« Nu-ți mai pierde vremea cu asta acumă », a spus Ned. « S-aducem noi vagonu ăla aici, unde să ne trebuiască să sară să-și frîngă gîtu. Calu ăsta vrea și el să iasă din Memphis la fel de tare cum vrei și dumneata. » Numai că mie mi-era frică să nu spună Sam Da cu băiatu ăsta ce-i aici, vreți să-l luați cu voi? Pentru că vroiam să văd cum mișcă vagonul. Nu credeam că se poate. Așa că am așteptat. N-a durat mult; Boon și cu omul cu lanterna s-au întors cu două rîngi care păreau să fie lungi de vreo trei metri fiecare și eu am stat să mă uit la ei și (Miss Corrie și Otis se uitau și ei) cum făceau. Omul și-a lăsat lanterna jos și s-a cățărat pe scăriță pînă pe acoperiș și-a întors roata frînei și Sam și cu Boon au băgat rîngile între roțile din spate și șine, împingînd și proptindu-se în icnete scurte ca și cum ar fi mînuit o pompă și mie încă nu-mi venea să cred: vagonul iscîndu-se negru și pătrat și enorm în lumina lunii, solid și dreptunghiular ca un zid negru în cadrul îngust de argint al clarului de lună, o siluetă înaltă și pirpirie trăgînd de roata frînei acolo sus și alte două siluete pirpirii chircindu-se, tîrîndu-se, opintindu-se cu barele de fier asemenea unor lănci de argint pe după roțile din spate; atât de enorm și de imobil încît la început se părea nu că vagonul s-ar fi urnit înainte, ci mai de grabă că Boon și Sam, într-o ascultare teribil mimată, ar fi zvîcnit infimitezimal tot mai în spate pe lîngă temelia fixă și bine cimentată a vagonului, pe pămîntul pe care se revărsa în relief labirintina lumină a lunii: atât de delicat echi-

Ilbrat în însăși inima masivă a Mișcării încît la un moment dat Sam și cu Boon au lăsat rîngile să le cadă și Boon singur a rămas să împingă vagonul încît cu mîinile goale ca și cum ar fi fost un cărucior de copii, mai înainte de-a lungul platformei și l-a oprit acolo, și Sam a spus,

« Bine acuma », și bărbatul de sus a fixat iar roata frînei. Așa că acuma tot ce mai aveam de făcut era să băgăm calul înăuntru. Ceea ce era ca și cum ai fi zis, Uite c-am ajuns în Alaska, tot ce mai avem de făcut acuma e să găsim mina aia de aur. Am ocolit pînă în spatele depoului. Era acolo o rampă mobilă. Platforma fusese făcută la înălțimea tocmai potrivită pentru încărcarea și descărcarea mărfurilor, și rampa nu era altceva decît o punte îngustă pentru cărucioare de mînă și roabe, destul de rezistentă dar lată numai de vreun metru și jumătate și fără balustradă. Ned era acolo stînd de vorbă cu calul. « A văzut-o », a spus. « Știe că vrem să-l convingem să meargă pe ea da încă nu s-a hotărît dacă vrea și el sau nu. Parcă-mi vine acuma să spun că Mr Vagonieru să se fi gîndit mai departe și să fi adus și un bici. »

« Ai tu unu », a spus Boon. Se gîndea la mine — unul din trucerile, din găselnițele mele. Îl făceam din limbă, lovind-o de cerul gurii din gîtlej, din gît — un sunet aspru și puternic, tot atît de aspru și puternic cînd era făcut cum trebuia ca și plesnetul unui bici ; pînă la urmă Mama mi-a interzis să-l mai fac oriunde în limitele curții noastre, ca să nu mai vorbim de înăuntru casei. Pe urmă a făcut-o pe Bunica să tresară tare o dată și să folosească un cuvînt tare. Dar numai o singură dată. Asta se întîmplase cu aproape un an înainte, așa că s-ar fi putut ca la vremea aceea să fi și uitat.

« E-adevărat », a spus Ned. « Chiar că avem unu », Mi-a spus : « Du-te și caută o nua lungă. Trebuie să găsești una în tufișu ăla de acolo. » Era chiar : un desiș de mîlin locul acela fusese probabil pajiștea sau grădina cuiva înainte ca să fi venit progresul, industria, comerțul, calea ferată. Am rupt nuaia de acolo și m-am întors. Ned a adus calul pînă în fața rampei. « Acuma voi doi ăștia mari, Mr Boon și Mr Vagonieru, veniți și stați aici de-o parte și de alta, ca și cum ați fi stîlpii porții. S-au postat așa Ned la jumătatea drumului în sus pe rampă, ținînd frînghia de care mînase calul, cu fața spre cal și vorbindu-i. Uite-așa », a spus. « Tot așa pe cărăruia asta îngustă și frumoasă spre glorie și spre Possum, Tennessee, la răsăritu soarelui mîine dimineată. » Se întorcea în jos, reușind deja să întoarcă într-o parte calul, mișcîndu-se grăbit acum, vorbindu-mi mie acuma : « A văzut. Treci în spatele lui. Să nu-l atingi și nici să nu faci din limbă pînă nu-ți spun eu. » M-am conformat, și noi trei — Ned, calul, și la sfîrșit eu — depărtîndu-ne acum de rampă cam vreo douăzeci de metri, pe urmă fără să se oprească, Ned s-a întors și a tras calul după el, eu urmîndu-i, pînă cînd s-au oprit în locul unde începea să urce rampa între Boon și Sam opriți acolo. Cînd a văzut rampa, calul s-a oprit. « Acuma plescăie », a spus Ned. Eu am făcut sunetul acela, mi-a ieșit bine ; calul a făcut un salt înainte, Ned trăgîndu-l și el, ceva mai repede acuma, înapoi către rampă. « Cînd îți spun să mai plescăie acuma, atinge-l și cu nuaia. Să nu-l lovești, să-l atingi numai la rădăcina cozii o secundă după ce-ai plescăit. » El trecuse deja de Boon și de Sam și înainta pe rampă. Calul încerca acum să se hotărască ce să facă : să refuze sau să dea buzna înainte (aici adăugîndu-se încurcătură că trebuia să se hotărască dacă să dea buzna și să-l răstoarne mai ușor pe Boon sau pe Sam) sau pur și simplu să sară peste și printre noi toți. Puteai să urmărești aproape dinainte cum are să se întîmple ; și poate că tocmai pe asta contase și Ned ; o inteligență panicată și timorată și în stare doar de o singură idee deodată, și în care intruziunea unei alte idei aruncă totul într-un haos. « Plescăie acuma », a spus Ned. De data aceasta am și atins calul, așa cum îmi spusese Ned. A zvicnit, a sărit, picioarele dinainte

fi erau deja pe rampă, piciorul din spate cel mai aproape de mine (din partea dinspre Boon) lovind marginea rampei și alunecând, pînă cînd Boon, înainte ca Ned să fi apucat să spună ceva, a apucat copita cu amîndouă mîinile și a așezat-o la loc pe rampă, lăsîndu-se cu toată greutatea pe crupa calului, calul nemișcat acum, tremurînd, cu toate patru picioarele acum pe rampă. « Acuma », a spus Ned, « proptește-ți nuiaua pe sub coadă ca să simți că e ceva în spatele lui și să nu se lase să cadă îndărăt. »

« Să nu se dea jos de pe rampă, adică », a spus Sam. « Acuma-i nevoie de-o rangă din alea. Du-te și ad-o încoace, Charley. »

« Chiar », a spus Ned. « O s-avem nevoie și de ranga aia imediat. Da acuma nu ne trebuie decît nuiaua aia. Tu ești prea mic », mi-a spus mie. « Dă-le-o lui Mr Boon și Mr Marfaru. Proptiți-o pe sub coadă. » Asta au și făcut, fiecare ținînd de un capăt. « Acuma, împingeți-l cu ea binișor în sus pe rampă. Cînd mai spun să plescăi, plescăie tare de tot, ca el să-și închipuie că-l și pocnești cu biciu să-l usture. » Dar n-a mai fost nevoie să mai fac deloc plescăitul meu. Ned i-a spus calului, « Hai, băiete. Hai la Possum », și calul s-a urnit, Boon și Sam mișcîndu-se odată cu el, nuiaua împingîndu-l ca o coardă din spate, cu picioarele dinainte pe platformă acum pe urmă, încă o opinteală în care i-am auzit copitele alunecînd, și platforma răsunînd odată, ca și cum ar fi sărit pe o podișcă de lemn.

« Da acuma, o să trebuiască ceva mai mult decît nuiaua asta sau decît băiutu asta ca să plescăie din limbă, să-l facem să intre în vagon, » a spus Sam.

« Ce-o să-l bage în vagonu ăla e ranga », a spus Ned. « N-ați adus-o încă? » O aduseseră. « Dați-i drumu acuma să meargă-n voie », a spus Ned.

« Stai nițel », a spus Sam. « De ce? »

« Ca să poată să meargă pe asta, să intre-n vagon », a spus Ned. « Acuma s-a obișnuit. A văzut acuma că nu-i nimica la capăt care să-i facă vreun rău sau să-l sperie. »

« Da încă n-a simțit pe dinăuntru mirosu de la un vagon de marfă », a spus Sam. « La asta mă gîndeam eu. » Însă era ceva în ideea lui Ned. Pe lîngă aceasta, mersesem prea departe acuma ca să mai stăm pe gînduri, chiar dacă Ned ne-ar fi ordonat să dărimăm zidurile depoului în așa fel încît calul să mai trebuiască să cotească de acum încolo. Astfel că Boon și cu omul de la gară au început să miște rampa de-a latul platformei.

« Ce dracu », a spus Sam. « Mai încet, ce dracu. »

« Da nu ești tu mneata aici cu noi? » a spus Ned. « Ai putea să tragi și mneata un folos de pe urma nasturilor ăștia de alamă pe care îi ai, decît să te tot învîrtești pe-aici prin jurul nostru. » Deși a fost nevoie să punem cu toții umărul, inclusiv Miss Corrie, ca să ridicăm rampa pe platformă și s-o împingem în partea cealaltă, și s-o proptim ca pe un pod, de la platformă pînă la gura căscată a ușii vagonului. Pe urmă Ned a tras calul înainte și atunci am înțeles ce vroise să spună Sam. Calul nu numai că simțise pînă atunci mirosul unui vagon de marfă gol, dar spre deosebire de simplele ființe omenești, putea să vadă ce-i acolo înăuntru; îmi amintesc că m-am gîndit *Acuma c-am mutat rampa, n-o să-l mai putem nici măcar da jos de pe platformă pînă nu ne prinde ziua*. Însă nu s-a întîmplat nimic în sensul acesta. Vreau să spun că nu s-a întîmplat nimic. Vreau să spun, că nu știu ce s-a întîmplat; nici unul din noi n-a știut. Ned a mînat calul înainte, copitele lui sunîndu-i tare și găunos pe scîndurile platformei, pînă la capătul rampei care era acuma un pod, Ned stînd pe acest pod chiar înăuntrul ușii, vorbindu-i calului, trăgînd încetîșor de căpăstru pînă cînd calul a pus un picior înainte pe pod și eu nu mai știu ce am gîndit; cu un moment înainte îmi spusese că în tot Memphisul nu s-ar fi găsit destul de mulți oameni ca să-l poată împinge pe cal prin gaura aceea

întunecată, pe urmă în momentul următor mă așteptam la aceeași tresărire și svicnire care să-l fi împins pe cal înăuntrul vagonului așa cum îl împinsese în sus pe rampă; când calul și-a ridicat piciorul și pe urmă și l-a tras înapoi pe platformă, el și cu Ned, oprîți unul în fața altuia ca într-un tablou. L-am auzit pe Ned respirînd o dată. « Voi aștîlălți trăgeți-vă înapoi lîngă perete », a spus. Am făcut-o. Pe urmă nu mai știu ce a făcut el. L-am văzut numai, cu o mîină ținînd frînghia cu care-l mînase, cu cealaltă mîngîind, atingînd botul calului. Pe urmă s-a tras înapoi în vagon și a dispărut; frînghia s-a întins dar numai glasul lui i se auzea: « Hai încoace, băiete. Gata. »

« Să mă ia dracu », a spus Sam. Pentru că asta a fost totul. Podul a clămpănit puțin, întunecimea cavernoasă dinăuntrul vagonului a răsunat sub copite, dar altceva nimic. Am intrat cu lanterna în vagon; ochii calului licăreau reci și pe urmă au dispărut în colțul unde se oprise Ned cu el.

« Unde-s scîndurile alea și cuiele de care ziceați? » l-a întrebat pe Sam. « Adu și rampa aia, facem un perete întreg cu ea. »

« Ce dracu », a spus Sam. « Nici așa. »

« Tipii care-au să vină mîine dimineață și-au să vadă că le lipsește un vagon de marfă întreg », a spus Ned, « n-au să mai aibe vreme să se sărăcescă la niște scînduri de coteț acolo. » Așa că noi toți, mai puțin Ned — și inclusiv Miss Corrie — am băgat rampa acum rapid în vagon și am proptit-o și am ținut-o dreaptă pe cînd Boon și cu Sam și cu omul de la gară (Sam avea deja scîndurile și cuiele pregătite) au făcut o boxă în jurul calului în colțul vagonului; înainte ca Ned să fi putut chiar să se plîngă, Sam adusese și o găleată cu apă și o lădiță pentru grăunțe și chiar și un braț de fîn; ședeam acum cu toții trași puțin la o parte în aura morfoielor multumite ale calului. « E ca și cum ar fi la Possum în momentu ăsta », a spus Ned.

« Mai bine v-ați gîndi cum să-l faceți să fi și trecut primu de linia de sosire poimîne », a spus Sam. « Cît e ceasu? » Pe urmă ne-a spus chiar el. « De-abea a trecut de miezul nopții. E vreme de-un pui de somn pînă pleacă trenul la patru. » Vorbea cu Boon acum. « Dumneata și cu Ned e mai bine să stați cu calul aici, bine înțeles; de asta am și adus niște fîn mai mult. Așa că faceți-vă culcușul aici și eu o iau pe Corrie și pe băieții ăștia îndărăt acasă și ne întîlnim cu toții la — »

« Așa zici mneata », a spus Boon, nu atît aspru cît cu un fel de concentrare rece. « Dumneata să fii ăla care să fii la întîlnire aici la ora patru. Dacă nu te-o fura somnu, poate c-o să te vedem. » Se și întorsese să plece. « Haide, Corrie. »

« Ai de gînd să lași automobilul patronului dumitale — adică calul patronului — vreau să spun, calul ăsta, al cui o mai fi — aici cu nimeni să-l păzească decît băiatul ăsta de culoare? » a spus Sam.

« Ba de loc », a spus Boon. « Calu ăsta aparține căilor ferate acuma. Am un tichet de bagaje cu care dovedesc asta. Poate că mneata ai împrumutat uniforma asta de cale ferată ca să faci impresie la femeii și la copii mici, da cîtă vreme ești îmbrăcat cu ea ai face mai bine s-o folosești ca să faci impresie la ăștia cu bagaje, că altminteri s-ar putea ca să le pară rău la ăștia de la drumu de fier. »

« Boon ! » a spus Miss Corrie. « Eu nu mă duc acasă cu nimeni ! Haideți, Lucius, și tu Otis. »

« Foarte bine », a spus Sam. « Am uitat că Boon trebuie să muncească ca un sclav cinci sau șase luni la rînd în sătucul ăla de plantații de bumbac, sau ce-o fi, ca să poată să se distreze și el o noapte pe strada Catalpa. Duceți-vă cu toții. Ne vedem la tren. »

« Nu poți nici măcar să spui mulțumesc foarte mult? » i-a spus Miss Corrie lui Boon.

« Sigur », a spus Boon. « Cui trebuie să-i spun? celui? »

« Încearcă cu Ned », a spus Sam. I-a spus lui Ned: « Vrei să stau și eu aici cu tine? »

« Ne descurcăm noi », a spus Ned. « Poate că dacă vă hotărâți să plecați o dată o să se facă liniște aici ca să poată dormi și oamenii ca lumea. Mă gândesc acumă că mai bine mă gândeam de la început să — »

« M-am gândit eu », a spus Sam. « Unde-i găleata aialaltă, Charley? » Omul de la gară — acar, ce-o fi fost — o avea el; era tot în colțul acela din vagon unde fuseseră scîndurile și cuiele și uneltele și nutrețul; conținea un sandviș gros cu șuncă și o sticlă de un sfert de apă și o sticlă de o jumătate de whiskey. « Uite aici », a spus Sam. « Ai și micul dejun. »

« Îl văd », a spus Ned. « Cum vă zice vouă, albilor? »

« Pe mine mă cheamă Sam Caldwell », a spus Sam.

« Sam Caldwell », a spus Ned. « Eu zic că Sam Caldwell e-un nume de două ori mai bun pentru toată treaba asta cu calu decît multe alte nume pe care le-aș putea spune eu. Încă puțin să mai fi fost, și aproape că mi-aș fi dorit ca dumneata și cu mine să fim destul de frecvenți unu cu altu ca să fim permanenți. Îți mulțumesc cu respect ».

« Ești bine venit », a spus Sam. Așa că le-am spus noapte bună lui Sam și lui Ned și lui Charley (Noi toți adică, afară de Boon și de Otis, adică) și ne-am întors la Miss Reba. Străzile erau pustii și liniștite acum; Memphis se folosea de sfîrșitul de săptămînă ajuns acum să fie uzat pînă la coardă ca să prindă măcar puțin somn și odihnă cu care să facă față dimineții de luni; mergeam și noi liniștiți acum de la un felinar la altul pe sub ferestrele și zidurile întunecate; nu era decît o singură lumină palidă de-abea vizibilă într-un loc pe care noul meu instinct infailibil de cunoscător îl recunoscuse imediat ca o concurență a lui Miss Reba; o singură lumină similară în paleare în spatele perdelelor la Miss Reba pentru că probabil chiar și acolo afacerile se potoliseră la ora asta; și pînă și Minnie trebuie că se retrăsese la culcare sau acasă la ea sau oriunde o fi fost locul în care se retrăgea cînd se suna stingerea pentru ea și Miss Reba. Pentru că Miss Reba însăși ne-a deschis ușa din față, mirosind tare a gin și, în felul ei aspru, arătos, competent, chiar începînd să arate că avusese treabă. Își schimbase și rochia. Aceasta pe care o purta acum n-avea aproape de loc corsaj, și în zilele acelea doamnele — femeile — nu se fardau la drept vorbind, așa că atunci a fost prima dată cînd am văzut-o și pe asta. Și avea pe ea și mai multe diamante, tot atît de mari și de gălbui ca și primele două. Nu: cinci. Dar de fapt Minnie nu se dusesse la culcare. Stătea în ușa camerei lui Miss Reba, și părea istovită cu totul.

« E totu-n regulă? » a spus Miss Reba, încuind ușa după noi.

« Da », a spus Miss Corrie. « De ce nu te-ai dus la culcare? Minnie, trimite-o la culcare. »

« Ai fi putut să-mi spui asta încă de-acum un ceas », a spus Minnie. « Și-aș vrea ca să nu ne mai spunem asta două ore de-acum înainte. Da tu n-ai fost aici data trecută, acu doi ani. »

« Du-te la culcare », a spus Miss Corrie. « Cînd ne-ntoarcem de la Possum miercuri — »

« Dă-o dracului de treabă, Parsham », a spus Miss Reba.

« Bine bine », a spus Miss Corrie. « — miercuri, Minnie are să știe unde-i el și ne ducem să-l aducem. »

« Sigur », a spus Miss Reba. « Și-l și îngropăm tot aici, în șanțul ăsta, cu sapa și lopata, dac-aș avea și eu cap. Vrei ceva de băut? » I-a întrebat pe Boon. « Minnie s-a dat dracului cu sectele religioase sau cu republicanii și nu mai vrea să bea. »

« Cineva aici trebuie să stea să nu bea », a spus Minnie. « Nu-i nevoie să fie republicană pentru așa ceva. Tot ce trebuie e să fie obosită de-a-binelea și să vrea să se ducă dracului la culcare. »

« De așa ceva avem toți nevoie », a spus Miss Corrie. « Trenu ăla pleacă la patru, și-acuma-i trecut de unu. Haideți acum. »

« Duceți-vă să vă culcați atunci », a spus Miss Reba. « Cine dracu vă oprește? » Așa că ne-am dus sus. Pe urmă Otis și cu mine am mers și mai sus pe scări; știa el drumul : un pod cu nimic înăuntru decât niște cufere și lăzi și o saltea pusă ca un culcuș pe dușumea. Otis avea o cămașă de noapte dar (pe cămașa aceea de noapte se mai cunoșteau încă cutele, așa cum Miss Corrie cred o cumpărase din raft direct de la prăvălie) el s-a culcat exact așa cum a trebuit să mă culc eu ; și-a scos pantalonii și pantofii și a stins lumina și s-a lungit așa. Era o singură fereastră mică și acum vedeam luna și pe urmă am început să văd chiar și în încăpere din cauza clarului de lună; era ceva care nu era în regulă cu el; eram obosit și pe când urcam scările mă gindeam că am să adorm încă înainte de a apuca să mă lungesc de-a binelea. Însă îl simțeam pe el lungit acolo alături de mine, nu exact treaz de tot, ci mai de grabă ca ceva care nu doarme niciodată și care nici nu știe măcar că n-a dormit niciodată. Și, dintr-odată, a fost ceva care nu era în regulă și cu mine. Era ca și cum n-aș fi știut încă ce anume; doar că era ceva care nu era în regulă și într-o clipă aveam să știu ce și că n-avea să-mi convie de loc; și dintr-o dată nici n-am mai vrut să fiu acolo, nici n-aș mai fi vrut să fiu în Memphis sau măcar să fi auzit vreodată de Memphis; vroiam acasă. Otis a spus iar fir-ar dracu-al dracului.

« Biștarii care-s aici », a spus. « Poți să-i și miroși. Nu-i cinstit că numai femeile pot să facă bani, pe cîtă vreme bărbații nu pot decât să-ncerce să ciupească și ei nițel, așa în trecere — » Era iar cuvîntul acela pe care-l mai spusese o dată, și-l întrebam de două ori ce înseamnă. Însă nu acuma, acum nu-l mai întrebam; întins acolo încordat și țepăn cu fereastra conturată de lună peste picioarele mele și ale lui Otis, încercînd să nu-l aud, dar obligat s-o fac ; « — una din camere e chiar aici sub noi ; nopțile cînd e lume multă, ca duminica de pildă, îi auzi direct prin dușumea. Numai că-aici nu-i nici o șansă. Chiar dac-aș pune mîna pe-un burghiu și-aș face o gaură, negru ăla și cu Miss Reba nu m-ar lăsa s-aduc pe nimeni aicea sus să scot și eu un ban și chiar dac-aș putea mi-ar lua probabil banii așa cum mi i-a luat porcu ăla banii de la pianu mecanic astăzi. Da dincolo, acasă la Tanti Fittie, cînd Bee — » S-a oprit. Era acolo, lungit, perfect imobil. A spus e pe dracu iar.

« Bee? » am spus. Dar era prea tîrziu. Nu, nu era prea tîrziu. Pentru că acum îmi dădusem seama că știam.

« Cîți ani ai? » a spus el.

« Unsprezece », am spus.

« Mă ai cu un an atunci », a spus el. « Păcat că nu stai mai mult de astă noapte aici. Dac-ai mai sta și săptămîna viitoare, poate c-am găsi un mijloc cu gaura aia. »

« Pentru ce? » am spus. Înțelegi, trebuia să întreb. Pentru că e vroiam eu era să fi fost îndărrat acasă. Vroiam să fiu lîngă mama. Pentru că trebuie să fii pregătit să primești experiența, cunoașterea, cunoștința : nu pocnit pe întuneric, ca și cu o măciucă în cap de un tîlhar de drumul mare. Aveam exact unsprezece ani, ține minte. Sînt lucruri, circumstanțe, condiții pe lumea asta care n-ar trebui să fie, dar care sînt totuși, și nu poți să te eschivezi de la ele și adevărul este că nici n-ai vrea să te eschivezi, chiar dacă ai avea alegerea, întru cît sînt o parte din Mișcare, din participarea la viață, din actul de a fi viu. Însă ar trebui să-ți vină în față cu grație, cu decență. Eu eram obligat să învăț prea multe prea repede, neajutorat ; n-aveam unde să înmagazinez, nici un receptacul, nici o nișă unde să

pun toate acestea și totuși trebuia să le accept fără durere și sfîșierii. El era lungit cu feța în sus, ca și mine. Nlu se mișcase, nici măcar nu-și mișcase ochii. Însă îl simțeam pîndindu-mă.

«Nlu prea știi multe, nu?» a spus. «De unde spuneai că ești?»

«Mississippi», am spus.

«Bahat», a spus. «Nlui de mirare că habar n-ai de nimic.»

«Bine», am spus eu. «Bee e Miss Connie.»

«Uită-te la mine cum pierd la banii ca și cum m-ar fi nimic», a spus el. «Dar poate că eu și cu tine tot am putea scoate ceva de aici. Sigur. O cheamă Everbe Corinthia, au botezat-o ca pe Mama mare. Și gîndește-te ce nume-al dracului să trebulască să lucrezi cu el. Era destul de rău și dincolo la Kiblett, unde erau unii care și știau și se obișnuiseră, și ălalți erau de obicei prea grăbiți ca să le mai pese dac-o cheamă așa sau în vreun alt fel. Da aici în Memphis, într-o casă ca asta care cîcă orice fată din Memphis încearcă să intre și ea aici cum se face un loc gol. Așa c-acolo la Kiblett n-avea importanță după ce-a murit mama ei și Tanti Fittie a luat-o ca s-o crească și-a pus-o să lucreze cum s-a făcut destul de mare pentru așa ceva. Pe-urmă cînd ea a aflat că la Memphis sint atîția bani și-a venit aici, nimeni habar n-avea de Everbe și-a putut să zică c-o cheamă Corrie. Așa că ori de cîte ori sint aici, în vizită la ea, cum a fost astă vară și acum, pentru că eu știu de chestia asta cu Everbe, ea-mi dă cinci cenți pe zi ca să nu spun la nimenea. Te prinzi? În loc să-ți fi spus așa, cum m-a luat gura pe dinainte și ți-am spus, dacă m-aș fi dus la ea și i-aș fi spus. La cinci cenți pe zi am să-nțerc să nu uit, da la zece cenți pe zi am să-nțerc de două ori mai tare. Da acum n-are aface; am să-i spun mîine dimineată că știi și tu, și poate că amîndoi o să —»

«Cine-a fost Tanti Fittie?» am spus.

«Nu știi», a spus el. «Așa-i zicea lumea, Tanti Fittie. Poate să fi fost rudă cu cineva din noi, da eu nu știu. Ședea singură într-o casă la marginea orașului pînă cînd a luat-o pe Bee la ea după ce a murit mama lui Bee și cum s-a făcut Bee mare, ceea ce nici n-a trecut prea mult pentru că Bee era deja o fată cît toate zilele chiar înainte să fi împlinit zece ani sau unsprezece sau doisprezece cîpi o fi avut cînd s-a pus pe treabă —»

«Pe treabă cu ce?» am spus. Întelegi? Trebuia. Mersesem prea departe ca să mă mai pot opri acum, ca și în Jeffersoni — sau numai ieri fusese anul trecut cîndva: așteptă: într-o așteptă: un alt Lucius Priest. «Ce-asaamă «pugnuckling»?»

«Nu-a spus și cu ceva dispreț, dar mai mult cu un fel de uimire neîncredincioasă, aproape respectuoasă. De cînd aveam gaura aia în perete — o crăpătură în peretele din spate cu un căpăcel de tablă deasupra pe care nimeni decît mine nu știa cum să-l dea la o parte, și-n vreme ce Tanti Fittie era în fată să strîngă banii și să țină sece. Tipii mici ca tine trebuiau să se urce pe o ladă și eu le luam cîte o băncuță pînă cînd s-a prins Tanti Fittie că lăsam oamenii mari să se uite pentru o băncuță care altminteri ar fi intrat înăuntru să dea cinci de cenți, și atunci a început să zbere ca o pisică sălbatică —»

În picioare, acum, îl pocneam, și a fost atît de surprins (ca și mine de altfel încît a trebuit să mă aplec și să-l apuc și să-l smucesc în sus ca să-l pot pocni mai departe. Nu mă pricepeam de loc la box și prea puțin la bătaie. Însă știam exact ce vroiam să fac: nu numai să-l fac să-l doară, ci să-l distrug; îmi amintesc de o secundă poate în care am regretat (din cîine știu ce avatar, dintr-o existență sportivă cum se cade la Eton) că nu era de statura și forța mea. Dar nu mai mult de o secundă; loveam, zgîriam, pocneam nu într-o aschimodie de băiețuș de zece ani, ci și în Otis și în patroana aceea: în copilul demon care-i violase singurătatea și în vrăjitoarea care-i mînjise nevinovăția — un trup de carne care putea fi rănit și lovit pînă la sînge,

niște nervi care puteau fi sfîșiați și îndurerați; mai mult decît atît; nu numai aceștia doi, ci toți cei care luaseră parte la înjosirea ei; nu numai cei doi criminali, ci copiii nesimțitori și ticăloșiți și bărbarii brutali și fără rușine care plătiseră parale ca să-i vadă degradarea lipsită de apărare și neajutorată și nerăzbutată. Căzuse cît era de lung pe saltea, pe urmă se ridicase în patru labe, pipăind febril după pantalonii pe care și-i lăsase deoparte; nu știam de ce (nici nu-mi păsa), nici chiar cînd și-a ridicat mîna. Numai atunci i-am văzut lama briceagului în pumn, dar nu mi-a păsătorit nici de asta; lucrul acesta ne făcea într-un fel să fim deopotrivă; de aceeași mărime, aceasta era o *corte blanche* pentru mine, l-am smuls cuțitul, Nu știu cum; nici nu i-am simțit lama; cît i l-am aruncat cît colo și l-am pocnit iar, sîngele pe care i l-am văzut pe față am crezut că-i al lui.

Pe urmă Boon mă ținea ridicîndu-mă în sus de pe dușumea, zbătîndu-mă și plîngînd acuma. Era în picioarele goale, numai în pantalonii. Miss Corrie era și ea acolo, într-un capot; cu părul despletit; îi ajungea pînă mai jos de mijloc. Otis se trăsese înapoi lipit de perete, acum nu mai plîngea dar înjura așa cum îl înjurase pe Ned. «Ce dracu faceți dracului?» a spus Boon.

«Mina lui», a spus Miss Corrie. S-a oprit o clipă să se uite peste umăr la Otis. «Du-te în camera mea», a spus. «Du-te.» El s-a dus. Boon m-a lăsat jos. «Dă-mi să văd», a spus ea. Atunci am văzut de unde era sîngele — o tăietură adîncă peste pernuțele de la toate patru degetele; trebuie că apucasem lama tocmai cînd Otis încercase să și-o smucească. Sîngera încă. Adică, a început să sîngereze iarăși cînd Miss Corrie mi-a deschis palma.

«Pentru ce dracu v-ați luat la bătaie?» a spus Boon.

«Pentru nimic», am spus. Mi-am tras mîna înapoi.

«Ține pumnul strîns pînă mă-ntorc», a spus Miss Corrie. A plecat și s-a întors cu un lighean cu apă și un prosop și o sticlă cu ceva și ceva care părea să fi fost o fișie dintr-o cămașă de bărbat. Mi-a spălat sîngele și a destupat sticla. «Are să te usture», a spus. M-a usturat. A rupt o fișie din cămașă și mi-a legat mîna.

«Tot nu vrea să spună din ce s-au luat», a spus Boon. «Cel puțin sper c-a început el: nu-i nici pe jumătate cît tine chiar dacă-i cu un an mai mare. Nu-i de mirare c-a scos cuțitul —»

«Nu-i nici măcar cît mine», am spus. «Are zece ani.»

«Mie mi-a spus c-are doispe», a spus Boon. Atunci mi-am dat seama ce nu era în regulă cu Otis.

«Doisprezece?» a spus Miss Corrie. «Împlinește cincisprezece luna viitoare —» Se uita la mine. Vrei să —»

«Țineți-l undeva să nu mai vină aici», am spus. «Sînt obosit. Vreau să dorm»

«Să nu-ți faci tu griji de Otis», a spus ea. «Pieacă îndărăt acasă astăzi dimineață. E-un tren care pleacă la nouă. Am s-o trimit pe Minnie la gară cu el și-am să-i spun să stea acolo pînă s-a urcat și să se uite să-l vadă la față pînă pleacă trenul.»

«Te cred», a spus Boon. «Și poate să-și ia și bocceluța mea cu el să-și ducă acolo rafinamentu și cultura. Și tu, să-l aduci aici, să stea o săptămînă la Memphis»

«Tu taci din gură», a spus Miss Corrie.

«— Într-o casă la Memphis, acolo să-și caute rafinamentu și cultura. Te pomenesci c-a și găsit-o; o fi cotrobăit o sută de ani prin tot Arkansasu și n-o fi găsit vrunu de statura lui la care să scoată cuțitul —»

«Termină acuma! Termină odată!» a spus Miss Corrie.

«Bine bine», a spus Boon. «Da la urma urmei Lucius tot trebuia să știe unde-a stat să se oprească ca să se poată lăuda p-ormă pe unde-a fost.» Pe urmă au stins lumina și s-au dus. Sau cel puțin așa am crezut eu. De data aceasta era Boon cel care a aprins iar lumina. «Poate mai bine mi-ai spune ce-a fost pîn-la urmă», a spus.

« Nimic », am spus. S-a uitat în jos la mine, uriaș, gol pînă la brîu, cu mîna pe buton să stingă iar lumina.

« Unsprezece ani », a spus, « și deja tăiat cu cuțitu într-un scandal la casa de dame. » S-a uitat la mine. « De ce nu te-am cunoscut eu acum treizeci de ani. Dacă ai fi fost tu să mă înveți cînd aveam eu unsprezece ani, poate că la vremea asta aș fi avut și eu ceva în cap. Noapte bună. »

« Noapte bună », am spus. A stins lumina. Pe urmă adormisem, era Miss Corrie de data aceasta, în genunchi lîngă saltea; îi vedeam conturul feței și luna prin păr. Ea era cea care plîngea de data asta — o fată planturoasă, prea mare ca să știe cum să plîngă delicat: doar că liniștit.

« L-am făcut să-mi spună », a spus. « V-ați bătut din cauza mea. Am mai avut oameni — bețivi — să se bată pentru mine, dar tu ești primul care s-a bătut din cauza mea. Nu sînt obișnuită cu așa ceva, știi. De-asta nu știu acum ce să fac. Decît un singur lucru. Asta pot să-l fac. Vreau să-ți fac o promisiune — Dincolo în Arkansas a fost vina mea. Dar n-are să mai fie vina mea de-acuma înainte. » Înțelege? Trebuie să înveți prea repede, trebuie să faci saltul în întuneric și să sperî că Ceva — Lucrul Acela — Cineva — îți va așeza piciorul unde trebuie. Astfel că poate că totuși sînt unele lucruri în afară de Sărăcie și Non-Virtute care au grije de ce-i al lor.

« N-a fost vina ta atunci », am spus.

« Ba da, a fost. Poți să alegi. Poți să hotărăști. Poți să spui Nu. Poți să găsești o slujbă și să muncești. Dar n-are să mai fie vina mea. Asta e promisiunea pe care vreau să ți-o fac. Și am să mi-o respect așa cum ți-o respectî tu pe cea despre care i-ai spus lui Mr Binford înainte de masă în seara asta. Trebuie s-o primești. Mi-o primești? »

« Bine », am spus.

« Dar trebuie să spui că mi-o primești. Trebuie s-o spui cu voce tare. »

« Da », am spus. « Ți-o primesc. »

« Acuma încearcă și dormi », a spus. « Mi-am adus un scaun și am să stau aici să fiu gata să te trezesc la timp să mergem la gară. »

« Du-te și tu la culcare », am spus.

« Nu mi-e somn », a spus ea. « Am să stau aici. Tu caută să dormi. » Și de data aceasta, iarăși Boon. Patratul conturat de lună al ferestrei se mișcase, așa că de data aceasta dormisem, glasul lui încercînd cel puțin să șoptească, oricum monoton, arătîndu-se tot gol de la brîu în sus peste scaunul de bucătărie pe care Everbe (adică Miss Corrie) ședea acum, cu mîna lui strîngîndu-i încordarea cu care-și trăgea înapoi brațul.

« Haide acum. Nu mai avem decît un ceas. »

« Lasă-mă ». Și ea șoptea. « E prea tîrziu acum. Lasă-mă Boon. » Pe urmă murmurul lui brutal, încă încercînd să fie, încă spunîndu-și că e, un murmur:

« De ce dracu crezi c-am bătut tot drumu ăsta, c-am așteptat atîta, toată munca și economia și așteptarea asta — ». Pe urmă forma ferestrei bătute de lună se mișcase și mai mult și am auzit un cocoș undeva și mîna rînită mi-alunecase puțin sub mine și mă durea, și asta poate că mă trezise. Așa că nu puteam să spun dacă era tot aceeași dată sau dacă plecase și se întorsese pe urmă, doar glasurile, încă încercînd să șoptească și dacă într-adevăr cînta cocoșul era vremea să ne trezim. Și, asta da, ea plîngea iarăși.

« Nu vreau I Nu vreau I Lasă-mă-n pace I »

« Bine, bine. Da numai astă noapte; mîine noapte cînd ne-am aranjat la Possum — »

« Nu I Nici mîine noapte ! Nu pot I Nu pot I Lasă-mă-n pace I Te rog, Boon. Te rog I »

Am ajuns — Everbe, Boon și cu mine — la gară cu mult înainte, — sau cel puțin așa ne închipuisem. Primul lucru pe care l-am văzut era Ned, așteptându-ne acolo în față. Își pusese o cămașă albă curată — sau una nouă sau reușise într-un fel să și-o dea pe cealaltă la spălat. Însă aproape îndată lucrurile au început să se întâmple mult prea repede ca să mai avem timp să aflăm de pildă că această cămașă nouă era una de-a lui Sam. Ned nici măcar nu i-a mai lăsat lui Boon vreme să-și deschidă gura. « Liniștește-te », i-a spus. « Mr Sam îl ține pe Fulger cită vreme eu văd de ce mai e de aranjat pe-afară. Au și luat vagonu nostru de marfă și l-au tras la trenu ăla care așteaptă în spatele gării să mergeți cu toții să vă urcați. Când Mr Sam Caldwell vede el de calea ferată, atunci poți să fii sigur că merge trenu cum trebuie. I-am dat și un nume — Fulgeru Rășchirat. » Pe urmă mi-a văzut bandajul. Aproape c-a sărit în sus. « Ce ți-ai făcut la mână? »

« M-am tăiat », am spus. « Nu-i nimic. »

« Te-ai tăiat tare? » a spus.

« Da », a spus Everbe. « S-a tăiat peste toate patru degetele. N-are voie să își miște încă. » Și nici Ned nu și-a mai pierdut vremea cu asta. A aruncat repede o privire în jurul nostru.

« Ălăalt unde-i? » a spus.

« Ălalt ce? » a spus Boon.

« Puștiu », a spus Ned. « Năpîrstocu ăla care-i umbla numai banii prin gură așeară. S-ar putea să am nevoie de doi băieți de grajd pentru calu ăsta. Cine crezi tu c-o s-alerge în cursa aia? eu sau tu care ești de două ori mai greu chiar și decît mine? Ziceam că să-l încalce Lucius, da acuma dacă tot îl avem p-ălăaltu, nu mai trebuie să mai riscăm cu Lucius. Ăla e chiar și mai ușor decît Lucius și chiar dacă n-are tot atîta cap cît el, cel puțin e destul de hîrșit prin rele ca să știe s-alerge la o cursă de cai, și e și destul de ahtiat după bani ca să vrea s-o cîștige, și cred că mai e și prea fricos ca să se gîndească să fugă înainte. Adică tot de ce avem nevoie. Unde-i? »

« S-a dus acasă în Arkansas », a spus Boon. « Cîți ani crezi tu că are ăla? »

« Păi cît arată », a spus Ned. Vo cinșpe, nu? S-a dus în Arkansas? Atunci cineva să facă bunătatea să se ducă după el să-l aducă îndărăt cît mai repede. »

« Da », a spus Everbe. « Îl aduc eu. Nu mai e timp acuma să mă întorc și să-l aduc. Așa că rămîn aici și-l aduc cu primu tren după masă. »

« Așa, vezi », a spus Ned. « E trenu lu Mr Sam. Tu dă-i-l pe pici lu Mr Sam; are el grijă p-ormă. »

« Mda », i-a spus Boon lui Everbe. « Asta ca să ai timp o oră întregă să-i dai înainte cu nu-u ăla și față de Sam. Poate că el o fi mai bărbat decît mine și n-o să-l ia în serios. » Ea se uita doar la el fără să spună nimic.

« Atunci de ce nu stai tu s-aștepți și să-l aduci tu pe Otis și să te-așteptăm noi la Parsham diseară », am spus eu. Acum Boon era cel care se uita la mine.

« Ia te uită », a spus. « Ce zicea Mr Binford az-noapte? Uite încă unu care-a mai făcut ochi. Decît că ăsta e doar o gîgilice. Sau cel puțin așa-mi închipuiam eu. »

« Te rog, Boon », a spus Everbe. Exact așa: « Te rog, Boon. »

« Ia-l și pe el și duceți-vă amîndoi dracului îndărăt la abatoru ăla care poate c-ați fi făcut mai bine nici să nu fi plecat de acolo încă de la început », a spus Boon. Ea n-a mai spus nimic de data aceasta. Stătea nemișcată acolo, cu capul puțin aplecat; o fată voinică și pe care și nemișcarea se potrivea. Pe urmă s-a întors, și o și pornise.

« Poate c-așa am să și fac », am spus eu. « Direct acasă îndărăt. Ned tot are pe cineva să-i alerge calul și tu s-ar zice că habar n-ai ce să faci cu nici unul din oamenii care încearcă să-ți dea o mîină de ajutor. »

S-a uitat la mine, m-a fulgerat cu privirea; o clipă poate. «Bine, bine», a spus. A trecut pe lângă mine și a ajuns-o pe ea din urmă. «Am zis, bine, bine», a spus. «Nu-i bine așa?»

«E bine», a spus ea.

«Vin să te-astept la primu tren astăzi. Dacă nu ești în el, vin mai departe și te-astept. Bine?»

«Bine», a spus. Mergea înainte.

«Pe cât că nici unu din voi nici nu s-a gândit să-mi aducă și mie bocceluța mea», a spus Ned.

«Ce?» a spus Boon.

«Unde era?» am spus eu.

«Chiar acolo în bucătărie, unde-am pus-o eu», a spus Ned. «L-a văzut și aia cu nasu pe sus și cu dintele de aur.»

«Ți-o aduce Miss Corrie diseară», am spus eu. «Haide acuma». Am intrat în gară. Boon ne-a cumpărat bilete și ne-am îndreptat spre locul unde aștepta trenul, și unde oamenii începuseră să se urce. Mai în spate am văzut vagonul de marfă. Sam și conductorul și încă doi oameni stăteau lângă ușa deschisă; unul dintre ei trebuia să fi fost mecanic. Vezi? Nu doar un frînar oarecare în orele lui libere, ci un echipaj întreg de tren adevărat.

«Alergați cu el astăzi?» a spus conductorul.

«Mîine», a spus Boon.

«De, oricum întîi și-ntîi trebuie să-l ducem pînă acolo», a spus conductorul uitîndu-se la ceas. «Cine merge aici cu el?»

«Eu», a spus Ned. «Numai să găsesc o ladă sau ceva să mă urc pe ea.»

«Dă-ncoa piciorul», a spus Sam. Ned și-a zîcnit genunchiul și Sam l-a azvîrlit sus în vagon. «Ne vedem la Parsham mîine», a spus.

«Credeam c-ai să mergi tot drumu pînă la Washington», a spus Boon.

«Cine, eu?» a spus Sam. «Trenu merge. Eu viu de la Chattanooga diseară cu Două-Sute-Nouă. Sînt înapoi la Parsham la șapte mîine dimineața. Aș merge acuma cu voi să-l prind pe Două-Sute-Opt la Parsham diseară, numai că trebuie să mai dorm și eu nițel. Și pe-urmă, nici n-aveți nevoie de mine. Pînă atunci îl aveți pe Ned.»

Asta ne trebuia și lui Boon și mie. Adică, să dormim și noi nițel. Și am și dormit ceva pînă cînd ne-a trezit conductorul și ne-am coborît pe peronul de zgură la Parsham tocmai cînd se crapă de ziuă și ne-am uitat la locomotivă (aici era și o platformă de descărcat vite) cum desprinde vagonul de marfă, de data asta așa cum trebuie, și pe urmă își ia iarăși trenul ei și-și vede de drum, cu vagoanele hurducîndu-se cu icnituri răsunătoare peste celelalte linii care duceau spre sud spre Jefferson. Pe urmă, noi trei am desfăcut boxa și Ned a scos calul afară; și poți să fii sigur că așa dintr-o dată, cît se poate de firesc a apărut din senin un tînăr simpatic negru, cam de vreo nouăsprezece ani; stînd acolo în josul platformei și spunînd, «Ce mai faceți, domnu McCaslin?»

«Tu ești, băiețică?» a spus Ned. «Pe unde-o luăm?» Așa că de data aceasta l-am lăsat acolo pe Boon; acum lui îi revenea rolul de Motor, de factor care să pună în mișcare; să ne găsească un loc în care să stăm cu toții, nu numai el și cu mine, ci și Otis, și Everbe cînd aveau să sosească diseară; să dea de un om al cărui nume Ned nici măcar nu-l știa, despre care nimeni în afară de Ned nu spusese c-ar fi avut un cal, și pe urmă să-l convingă să-l pună la întrecere, să alerge într-o cursă — în care o creație a închipuirii lui Ned trebuia să se ia la întrecere cu o altă creație — într-o cursă ipotetică existînd undeva în viitor și care deci nu exista, și împotriva unui cal pe care-l mai bătuse de două ori (și asta tot potrivit numai spuselor lui

Ned, adică Închipuirea numărul trei), ca rezultat al căreia Ned intenționa să câștige înapoi automobilul Bunicului, și toate acestea Boon trebuia să le realizeze evitând toată vremea să fie întrebat cine anume era în realitate proprietarul calului. Ne pusesem — Ned, tânărul și cu mine — în mișcare acum, ieșind chiar din oraș, ceea ce pe vremea aceea nici nu-ți lua prea mult timp — un cătun de fapt, două sau trei prăvălii în locul unde făceau cruce două linii de tren, gara, platforma de descărcat vite, un depou de mărfuri și unul pentru baloturile de bumbac. Deși în parte nici nu s-a prea schimbat: hotelul uriaș, nu prea bine întreținut, cu multe galerii și multe etaje, ca un pachet gotic unde amatorii și profesioniștii care pregăteau cîinii frumoși de vînătoare și milionarii din nord care erau stăpînii acestor cîini (într-o noapte în hol, în 1933, cînd firma lui din Ohio, ca și cele ale tuturor celorlalți, era sub amenințarea falimentelor băncilor federale atîrnîndu-i deasupra ca o sabie a lui Damocles, eu însumi l-am auzit pe Horace Lytle refuzînd cîincii mii de dolari pentru Mary Montrose) se strîngeau pe o perioadă de două săptămîni în fiecare februarie, și printre ei și Paul Rainey, căruia îi plăcea ținutul de prin părțile noastre deajuns de mult — sau poate că-i plăceau urșii și cerbii și panterele noastre suficient de mult pentru asta — ca să-și folosească o parte din banii lui din Wall Street să pună în stăpînire a lui deajuns pămînt din Mississippi ca el și prietenii lui să poată vîna în limitele acestea: un vînător cu cîini în primul rînd, care-și lua haita de cîini în Africa după el să vadă ce erau în stare să facă în fața leilor, sau poate vice versa.

«Băiatu ăsta alb are s-adoarmă de-a-npicioarelele, mergînd», a spus tinerelul.

«N-aveți vro șa?» Însă eu nu vroiam încă să dorm. Trebuia să aflu întîi, să întreb: «Nici n-am știut că cunoști pe cineva pe-aici, și-ncă așa de bine ca să poți să anunți de dinainte».

Ned mergea înainte ca și cum nici n-aș fi deschis gura. După o vreme a spus peste umăr: «Adică ai vrea să știi cum am făcut, așa?» Mergea înainte. A spus: «Eu și cu tata mare a lu băiatu ăsta sîntem masoni.»

«Și de ce trebuie să spui asta pe șoptite?» am spus eu. «Și Patronu-i mason, dar nu l-am auzit niciodată să șoptească cînd recunoaște asta.»

«Eu nici n-am știut c-aș fi fost», a spus Ned. «Da să zicem c-aș fi. De ce-ai mai face parte dintr-o lojă d-astea, decît dacă n-ar fi un lucru așa de secret că să nu mai poată și alții să intre în ea? Și cum să poți să ții lucru ăsta secret dacă nu-l iei de la început ca pe-un secret?»

«Dar cum de i-ai trimis vorbă?» am spus eu.

«Să-ți spun eu ceva», a spus Ned. «Dacă o să ai vreodată nevoie de ceva să se facă, și nu numai să se facă da să se facă repede și pe tăcute și-n așa fel încît să ai toată încrederea și nici să nu se-apuce alții să trîncănescă și să sporovăiască despre asta de colo pînă colo, atunci te uiți bine în juru tău pînă găsești pe cineva cam cum ar fi Mr Sam Caldwell, și-i dai lui chestia în grijă. Ține minte bine ce-ți spun eu. Și pe la noi prin Jefferson oamenii ar putea să se folosească de el nițel. Ba chiar ar putea să se folosească o grămadă de unii ca Sam Caldwell.»

Și pe urmă am ajuns. Soarele era acuma sus bine. Era o casă improvizată din paieantă, nevăruită dar solidă și chiar curățică printre pomi, cu o curte bine măturată împrejmuită de un gard care își avea toate ostrețele și o porțiță care chiar se ținea în țițini, cu pușori care se jucau prin praf și o vacă și o pereche de catîri în țarcul din spate, și doi cîini foarte bine îngrijiți care-l și recunoscuseră pe tinerelul împreună cu noi, și un bătrîn în capul scărilor spre verandă ținîndu-i pe lîngă el — un bătrîn, foarte negru la culoare într-o cămașă și pantaloni de pînză foarte albi și cu o pălărie de plantator, cu niște mustați perfect de albe și o barbă bogată, coborînd acum treptele și traversînd curtea ca să se uite la cal. Pentru că îl ția, își amintea de calul acesta, astfel că cel puțin una din fantasmile închipuirii lui Ned se risipea acuma.

«Cu toții l-ați cumpărat?» a spus.

«Acuma e pe mîna noastră», a spus Ned.

«Destul de multă vreme ca să-l alergați într-o cursă?»

«O dată, oricum», a spus Ned. Mi-a spus mie: «Salută-l frumos pe Moșu Possum Hood», L-am salutat.

«Odihnește-te nițel acuma», a spus Moșul Parsham. «Sînteți cu toții dornici de micul dejun, nu?» Începusem să-i simt mirosul — șunca.

«Tot ce-aș vrea eu e să pot să dorm nițel», am spus.

«N-a închis ochii toată noaptea», a spus Ned. «Nici el nici eu. Numai că el a trebuit să-și petreacă toată noaptea într-o casă plină de femei care țipau una la alta să se întrebe cît și de ce, pe cînd eu a trebuit să stau într-un vagon de marfă gol și cu calu». Însă eu vroiam mai întîi să ajut să-l instaleze pe Fulger în grajd și să-i dau de mîncare. N-au vrut să mă lase. «Tu du-te cu Lycurgus și dormi și tu nițel», a spus Ned. «O să am nevoie de tine curînd-curînd, pînă nu se înfierbîntă lucrurile. Trebuie să aflăm ce și cum cu calu ăsta, și cu cît începem mai curînd să aflăm, cu atît are să fie mai bine.» M-am dus cu Lycurgus. Era o cameră care fusese adăugată lîngă peretele casei, cu o cuvertură cu petece bălțate desăvîrșit de curată deasupra; mi s-a părut că adormisem încă înainte de a mă fi lungit, și că Ned mă scutura încă înainte de a fi apucat să dorm cît de cît. Avea în mînă un ciorap mare de lînă, curat de tot și o bucată de sîrmă. Mie acuma mi-era foame. «Mănînci micul dejun după aia», a spus Ned. «Înveți să faci cunoștință cu calu mai bine pe stomacu gol. Ține —» și-mi desfăcuse ciorapul la gură. «Piciu ăla nu s-a arătat încă. Poate c-ar fi mai bine nici să nu-și scoată nasu. E din ăia care oricît de tare ți s-ar părea că ai nevoie de ei, după aia vezi că tot mai bine te-ai fi descurcat fără ei. Întinde mîna încoace.» Vroia să spună mîna bandajată. Mi-a petrecut ciorapul pe deasupra, cu bandaj cu tot, și mi l-a legat de încheietura mîinii cu sîrma. «Așa deștu mare ți-e liber, da ciorap ăsta o să te facă să ții mînt și să nu-ncerci să-ți deschizi palma ca să-ți se deschidă iar tăietura.»

Moș Parsham și Lycurgus așteptau cu calul. Îi pusese răpăstrul acum, și o șa veche, uzată, dar perfect de bine întreținută de tipul McClellan. Ned a examinat-o «Am putea să-l alergăm și fără șa, decît dacă nu ne obligă ei. Da s-o lăsăm pe el acuma. Putem să-l încercăm în amîndouă felurile și să-l lăsăm pe el să ne spună cum vrea mai bine.»

Dincolo de pîrîu era o pajiște micuță, dreaptă și cu iarba moale, unde calul putea s-alerge în voie. Ned i-a scurtat frîul, ca să-i vină mai ușor nu atît mie cît lui, și m-a supt pe el. «Știi ce-ai de făcut: la fel ca cu mînjii ăia la McCaslin. Lasă-l pe el să-și bată capu să afle pe mîna cui a-ncăput; cred că tot ce s-au ostenit pînă acuma să-l învețe a fost să-l facă s-alerge cît mai repede îl lasă frîu, în direcția în care-l îndreaptă cu capu. Și cam tot de atîta avem nevoie și noi. Deocamdată nu trebuie să-l cîrmim în vro parte. Și p-ormă, nici nu trebuie să-l învățăm să cîrmească. Trebuie doar să-l cunoaștem pe el. Dă-i drumu.»

L-am împins pe pajiște, în trap. Nu mușca de loc frîul, l-ai fi putut opri chiar și numai c-o pînză de păianjen. Le-am spus și lor. «Te cred», a spus Ned. «Pariez c-are mai multe vînați de bici pe dosu lui decît mușcături de frîu pe falcă. Dă-i înainte. Împinge-l.» Dar nu se lăsa. L-am lovit, l-am izbit cu călcîile, dar el mergea înainte la trap, ceva mai repede înspre întoarcere (îl alergam pe o orbită circulară cum făceam pe cea cu care eram noi obișnuiți în padockul vărului Zack) pînă cînd mi-am dat seama de fapt că el nu făcea altceva decît să se grăbească îndărăt spre Ned. Dar tot nu mușca frîul; n-ajunsese să se împingă înainte să simtă cureaua, cu capul aplecat înainte și-ntr-o parte dar fără să simți nici o greutate la mîna, ca și cum frîul ar fi fost o halcă de carne de porc și el un mahomedan (sau un rasol de pește

și el un candidat la funcția de polițai undeva prin Mississippi pe care opoziția baptistă îl acuzase că ar fi cumpărat voturile catolicilor, sau vreuna din scrisorile autografe ale doamnei Roosevelt și el un secretar al consiliului cetățenesc, sau capătul țigării de foi a senatorului Goldwater și el cel mai tânăr candidat în A.D.A.), și tot așa până am ajuns la Ned, și cu o zmicitură pe care am simțit-o până-n umăr, și-a liberat capul și a început să amușine cămașa lui Ned. « A-ha », a spus Ned. Își ținea o mână la spate; îi vedeam acum o nuielușă cojită în ea. « Intorce-l îndărăt. » I-a spus calului : « Trebuie să-nveți, băiete, să n-alergi îndărăt la mine pînă nu-ți spun eu s-o faci ». Pe urmă mie : « De data asta nu trebuie să se mai oprească. Da fă și tu ca el : cînd ajunge numai la o lungime de locu în care, dacă tu ai fi în locu lui, ai crede că e momentu să te-ntorci ca s-o iei înspre mine, întinde-te și tu spre dosu lui și dă-i una cît poți mai tare. Acuma fii atent », și s-a tras îndărăt și l-a lovit cu nuiua pe cal repede și tare peste crupă.

Calul a sărit în sus, s-a aruncat dintr-o dată în trap; mișcarea înainte (nu viteza și nici măcar înaintarea noastră; pur și simplu mișcarea calului) părea teribilă; lipsită de grație, de sigur, dar teribilă. Pentru că erau pur și simplu un reflex al fricii, și frica nu li se potrivește cailor. Nu sînt făcuți pentru asta caili fiind doar o masă și o simetrie, în vreme ce frica cere fluiditate și grație și bizarete și capacitatea de a încînta și de a fascina și chiar de a înfricoșa și înspăimînta, ca o impala sau o girafă sau un șarpe; chiar și pe cînd frica i se risipea simțeam cum mișcarea devine doar ascultare, nu mai mult decît un galop ascultător mîinii, tot așa ocolind spre calea îndărăt și luînd-o pe drumul care ar fi trebuit să fie drumul de întoarcere, cînd eu am făcut așa cum mă învățase Ned : cu o lungime înainte de punctu la care el înainte se întorsese spre Ned, m-am lăsat pe spate și l-am lovit cît de tare am putut cu palma cea sănătoasă deschisă; și acum iarăși saltul, țîșnirea, dar acum în supunere deliberată, ascultare, alarmă : fără mînie și nici măcar grabă. « Așa vezi », a spus Ned. « Adu-l încoace. » Ne-am îndreptat spre el și am oprit. Calul asudase puțin, dar atîta tot. « Cum se simte la mînă? » a întrebat Ned.

Am încercat să-i spun. « Jumătatea din față din el s-ar zice că n-ar vrea să alerge. »

« A luat-o din loc foarte bine cînd l-am atins eu », a spus Ned.

Am încercat încă o dată. « Nu vreau să spun capătul dinspre față. Picioarele i le simt foarte bine. Capul numai parcă n-ar vrea să meargă niciunde. »

« M-da », a spus Ned. I-a spus lui Moș Parsham : « Mneata ai văzut una din cursele alea. Ce s-a întîmplat acolo? »

« Le-am văzut pe-amîndouă », a spus Moș Parsham. « Nu s-a întîmplat nimic. Alerga cum trebuie pînă cînd dintr-o dată trebuie că s-a uitat în sus și a văzut că n-are nimica în fața lui decît pista goală de cursă. »

« M-da », a spus Ned. « Săi jos. » Am coborît din șa. El a ridicat șaua de pe cal. « Dă picioru-ncoace. »

« De unde știi tu c-ar fi fost călărit fără șa pînă acum? » a spus Moș Parsham.

« Nici nu știu », a spus Ned. « Aflăm acum. »

« Da băiatu ăsta n-are decît o singură mînă », a spus Moș Parsham. « Măi, Lycurgus — »

Dar Ned îmi și luase piciorul în palmă. « Băiatu ăsta a-nvățat să se țină pe mîinii lui Zack Edmonds acasă la el în Mississippi. Eu l-am văzut o dată cel puțin cînd nici nu știam cu ce se mai ține pe cal decît dacă nu cu dinții. » M-a săltat în sus. Calul n-a făcut nici o mișcare : ședea locului bine înfipit pe picioarele lui, a tresărit o clipă, a tremurat puțin; atîta tot. « M-da », a spus Ned. « Hai să mergem să ne mîncăm și noi micu dejun. Puștiu-ăla are să fie aici să-l încerce astă seară, și p-o urmă poate că Fulger are să-nceapă și el să se distreze nițel din toată chestia asta. »

Mama lui Lycurgus, fiica lui Moș Parsham, pregătea tocmai masa; bucătăria mirosea toată a legume clocotite. Însă îmi păstrase mie micul dejun — frigănele, cartofi prăjiți, biscuiți calzi și lapte bătut sau lapte dulce sau cafea; mi-a desfăcut mănua aceea improvizată de călărie de pe mână ca să pot să măninc, puțin cam surprinsă că încă nici nu gustasem cafea pentru că Lycurgus bea cafea duminica dimineață încă de când împlinise doi ani. Și eu îmi închipuisem că doar mi-e foame pînă cînd am adormit chiar acolo cu nasu-n farfurie și Lycurgus m-a dus, jumătate tîrîndu-mă jumătate purtîndu-mă în brațe pînă în patul lui în cămăruța de alături de casă. Și, așa cum spusese Ned, Mr Sam Caldwell era într-adevăr un Sam Caldwell; Everbe și cu Otis coborîră din tenderul unui tren de marfă care s-a oprit doar pentru asta la Parsham cu cîteva minute înainte de amiază. Era un marfar direct, care nici n-ar fi trebuit să se oprească pînă la sosirea la Florence, Alabama, sau un loc de genul acesta. Nu știu cît cărbune în plus le-a trebuit ca să pompeze frînele pneumatice să-l oprească locului la Parsham și pe urmă să încălzească boilerul deajuns ca să reciștige viteza și să refacă timpul pierdut. Om serios Sam Caldwell. Asta om, pe cînte, cum spusese Otis.

Așa că atunci cînd glasul acela răstit nefamiliar m-a trezit și mama lui Lycurgus mi-a legat iar ciorapul de călărie la loc scoțîndu-l din locul unde-l pusese cînd adormisem în farfurie, și eu am ieșit afară, erau cu toții acolo; o trăsurică în fața porții și Moș Parsham iarăși stînd în picioare în susul scărilor din față, tot cu pălăria pe cap, și Ned așezat pe penultima treaptă și Lycurgus în picioare în colțul dintre trepte și verandă ca și cum ei trei ar fi constituit o baricadă de apărare în fața casei; și în curte în fața lor Everbe da, o adusese. (Adică, bocceluța lui Ned) și Otis și Boon și cel care vorbea cu vocea răstită — un bărbat aproape tot atît de masiv ca și Boon și aproape tot atît de urît, cu o față roșie și o insignă și un pistol în toc de piele înfipt în buzunarul de la spate, în picioare între Boon și Everbe, care încă mai încerca să se smulgă din mîna cu care o ținea de braț.

«Mda», spunea el. «Îl cunosc pe bătrînul Possum Hood. Și mai mult decît atît, bătrînul Possum Hood mă cunoaște pe mine, nu-i așa, mă băiete?»

«Noi cu toții te cunoaștem pe-aicea, Mr Butch», a spus Moș Parsham fără nici un fel de inflexiune.

«Dacă e vreunu care nu mă cunoaște, atunci e doar scăpare și se poate îndrepta curînd», a spus Butch. «Dacă femeile din casa mneatale sînt prea ocupate cu dere-ticulatul și ștersul prafului ca să ne invite în casă, spune-le să scoată niște scaune aicea afară ca această tînără doamnă să poată să ia loc. Tu, băiete», i-a spus lui Lycurgus, «fă-ncoace două din scaunele alea de pe verandă așa ca tu și cu mine» — îi vorbea lui Everbe acum — «să ne-așezăm la răcoare colea și să facem cunoștință cîtă vreme Frumușelu» — la Boon se referea. Nu știu cum de am înțeles asta — «se duce cu băieții aștilalți dincolo să se uite la calu ăla. Ă?» Încă ținînd-o pe Everbe de cot, o împingea încetîșor dinspre el pînă cînd ea aproape că-și pierdea echilibrul; pe urmă, ceva mai repede, chiar dacă nu s-ar fi putut spune că era o zmucitură chiar, o trăgea înapoi iarăși, ea toată vremea încercînd să scape; acum ea se ajuta și cu mîna cealaltă, încercînd să-i descleșteze mîna cu care o ținea. Și acum eu îl priveam pe Boon. «Ești sigur-sigur că nu te-am mai văzut pe undeva? poate pe la Birdie Watts? Da, pentru c-a venit vorba, pe unde te-ai tot ascuns? o fată așa frumoasă ca tine?» Acuma Ned s-a ridicat în picioare, dar nu repede.

«Mneața Mr Boon», a spus el. «Mneata și cu Mr Shurf ați venit să-l vedeți pe Lucius cum încearcă calu?» Butch s-a oprit din legănarea lui Everbe. Dar o ținea încă strîns.

« Țasta cine-i? » a spus. « Noi de obicei nu ne dăm în vînt după negri străini pe-aici pe la noi. Da nici n-avem obiecții, cu condiția ca să se prezinte frumos, și pe-ormă să stea la locu lor. »

« Ned William McCaslin Jefferson Mississippi », a spus Ned.

« Ai un nume prea lung », a spus Buch. « Pe-aici pe la noi îți trebuie ceva repede și simplu la care să răspunzi pînă cînd o să poți și tu să-ți lași o mustață albă și o țacălie ca bătrînu Possum aici de față, și s-o și meriți. Nu că ne-ar păsa de-unde vii ; tot ce-ai nevoie aicea e un loc la care să te duci îndărăt. Da cred că pîn la urmă ai să ieși basma curată ; cel puțin cred c-ai destul cap ca să recunoști brațu Legii atunci cînd îl vezi ».

« Da, domnule », a spus Ned. « Eu cunosc Legea. O avem și dincolo la Jefferson. » I-a spus lui Boon : « Vrei să vezi calu? »

« Nu », a spus Everbe ; reușise să-și elibereze brațul ; se trăsese repede mai la o parte ; ar fi putut s-o fi făcut mai devreme numai dacă ar fi spus un singur cuvînt, Boon ; ceea ce Butch — adjunct de șerif, sau ce-o fi fost — ar fi vrut s-o vadă că face, și noi cu toții știam asta de la început. Se trăsese la o parte, mișcîndu-se repede pentru o fată atît de trupeșă, pînă cînd ajunsesem eu între ea și Butch, luîndu-mă de braț acum simțeam cum îi tremură puțin mîna cînd se încleștase în brațul meu. « Haide, Lucius. Arată-ne tu drumul. » A spus, și vocea îi era încordată : un murmur, aproape pătimaș : « Cum mai îți e mîna ? Te mai doare ? »

« E bine », am spus.

« Sigur ? Spui drept ? Te-ajută că porți ciorapul ăsta ? »

« E bine », am spus. « Ți-aș spune dacă m-ar dura. » Am luat-o spre spate către grajd în felul acesta. Everbe aproape trăgîndu-mă pe sus ca să mă țină între ea și Butch. Dar tot n-a ajutat ; el pur și simplu m-a împins la o parte din mers ; îi simțeam mirosul acum — sudoare și whiskey — și acum îi vedeam și gîtul sticlei de o jumătate în celălalt buzunar de la spate ; și (el, Butch) o apucase iar de cot și dintr-o dată mi s-a făcut frică, pentru că nu știam bine că eu n-o cunoșteam — și nu era sigur că Boon ar fi cunoscut-o el — pe Everbe deajuns de bine încă. Nu ; nu frică, nu acesta era cuvîntul ; nu frică, pentru că noi — Boon singur de fapt — am fi putut să-i luăm pistolul din mînă și pe-urmă să-l snopim în bătaie, dar frică pentru Everbe și pentru Moș Parsham și pentru casa și familia lui Moș Parsham atunci cînd s-ar fi întîmplat așa ceva. Dar mi-era mai mult decît frică. Mi-era rușine că exista un asemenea motiv să-mi fie frică pentru Moș Parsham, care trăia în locurile acestea ; urîndu-le (nu Moș Parsham fiind cel care nutrea o asemenea ură, ci eu) toate astea, urîndu-ne pe noi toți pentru că eram niște victime neajutorate și fragile ale existenței, ale obligației de a fi vii, pentru că trebuia să fim vii — urînd-o pe Everbe pentru faptul că era victima neajutorată, vulnerabilă, și pe Boon pentru că era pus în situația de victimă neajutorată și vulnerabilă ; și pe Moș Parsham și pe Lycurgus pentru că erau unde trebuiau să fie, neputînd să facă altceva decît să stea și să se uite la oamenii albi purtîndu-se exact așa cum oamenii albi pretindeau că numai negrii se poartă — tot așa cum îl urisem pe Otis pentru că-mi povestise despre Everbe în Arkansas și o urisem pe Everbe pentru că fusese acel simbol neajutorat al decăderii omenești despre care îmi povestise el și mă urisem pe mine pentru că ascultasem, trebuiseam să aud asta, să aflu despre așa ceva, să știu așa ceva ; urînd faptul că așa ceva nu numai că exista, ci trebuia să existe, avea să existe dacă viața trebuia să continue și omenirea să facă parte din ea.

Și dintr-o dată m-am simțit surprins ca de o spaimă de dorul de acasă, năpădit, încleștat și chinuit de moarte de dorul de acasă să fiu acasă la mine, nu numai să refac îndărăt totul dar să retractez totul, să șterg totul : să-l fac pe Ned să ia înapoi

calul de oriunde și de la oricine și în orice fel îl va fi căpătat și să ia înapoi automobilul Bunicului și să-l duc înapoi la Jefferson, în marș arier dac-ar fi fost necesar, călătorind înapoi ca să strâng la loc pe mosor, să cuprind iarăși în ghem în Ne-finiță, în Niciodată-flințind, acest întreg curs de drumuri noroioase, gropi de noroi, cu bărbatul acela și catirii lui daltoniști, cu Miss Ballenbaugh și Alice și Ephum, astfel încît, în ce m-ar fi privit pe mine, nici unul din ei să nici nu fi existat vreodată; și atunci brusc și liniștit și limpede înlăuntrul meu ceva a spus și de ce n-o faci? Pentru că așa fi putut; n-aș fi avut nevoie decît să-i spun lui Boon, « Ne-ntoarcem acasă », și Ned ar fi dat înapoi calul și mînturisirea aceasta umilită a mea ar fi descoperit atunci automobilul și l-ar fi recuperat de către poliție cu prețul numai al rușinii mele. Pentru că însă acum numai puteam. Era prea tîrziu. Poate ieri, pe vremea cînd mai eram încă un copil, însă acum nu. Știam prea multe, văzusem prea multe, Nu mai era copil acum; inocența și copilăria se pierduseră acum pentru totdeauna, eu le pierdusem pentru totdeauna. Și Everbe se desprinsese iar. De data aceasta nu mai văzusem cum făcuse să se desprindă: vedeam doar că acum era liberă, făcîndu-i lui față; a spus ceva inaudibil, repede; oricum, acum el nici măcar n-o mai atingea, privind doar în jos înspre ea, rînjind.

« Sigur, sigur că da », a spus. « Să ne mai învîrtim așa nițel; poate c-așa o să pară lucrurile mai bune și pentru Frumușelu. Bine atuncea, băiete », i-a spus lui Ned. « Hai să vedem și noi calu ăla. »

« Tu stai aicea », mi-a spus Ned mie. « Îl scoatem noi, eu și cu Lycurgus. » Așa că am rămas acolo, alături de Everbe, lîngă gard; ea mă ținea acum iar de braț, și mîna îi tremura puțin. Ned și cu Lycurgus au scos calul. Ned se și întorsese să se uite la noi; a spus repede: « Unde-i ălălat? »

« Să nu-mi spui că ai doi », a spus Butch. Însă eu știam ce vroise să spună Ned. Și Everbe știa. S-a întors repede spre curte.

« Otis ! » a spus. Însă nu se vedea nicăieri.

« Dă fuga », i-a spus Ned lui Lycurgus. « Dacă n-a intrat încă în casă, poate că i-o iei înainte. Spune-i că-l cheamă mămăușa sa. Și stai acolo pe lîngă el. » Lycurgus n-a mai stat măcar să spună Da, vă rog: i-a dat doar funia cu care era legat calul lui Ned în mînă și a luat-o din loc în goană. Restul din noi am rămas acolo, lîngă gard — Everbe încercînd să se piardă în imobilitate pentru că era singurul lucru în care putea să-și găsească un adăpost, însă prea mare pentru așa ceva așa cum căprioara e prea mare pentru hățîșul care e singurul lucru în care și-ar putea găsi scăparea; Boon furios și flerbînd, stăpînindu-se acum, el care nu se reținuse niciodată de la nimic. Nu de frică; îi spun, nu-i era frică de pistolul și de insigna aceea: ar fi putut să i le smulgă din mîini lui Butch, și ar fi și făcut-o, și, cu un fel de extaz al luptei, ar fi aruncat pistolul pe jos la jumătatea drumului între ei și l-ar fi lăsat pe Butch să facă primul pas spre el; și numai pe jumătate din loialitatea cu care să mă aperse pe mine — și familia mea (familia lui) — de rezultatele unei asemenea bătăi, oricine ar fi fost învingător. Pentru că pe cealaltă jumătate era vorba de cavalierism: să protejeze o femeie. chiar și o tîrfă, de unul din spoliatorii care înjosesc insignele poliției folosindu-le pentru a-și asigura imunitatea la adăpostul căreia să le sîcîie pe nefericitele de felul ei. Și puțin mai încolo, deoparte, deși prezent, Moș Parsham, patricianul (purta în numele său de botez patronimicul însăși regiunii în care ne aflăm acum), aristocratul între noi toți și judecătorul nostru al tuturor.

« La dracu », a spus Butch. « N-o să poată să cîștige curse stînd așa locului și ținut de căpăstru. Dă-i drumu. Dă-i un trap pe-aicea prin curte. »

« Am trimis tocma să-l cheme pe jocheu lui », a spus Ned. « Atunci o să poți să-l vezi la treabă. » Pe urmă a spus, « Decît dacă nu ți-o fi de grabă să te duci îndărăt la a ta. »

« La a mea ce? » a spus Butch.

« La treaba ta asta de lege », a spus Ned. « Îndărăt la Possum sau unde-o fi. »

« După ce-am bătut tot drumu pînă aicișă ca să văd o alergare de cai? » a spus Butch. « Tot ce văd eu pînă acumă e-un stîrv de cal care stă locului într-o curte. »

« Să știi că-mi pare mai bine că mi-ai spus », a spus Ned. « Credeam că poate nu te-o fi interesînd. » S-a întors către Boon. « Așa că poate matală și cu Miss Corrie mai bine v-ați duce îndărăt în oraș să fiți gata să-i așteptați pe ălalți cînd vine trenu. Puteți să trimiteti trăsura îndărăt pentru Mr Butch și pentru Lucius și pentru băiatu ălalalt după ce-l pregătim puțin pe Fulger. »

« Ha ha ha », a spus Butch, fără veselie, fără nici un fel de expresie. « Ce idee mai e și asta? ă, mă Fumușelule? Tu și cu ăsta dulciu o luați frumușel înapoi pînă la hotel acum și eu și cu Moș Remus și cu micu lord ne mai învîrtim pe-aceia pînă la miezu nopții, cu condiția bine înțeleasă să ne facem treaba aicea. » Înainta pe nesimțite pe lîngă gard spre locul unde stătea Boon, pîndindu-l pe Boon toată vremea deși vorbea cu Ned: « Nu-l las pe Frumușelu să plece fără mine. Trebuie să stau cu ochii pe el, altminteri s-ar putea să bage pe cineva în bucluc. E-e lege acumă, că adică să treci fetișcanele frumușele peste hotarele statului în scopuri cum ar veni imortale. Frumușelu e străin pe-aceia pîn partea locului; el nici nu știe exact unde e hotaru statului, și s-ar putea să-i alunece picioru dincolo cum stă așa și se gîndește mai știu eu la ce — la vreun lucru care nici n-are picioare. Cel puțin așa am putea să credem noi pe-aceia. N-am dreptate, Frumușelule? » i-a dat un ghiont lui Boon, încă rînjind, mereu pîndindu-l pe Boon — un ghiont, așa cum își dau oamenii bine dispuși unul altuia, dar mai tare, puțin cam prea tare, dar nu chiar prea tare. Boon nu s-a mișcat, își ținea mai departe mîinile de scîndura de jos de la poartă. Mîinile lui erau prea arse de soare, sau poate prea murdare ca să se albească la încheieturi. Dar eu îi vedeam mușchii. « Da, domle », a spus Butch, pîndindu-l pe Boon, rînjind, « toți prietenii pe cîste un timp măcar, așa nițel. Unu pentru toți, toți pentru unu — cel puțin încă nițel așa. Cel puțin pînă nu se-ntîmplă ceva care să-l scoată din circulație pe-unu care nu-i atent — să spunem un străin de prin partea locului, care și-așa nici nu bagă lumea de seamă. N-am dreptate, Frumușelule? » și i-a pocnit iar pe Boon pe spinare și mai tare de data aceasta, pîndindu-l, rînjind. Și Everbe i-a văzut și ea mîna lui Boon de data aceasta; a spus, repede, nu prea tare:

« Boon. » Exact așa: « Boon. » Și Moș Parsham văzuse.

« Vine băiatu ălalalt », a spus el. Otis venea, tocmai dădea colțul casei, Lycurgus iscîndu-se, aproape de două ori mai înalt, în urma lui. Chiar dacă știa exact ce nu-i în regulă cu el, tot nu-l făcea pe Otis să cîștige prea mult. Însă Ned era cel care se uita acumă atent la el. Venea încetîșor; de fapt, ca la plimbare.

« M-a chemat cineva? » a spus.

« Eu te-am chemat », a spus Ned. « Da eu nu te-am văzut pînă acumă la lumina zilei, așa că poate că pînă la urmă mă răzgîndesc. » I-a spus lui Lycurgus: « Ia-l de căpăstru. » Așa că l-a luat de căpăstru și Lycurgus și cu Ned l-au mînat îndărăt peste pajiște pînă spre pîriu, noi mergînd după ei, chiar și Butch fiind acum atent la treaba asta; sau cel puțin, cum fac pescarii experimentați, dîndu-i lui Everbe răgaz să-și strîngă forțele și să-și ia vînt ca să se izbească iar de steaua de tinichea de pe cămașa lui pătată de sudoare. Cînd am ajuns pe pajiștea de la pîriu, Ned și cu Otis stăteau față în față cam la vreo trei metri unul de altul; în spatele lor era Lycurgus cu calul. Ned părea încordată și obosit. După cîte îmi dădeam eu seama, el nu dormise deloc decît dacă nu închisese ochii vreun ceas sau cam așa ceva pe sînul din vagonul acela de marfă. Dar atît doar: nu isovit de nesomn, iritat numai din cauza aceasta. Otis se scobea în nas; încă cu mișcări domoale. « Un băiat care știe multe », spunea Ned « Băiatu care știe cele mai multe lucruri din cîți am văzut

eu. Sper doar și nădăjduiesc c-atunci cînd ai să ai de două ori anii pe care-i ai acum, ai să mai știi măcar jumate din lucrurile care le știi acum. »

« Mulțumesc frumos », a spus Otis.

« Da să călărești știi? » a spus Ned.

« Păi stau într-o fermă din Arkansas de cîțiva anișori buni », a spus Otis.

« Da știi să călărești un cal? » a spus Ned. « Nu-mi spune mie unde-ai stat sau unde stai acum. »

« Păi, asta depinde, cum s-ar zice », a spus Otis. « Ziceam că să mă duc îndărăt acasă azi dimineață. Atunci acum aș fi fost demult la Kiblett, Arkansas. Da pentru că mi s-au schimbat planurile și nici nu m-a întrebat nimeni și pe mine, acum nu mai sînt decis ce-am să mai fac de-acum încolo. Cît plătiți ca să găsiți pe unu să-ncalece pe calu ăsta? »

« Otis! » I a spus Everbe.

« N-am ajuns încă pînă la asta », a spus Ned, și vorbea tot atît de blînd ca și Otis. « Chestia cea mai importantă e să-l facem să alerge în alea trei curse și să fie primu în cel puțin două din ele cînd se termină. P-ormă ajungem și la cît dădem. »

« He he he », a spus Otis, dar și el tot fără să ridă. « Adică, vrei să spui că n-o să fie nimic de plătit la nimeni pînă cînd nu cîștigați banii — așa zici tu. Și nici nu poți să-l pui să alerge în cursă pînă nu găsești pe cineva să stea pe calu ăsta — adică eu să fiu ăla. Așa e bine cum spun eu? »

« Otis! » a spus Everbe.

« Așa e bine cum spui », a spus Ned. « Lucrăm cu toții în parte ca să avem ce împărți la urmă. Partea ta o să trebuiască s-aștepte, ca și a noastră a tuturor. »

« Mda », a spus Otis. « Am mai văzut eu afaceri din astea pe parte și în chestii cu bumbacu în Arkansas. Partea proastă e că partea ăluia care face împărțirea e-ntotdeauna mai altfel decît partea tipului cu care s-a făcut la început împărțirea. Tipu care face el împărțirea încă-și mai așteaptă partea pentru că încă nu s-a găsit partea asta. Așa că de acum în chestia asta, eu am să iau partea aia care e pe banii peșin înainte, și vă las pe voi să faceți p-ormă împărțirea. »

« Și cît înseamnă asta? » a spus Ned.

« Asta n-are de ce să te intereseze pe tine pentru că nici n-ai văzut prima alergare măcar, și cu atît mai puțin n-ai cîștigat-o. Da de spus pot să-ți spun, pe încredere, cum s-ar spune. Are să fie zece dolari. »

« Otis! » a spus Everbe. Acuma se mișcase de la locul ei; striga chiar, « Ce, nu ți-e rușine? »

« Stai ușor, Miss », a spus Ned. « Aranjez eu chestia asta. » Părea obosit, dar asta era tot. Fără grabă a scos un săculeț de faină împăturit frumos din buzunarul de la spate al pantalonilor și l-a desfăcut și și-a scos de acolo punga lui de bani, mult uzată, și a deschis-o. « Ține mîna », i-a spus lui Lycurgus, care și-a ținut-o în timp ce Ned i-a numărat în palmă șase hîrtii mototolite de cîte un dolar și pe urmă un pumn de monede de diferite valori. « Au să mai lipsească cînșpe cenți, da Mr Hogganbeck are să completeze mnealui. »

« Să completeze ce? » a spus Otis.

« Ce-ai spus tu. Zece dolari » a spus Ned.

« Da parcă nici n-auzi bine », a spus Otis. « Eu am zis de douăjde dolari. » Acuma s-a mișcat și Boon de la locul lui.

« E fir-ar dracu al dracului », a spus el.

« Stai liniștit la locul matalui », i-a spus Ned. Nici măcar nu i s-a oprit mîna luînd înapoi acum monedele una cîte una din palma lui Lycurgus, și pe urmă și ban-cnotele acelea soioase, punîndu-le îndărăt în pungă, și închizînd-o și împăturind-o

la loc în săculețu de pînă și punînd săculețul la loc în buzunar. « Așa, vezi, atunci înseamnă că n-ai să călărești calu ăsta », i-a spus lui Otis.

« Nici n-am văzut banii de care-am vorbit — » a spus Otis.

« Mr Boon Hogganbeck aici de față se pregătea tocmai să-ți dea », a spus Ned. « De ce nu ieși ca un bărbat și să spui că n-ai de gînd să călărești pe calu ăsta? N-are importanță de ce nu vrei, dacă nu vrei. » Se uitau unul al altul. « Haide odată. Spune ce-ai de spus. »

« Nu », a spus Otis. « N-am de gînd să călăresc pe el. » A mai spus încă ceva, ceva murdar, așa cum era și felul lui de a fi ; și de altfel cu totul fără să mai fie nevoie să spună, după cum de asemenea îi era felul. Da, chiar și faptul că știa despre ce era vorba tot nu-l ajuta cîne știe ce pînă la urmă. Dar de data aceasta Everbe îl prinsese. Îl zgîlția din toate puterile. Și de data aceasta el rînea. A și înjurat-o. « Tu fii atentă. Eu încă n-am spus ce-am de spus — și dacă vreau. »

« Spune-mi mie numai », a spus Butch. « Îl bat deli nenorocesc, doar așa, din principiu ; nici nu mai pun la socoteală că e și o plăcere pe deasupra. Cum dracu de l-a lăsat Frumușelu ăsta să ajungă așa departe fără măcar să-l cîrpească odată, așa de probă? »

« Nu » ! i-a spus Everbe lui Butch. Îl mai ținea încă pe Otis de braț. « Te duci îndărăt acasă cu primul tren. »

« Acuma te-aud și eu vorbind », a spus Otis. « Aș fi fost acolo acuma dacă nu te băgai tu. » Ea i-a dat drumul.

« Du-te înapoi la trăsură », a spus.

« Nu poți să riști », i-a spus Boon repede. « Trebuie să te duci și tu cu el. » A mai spus pe urmă : « Foarte bine. Duceți-vă cu toții îndărăt în oraș. Puteți să trimiteți după mine și după Lucius cam pe la apusul soarelui. »

Și eu am înțeles ce vroia el să spună, care fusese ezitarea cu care se luptase și pe care o învinsese. Însă Butch a fost și aici mai șmecher decît noi ; exact ca un pescar cu experiență care-și lăsa peștele să capete încredere în el. « Sigur că da », a spus el. « Să trimiteți după noi. » Everbe și Otis și porniseră. « Și-acuma, dac-am aranjat și asta, cine are să călărească pe calu ăsta? »

« Băiatu ăsta de-aici », a spus Ned. « E-un cal pe care poți să-l mîni și cu-o singură mînă. »

« He he he », a spus Butch ; de data aceasta rîdea chiar. « L-am văzut eu pe calu ăsta cum a alergat aici astă iarnă. Dac-ai putea să-l trezești din somn cu-o singură mînă, îți trebuie mai multe mîini decît un păianjen ca să poți să-l faci să i-o ia înainte la calu ăla al lu colonelu Linscomb. »

« Poate că ai dreptate și dumneata », a spus Ned. « Asta o să vedem noi acuma. Mă băiete », i-a spus lui Lycurgus, « la dă-mi încoace haina mea. » Nici măcar nu băgasem de seamă că-i era și haina acolo ; și chiar și nuielușa cojită. Ned le-a luat pe amîndouă și și-a îmbrăcat haina. Le-a spus lui Boon și lui Butch : « Mneavoastră duceți-vă să stăteți acolo sub pomii ăia și cu Moș Possum, ca să stați la umbră și să nu vă bată soarele la cap. Tu dă-ncoa picioru », mi-a spus mie. Și am făcut chiar așa. Adică, vreau să spun, Ned m-a aruncat pe cal și Boon și cu Butch și cu Lycurgus s-au tras înapoi spre copaci, unde era de dinainte și Moș Parsham. Și chiar dacă nu făcusem decît trei ocoluri dimineată pe pajiștea asta, tot însemna că era o cale bătută cît de cît de care să-și aducă aminte Fulger, chiar dacă eu n-o vedeam cu ochii. Ned l-a mînat pînă în locul care fusese punctul nostru de pornire dimineată. Vorbea liniștit și succint acum. Nu mai era personajul de poveste al negrului, Moș Remus. Dar așa ceva nici nu era niciodată cînd nu eram de față decît eu și cei de-o rasă cu el.

« Pista unde are s-alerge el mîine n-are decît o juma de milă, așa c-o să trebuie să-l faci să-i dea ocol de două ori. Noi să facem acum ca și cum ar fi locu de mîine chiar, așa ca el să știe de la început ce vrem noi să-l facem să facă. Înțelegi ce spun eu ?

« Da », a spus. « Să-l pun să dea ocol de două ori — »

Mîi-a dat nuielușa în mînă. « Dă-i drumu repede, și-n galop. Arde-i una cu asta pînă nici n-apucă să-și dea seama. P-ormă să nu-l mai atingi cu ea pînă nu-ți spun eu. Ține-l în trap cît de repede poate da numai cu călcîiele cît îl împungi și cu vorba, da de-mboldit să nu-l mai îmbolești cu biciu ; stai doar liniștit pe el și-așteaptă. Să fi numai cu gîndul la asta, că trebuie să dai de două ori ocol, și caută să-l faci și pe el să fie cu gîndul la asta, așa cum făceai cu mîinji ăia la McCaslin. Atunci, n-au reușit, da vezi că de data asta ai nuielușa. Numai ca să nu-l atingi cu ea pînă nu-ți spun eu. » S-a întors cu spatele ; meșterea ceva pe după haină — ceva în care-și mișca doar infinitesimal mîinile ascunse acolo ; dintr-o dată am simțit un miros, vag însă pătrunzător ; acum îmi dau seama c-ar fi trebuit să-l fi recunoscut încă de la început numai că la vremea aceea nici n-am avut timp deloc pentru așa ceva. S-a întors pe urmă iarăși cu fața spre mine ; tot așa cum mîngiase calul mai devreme dimineața să-l convingă să intre în vagonul de marfă, așa și acum mîna i-a atins, i-a mîngiat botul lui Fulger poate vreme de o secundă, pe urmă s-a tras înapoi, și Fulger și începuse să vină după el numai că l-am ținut eu. « Dă-i drumul ! » mi-a spus Ned. Arde-i una l »

L-am ars. A sărit, a țîșnit, pur și simplu de frică ; nimic altceva ; și făcuse un salt pînă să fi apucat să-și fi tras capul îndărăt și încă pînă să-și fi dat seama că-l împinsesem pe pista de alergare cum s-ar zice, și acum intrase pe ea, în galop, și nu foloseam friul decît exact cît îmi trebuia să-l țin în mișcare : împungîndu-l cu călcîiele de zor înainte ca să fi apucat să-i treacă frica. Numai că eram iar ca la început, ca și dimineața : mergea frumos, ascultător, și chiar cu viteză, dar și de data asta simțeam cum capul nu vrea să i se îndrepte cu adevărat spre o direcție ; pînă cînd am întors iarăși spre punctul de pornire și l-a văzut iar pe Ned la capăt. Și a fost și de data aceasta ca o explozie ; ieșise deja de pe pistă și o tăia, direct înspre Ned pînă cînd mi-am recîștigat eu echilibrul să întind mîna bună și să trag din toate puterile de friu să-l strunesc, să-l împing la loc pe pistă, dar și simțîndu-l cum aleargă din toate puterile ; a trebuit să mă lupt cu el ca să-l țin pe drumul lui și să-i întorc capul pînă l-a văzut iar pe Ned și atunci s-a smucit s-o ia direct ; trăgeam și eu acum și cu mîna tăiată numai să-l pot ține pe pistă ; și mi s-a părut că nu se mai termină niciodată pînă nu l-am auzit pe Ned vorbind. « Dă-i bătaie », a spus. « Și pe-urmă poți s-arunci nuiaua aia. »

Am făcut cum spunea el și-am aruncat nuiaua peste urmă ; și am simțit și de data asta saltul dar îl stăpîneam acum, mai ales că nu-mi mai trebuia decît un friu, cel din afară, ca să-l țină pe drumul lui, și alergînd din toate puterile, pe după prima cotitură și acum eram pregătit pentru clipa cînd avea să-l vadă iar pe Ned, și tot așa pe lungimea spre finiș a pistei, tot așa alergînd, și Ned stînd cam la vreo douăzeci de metri dincolo de locul unde ar fi trebuit să fie linia de sosire, vorbindu-i exact atît de tare cît să-l audă Fulger și exact așa cum îi vorbise în vagonul de marfă astă noapte — și acum nici n-aș mai fi avut nevoie de nuiă ; n-aș mai fi avut vreme să mă folosesc de ea chiar dacă aș mai fi avut-o și mai știu că pînă atunci mă gîndeam că cel puțin o dată călărisem și eu un cal care s-ar fi putut chema că e nărvaș ; un mînz, pe jumătate îmblînzit numai, de-al vărului Zack și cu Morgan pe margine ; dar încă așa ceva nu mai văzusem, izbucnirea, furia asta, ca și cum pînă atunci am fi tras doar după noi o frînghie cu o bucată de lemn legată la un capăt după noi și glasul lui Ned suna tăios ca mușcătura zăbalei : « Hai încoace, băiete. Uite-aici la mine. »

Și așa stăteam acum acolo, cu botul lui Fulger îngropat pînă la nări în mîna lui Ned, deși acum eu nu mai simțeam decît mirosul de sudoare de cal și nu vedeam altceva decît pumnul de iarbă pe care Fulger începuse să-l mestece; și Ned în ce-l privește spunînd «Hi hi hi» atît de blînd și de liniștit că și eu m-am auzit cum îi vorbesc în șoaptă.

«Ce?» am spus. «Ce?» Dar Boon nu șoptea deloc, pe cînd ne-ajungea din urmă.

«Să mă ia dracu! Ce dracu-i tot spuneai?»

«Nimica», a spus Ned. «Decît că dacă vrea de mîncare, n-are decît să vină la mine să mănînce.» Și nici Butch: el era obraznic, plin de încredere în el însuși opac, fără scrupule sau milă.

«Ia te uită, ia te uită», a spus. Nu i-a scos binișor capul lui Fulger din mîna lui Ned; i l-a smuls, și pe urmă l-a mai și lovit cu frîul cînd Fulger a zvicnit înapoi, «Lasă-mă pe mine», a spus Ned repede. «Ce vrei de la el?»

«Cînd o să am nevoie să-mi țină mie calu cineva pe-aici, atunci am să spun asta în gura mare, poți să fii sigur», a spus Butch. «Și n-o să ți-o spun nici ție. Pe tine am să te las să ție alții la tine, dincolo în Mississippi.» I-a ridicat în sus capul lui Fulger și i-a privit gîngiile și pe urmă l-a privit ochii. «Nu știi că-i pedepsit prin lege să droghezi calu înainte de cursă? Poate că voi aștia de-acolo de prin mlaștini n-ați auzit de-așa ceva, da poți să mă crezi pe mine c-așa e.»

«Avem și noi doctori de cai în Mississippi», a spus Ned. «N-ai decît să trimiți să-ți aducă unu din aștia să vezi dacă-i drogat cu adevărat.»

«Bine, bine», a spus Butch. «Numai că de ce i-ai dat-o de-acuma, cu o zi înaintea cursei? Să vezi dacă are efect?»

«Păi da», a spus Ned. «Asta presupunînd că i-aș fi dădut ceva. Ceea ce nici n-am făcut. Lucru care dacă mnea te-ai pricepe la cai ai vedea că nici n-am făcut.»

«Mda, sigur», a spus Butch iar. «Eu nu m-amestec în secretele de afaceri ale altora — cu condiția să le meargă. Calu ăsta are s-alerge așa ca acum și mîine? Și nu o dată zic, de trei ori.»

«N-are nevoie decît de două ori», a spus Ned.

«Da, bine», a spus Butch. «De două ori. Și are să alerge?»

«Întrebă-l pe Mr Hogganbeck aici de față dacă nu trebuie s-o facă mai bine decît de două ori», a spus Ned.

«Eu nu-l întreb deloc pe Mr Frumușelu», a spus Butch. «Eu te-ntreb pe tine.»

«Eu pot să-l fac s-o facă de două ori», a spus Ned.

«Ai dreptate», a spus Butch. «La o adică dacă tot ce mai ai tu nevoie e numai de încă trei doze, eu personal n-aș risca decît cu două. Și pe-ormă dacă a doua oară nu-i merge, poți să te folosești de a treia ca să ajungi cu ea pînă îndărăt acasă în Mississippi.»

«M-am gîndit eu și la asta», a spus Ned. «Du-l înapoi îndărăt pînă la grajd», mi-a spus mie. «Vezi să se mai răcorească nițel. Pe-ormă-i facem baie.»

Butch a stat și el să se uite, un timp cel puțin. Ne-am întors la grajd și i-am scos harnașamentul și Lycurgus a adus o găleată și o cîrpă și Lycurgus l-a spălat și l-a șters cu pînză de sac și pe urmă l-a băgat în boxă și i-a dat de mîncare — sau cel puțin începuse să-i dea de mîncare. Pentru că Butch a spus, «Ascultă mă băiatule, dă fuga pînă-n casă și scoate cana cu apă și niște zahăr pe veranda din față. Eu și cu Mr Frumușelu aici de față o să ne pregătim cîte un puncu.» Deși Lycurgus nu s-a mișcat pînă nu i-a spus Moș Parsham.

«Du-te.» Atunci s-a dus, Boon și cu Butch urmîndu-l. Moș Parsham stătea în ușa grajdului și se uita la ei — (La Butch adică) — un bătrîn uscat, cu aspect dramatic, numai în alb-și-negru: pantaloni negri, cămașă albă, față neagră și pălăria la fel din-

colo de părul lui alb și de mustați și barbă. « Legea asta », a spus. A spus-o calm, cu un dispreț rece, detașat.

« Unu care n-a făcut niciodată nimic pentru așa ceva, o insignă ca asta i se urcă la cap că ametești și tu numai uitându-te la el », a spus Ned. « Decît că nu-i atîta insigna cît pistolu care încă de cînd era doar un țînc numai atîta probabil că nu știa ce să facă să pună și el mîna pe unu, decît că știa toată vremea că și cînd avea să se facă destul de mare să poată să aibe și el unu, legea nu i-ar fi dat voie să pună mîna pe așa ceva. Acuma că are și insigna asta pe deasupra, nu mai e nici un risc să-l mai bage la pușcărie pentru asta și să i-l mai și ia cineva ; poate să fie mai departe un țînc fără minte chiar dacă a fost obligat să crească mare. Riscu e acuma că pistolu ăsta o să-i tot apese pe mintea lui de copil timpit atîta de mult că pînă la urmă are să tragă în ceva viu înainte să-și fi dat măcar seama că a și ochit cu el ». Pe urmă s-a întors Lycurgus.

« Stau și te-asteaptă pe matala », mi-a spus mie. « Cu trăsura. »

« S-a și întors de la oraș ? » am spus.

« Nici n-a ajuns la oraș », a spus Lycurgus. « Nici n-a plecat de-aceia. A stat ea toată vremea acolo înăuntru cu băiatu ăla și v-au așteptat pe voi. Zice acuma că să vii. »

« Stai nițel », a spus Ned. M-am oprit ; aveam încă ciorapul de călărie pe mînă, și mă gîndeam că poate asta o fi. Însă el se uita la mine. « De-acuma încolo ai să te învîrtești prin lume. »

« Ce lume ? » a spus.

« La ăia la care a ajuns vorba. Despre cursa asta. »

« Cum să fi ajuns vorba ? » am spus.

« Cum ajunge vorba de la unu la altu ? » a spus el. « N-are nevoie s-o ducă nimeni ; nu-i nevoie decît ca doi cai care-s în stare s-alerge să fie la mai puțin de zece mile depărtare unu de altu. Cum îți închipui c-a ajuns aici și omu legii ? poate c-a miro-sit-o pe fata aia albă de la patru sau cinci mile depărtare ca un cîine ? Știi ; poate că am tot sperat și eu așa cum crede încă și acuma Boon Hagganbeck, că o să putem să strîngem caii ăștia amîndoi aici la un loc, liniștit și pe tăcute, și să putem să aranjăm și cursa aia, s-o cîștigăm sau s-o pierdem, și pe urmă tu și cu mine și cu el să putem sau să ne-ntoarcem acasă sau să ne ducem în altă parte oriunde-am fi vrut cu condiția doar să fie mai departe decît poate s-ajungă brațu lu Patronu Priest. Da acuma nu mai merge așa. De-acuma înainte trebuie să te învîrtești printre ei. Și mîne au să se strîngă și mai mulți. »

« Vrei să spui c-o să putem să aranjăm să alergăm în cursa aia ? »

« Trebuie s-o facem acum. Poate că trebuia s-o facem încă de cînd Boon și cu mine ne-am dat seama că Patronu și-a ridicat mîna de pe automobilu ăsta pe mai mult de douăspatru de ore. Însă acuma sigur că trebuie s-o facem. »

« Și ce-ai vrea de la mine să fac eu ? » am spus.

« Nimic. Îți spun numai, așa ca să nu fii luat pe nepregătite cînd o fi. Tot ce-avem noi de făcut e să-i punem pe caii ăștia doi pe-aceeași cursă de-alergat și cu capu-ntîns în aceeași direcție și tu n-ai de făcut altceva decît să stai cocoțat pe Fulger și să faci cum spui eu. Du-te acuma, pînă nu-ncep să zbiere după tine. »

IX

Ned avusese dreptate. Adică, atunci cînd spunea că avea să se împrăștie zvonul. Nu mai aveam nimic pe la mînă atunci cînd Everbe mi-a scos ciorapul de călărie. Adică, nu era cu nimic mai rău decît mîna oricui care s-ar fi tăiat peste degete cu o zi înainte. Nici nu cred că mai sîngerase atunci cînd îl mînasem pe Fulger după masă. Însă pe Everbe n-o puteam convinge. Așa că mai întîi ne-am oprit la un doctor,

cam la o milă înainte de a ajunge la oraș. Butch îl știa, știa unde să ne oprim, dar nu știu cum de reușise Everbe să-l convingă să ne ducă acolo — îl cicălise sau îl amenințase sau îi promisese sau poate că doar izbutise asta doar așa cum un păstrăv față mare se tot învîrtește atîta pe lîngă un păstrăv copil încît și uită pînă la urmă că mai există și un cîrlig cu o undiță agățată de el așa că pînă la urmă pescarul e acela care trebuie să facă ceva să scape de păstrăvul ăsta mai mititel. Sau poate că nici nu fusese Everbe ci numai sticla goală, întru cît altceva de băut n-avea să se mai găsească decît la hotelul din Parsham. Pentru că atunci cînd am dat colțul casei, mama lui Lycurgus stătea acolo la colțul verandei și ținea în mînă o zaharniță și o carafă mare cu apă iar Butch și cu Boon tocmai își goleau paharele și Lycurgus ridica tocmai de pe jos sticla goală de unde-o aruncase Butch într-un tufiș de trandafiri.

Așa că Butch ne-a dus la doctor — o casă micuță care fusese pe vremuri albă, într-o curticică plină cu un fel de flori prăfuite care crescuseră sălbatece și miroseau a stătut de felul celor care înfloresc vara tîrziu și toamna, și o femeie grasă, cenușie ca fierul cu ochelarii prinși pe șeaua nasului ca o profesoară pensionară și care încă cu cincisprezece ani înainte știai bine că n-ar fi putut să sufere copiii de opt ani, a ieșit în ușă și s-a uitat la noi o singură dată (Ned avusese dreptate) și a spus pe urmă peste umăr spre interiorul casei, «Sînt oamenii ăștia cu cursa de cai», și s-a întors pe călcie și a dispărut înăuntru casei, și Butch intrînd direct în casă înainte ca ea să se fi putut întoarce, el însuși jovial, simțindu-se bine venit — sau dacă nu să aibe grijă al dracului de tare toți cei de față ca să fie cu adevărat bine venit (insigna și de data aceasta, înțelegi; faptul că el o purta sau poate pur și simplu faptul că se știa că are o asemenea insignă, așa că să fi intrat în orice casă în orice alt fel ar fi reprezentat nu numai o trădare personală ci o trădare și o înjosire față de casta lui) — și spunînd,

«Ce mai faci, doctore, uite-aici un pacient pentru mneatale», către un bărbat care ar fi fost și el cărunț ca și fierul dacă i s-ar fi dat jos zeama de tutun de pe favoriții neîngrijiiți, îmbrăcat într-o cămașă albă ca a lui Ned dar nu tot atît de curată, și cu o haină neagră și ea cu o dungă lungă de la oul de alaltăieri pe rever, și care arăta și mirosea și a altceva, decît că nu era exact alcool, sau oricum nu numai alcool. «Eu și cu fratele Hogganbeck așteptăm în hol», a spus Butch. «Nu te deranja mneatale; știu eu unde-i sticla. Nu-ți face griji pentru doctor», i-a spus lui Boon. «Aproape că nici nu pune picătură de whiskey pe buze decît dacă nu-i neapărată nevoie. Legea îi dă dreptu la cîte un gît de eter ca făcînd parte din tratament pentru orice pacient care e-n stare să arate că-i curge sînge sau că are vreun os rupt. Dacă-i vorba doar de-o tăietură mai mică sau de-un deget fracturat sau de vreo coastă frîntă ceva, nenea doctoru-și împarte curarisirea cu bolnavu; bea el tot eteru și-l lasă-pe pacient să-și ia partea lui de curariseală. Hă hă hă. Pe-aici o luăm.»

Așa că Butch și cu Boon s-au dus pe-acolo, și Everbe și cu mine (fără îndoială că ai băgat de seamă că nimeni nu băgase încă de seamă lipsa lui Otis. Coborisem din trăsura; se pare că fusese trăsura lui Butch; oricum, el o conducea; fusese oarecare întîrziere la Moș Parsham cînd Butch încercase s-o convingă, pe urmă s-o ia cu binișorul, pe urmă s-o silească pe Everbe să se așeze pe bancheta din față alături de el, lucru pe care ea îl evitase urcîndu-se pe bancheta din spate și apucîndu-mă pe mine de un braț și ținîndu-l pe Otis să nu sară din trăsura cu mîna cealaltă, pînă cînd Boon s-a suit el în față cu Butch — și la început Butch și pe urmă noi cu toții în holul casei doctorului dar nimeni nu-și mai adusese aminte de Otis în clipa aceea) l-am urmat pe doctor într-o altă cameră unde era o sofa cu pîr de cal cu o pernă murdară și o pătură mototolită pe ea, și o masă cu sertare presărată cu sticlute cu doctorii și altele pe consola căminului sub care cenușa ultimului foc

din iarna trecută încă nu fusese stîrnită, și un lavabo cu un lighean și o cană și o oală de noapte care nici ea nu fusese încă golită într-un colț și o pușcă de vînătoare într-alt colț; și dacă Mama ar fi fost de față unghiile de la mîna lui n-ar fi atins nici o cîrpă care să-i fi aparținut ei cu atît mai puțin patru degete tăiate, și era limpede că Everbe ar fi fost de acord cu ea; ea — Everbe — spunînd, « Lasă că-i scot eu bandajul », ceea ce a și făcut. Ți-am mai spus că mîna era în regulă. Doctorul s-a uitat la ea prin ochelarii lui cu ramă de sîrmă.

« Ce-ai pus aici? » a spus. Everbe i-a spus. Acuma știu și eu ce fusese. Doctorul a privit-o. « Cum s-a întîmplat să ai așa ceva la îndemînă? » a spus. Pe urmă și-a ridicat ochelarii de un colț și s-a uitat iar la ea și a spus, « A ». Pe urmă a spus, « Mda, da », și și-a coborît iar ochelarii pe nas și — da, chiar așa: a fost într-adevăr un oftat — a spus, « N-am mai fost la Memphis de treizeci și cinci de ani », și a rămas acolo în picioare un moment și — îți spun a fost cu adevărat un oftat — a spus, « Da. Treizeci și cinci de ani » și a spus, « Dacă-ai fi în locul dumitale nu i-aș mai face nimic. Doar să-l bandajăm la loc. » Da, exact ca și Mama: a scos el bandajul de pe mînă, însă ea l-a făcut la loc. « Tu ești băiatul care are să călărească pe calul ăla în cursa de mîine? » a spus.

« Da », a spus Everbe.

« Vezi să-l bați pe calul ăla al lui Linscomb de data asta, lua-l-ar dracu. »

« O să-nțercăm », a spus Everbe. « Cît vă datorăm? »

« Nimic », a spus el. « Dumneata ești aia care l-ai vindecat. Vedeți numai să-l bateți dracului pe calul ăla al lui Linscomb mîine. »

« Vreau să vă plătesc vă v-ați uitat la el », a spus Everbe. « Că ne-ați spus că-i totul în regulă. »

« Nu », a spus el. O privea: ochii lui de bătrîn în spatele ochelarilor măriți dar de nepătruns, rotunji ca niște ouă, pînă cînd ți-ai fi spus că n-ar fi fost în stare să mai prindă și să mai rețină ceva atît de recent cum eram eu și cu Everbe.

« Da », a spus Everbe. « Ce anume? »

« Poate dacă-ai avea o batistă în plus, sau ceva. . . » A spus: « Da, treizeci și cinci de ani. Am avut și eu una, odată, cînd eram tînăr, acum treizeci și cinci de ani. Pe urmă m-am înșurat, și s-a. . . » A spus, « Da. Treizeci și cinci de ani. »

« O », a spus Everbe. S-a întors cu spatele la noi și s-a aplecat; i-a foșnit rochia; n-a durut mult; i-a foșnit iar și s-a întors iar spre noi. « Uite », a spus. Era o jartieră.

« Vedeți să-l întreceți cu calul ăla blestemat », a spus el. « Să-i meargă fulgii. Sînteți în stare s-o faceți ! » Acum am auzit glasurile — glasul, adică, al lui Butch. — se auzea tare dinspre hol înainte de a fi ajuns noi acolo.

« Ce mai ziceți și de-asta? Frumușelu ăsta nu mai vrea să tragă o dușcă. Ne-avem cu toții ca frații, unu pentru toți, toți pentru unu, și-acuma el se apucă și mă jighește. » Sta acolo și rînjea la Boon, triumfător, sfidător. Boon arăta acum chiar primejdios. Ca și Ned (ca și noi toți) era și istovit de nesomn. Dar toată povara pe care trebuia s-o poarte Ned era calul; Everbe și insigne lui Butch nu-i cădeau tot lui în spinare. « Ă, mă băietе? » a spus Butch, acum se pregătea să-l bată iarăși pe Boon pe spinare, cu forța jovială care era parcă puțin prea tare pentru un asemenea gest prietenesc, dar nu chiar exagerată.

« Să nu mai faci asta, a spus Boon. Butch s-a oprit. Nu și-a tras mîna înapoi; și-a oprit doar gestul, rînjind cu toată gura la Boon.

« Pe mine mă cheamă Mister Lovemaiden », a spus. « Da poți să-mi spui Butch. »

După un timp Boon a spus, « Lovemaiden. »

« Butch », a spus Butch.

După un timp Boon a spus, « Butch ».

« Așa vezi, mă băiatule! », a spus Butch. A spus către Everbe: « V-a dres doctoru? Poate c-ar fi fost mai bine să vă spun dinainte ce-i cu doctoru. Cică cînd a fost și el un ștrengar mai tinerel, acu vreo cincizeci-șaizeci de ani, își și băga mîna-n pantalonași înainte să fi apucat să-și scoată pălăria în fața ta. »

« Haide », a spus Boon. « Ați plătit? »

« Da », a spus Everbe. Am ieșit afară. Și atunci de abea cineva a spus, Unde-i Otis? Nu, Everbe a fost, bine înțeles; s-a uitat doar o dată în jur și a spus: « Otis ! » cu vocea tare, răstită, ca să nu spunem pripită, ca să nu spunem alarmată și dispera-
rată.

« Să nu-mi spuneți că i-o fi frică de cai chiar și-așa priponiți de stilpu porții », a spus Butch.

« Haideți odată », a spus Boon. A luat-o și el înainte; n-avea unde să se fi dus. Îl ajungem noi. »

« Da dece? » a spus Everbe. « De ce n-a - »

« De unde să știu eu? » a spus Boon. « Poate că are el dreptate. » Vroia să spună, adică, Butch. Pe urmă s-a referit la Otis: « Chiar dac-ar fi un ticălos de băietandru cum nu s-a mai văzut altu în Arkansas, și la urma urmelor nici în Mississippi, tot un fricos de mîna-ntîia rămîne. Haideți. » Așa că ne-am suit în trăsură și ne-am întors în oraș. Decît că eu eram de-aceiași părere cu Everbe în ce-l privește pe Otis; cînd nu-l mai vedeai în ochi atunci puteai să fii sigur că era vremea să începi să te întrebi unde era și de ce. N-am mai văzut niciodată pe cineva să-și piardă atît de repede încrederea din partea celorlalți cum era el în stare s-o piardă; ar fi trebuit să se străduiască din răsputeri acuma să mai găsească pe cineva în trăsura aceea care să mai vrea să se ducă cu el la grădina zoologică sau oriunde în altă parte. Și n-ar mai fi trebuit să treacă prea mult pînă să nu mai găsească pe nimeni nici în tot Parshamul.

Numai că nu l-am ajuns din urmă. Nu era deloc pe tot drumul pînă la hotel. Și de altfel nici Ned n-avusese dreptate. Adică în ce privește roiul mereu crescînd de amatori de curse de cai pe care ar fi trebuit să-i fi tot întilnit în drumul nostru de atunci înainte. Poate că mă așteptasem să fi găsit toată veranda hotelului ticsită de ei, aștepîndu-ne și cîscînd gura la noi cum veneam. Dacă da, atunci n-avusesem nici eu dreptate; nu era chiar nimeni acolo. Iarna sigur că da, în sezonul de vîna-toare și mai ales în timpul celor două săptămîni de National Trials, atunci ar fi fost altceva. Dar pe atunci, spre deosebire de Londra, Parsham n-avea ceea ce se cheamă sezonul de vară; oamenii se duceau în altă parte, la băi sau la munte: la Raleigh, lîngă Memphis, sau la luka, nu cine știe ce departe, în Mississippi, sau poate în Ozark sau în Cumberland. (Și de altfel n-are așa ceva nici acuma, și nici nu mai e vreun loc care să aibă așa ceva, fie el sezon de vară sau de iarnă; nu mai sînt acuma deloc asemenea sezoane, cu interioare artificial aranjate să aibe șizeci de grade vară sau nouăzeci de grade iarna, așa încît recidiviștii mucegăiți ca mine de pildă să tre-buiască să iasă afară vara ca să nu răcească și iarna ca să nu se încălzească prea tare; și inclusiv și automobilele care odată erau numai niște simple necesități economice dar care acuma sînt necesități sociale, și se poate spune c-a venit chiar vremea cînd, dacă întreaga rasă omenească s-ar opri din mișcare toată în același timp, întreaga suprafață a pămîntului s-ar prinde, s-ar solidifica; adevărul fiind că sîntem prea mulți; omenirea are să se distrugă singură nu prin fisionare nucleară ci prin alt-ceva care începe tot cu f și care este și el tot un verb activ la fel de bine ca și o stare condițională; eu personal n-am să mai apuc asta, dar s-ar putea ca tu s-ajungi s-o trăiești; o lege activată și întărită în acțiunea ei de o crîncenă și febrilă disperare socială — nu economică; socială — calculată să-i permită unei femei numai un singur copil așa cum acuma nu i se permite decît un singur bărbat.)

Însă iarna, bine înțeles (ca și acum) era altceva, cu sezonul de vânătoare și cu Grand National Trials, cu toții banii magnaților de petrol și de cereale din Wall Street și din Chicago și din Saskatchewan, și cu toți cîinii superbi cu pedigriuri mai exclusive decît ale prinților, și cu crescătoriile somptuoase și cotețele de antrenament aduse acum la numai cîteva minute depărtare de automobile — Red Banks și Michigan City și La Grange și Germantown, și numele celebre — colonelul Linscomb al cărui cal (așa presupuneam) avea să fie adversarul nostru în cursa de mine, și Horace Lytle și George Peyton, sunînd cu tot atîta magică putere în lumea celor pasionați de cursele de cîini ca și Babe Ruth și Ty Cobb printre pasionații de baseball, și Mr Jim Avant din Hickory Flat și Mr Paul Rainey la cîteva mile doar mai în jos pe calea ferată a colonelului Sartoris înspre Jefferson — amîndoi cunosători de cîini care (așa presupunem) dacă s-ar fi văzut printre niște sărăntoci de pointeri și setteri chiar și cu pedigri ar fi spus că au decăzut social; și la asemenea ocazii întregul hotel mișunînd de ei cît ar fi fost el de mare, eleganți și distinși, aerul însuși în jurul lor suav și murmurător de bani, și totul căptușit și împopoțonat cu panglici colorate și strălucind de cupe argintate.

Însă acum nu era nimeni acolo, strada liniștită și pustie în praful de mai (era trecut de șase acum; tot Parshamul era acasă la el mîncînd — sau pregătindu-și masa — cina), pustiu pînă și de Otis, deși el ar fi putut fi, și probabil și era, undeva înăuntru. Și ceea ce era încă și mai surprinzător, pentru mine cel puțin, pustiu pînă și de Butch. Ne-a dus pur și simplu cu trăsura pînă la ușa din față, ne-a lăsat să coborîm și a plecat mai departe, oprindu-se doar cît i-a trebuit ca să-i arunce lui Everbe o privire lungă, rînjitoare, și lui Boon o privire urîță, rînjitoare, dacă s-ar fi putut spune așa mai aspră și mai urîță lui decît ei, spunînd, « Nu-ți face grijii băiatule, vin eu înapoi. Dacă mai ai vreo treabă în suspensie mai bine vezi s-o ie, de acolo de unde stă în suspensie, că altfel, cine știe, poate se rupe ceva », și a plecat mai departe cu trăsura. Așa că după toate aparențele avea și el un loc unde trebuie să fie din cînd în cînd: un cîmin, o casă; eu însumi eram încă neștiutor și nevinovat (nu chiar în măsura în care fusesem cu douăzeci și patru de ore mai devreme; dar tot un boboc), însă eram de partea lui Boon, loialitatea mea îi era cîștigată lui, ca să nu mai vorbim și de Everbe, și asimilasem deajuns (dacă și digerasem totul sau nu, asta era altceva) de ieri încoace, ca să știu exact ce înțelegeam cînd nădăjduiam că poate avea și o nevastă acolo înăuntru — vreo inocentă răpită din vreo mînăstire, vreo nefericită victimă a trădării, fără prieteni și fără răzbunători, care să mai constituie o piesă în plus la actul de acuzare atunci cînd avea să se socotească în cele din urmă jossnicia lui nemiloasă, care-i era în singe; sau și mai bine încă: vreo scorpie care să știe să se servească de ghiarele ei și care să fie în stare să-i facă față cel puțin prin faptul că ar fi putut să-i înscrie pe obraji răsplata pentru fiecare din izbînzile lui împotriva legăturilor maritale. Pentru că probabil că jumătate din plăcerea pe care o gusta în fornicăție sta în faptul că avea grijă să se știe cine-i era victima. Însă aici îl nedreptățisem. Era holtei.

Însă Otis nu era nici înăuntru; era doar unicul funcționar de serviciu în holul pe jumătate acoperit de huse și unicul chelner de serviciu care-și flutura șervetul în ușa salii de mese pe de-a-ntregul acoperită de huse, în afară de o singură masă pregătită pentru vizitatori în trecere, lipsiți de nume și de față, așa cum eram noi — cel puțin pînă atunci, adică. Însă pe Otis nu-l văzuse nimeni. « Nu-mi bat eu capul atîta să mă întreb unde-o fi acum », a spus Boon, « cît mai mult cu ce dracu-o fi făcut toată vremea asta în care habar n-am avut unde-o fi. »

« Nimic ! » a spus Everbe. « E-un copil doar ! »

« Sigur », a spus Boon. « Un biet copil înarmat pînă-n dinți. Cînd o ajunge și destul de mare ca să și fure -> »

«Taci din gură !» a spus Everbe. «Nu-ți dau voie ->

«Bine, bine», a spus Boon. «Ca să găsească, atunci. Să găsească destui bani să-și cumpere un cuțit cu o lamă de șase inci în loc de briceagul ăla cu lama de doi inci, atunci oricine s-o gândi să se întoarcă cu spatele la el, trebuie mai întâi s-aibe grijă să poarte una din hainele alea de fier de pe vremuri cum le vezi pînă muzeu. Da eu trebuie să stau nițel de vorbă cu tine», i-a spus ei. «Acuma curînd trebuie să stăm la masă, și pe-ormă trebuie să mergem s-așteptăm trenu ăla. Și-armăsarul ăla cu steaua lui de tinichea se-ntoarce și el dintr-un moment într-altul să necheze și să dea din picioare pe-aii.» A apucat-o de braț. «Haide.»

Atunci a fost momentul în care am început să ascult la ce spune Boon. Adică, trebuia s-o fac. Everbe m-a silit. Nu vroia nici măcar să meargă cu el decît dacă aveam să merg și eu. Ne-am — s-au — dus în holul rezervat pentru doamne ; nu mai era prea multă vreme acum, trebuia să stăm la masă și pe urmă să mergem la gară s-o așteptăm pe Miss Reba. Pe vremea aceea, femeile nu se învîrteau chiar așa în și din camerele domnilor în hoteluri cum mi-au spus unii că ar face acum, nici măcar purtînd, acum îmi spun unii, chestiile ale căroră în reclame li se spune șorturi sau pantaloni de sport calculate să le acorde doamnelor libertatea de care au nevoie în fuga lor spre libertate ; de fapt eu nici nu mai văzusem pînă atunci o femeie singură într-un hotel (Mama de pildă n-ar fi fost acolo fără Tata) și-mi aduc aminte că m-am întrebat cum de-a putut Everbe fără verighetă pe deget să fi intrat aici măcar. Ele — hotelurile — aveau un loc care era cunoscut sub denumirea de holul pentru doamne, așa cum era cel în care ne aflam noi atunci — o cameră mai mică dar mai elegantă, și aici avînd aproape toate mobilele învelite în huse de olandă. Dar eu eram încă de partea lui Boon ; n-am trecut pragul încăperii ; m-am oprit afară, unde Everbe putea să știe că sînt, în raza vocii ei, chiar dacă de fapt nu mă vedea. Așa că am auzit. Da, am ascultat. Oricum, aș fi ascultat ; merseam prea departe acum în ce privește sofisticarea și în fațetele vieții ca să mă mai opresc acum, tot așa cum merseam prea departe în furtul de automobile și cursele de cai ca să mă mai pot opri acum. Așa că puteam să-i aud : s-o văd pe Everbe ; și aproape chiar de la început ea plîngea iarăși.

«Nu ! nu vreau ! Lasă-mă în pace !» Pe urmă Boon,

«Da, de ce ? Ziceai că mă iubești. Și asta tot o minciună a fost ?» Pe urmă Everbe,

«Te iubesc. Din cauza asta. Lasă-mă în pace ! Dă-mi drumul ! Lucius ! Lucius !» Pe urmă Boon,

«Taci din gură ! Termină.» Pe urmă nimic, timp de un minut. Nu m-am uitat, n-am spionat, ascultam doar. Nu : am auzit doar : «Dacă-știi că-ți bați numai joc de mine și mă duci cu porcii ăla blestemat cu steaua de tinichea — » Pe urmă Everbe,

«Nu ! Nu ! Nu te mint !» Pe urmă ceva ce n-am putut să aud, pînă cînd Boon a spus :

«Ce ? Te-ai lăsat ? Ce vrei să spui, că te-ai lăsat ?» Pe urmă Everbe :

«Da ! M-am lăsat ! Nu mai fac. Nicodată !» Pe urmă Boon :

«Și cum crezi c-ai să trăiești ? Ce-ai să mănînci ? Unde-ai să dormi ?» Și Everbe :

«Îmi iau o slujbă. Pot să muncesc doar.»

«Ce știi tu să faci ? N-ai nici tu mai multă educație decît mine. Ce poți tu să faci să-ți câștigi existența ?»

«Pot să spăl vase. Pot să spăl și să calc. Am să învăț să gătesc. Pot să fac și eu ceva. Pot chiar să muncesc la cîmp, să culeg bumbacul. Dă-mi drumul, Boon. Te rog. Te rog. Trebuie. Nu vezi că trebuie ?» Pe urmă picioarele ei alergînd, chiar și pe covorul acela gros ; fugise. Așa că Boon m-a prins de data aceasta. Arăta groaznic la față acum. Ned avea noroc ; tot lucrul pentru care avea el să-și facă griji era numai o cursă de cai.

« la uită-te la mine», a spus Boon « Uită-te bine la mine. Ce nu-i în regulă cu mine? Ce dracu-i cum nu trebuie cu mine? Pe vremuri eram — » Arăta la față ca și cum ar fi fost gata să pleznească. A început iar de la capăt: « Și de ce tocmai eu? De ce dracu cu mine? De ce dracu s-a apucat și m-a ales tocmai pe mine cu care să înceapă să se îndrepte? Dă-o dracului de treabă, e-o tîrfă, nu înțelege nici ea atîta lucru? Ea e plătită ca să-mi aparțină mie în exclusivitate din momentu-n care-și pune picioru acolo unde sînt eu tot așa cum eu sînt plătit ca să-i aparțin lu Patronu și lu Mr Maury exclusiv din minuțu-n care-mi pun picioru-n locu-n care sînt ei. Da acum ea se-apucă și se lasă de meserie. Din motive personale. Da n-are voie. N-are nici un drept personal să se lase de meserie pînă nu-i dau eu voie, tot așa cum nici eu n-am nici un drept să mă las de meserie pînă nu-mi dau voie Patronu și cu Mr Maury — » S-a oprit; furios și perplex, fierbînd de mînie și neajutorat; și încă și mai mult: înspăimîntat. Și acum era chelnerul negru, care-și foșnea șervetul în prag. Boon a făcut un efort teribil; Ned care n-avea nimic altceva decît o cursă de cai de cîștigat nici nu știa măcar ce înseamnă să suferi atît. « Du-te și chiam-o să vină la masă. Trebuie să mergem s-așteptăm trenu ăla. Camera ei e numără cinci.»

Însă ea n-a vrut să iasă. Așa că Boon și cu mine am mîncat singuri. Fața lui tot nu arăta nici acumă mai bine. A mîncat așa cum bagî carnea într-o mașină de tocat; nu era ca și acum ar fi vrut sau n-ar fi vrut să mănînce, decît că era vremea să stea la masă. După o vreme am spus, « Poate c-a pornit-o pe jos înapoi în Arkansas. A tot spus de două sau trei ori astăzi după masă că el ar fi trebuit să fi ajuns acolo dacă nu s-ar fi tot amestecat unii și alții în treaba lui.»

« Sigur», a spus Boon. « Poate că s-a dus înainte să-i găsească ei slujba aia în care să stea să spele vasele. Sau poate că s-a îndreptat și el și acumă se duc amîndoi de-a dreptu-n cer fără să se mai oprească și-n Arkansas sau prin altă parte, și el s-a dus înainte ca să vadă cum poate să treacă de Memphis fără să-l vadă cineva.» Pe urmă s-a făcut vremea să plecăm. Îi văzusem poala rochiei pe sub ușa sălii de mese de vreo două minute, însă acumă a venit chelnerul în persoană.

« Doi-Zero-Opt, domnule», a spus. « A șuiert tocmai pentru Bariera de la o milă.» Așa că ne-am dus la gară, nu era departe, toți trei mergînd în grup, niște vizitatori de-o noapte la hotelul local. Vreau să spun că acum nu ne mai — nu se mai — certau; am fi putut — ar fi putut — chiar să stăm la discuție, să conversăm, liniștiți și fără nici o grabă. Everbe ar fi vrut, numai că ar fi trebuit ca Boon să vorbească el primul. Și nu departe: doar cît să traversăm șinele ca să ajungem la peron, și trenule se și vedea acum, iar ei doi (Boon și cu Everbe) legați laolaltă și totuși înstrăinați, străini și totuși de nedespărțit, confundați și totuși neputincioși să facă o pereche și aceasta de nimic altceva decît de ceea ce Boon credea a fi un capriciu: el care (Boon) cu toți anii pe care-i avea de-abea dacă era mai în vîrstă decît mine și nici măcar nu știa că femeile n-au capricii după cum n-au îndoilei și perplexități sau tulburări de prostatură; trenul, locomotiva trecînd prin fața noastră cu tunetul ei șuierător, scînteile zburîndu-i de la pistoanele frinelor; era cea lungă, mare, Specială: vagoanele de marfă, jumătatea de vagon pentru fumătorii de culoare, pe urmă vagoanele de zi și nesfîrșitele pullmanuri de dormit, vagonul restaurant la urmă, și încetinind; era trenul lui Sam Caldwell, și dacă Everbe și cu Otis călătoriseră pînă la Parsham în tenderul unui tren marfar direct, Miss Reba ar fi trebuit să fie într-un vagon-salon, dacă nu cumva chiar în vagonul special personal al președintelui; trenul oprindu-se în sfîrșit deși încă nu se deschisese nici o portieră, nu se arătase nici un însoțitor cu jachetă albă și nici conducătorul, cu toate că era sigur că Sam era undeva atent după noi; pînă cînd Boon a spus, « La dracu ! Vagonu de fumători», și a început să alerge. Pe urmă i-am văzut și noi, departe în față:

Sam Caldwell în uniformă pe peron ajutînd-o pe Miss Reba să coboare, cineva — altă femeie — urmînd-o, și nici măcar din vagonul de fumători ci din jumătatea pentru pasagerii de culoare unde călătoreau negrii; și trenul — era Specialul de Washington și New York, expresul care le purta pe femeile bogate acoperite de diamante și pe bărbații cu țigări de foi de un dolar într-o migrație suavă și izolată de-a latul țării — și începînd să-și ia viteză așa că Sam a mai avut doar vreme să ne mai facă semn cu mîna de pe scară, micșorîndu-se înspre răsărit în urma puffurilor scurte săltărețe și a șuierăturilor prelungi și în sfîrșit cele două lămpi mici roșii gemene, tot mai mici și ele, și cele două femei așteptîndu-ne imobile printre bocceluțe și valize pe peronul pustiu, Miss Reba țeapănă și bine făcută și elegantă și Minnie alături de ea arătînd ca moartea.

«Ce de necazuri am avut», a spus Miss Reba. «Unde-i hotelul?» Ne-am îndreptat într-acolo. Acum, în holul luminat, am putut s-o vedem mai bine pe Minnie. N-arăta la față chiar ca moartea de fapt. Moartea e liniștită, pașnică. Ceea ce exprima chipul crispat mohorît, cu buzele strînse, al Minnie-ei, nu era liniște și nici nu exprima ceva în ce-o privește. A venit funcționarul de serviciu. «Eu sînt Mrs Binford», a spus Miss Reba. «Ai primit telegrama mea să-mi instalezi un pat în cameră pentru camerista mea?»

«Da, Mrs Binford», a spus funcționarul. «Avem cazare specială pentru personalul de serviciu, cu sufrageria lor -»

«Păstrează-o pentru ei», a spus Miss Reba. «Eu am spus un pat în camera mea. Vreau să stea cu mine. Așteptăm în hol pînă-l instalezi acolo. Unde-i holul?» Dar și văzuse salonul pentru doamne, și noi mergeam după ea. «Unde-i el?» a spus.

«Unde cine să fie?» a spus Everbe.

«Știi tu cine», a spus Miss Reba. Și dintr-o dată eu am știut cine, și am știut și că într-o clipă aveam să știu și de ce. Dar n-am avut vreme. Miss Reba s-a așezat. «Șezi aici», i-a spus lui Minnie. Însă Minnie nici nu s-a clintit. «Bine atunci», a spus Miss Reba. «Spune-le». Minnie ne-a surîs. Era fioros: un rictus febril, ca al unui animal de pradă, un gol de spaimă, înfometat, în care dinții superbi și fără pereche i se arcuiau în afară spre orificiul întunecos unde fusese cel de aur; am înțeles atunci de ce Otis fugise din Parsham chiar dacă fusese obligat s-o facă pe jos; da, poți să mă crezi, în clipa aceea acum cincizeci și șase de ani am fost, ca și tine acum, totul o neîncredere înspăimîntată și zguduită, pînă cînd Minnie și cu Miss Reba ne-au povestit.

«El a fost!» a spus Minnie. «Știi că el a-fost! Mi l-a luat cînd dormeam!»

«Ce dracu mai e și asta», a spus Boon. «A venit unu și ți-a furat un dinte din gură și tu nici n-ai băgat de seamă măcar?»

«Ce dracu, stai aici și ascultă», a spus Miss Reba. «Minnie avea dintele ăla făcut în așa fel încît să poată să și-l pună și să și-l scoată — a lucrat ore suplimentare și s-a chinuit și a pus bani deoparte timp de — cîți ani au fost, Minnie? trei, nu-i așa? — pînă-a stîns destui bani ca să-și scoată dintele ei și să-și pună porcăria aia de aur în loc. Da, sigur, m-am străduit cît am putut s-o conving să nu facă așa ceva — să nu-și distrugă șiragul ăsta de dinți naturali pentru care oricine altcineva ar fi dat o mie de dolari pentru fiecare, și-ncă și altceva pe deasupra; ca să nu mai vorbim de tot ce-a mai costat-o pe deasupra pe ea ca să i-l facă în așa fel să poată să și-l scoată cînd mînîncă»

«Să și-l scoată cînd mînîncă?» a spus Boon. «Da pentru ce dracu-și mai eco-nomisește ea dinții atunci?»

«Mi-am dorit dintele ăsta de-atîta timp», a spus Minnie, «și-am muncit de m-am spetit și-am pus bani deoparte, ore suplimentare. Așa că n-aveam să-l las să mi se strice cu tot felu de cine știe ce amestecături de mîncare.»

« Așa că și-l scotea când mânca », a spus Miss Reba, « și și-l punea acolo pe masă în fața farfuriei să poată să-l vadă, nu numai să și-l păzească, da să se și bucure de el câtă vreme sta să mănânce. Dar nu așa i l-a luat ; ea zice că și l-a pus la loc când a terminat micul dejun, și eu o cred ; n-a uitat niciodată până acum să și-l pună, pentru că prea era mândră de el, prea o costase mulți bani ; tot așa cum nici voi n-ați lăsa așa de izbeliște calul ăla nenorocit care probabil că v-a și costat al dracului mai mult decât un dinte de aur, și pe urmă să-l uitați cine știe pe unde »

« Da știu eu bine că nu l-am uitat », a spus Minnie. « Mi l-am pus la loc cum am terminat de mâncat. Țin bine minte. Numai că eram obosită moartă, și nici nu mai știam de mine - »

« E-adevărat », a spus Miss Reba. Vorbea cu Everbe acum : « Cred că eram tuflită bine când v-ați întors voi acasă azi noapte. Se făcuse ziua când mi-am mai venit în fire ca s-o las baltă, și soarele era sus bine pînă când am reușit în sfîrșit s-o conving pe Minnie să tragă și ea un gît de gin și să controleze dacă-i încuiată ușa din față și să se ducă și ea la culcare, și m-am dus și eu sus și am trezit-o pe Jackie și i-am spus să țină închis, că nici nu-mi mai păsa dacă veneau toți nenorociții de la sud de St. Louis să-mi bată la ușă, și să nu mai lase pe nimeni înăuntru pînă la șase în seara asta. Așa că Minnie s-a dus la ea în spate și s-a lungit pe patul ei în debaraia de lîngă veranda din dos și eu la-nceput am crezut că poate c-o fi uitat să încuie ușa de acolo și - »

« Sigur c-am încuiat-o », a spus Minnie. « Ușa aia duce la cămara unde ținem berea. Am ținut-o încuiată ușa aia încă de cînd a venit aicea băiatu ăla, că-l țineam minte de-astă vară cînd a mai fost pe la noi în vizită. »

« Și-așa era », a spus Miss Reba, « obosită, prăpădită și dormea ca moartă pe pat cu ușa încuiată și nici n-a știut de ea pînă cînd »

« M-am trezit », a spus Minnie, « și eram încă obosită moartă că dormisem prea tare, știți cum e ; ședeam acolo lungită în pat și-odată am crezut că-i ceva cu gura mea. Da m-am gîndit la început să poate-mi intrase ceva de mîncare acolo, oricît aș fi fost cu grijă, pînă cînd m-am ridicat și m-am dus și m-am uitat în oglindă »

« Mă mir că nu s-a auzit pînă în Chattanooga, ca să nu mai vorbim de Parsham », a spus Miss Reba. « Și cu ușa tot încuiată »

« El a fost ! » a spus Minnie, a strigat. « Știu eu ! Mă tot bătea la cap cel puțin cite o dată în fiecare zi că cît m-a costat și de ce nu l-am vîndut pînă acum și cît de mult aș putea să iau pe el și unde m-aș duce săl vînd - »

« Sigur », a spus Miss Reba. « De-asta a început să zbiere ca o pisică sălbatecă azi dimineață cînd i-ai spus că nu se întoarce îndărăt acasă și că trebuie să meargă la Parsham cu tine », i-a spus lui Everbe. « Așa că, cum a auzit trenul şuierînd, a și întins-o, nu ? Și unde credeți c-o fi acum ? Pentru că eu trebuie să iau înapoi dintele lui Minnie. »

« Nu știm deloc », a spus Everbe. « A dispărut din trăsură cam pe la cinci și jumătate. Ziceam că poate o fi aicea, că n-avea unde să se ducă în altă parte. Dar pînă acum nu l-am găsit. »

« Poate că nu v-ați uitat voi bine », a spus Miss Reba. « Nu-i el ăla care să-l scoți la iveală numai să fluieri. Trebuie să-l afumi bine ca pe-un șobolan sau un șarpe. » S-a întors funcționarul. « Gata acum ? » a spus Miss Reba.

« Da, Mrs Binford », a spus funcționarul. Miss Reba s-a ridicat în picioare.

« O culc acum pe Minnie și stau cu ea pînă adoarme. Pe urmă aș vrea să mînînc și eu ceva », i-a spus funcționarului. « Orice, n-are importanță ce. »

« Păi e cam tîrziu », a spus omul. « Sala de mese »

« Și-are să fie și mai tîrziu mai încolo », a spus Miss Reba. « N-are importanță ce. Haide, Minnie. » Ea și cu Minnie au ieșit. Pe urmă a ieșit și funcționarul. Noi

am rămas acolo, în picioare; nici unul dintre noi nu se așezase; ea—Everbe—stătea doar acolo; o fată planturoasă pe care nemișcarea o prindea; și suferința, atîta timp cît era nemișcată, și liniștită, ca acum. Sau poate nu atîta suferința, cît rușinea.

«Acolo acasă, el n-a avut niciodată nici măcar o șansă», a spus ea. «De asta m-am gîndit. . . Să-l scot nițel de acolo, o săptămînă măcar, ca astă vară. Și pe urmă și anul ăsta, mai ales după ce ai venit și voi și cum l-am văzut pe Lucius mi-am zis că așa aș fi vrut să-l văd și pe el toată vremea, numai că uite nu m-am priceput nici eu cum să-i spun, să-l învăț. Și atunci m-am gîndit că poate chiar și dacă stă așa pe lîngă Lucius, măcar astea două sau trei zile »

«Sigur», a spus Boon. «Refinement, cum s-ar zice.» Acum s-a îndreptat spre ea, cu stîngăcie. N-a mai încercat s-o ia în brațe. Nici măcar n-a atins-o la drept vorbind. A bătut-o doar ușurel pe spate; ai fi zis că-i tot atît de aspră atingerea, atingerea mîinii lui, și mîna lui tot așa de nesimțitoare și greoaie, ca a lui Butch cînd îl bătuse pe el pe spate mai devreme după masă. Însă nu era așa de loc. «Lasă acumă», a spus. «Nu-i nimic, ai să vezi. Tu ai făcut cum te-ai priceput mai bine. Ai făcut bine. Haide, acumă.» Era chelnerul iarăși.

«Vizitiu mneavoastră-i în bucătărie, domnule», a spus el. «Zice că-i important.»

«Vizitiu meu?» a spus Boon. «N-am nici un vizitiu.»

«E Ned», i-am spus, și o și pornisem. Pe urmă o pornise și Everbe, luîndu-i-o înaintea lui Boon. L-am urmat pe chelner spre spate, în bucătărie, Ned sta acolo în picioare, foarte aproape de bucătăreasă, o negresă cît un munte care ștergea farfuriile din lighean. El spunea:

«Dacă de bani te necăjești tu, Frumoaso, eu sînt omu care -» și ne-a văzut și i-a citit gîndurile lui Boon dintr-o strălulgerare. «Nu vă mai faceți griji. E-acolo la Possum. Ce-a mai făcut acumă?»

«Ce?» a spus Boon.

«De Otis zice», am spus eu. «L-a găsit Ned.»

«Nu l-am găsit de loc», a spus Ned. «Eu nici nu-l pierdusem. Cîinii lui Moș Possum l-a găsit. L-au suit într-un pom în dosu cotețului acu vreun ceas, pînă s-a dus Lycurgus și l-a dat jos. N-a vrut să vină cu mine. La drept vorbind, cînd te uiți la el ai zice că nu mai are de gînd să se ducă nicăieri chiar acumă-acumă. De data asta ce-a mai făcut?» l-am spus. «Aha, e și ea aici», a spus el. A spus liniștit, «Hi hi hi». A spus: «Atunci el n-are să mai fie acolo cînd ajung eu îndărăt.»

«Adică ce vrei să spui?» a spus Boon.

«Tu ai mai fi acolo, dac-ai fi în locu lui?» a spus Ned. «El știe acumă că la vremea asta fata aia s-a trezit și-a văzut că-i lipsește dintele. Trebuie c-o cunoaște destul de bine pe Miss Reba acumă ca să știe că ea n-o să se liniștească pînă nu pune mîna pe el și nu-l întoarce cu capu-n jos și nu-l scutură pînă cade din el dintele ăla de oriunde l-o fi ascuns. l-am spus chiar eu unde vin cu catîru ăsta și oricine de-acolo poate să-i spună la ce oră ajunge trenu și cît îi trebuie la oricine să ajungă îndărăt pînă acolo. Tu ai mai fi acolo dac-ai avea la tine dintele ăla?»

«Mda», a spus Boon. «Și ce-are de gînd să facă cu el?»

«Dac-ar fi vorba de oricine altcineva decît el», a spus Ned, «aș spune c-ar avea trei șanse să facă cu el: să-l vîndă sau să-l ascundă sau să-l dea cuiu. Da pentru că-i vorba de el, n-are decît două lucruri: să-l vîndă sau să-l ascundă, și dacă tot e vorba să stea ascuns undeva, atunci mai bine să fi stat la loc în gura fetei, dac-ar fi după el. Așa că cel mai bun loc în care să vinzi un dinte de aur repede ar fi îndărăt la Memphis. Numai că Memphis e prea departe ca să se ducă pînă acolo pe jos, și ca să meargă cu trenu (ceea ce l-ar costa bani, bani pe care s-ar putea să-i aibă cu condiția să fie destul de disperat ca să și cheltuiască bani de-ai lui) ar trebui să se întoarcă înapoi la Possum, unde s-ar putea să-l vadă cineva. Așa că al doilea

loc mai bun și repede să vîndă dintele ăla ar fi la cursa aia de mîine. Dacă-i fi fost tu sau dacă-ș fi fost eu, noi am fi pariat dintele ăla pe unu din caii de mîine. Da el nu-i tipu să parieze. Pariu-i prea încet pentru el, ca să nu mai punem la socoteală că-i și nesigur. Da cursa aia de mîine tot e locu cel mai bun ca să-ncepem să-l căutăm. Păcat numai că n-am știut eu de dintele ăsta cîtă vreme eram cu mîna pe el astă seară. Poate că tot aș fi reușit să-l scot de la el. P-ormă, dacă-ș fi fost eu să am un drept asupra lui, cum tot e vorba ca Mr Sam Caldwell să treacă p-aicea cu trenu ăla spre vest mîine la șase-patruzeci, l-aș fi dus la gară și i l-aș fi dădut lu Mr Sa în mînă și i-aș fi spus lu Mr Sam să nu-și mai ia mîna după el pînă trage ușa după el la primu tren care pleacă spre Arkansas mîine.»

«Da poți să-l mai găsești mîine?» a spus Everbe. «Eu trebuie musai să-l gălesc. E-un copil doar. Plătesc eu dintele ăla, îi cumpăr eu lu Minnie altu. Da trebuie să-l gălesc. El o să spună că nu-l ia el, că el nici nu l-a văzut în viața lui, da-l plătesc eu»

«Sigur», a spus Ned. «Așa așa spune și eu dacă-ș fi în locu lui. Am să-nțerc. Vin mîine dimineată devreme să-l iau pe Lucius, da vă spun că locu cel mai bun e tot la cursa aia de cai de mîine imediat după alergare.» Mie mi-a spus: «Oamenii au și început să se strîngă lîngă curtea lu Possum, și cum n-ar fi nimica, da vor cu toții să vadă cine mai e de data asta ăla care-și închipuie că calu ăla poate s-alerge într-o cursă. Așa că eu zic că mîine o s-avem lume cu duiumu. Acuma, vezi că s-a făcut tîrziu, așa că du-te și caută să dormi nițel, și eu în vremea asta mă duc cu catîru ăsta îndărăt la Possum să mă culc și eu. Unde ți-e ciorapu? Nu l-ai pierdut undeva?»

«E la mine-n buzunar», i-am spus.

«Vezi să nu-l pierzi», a spus. «Perechea la el e ăla de la stîngu și ciorapu stîng e cu ghinion dacă nu-i porți pe amîndoi.» S-a întors, dar nu mai departe decît pînă la bucătăreasa negresă; i-a spus ei acum: «Decît dacă nu mă răzgîndesc și rămîn în oraș peste noapte. La ce oră dai micu dejun, Frumoaso?»

«Cît mai curînd după ce ți-ai dus tu fîlcile destul de departe de-aici ca să nu-l clămpănești tu», a spus bucătăreasa.

«Noapte bună, la toată lumea», a spus Ned. Pe urmă a plecat. Ne-am întors în sala de mese, unde chelnerul, acuma numai în cămașă și fără guler și cravată, i-a adus lui Miss Reba o farfurie cu cotlet de porc și cartofi prăjiți și biscuiți și marmeladă cum avusesem și noi la cină, acum nici caldă nici rece, doar călduță, în deza-bieu, ca și chelnerul, ai fi putut să spui.

«Ai culcat-o?» a spus Everbe.

«Da», a spus Miss Reba. «Porcul ăla mic -» și s-a întrerupt și a spus, «Scuza-ți-mă. Am crezut că am experiența completă în meseria mea, și nu m-aș fi gîndit niciodată c-o să văd și cum se fură un dinte într-o casă pe care o conduc eu. Nu pot să-i sufăr pe-ăștia mici. Sînt ca niște pui de șarpe. Cu un șarpe mare poți să te descurci pentru că știi la ce să te aștepți. Dar un pui te-a și mușcat pe la spate pînă s-apuci să-ți dai seama c-are dinți. Unde-i cafeaua mea?» Chelnerul i-a adus-o și s-a îndepărtat. Și pe urmă chiar și sufrageria aceea mare plină cu mobilă acoperită cu huse s-a umplut dintr-o dată; era ca și cum de fiecare dată cînd Boon și cu Butch intrau amîndoi într-o aceeași încăpere totul se înmulțea, se multiplica, nemai lăsînd loc pentru nimic altceva. Mai trecuse — Butch — odată la the doctor, sau poate că atunci cînd aveai o insignă din acelea de tinichea îi cunoșteai pe toți cei care nu îndrăzneau să-ți refuze un pahar de băutură pe gratis. Și se făcuse tîrziu, și eu eram obosit mort, numai că el revenise pe capul nostru; și dintr-o dată am înțeles că pînă atunci el nici nu-și dăduse drumul cu adevărat și că de abea de acum încolo aveam să avem de a face cu el, așa cum sta acolo în picioare la ușă, masiv, cu ochii strălucitori, plin de încredere în el însuși, arrogant și parcă și mai roșu la față, și pînă și insigna hlizindu-se parcă la noi cu o viață a ei proprie pe cămașa lui pătată

de sudoare, el — Butch — purtînd-o nu ca pe autorizația oficială a unicii sale dedicări unui scop, ci așa cum un cercetaș și-ar purta înșina de merit: atît ca pe răs-plata unică și din greu cîștigată cît și ca pe emblema specializării și absolvirii de dinainte de orice alte feluri de activitate cuprinse sau îmbrățișate de raza ei mistică de acțiune; și în clipa aceea Everbe s-a ridicat repede de la locul ei de partea cealaltă a mesei și aproape că s-a împleticit în propriile ei picioare ca s-o ocolească și să dea buzna în scaunul de lîngă Miss Reba, la care se uita acum Butch, spre care se mișca acum, mătăhălos. Și atunci i-am scăzut un punct lui Boon și în felul acesta Everbe a ajuns pe locul întîii în ce privește necazurile. Tot ce avea Boon cu care să-și bată capul era Butch; ea îi avea pe amîndoi, și pe Boon și pe Butch.

«La te uită», a spus Butch, «ce, toată strada Catalpa s-a mutat aicișă la Possum?» Așa că la început am crezut că e prieten sau cel puțin vreo legătură de afaceri de a lui Miss Reba. Dar dacă era cu adevărat, nu-și aducea aminte cum o cheamă. Însă pe de altă parte chiar la unsprezece ani vedeam acum că sînt oameni ca Butch care nu-și mai aduc aminte de nimeni decît în funcție de felul în care au imediat nevoie de el, și lucrul care-i trebuia lui acum (sau de care în orice caz putea să se folosească) era o altă femeie, și nici nu-i păsa cine cu condiția să fi fost mai mult sau mai puțin tînără și plăcută la înfățișare. Nu: adevărul e că nici nu-i trebuia o femeie; se întîmplase numai să-i iasă una în cale, așa ca un leu pe cale să se bată cu un alt leu pentru o antilopă și decît care nici nu se îndoiește că-i mai tare (vreau să spun decît leul, nu decît antilopa) tot ar fi un tîmpit dacă n-ar încerca să-și mai facă rost de încă una, așa ca să fie, cum s-ar zice, de încă o antilopă dacă s-ar întîmpla să dea peste încă una în drumul lui. Decît că Miss Reba s-a dovedit să nu fi fost antilopă. Ce-i ieșise în cale lui Butch era tot un leu. El a spus: «Asta mai zic și eu, că și Frumușelu știe să se folosească de capu lui atîta cît îl are; ce rost mai are ca el și cu mine să ne-ncăierăm pe-o halcă de carne cînd uite iceda alta exact la fel în toate privințele care importă decît poate că cu oarecare deosebiri la piele.»

«Cine-i ăsta?» a spus Miss Reba către Everbe. «Vreun prieten de-al tău?» «Nu», a spus Everbe; acum se chircise parcă să sară; dar tot ca o fetiță prea trupească, prea mare să poată strînge așa ca pentru salt. «Te rog —».

«Întocma cum îți spune» a spus Butch. «Fata asta nu mai are prieteni. Nu mai vrea prieteni. S-a lăsat, s-a lăsat de meserie. Cum terminăm de pierdut cursa asta de cai, se duce nu știu unde și-și ia servicii să spele vasele. Poți s-o întrebî.»

Miss Reba o privea pe Everbe. «Te rog», a spus Everbe.

«Ce dorești», l-a întrebă Miss Reba pe Butch.

«Nimica», a spus Butch. «Ap — solut nimic. Eu și cu Frumușelu era cît p-aci să ne cam încăierăm adineaori. Da acum că ți-ai făcut matale apariția, totu e cum nici nu se poate mai bine. Pe cînte.» A venit și-a apucat-o pe Everbe de braț. «Haide. Trăsura-i afară. Să le lăsăm și lor loc să învîrtească.»

«Cheamă-l pe director», a spus Miss Reba, cu vocea foarte tare, înspre mine. Nici măcar n-a trebuit să mă mișc din loc; probabil că dacă m-aș fi uitat i-aș fi văzut și lui o parte din pantaloni de partea cealaltă a ușii. A intrat. «Omul ăsta reprezintă legea aici?» a spus Miss Reba.

«Păi sigur, cu toți-l cunoaștem pe Butch aicișă, Mrs Binfors», a spus funcționarul. «Are mai mulți prieteni în Parsham decît orișicine. La drept vorbind, e din Hardwick; dacă ne luăm după litera legii, noi aici în Parsham n-avem reprezentant al legii; nu sîntem încă destul de mare ca oraș.» Căldura amplă și puhavă a lui Butch îl îmbrățișase, îl absorbise pe funcționarul acela nenorocit aproape înainte ca să fi apucat să intre pe ușă, ca și cum — el, funcționarul ar fi căzut în ea cu capul înainte și ar fi dispărut acolo ca un șoarece într-o bucată încă moale de brînză. Dar acum ochii lui Butch erau chiar reci, duri.

« Poate că asta-i partea proastă cu voi aici », i-a spus funcționarului. « Poate că din cauza asta voi nu progresați, să mergeți și voi înainte ; lucru de care aveți nevoie e ceva mai multă lege. »

« Au, Butch », a spus funcționarul.

« Vrei să spui că așa, oricine poștește poate să dea buzna aici din stradă și s-o tragă după el pe oricine din femeile care stau aici în hotel numai pentru că-i place lui cum arată și s-o împingă în patul lui, așa ca și cum aceea hotelul vostru ar fi o casă de toleranță? » a spus Miss Reba.

« S-o tragă pe cine unde? » a spus Butch. « S-o tragă cu ce? cu-o bancnotă de doi dolari? » Miss Reba s-a ridicat de la locul ei.

« Haide », i-a spus lui Everbe. « E-un tren înapoi la Memphis în noaptea asta. Îl cunosc eu pe proprietarul bombei ăsteia de aici. Am de gând să stau eu de vorbă cu el mine dimineată »

« Au, Butch », a spus funcționarul. « Stai nițel, Mrs Binford »

« Tu du-te îndărăt la locu tău acolo în față, Virgil », i-a spus Butch funcționarului. « Nu mai sînt decît patru luni pînă-n noiembrie ; vrui milionar cu doi cîini de vînătoare înregistrați poate să-și scoată nasu de la o clipă la alta, și-atunci n-o să fie nimeni acolo să-i arate unde să se iscălească. Du-te. Noi aceea sîntem cu toții cei mai buni prieteni. » Funcționarul s-a dus. « Ei, și-acuma c-am scăpat și de ăsta », a spus Butch, și se întindea iar s-o apuce pe Everbe de braț.

« Atunci să mă mulțumesc cu dumneata », i-a spus Miss Reba lui Butch. « Hai să mergem noi doi, dumneata și cu mine, acolo în față, sau în orice loc unde putem să stăm nițel de vorbă în particular. Am o vorbă cu dumneata. »

« Despre ce? » a spus Butch. Ea nu i-a răspuns ; se îndrepta deja înspre ușă. « În particular, zici? » a spus Butch. « Da sigur că da ; oricînd s-o întîmplă să nu pot eu să fac față la o doamnă frumușică-n particular, am să-i dau lu Frumușelu drum liber să intre el. » Au ieșit. Și acum, din hol n-am mai putut să-i vedem, dincolo de ușa salonului doamnelor, timp de aproape un minut de fapt, poate chiar ceva mai mult, pînă cînd Miss Reba s-a întors, încă mergînd sigură de ea, țepănă și bine făcută și calmă ; pe urmă Butch o secundă după ea, spunînd, « Așa, da? Mai vedem noi », Miss Reba venind cu pasul ferm spre locul unde așteptam noi privindu-l pe Butch cum traversează holul fără se ne mai arunce măcar o privire.

« S-a aranjat? » a spus Everbe.

« Da », a spus Miss Reba. « Și asta-i valabil și pentru tine », i-a spus lui Boon. M-a privit pe mine. « O, Isuse », a spus.

« Ce dracu i-ai făcut? » a spus Boon.

« Nimic », a spus ea peste umăr, pentru că se uita la mine. « - credeam că știu toate problemele care se pot ivi într-o casă de-astea de toleranță. Pînă cînd am văzut una cu copii în ea. Tu ai adus unul » - vorbea cu Everbe acum — « care l-a pus pe goană pe patron și a furat dinții decapotabili și îi bere în valoare de paisprezece dolari ; și ca și cum asta n-ar fi fost deajuns, Boon Hogganbeck vine și-aduce și el unu care mi le-mpinge pe nenorocitele mele de fete în ghiarele sărăciei și ale respectabilității. Eu acuma mă duc la culcare și voi n-aveți decît — »

« Haide acuma », a spus Bon. « Ce i-ai spus? »

« Cum se cheamă orașul ăla al vostru? » a spus Miss Reba.

« Jefferson », a spus Boon.

« Voi ăștia oamenii de orașe mari, cum ar fi Jefferson și Memphis, cu ideile voastre de oraș mare, habar n-aveți la cheștiile de lege. Trebuie s-ajungeți în locuri de-astea mărunte. Știu eu ce spun, pentru că eu am crescut într-unul ca ăsta. Aici există un sergent. Ar putea să stea o săptămînă întreagă în Jefferson sau în Memphis și nici măcar nu l-ai băga în seamă. Dar aici, printre oamenii care l-au ales (majo-

ritatea de doisprezece sau treisprezece care l-au votat și minoritatea de zece sau unsprezece care nu l-au votat și care au și început să le pară rău sau o să înceapă al dracului de curînd să le pară) lui nu-i pasă nici atîtita de șeriful distictual nici de guvernatorul statului nici de președintele Statelor Unite toți trei la un loc într-unul singur. Pentru că el e și baptist. Vreau să spun e-n primul rînd baptist, și pe urmă e omul legii. Cînd poate să fie și baptist și omul legii în același timp, atunci își dă drumul să fie. Dar de fiecare dată cînd legea intră într-un conflict acolo unde nimeni n-a poftit-o, legea știe ce poate să facă și unde anume să facă așa ceva. Tot s-a spus de ăia care știu cum că bătrînul Faraon pe vremuri se pricepea să conducă statul, și de-un altul pe vremea Bibliei care se chema Cezar, și care a făcut și el ce s-a priceput mai bine. Dar ăștia ar fi trebuit să vie pe-aici prin vizită și să se uite ce face un sergent în Arkansas sau în Mississippi sau în Tennessee.»

« Dar de unde știi tu cine-i el exact? » a spus Everbe. « De unde-ai știut cum sînt organizați ăștia aici? »

« E cîte unul din ăștia oriunde te-ai învîrți », a spus Miss Reba. « Nu ți-am spus c-am copilărit și eu într-un loc ca ăsta — c-am copilărit acolo cît am fost în stare să rabd? Nici n-am nevoie să știu cine-i el exact. Tot ce-am avut nevoie a fost să-i spun porcului ăsta că știu bine c-a fost așa ceva pe-aici. Acuma am să — »

« Da ce i-ai spus? » a spus Boon. « Haide, spune. Vreau să țin și eu minte. »

« Nimica-ți spun », a spus Miss Reba. « Dacă n-aș mai fi-nvățat pînă acuma cum să mă descurc cu armăsari din ăștia cu insigna într-o mîină și cu prohabu-n ailață aș fi ajuns de demult la azilul de săraci. I-am spus că dacă-i mai vād mutra pe-aici în seara asta, îl trimit pe portarul ăla cu cap de oaie să-l trezească pe sergent și să-i spună că un adjunct de șerif din Hardwick a venit și-a înregistrat două tîrfe la hotelul din Parsham. Eu acuma mă duc la culcare și ați face mai bine să faceți același lucru și voi. Haide, Corrie, Mi-am pus obrazul pentru virtutea ta jignită pe lingă funcționarul ăla, și acuma trebuie să fii la înălțime, cel puțin atîta vreme cît e el cu ochii pe tine. » Au ieșit. Pe urmă s-a dus și Boon ; poate că se dusesse după Butch pînă la ușa din față să se asigure că plecase și trăsura. Pe urmă dintr-o dată Everbe s-a aplecat asupra mea, mare ; o fată trupeșe, șoptindu-mi grăbită :

« Nu ți-ai adus nimic, nu-i așa? Haine, adică. Ești tot cu hainele astea de cînd ai plecat de-acasă. »

« Și ce au hainele astea? » am spus.

« Ți le spāl eu », a spus ea. « Schimburile tale și ciorapii, bluza. Haide, scoteți-le. »

« Dar n-am altele », am spus.

« N-ai nevoie. Acuma te duci la culcare. Pînă te trezești mîine, sînt gata. Haide. » Așa că a așteptat afară în fața ușii pînă m-am dezbrăcat și mi-am împins bluza și flaneluța de dedesubt și ciorapii și ciorapul de călărie prin deschizătura ușii spre ea și mi-a spus Noapte bună și am închis ușa și m-am băgat în pat ; și tot mai era ceva neterminat, ceva care nu fusese făcut, de care nu ne ocupasem încă : conferința de taină dinaintea cursei, punere la cale secretă, întunecată, concentrată, murmurătoare pentru strategia zilei de mîine. Pînă cînd mi-am dat seama că, la drept vorbind, n-avem nici un fel de strategie ; n-avem nimic pentru care să punem la cale un plan și nici cu ce : un cal a cărui proprietate chiar era dubioasă, și chiar (afară de cazul că Ned însuși știa cu adevărat) necunoscută ; din al cărui trecut noi știam doar că alergase cu perseverență exact îndeajuns de repede ca să termine al doilea în urma oricui alt cal în vreo cursă ; care trebuia să alerge mîine, exact unde eu în orice caz nu știam, împotriva unui cal pe care nimeni dintre noi nu-l văzuse vreodată și pînă și a cărui existență (cel puțin în ce ne privea pe noi) trebuia s-o luăm pe încredere. Pînă cînd mi-am dat seama că, dintre toate ocupațiile omenști, cursele de cai, și toate lucrurile legate de ele sau implicate în ele sînt întreprinderile despre

«Hă hă», a spus iar omul: s-au ridicat în picioare. «E, noroc, oricum. S-ar putea ca asta să-l ajute pe calu ăsta la fel de bine ca și greutatea asta mai puțină din spinare». A venit camerista, să-mi aducă mie un pahar cu lapte și cu o farfurie cu biscuiți calzi. Era de fapt Minnie, cu un șorț și o bonețică curate pe care Miss Reba le împrumutase sau le închiriasse pentru ea de la hotel ca să dea și ea o mână de ajutor, cu fața ei răvășită și neiertătoare, însă calmă și liniștită acum; era limpede că se odihnisese, dormise ceva, chiar dacă n-ajunsese încă să ierte pe nimeni. Cei doi străini s-au dus la treaba lor.

«Vedeți?» a spus Miss Reba fără să se adreseze nimănui. «Tot ce mai avem noi nevoie acum e calul care ne trebuie și un milion de dolari să pariem pe el».

«Ai auzit ce zicea Ned duminică noaptea», a spus Boon. «Mneatale ai fost aia care l-a crezut ce spunea. Adică, care ți-ai pus în gînd să-l crezi. Cu mine a fost altceva. După ce automobilul ăla bătut de Dumnezeu a dispărut și tot ce ne-a mai rămas a fost calu ăsta, a trebuit să-l cred și eu».

«Bine bine,» a spus Miss Reba. «Ține-ți firea».

«Și nici tu n-ai de ce să-ți mai faci griji», mi-a spus Boon mie. «Ea s-a dus pînă la gară în caz că cîinii ăia l-ar mai fi prins az-noapte și l-ar fi adus Ned la tren. Sau cel puțin așa zicea—»

«L-a găsit Ned?» am spus eu.

«Ț», a spus Boon. «Ned e-n bucătărie acum. Poți să-l întrebi — sau cel puțin așa a spus. Da. Așa că mai bine poate tot ar trebui să-și faci ceva griji. Miss Reba te-a scăpat de ăla cu steaua de tinichea, dar ălalalt — cum dracu-l cheamă: Caldwell — era pe tren azi-dimineață».

«Acum despre ce dracu' mai trîncăniți acolo?» a spus Miss Reba.

«Nimica», a spus Boon. «Nici nu mai am despre ce să mai vorbesc acum. M-am lăsat de meserie. Lucius e ăla care-i are pe-ăla cu steaua de tinichea și pe-ălalalt cu șapca de pullman ca rivali acum». Dar eu mă și ridicasem de la locul meu pentru că acum știam unde era ea.

«Asta-i tot ce mîncîci acum dimineață?» a spus Miss Reba.

«Lasă-l în pace, a spus Boon. «E-ndrăgostit». Am străbătut repede holul. Poate că Ned ar fi avut dreptate, și tot ce-aveai nevoie pentru o cursă de cai erau doi cai care să aibe timp să alerge în alergarea asta, la mai puțin de zece mile departe unul de altul, și aerul însuși atunci ar fi răspîndit el singur știrea despre asta. Deși nu chiar atît de departe pînă în salonul pentru doamne încă. Așa că poate ce vrușesem eu să spun atunci cînd spuseseam că plînsul o prindea pe Everbe era că era destul de trupeșe ca să poată să plîngă cît de mult i s-ar fi părut ei că trebuie, și încă să mai rămîie loc pentru o grămadă de lacrimi să se u suce fără să-i lase urme pe obraji. Ședea singură în salonul pentru doamne și plîngea iarăși, a treia oară — nu; a patra oară, numărînd de două ori pentru noaptea de duminică. Pînă cînd m-am întrebat de ce. Adică, nimeni n-o silise să vină cu noi și ar fi putut să se fi întors la Memphis cu oricare din trenurile care treceau pe aici. Și totuși era aici, trebuie să era acolo unde vroia ea să fie. Și totuși asta era a doua oară cînd plînsese de cînd ajunsesem la Parsham. Vreau să spun, oricine cu atîtea lacrimi suplimentare la dispoziție cîte avea ea, încă n-avea destul de multe să le mai risipească pe Otis. Așa că am spus,

«Lasă, că e-n regulă cu el. Îl găsește Ned astăzi. Mulțumesc foarte mult că mi-ai spălat rufele. Unde-i Mr Sam? Credeam c-avea să vie cu trenul ăsta».

«A trebuit să ia trenul mai departe pînă la Memphis și să-și scoată uniforma» a spus ea. «Nu poate să meargă la o cursă de cai cu ea. Vine cu mărfa de prînz. Nu-mi găsesc de loc batista».

I-am găsit-o eu. « Poate c-ar fi bine că te speli nițel pe față », am spus. « Când îl găsește Ned, îi scoate el dintele ».

« Nu-i vorba de dinte », a spus ea. « Îi cumpăr eu lui Minnie alt dinte. E că... N-a avut niciodată noroc. E... Tu i-ai promis lui mămica ta și că nici n-ai să iei lucrurile altuia? »

« Nu trebuie să-i promiți nimănui așa ceva », am spus. « Nu se face să iei așa lucrurile ».

« Dar i-ai fi promis, dacă ți-ar fi cerut ea? »

« Nu mi-ar cere așa ceva », am spus. « Nu se face să iei lucrurile așa ».

« Da », a spus ea. A spus: « N-am să mai rămân la Memphis. Am stat de vorbă cu Sam azi dimineată la gară și el zice că-i o idee bună. Poate să-mi găsească el o slujbă la Chattanooga sau undeva. Dar tu ai să fii tot la Jefferson, așa că poate că aș putea să-ți scriu o carte poștală unde sînt, și pe urmă poate că dacă ai tu o idee că — ».

« Da », am spus. « Am să-ți scriu. Haide acum. Sînt încă la micul dejun cu toții ».

« Da' e ceva cu mine care tu nu-l știi încă. Nici măcar n-ai putea să ghicești ».

« Știu », am spus. « E că e Everbe Corinthia. Eu așa-ți spun de două sau trei zile de acum. E adevărat. Otis mi-a spus. Dar n-am să-i spun nimănui. Dar nu înțeleg de ce ».

« De ce? Un nume bătrînesc, de la țară ca ăsta? Poți să-ți închipui pe cineva la Reba să zică, Trimiteți-o încoace pe Everbe Corinthia? Li s-ar face rușine. Ar muri de rîs. Așa că m-am gîndit să mi-l schimb în Yvonne sau Billie sau Ken. Dar Reba a spus că e bine și Corrie ».

« Prostii », am spus.

« Vrei să spui, că n-are nimic? Spune-mi tu așa ». I-am spus. Stătea s-asculte. Pe urmă a continuat să asculte, exact așa cum aștepți ecoul. « Așa are să fie de acum ».

« Atunci vino și mîncă și tu ceva acum de dimineată », am spus. « Pe mine m-așteaptă Ned și trebuie să mă duc ».

Însă a venit Boon înțîi.

« Sînt prea mulți acolo », a spus. « Poate că n-ar fi trebuit să-i fi spus lui prostu ăla c-ai să-l călărești tu azi. » S-a uitat la mine. « Poate că nici n-ar fi trebuit să te las să pleci din Jefferson ». Era o ușiță în spatele unei draperii în fundul încăperii.

« Haide », a spus. Acolo era alt coridor. Pe urmă am intrat în bucătărie. Bucătăreasa cea enormă era tot în fața ligheanului. Ned ședea la masă, terminîndu-și micul dejun, dar mai ales spunînd,

« Cînd eu le fac curte la femei, să știi că nu-i numai vorbe goale. Femeile alea pot să-și și cumpere cîte ceva cu vorbele astea — » și s-a oprit și s-a ridicat îndată în picioare; mi-a spus mie: « Ești gata? E vremea ca tu și cu mine să ne întorcem la țară. Pe-aceia prea sînt mulți oameni. Dacă toți ăștia-ar avea bani și i-ar paria aicea, și dacă calu pe care-ar paria ei ar fi calu greșit, și dacă noi am avea banii să ținem pariu și-am ști și care-i calu ăl bun cu care să ținem pariu, atunci n-am lua numai automobilu cu noi îndărăt la Jefferson la noapte; am lua cu noi și tot Possumu că poate așa-l mai împlînzim la dispoziție pe Patronu Priest. Că el n-a mai avut niciodată pînă acum un oraș în proprietatea lui, și-așa că poate-o să-i placă să aibe acum ».

« Stai », a spus Boon. « Nu trebuie să ne facem un plan? »

« Singuru care are nevoie de plan este Fulger », a spus Ned. « Și singuru plan de care are el nevoie este planu să se așeze în frunte și să stea primu în cursă pînă cînd îi spune cineva să se oprească. Da cam știu eu ce vrei să spui. O să trebuia să alergăm pe pista de la colonelu Linscomb. Prima alergare e la ora două. Și pista

aia-i la patru mile de-aici. Eu și cu Fulger și cu Lucius trebuie să fim acolo cam cu vreo două minute înainte de începe. Matala e mai bine să ajungi acolo mai înainte. Mai bine să pleci de-aicea cum se dă jos Mr. Sam din trenu ăla de marfă. Pentru că ăsta e acuma planu matala și-al lui: s-ajungeți la locu unde se ține cursa la timp ca să pariați banii, și să și aveți ceva bani să pariați când ajungeți acolo».

«Stai nițel», a spus Boon. «Ce-i cu automobilu? La ce dracu ne mai ajută banii dacă ne-ntoarcem acasă fără —»

«Nu-ți mai face matala griji cu automobilu ăla», a spus Ned. «Nu ți-am spus că băieții ăia trebuie și ei s-ajungă acasă nu mai târziu decît tot în noaptea asta?»

«Ce băieți?» a spus Boon.

«Da, domle», a spus Ned. «Ce-i întotdeauna rău cu binele e mai binele; asta e.» A intrat Minnie cu o tavă cu farfurii murdare — aceeași mască calmă cafenie tragică, infometată și neconsolată. «Haide», i-a spus Ned, «la mai arătă-nesurîsu ăla al tău așa ca să am măsura să-ți potrivesc dintele ăla la loc cînd ți-l aduc înapoi diseară».

«Să nu faci așa ceva, fetico», a spus bucătăreasa cea grasă. «Poate că dulcele-găriile astea de Mississippi or avea ele trecere acolo de unde vin, însă nu fac nici două parale aici în Tennessee. Nu-n bucătăria asta, oricum».

«Da stai nițel», a spus Boon.

«Matala așteaptă-l pe Mr Sam», a spus Ned. «O să-ți spună el. De fapt, în timp ce eu și cu Lucius cîștigăm cursa aia, poate că mneatale și cu Mr Sam o să căscați ochii pe-acolo să-l găsiți printre toți oamenii ăia pe picu ăla și cu dintele.» De data asta avea trăsura lui Moș Parsham, și cu unul dintre catîri. Și avusese dreptate: cătunul acela micuț se schimbaseră la față peste noapte. Nu că ar fi fost atîția oameni la vedere, mult mai mulți decît ieri. Era ceva în aerul însuși din jur — un fel de entuziasm, aproape; pentru prima dată mi-am dat seama cu adevărat că aveam să călăresc un cal într-o întrecere înainte de a fi trecut multe ceasuri, și-mi simțeam dintr-o dată saliva, pe neașteptate și iute parcă pe limbă.

«Dar parcă te-am auzit spunînd azi-noapte că Otis avea să fie plecat cînd te-ntorci tu din oraș», am spus.

«Și chiar plecase», a spus Ned. «Da nu prea departe. Nici n-avea unde să se ducă. Cîinii au tot lătrat de vreo două ori peste noapte înspre șopron; cîinii ăia au prins și ei silă de el, la fel ca și oamenii. Eu cred că cum am plecat eu azi dimineață, a apărut și el să-și mănînce micu dejun.»

«Da' dacă apucă și vinde dintele pînă-l prindem noi?»

«Am aranjat eu asta», a spus Ned. «N-are să-l vîndă. N-o să găsească pe nimeni să i-l cumpere. Dacă nu vine să mănînce acuma dimineață, Lycurgus scoate cîinii și-l caută cu ei și-l suie iar în copac, și-i și spune că eu cînd m-am întors aseară de la Parsham, am spus că e unu în Memphis care i-a și oferit fetei douășopt de dolari pe dintele ăla, bani peșin. Așa ceva el o să creadă. Dacă-ș fi zis o sută de dolari, sau chiar cincizeci, n-ar fi crezut. Da o cifră așa nerotunjită, cum ar fi douășopt de dolari o s-o creadă, mai ales pentru c-o să zică că nu-i destul; că omu ăsta din Memphis caută s-o strîngă cu ușa pe Minnie. Și cînd o-ncerca să-l vîndă el la curse în după masa asta, nimeni n-o să-i dea nici măcar atîta, așa că nu-i mai rămîne nimic de făcut decît să se întoarcă îndărăt la Memphis cu el. Așa că nu-ți mai bate capu cu dintele ăla și bateți-l mai bine cu cursa asta de după masă. Cu ultimele două curse, adică. Pe prima trebuie oricum s-o pierdem, așa că nu face să-ți mai bați capu nici cu ea —»

«Ce?» am spus. «De ce?»

«De ce nu?» a spus Ned. «Noi n-avem nevoie să cîștigăm decît două din ele.»

«Dar de ce s-o pierdem pe prima? De ce să n-o cîștigăm pe aia, așa ca s-avem cît mai multe șanse putem —» El a mîncat înainte, poate vreo jumătate de minut.

«Partea proastă cu cursa asta e că-s prea multe lucruri diferite încurcate în ea.»

«Prea multe ce?» am spus.

«Prea multe din orice», a spus el. «Prea mulți tipi. Da mai ales prea multe curse. Dacă-ri fi fost numai una singură, o singură alergare, undeva într-un loc ascuns și să nu fie nimeni în juru nostru decât eu și cu tine și cu Fulger și cu calu ălăalt și cu ăla care trebuie să călărească pe el, totu-ar fi fost în regulă. Pentru c-am văzut de ieri că Fulger poate foarte bine s-alerge într-o singură cursă. Numai că chestia e, că trebuie s-alerge trei.»

«Dar pe câțiru ăla-l făceai s-alerge de oride câte ori vroiai», am spus.

«Calu ăsta nu-i catîru ăla», a spus Ned. «Nici un cal fătat de-o iapă nu-i ca catîru ăla. Și nici vreun alt catîr. Și calu ăsta de care trebuie să depindem noi acum n-are nici măcar atîta cap cît au alți cai. Așa că vezi și tu-n ce-ncurcătură sîntem. Știm că eu pot să-l fac să alerge odată și sperăm c-aș putea să-l fac s-alerge de două ori. Da atîta tot. Sperăm și noi numai. Așa că putem să riscăm data aia cînd știm că pot să-l fac să fugă cum trebuie, pînă cînd nu mai avem încotro. Așa că cel mai mult ce putem face, e numai de două ori. Și cum tot trebuie să pierdem una, n-are importanță care, mai bine s-o pierdem pe-aia de la care poate tot mai învățăm ceva care să ne folosească data următoare. Și asta trebuie să fie prima.»

«Dar i-ai spus asta lui Boon? ca să nu —»

«Lasă-l mai bine să piardă la prima cursă, cu condiția să nu pună pe ea toți banii pe care-i scotocesc doamnele astea ca să parieze. Lucru care, după cum am văzut-o eu pe Miss Reba, n-o să se întîmple oricum. Asta de-abea o să aranjez cotele mai bine la cursele următoare. Și p-ormă, putem să-i spunem tot ce-are el nevoie să știe, cînd o fi timpul. Așa că tu mai bine —»

«Nu-i vorba numai de asta», am spus. «Ziceam de automo —»

«Nu-ți-am spus că am eu grija de asta?» a spus el. «Nu-ți mai face tu griji. Adică nu zic să nu-ți faci griji despre cursă, că despre asta oricum trebuie să-ți faci. Da nu te mai necăji cu gîndu că cine-o să cîștige. Ține minte numai ce te-a învățat Fulger ieri cum să-l călărești. Asta-i tot ce trebuie să faci tu. Mă îngrijesc eu de tot restu. Ciorapu-l ai, nu?»

«Da», am spus. Numai că acum nu ne întoarcem acasă la Moș Parsham; nici măcar nu ne mai îndreptăm în direcția aceea acum.

«Avem și noi grajdu nostru particular pentru cursa asta», a spus Ned. «E-un cot al pîrîului într-o rîpă care-i proprietatea unuia din enoriașii din Possum, și-acolo putem să stăm la numai un sfert de milă de locu cursei fără să ne știe nimeni și să se țină de capu nostru cînd n-avem noi nevoie de ei. Lycurgus și cu Moș Possum s-au și dus acolo cu Fulger imediat după micu dejun.»

«Dar pista de cursă», am spus. Bine înțeles, cursa trebuie să se desfășoare pe o pistă. Nici nu mă gîndisem la asta pînă atunci. Dacă-mi trecuse lucrul acesta prin cap, cred că-mi închipuisem doar c-avea să vină cineva să împingă sau să mîne calul celălalt, și c-o să alergăm cursa acolo, la Moș Parsham.

«Tocmai», a spus Ned. «O pistă de curse în toată regulă, ca una de-adevăratelea, decât că n-are decât juma de milă și n-are chioșcuri și galantare cu whiskey și bere așa cum ar trebui să fie la orice cursă de cai. E acolo pe pajiștea colonelului Linscomb, care e proprietaru la calu ălăalt. Eu și cu Lycurgus am fost să ne uităm azi-noapte. Adică, la pistă, nu la cal. Calu nu l-am văzut încă. Da avem o șansă să ne uităm la el azi, cel puțin la un capăt din el. Numai că ce trebuie să facem noi e un plan în așa fel ca calu ăla să-și petreacă timpu-n în ultima jumătate din ultimele două curse uitîndu-se la capătul dinspre spate a lui Fulger. Așa că eu acum am nevoie să stau nițel de vorbă cu băiatu care are să-l călărească, calu ăla. E-un băiat negru,

Lycurgus îl știe. Vreau să stau de vorbă cu el în așa el că nici să nu-și dea seama că-am stat de vorbă cu el până după aia. »

« Da », am spus. « Cum ? »

« Să-ajungem noi acolo întii », a spus Ned. Am mers mai departe; pentru mine era un ținut necunoscut, evident. Era limpede că acumă intrasem în plantația (colinelului Linscomb, sau în orice caz în plantația cuiva — cîmpuri mari, îngrijite, cu bumbac și grîu răsărit, și pașiști cu garduri solide și colibele arendașilor și depozite de bumbac ici și colo; și pe urmă am început să văd șoproanele și grajdurile și, într-adevăr, am văzut și ovalul bine întreținut, alb, al unei piste de alergări de cai; noi — Ned — întorcîndu-ne acum pe un drum bătătorit într-un grup de copaci; și acolo, izolat și sigur de el, chiar tainic ai fi putut spune, dacă vrei: un pîlc de mestececi în jurul unui izvor, Fulger stînd acolo cu Lycurgus lîngă el, țesălat și cu părul lucios, strălucitor parcă în lumina bălțată și catîrl celălalt prionit undeva în fund și Moș Parsham, dramatic în contrastele lui de alb și negru, imperial aproape, princiar și solemn în demnitatea vîrstei care-i adusese solvabilitate și tihnă, așezat pe șaua pe care Lycurgus o sprijinise de un copac ca un fel de jeț pentru el, cu toții așteptîndu-ne pe noi. Și pe urmă, în clipa următoare am știut ce nu era în regulă: cu toții mă așteptau pe mine. Și atunci a fost cu adevărat momentul cînd — Fulger și cu mine stînd în (ca să nu mai spunem că și respirînd în) același aer la mai puțin de o mie de pași de pista de alergare și la mai puțin de o zecime din cifra asta în minute pînă la cursă înșăși — cînd mi-am dat seama în fapt nu numai că soarta lui Fulger și a mea erau acum una și aceeași, dar că noi doi duceam pe umerii noștrii și soarta restului dintre noi, în orice caz a lui Boon și a lui Ned, pentru că de noi depindeau condițiile în care ei doi aveau să poată să se întoarcă acasă, sau chiar dacă aveau să se poată întoarce acasă — o condiție mistică pe care un băiețaș de numai unsprezece ani n-ar fi trebuit să fie chemat să și-o asume. Și poate că din cauza aceasta n-am remarcat nimic; sau în orice caz mi-a scăpat ceea ce am văzut: doar că Lycurgus i-a dat în mîna lui Moș Possum capătul căpăstrului lui Fulger și a venit și a luat de căpăstru catîrlul nostru și Ned a spus, « l-ai transmis mesajul meu așa cum ți-am spus ? » și Lycurgus a spus, Da vă rog, și Ned mi-a spus mie, « De ce nu te duci să-l iei tu pe catîrl lîngă perechea lui și să vină și el spre noi, aici unde Ned se lăsase și el pe vine alături de Moș Parsham. A spus: « Mai spune-ne încă o dată despre cursele alea două de astă iarnă. Ziceai că nu s-a întîmplat nimic. Ce fel, nimic ? »

« A », a spus Moș Parsham. « A fost o cursă în trei timpi tot așa ca asta de acumă, numai că nici n-au alergat decît două din ele. Cînd le-au terminat pe-astea două nu mai era nici o nevoie s-o mai alerge și pe-a treia. Sau poate că cineva o fi fost prea obosit. »

« Obosit să tot bage mîna în buzunarul de la spate, poate », a spus Ned.

« Poate și asta », a spus Moș Parsham. « Prima dată calul vostru a pornit prea devreme, și-a doua oară a alergat prea tîrziu. Sau poate c-au umblat ei cu biciul prea repede prima dată și prea încet data ailaltă. Oricum, la prima sfîchuire calul vostru a și țîșnit în față, o lungime bună, și-a rămas așa, la distanța asta, tot primul ocol, chiar după ce nu l-a mai bătut, așa cum face cîteodată calul sau chiar și omul: primește și el bătaie ce primește și după asta nici n-o mai simte mai mult decît dac-ai scuipa peste el. Și pe urmă au intrat în ocolul din urmă spre venire și atunci parc-ar fi fost că în clipa aia calul ăsta al vostru a văzut pista goală în fața lui și și-ar fi zis,

Uite, nu-i politicos ce fac eu; eu sînt doar un străin aici, și a lăsat-o mai încet, doar atît cît să-și lase botul pe genunchiul băiatului care călărea calul colonelului Linscomb și s-a păstrat în pasul ăsta pînă cînd i-a spus cineva că-i timpul să se oprească. Și data următoare, calul vostru a pornit-o ca și cum s-ar fi gîndit că încă nu s-a terminat prima cursă, tot așa cu botul chiar lîngă genunchiul băiatului de la colonelul Linscomb, politicos de tot și bine crescut, și tot așa pînă la ultimul cot în ultimul ocol, cînd băiatul ăla din Memphis i-a ars prima lovitură cu biciul, dar nu deajuns de tîrziu de data asta, pentru că acum a săritura aia înainte pe care-a făcut-o i-a arătat doar că are numai pista goală în fața lui».

«Da nu prea tîrziu ca să nu-l sperie pe McWillie», a spus Lycurgus.

«Să-l sperie cît de tare?» a spus Ned.

«Destul de tare», a spus Lycurgus. Ned sta acolo pe vine. Trebuie că dormise ceva noaptea trecută, chiar și cu cîinii care-l mai suiau cînd și cînd pe Otis prin pomi. Dar tot nu părea să fi dormit cine știe ce.

«Bine», mi-a spus mie. «Tu și cu Lycurgus luați-o încetișor la plimbare spre grajdurile alea. Nu faceți nimica decît să vreți să vă uitați cum se și cuvine la calu cu care vă luați la ntreclere astăzi după masă. Pentru restu trebi, lasă-l pe Lycurgus să vorbească numai el, și să nu te uiți înapoi cînd plecați.» Nici măcar nu l-am întrebă de ce. Tot nu mi-ar fi spus. Nu era departe: pe lîngă pista curată, lungă de o jumătate de milă cu scîndurile balustradei vîruite că-ți era mai mare dragul și mai încolo spre hambare, grajdul care dacă vărul Zack ar fi avut și el unul la fel, verișoara Louisa probabil că i-ar fi obligat pe toți să stea în el toată viața. Nu se vedea țipenie. Nu știu la ce mă așteptasem: poate tot amatori din ăștia de curse, în salopete și fără cravate, care să stea pe vine și să mestece tutun pe lîngă pereți, așa cum îi văzusem în sala de mese azi dimineață. Poate că era încă prea devreme: și, acum a înțelesesem, tocmai din cauza asta ne trimisese și Ned pe noi; înaintînd — Lycurgus — alene prin încăperea care — grajdul — era tot atît de mare cît și grajdul nostru menit-unui-mic-profit acasă la Jefferson și mult mai curat — cu o cameră pentru hamuri pe de o parte și ceea ce trebuie să fi fost un oficiu de partea cealaltă, întocmai ca la noi; un rîndaș negru care curăța o boxă în fund și un tinerel care, ca statură, vîrstă și culoare, ar fi putut fi fratele geamăn al lui Lycurgus, tolănit pe o grămadă de fîn lîngă un perete, care i-a spus lui Lycurgus: «Ce mă biatule. Cauți vrun cal?»

«Salut, băiețăș», a spus Lycurgus. «Caut doi. Ziceam că poate o fi aicea și-ălăaltu.»

«Ce, n-a venit încă Mr van Tosch?»

«Nici nu vine deloc», a spus Lycurgus. «Sînt alții care-l aleargă pe Coppermine de data asta. Niște albi care-i cheamă Mr Boon Hogganbeck. Băiatu ăsta alb îl călărește. Asta-i McWillie», mi-a spus mie. McWillie s-a uitat la mine un moment. Pe urmă s-a dus în spate la ușa spre oficiu, a deschis-o și a spus ceva înăuntru și s-a dat laoparte cînd a ieșit un bărbat alb («Ăsta-i antrenorul» a murmurat Lycurgus. «—L cheamă Mr Walter») și a spus.

«Neața, Lycurgus- Pe unde-l țineți ascuns pe calu-ăla? N-o să ne trageți clapa cumva, ă?»

«Nu, vă rog», a spus Lycurgus. «probabil că n-a ajuns încă de la oraș. Ziceam că poate l-or fi trimis direct aicea. Așa c-am venit să vedem.»

«Ați venit pe jos tot drumul de la Possum pînă aici?»

«Nu vă rog», a spus Lycurgus. «Am avut cățirii.»

«Și-unde i-ați prionit? Nu-i văd nicăieri. Poate că i-ați dat și pe ei cu vopseaua aia invizibilă cu care-ați dat și calul cînd l-ați dat jos din vagonul de marfă ieri dimineață?»

«Nu vă rog», a spus Lycurgus. «Am venit cu ei pînă la pajiște și i-am lăsat acolo liberi. Restu drumului am venit pe jos.»

«Mda. E, da' ziceați c-ați venit să vedeți un cal, așa că uite, să nu spuneți c-ați făcut drumul de geaba. Scoate-l afară, McWillie, să-l vadă și ei.»

«Să-l vedeți și voi la față, ca să mai schimbați», a spus McWillie. «Tipii cu Coppermine l-au tot văzut pe Akron dinspre coadă toată iarna, da nimeni nu l-a văzut încă cum arată din față.»

«Atunci, măcar băiatul ăsta să-nceapă și el să vadă cam cum arată din față. Cum te cheamă, fiule?» l-am spus. «Nu ești de pe-aici de pe la noi.»

«Nu, domnule. Jefferson, Mississippi.»

«A venit cu Mr Hogganbeck care-l aleargă pe Coppermine acum» a spus Lycurgus.

«A», a spus Mr Walter. «Mr Hogganbeck l-a cumpărat?»

«Eu nu știu, vă rog», a spus Lycurgus. «Mr Hogganbeck l-a pus în cursa asta.» McWillie a scos calul; el și cu Mr Walter au dat jos pătura de pe el. Era negru, mai mare decît Fulger, dar foarte nervos; cînd a ieșit la lumină i se vedea albul ochilor; de fiecare dată cînd se mișca cineva sau se vorbea lîngă el își dădea urechile pe spate și-și ridica unul din picioarele dinapoi ca și cum ar fi stat gata să izbucnească cu el, și Mr Walter și McWillie îi vorbeau, îi murmurau dar amîndoi fără să-l slăbească din ochi.

«Bine», a spus Mr Walter. «Dă-i de băut și pe urmă du-l la loc.» L-am urmat spre ieșirea din grajd. «Nu vă pierdeți cu firea, acumă că l-ai văzut», a spus. «În fond, nu-i decît o întrecere între doi cai.»

«Da, vă rog», a spus Lycurgus. «Așa-i zicala. Vă mulțumim foarte mult că ni l-ați arătat.»

«Vă mulțumesc, domnule», am spus eu.

«La revedere», a spus Mr Walter. «Nu mai lăsați catîrrii ăia să v-aștepte. Ne vedem după masă.»

«Nu, domnule», a spus Lycurgus.

«Da, domnule», am spus eu. Ne-am depărtat, pe lîngă grajduri și iarăși pe lîngă pistă.

«Ține minte ce ne-a spus domnu McCaslin», a spus Lycurgus.

«Domnu McCaslin?» am spus. «A, da», am spus. N-am mai întrebant Ce? nici de data asta. Cred că la vremea asta știam. Sau poate că nu vroiam să cred că știam; nu vroiam să cred însă nici că numai la unsprezece ani ai fi putut face progrese atît de mari în pierderea obosită a iluziilor: poate că dacă aș fi întrebant Ce? ar fi fost o recunoaștere că aș fi făcut asemenea progrese. «Calul ăsta are ceva», am spus.

«E speriat», a spus Lycurgus. «Așa zicea și Mr McCaslin azi noapte.»

«Azi noapte?» am spus. «Credeam c-ați venit numai să vedeți pista.»

«Ce nevoie avea să se uite la pistă?» a spus Lycurgus. «Pista asta n-o ia în nici un caz din loc de-aicea. A venit să vadă calu.»

«Pe întuneric?» am spus. «N-au paznic de noapte și nu-și țin grajdu-ncuiat sau ce?»

«Cînd Mr McCaslin își pune-n gînd ceva, îl și face», a spus Lycurgus. «Încă n-ai văzut?» Așa că nu ne-am — nu m-am — uitat înapoi, Ne-am dus direct la sanctuarul nostru, unde Fulger — adică Coppermine — și cei doi catîri zvîcneau din picioare și din cozi în umbra bălțată și Ned ședea chircit alături de șaua lui Moș Parsham și un alt bărbat ședea și el pe vine de cealaltă parte a izvorului — un alt negru; aproape că-l știam, îl știusem, îl văzusem, sau ceva — chiar înainte să fi spus Ned ceva.

« E Bobo », a spus el. Și atunci totul s-a lămurit. Era și el un Beauchamp, Bobo Beauchamp, vărul lui Lucas — Lucas Quintus Carothers McCaslin Beauchamp, despre care Bunica, a cărei mamă i-l descriese pe bătrînul Lucius, spunea că arăta (și se și purta întocmai; tot atît de arrogant, tot atît de încăpățînat, tot atît de intolerant) exact ca și el afară de culoarea pielii. Bobo era și el un copil Beauchamp fără mamă pe care-l crescuse Mătușa Tennie pînă cînd chemarea lumii largi se dovedise mai puternică și-l făcuse să plece la Memphis acum trei ani. « Bobo a lucrat pentru omu care a fost stăpînu lui Fulger », a spus Ned. « A venit să-l vadă la cursă. » Pentru că acum totul era în regulă: singurul lucru care ne mai — mă mai — necăjise — Bobo trebuia să știe unde era automobilul. De fapt, s-ar fi putut chiar să fie la el. Însă sigur că nu era chiar așa pentru că în cazul acesta Boon și cu Ned i-l ar fi luat pur și simplu — pînă în momentul în care mi-am dat seama că motivul pentru care îmi spuseseam că sigur că nu era chiar așa era faptul că nu vroiam eu să fi fost așa; dacă am fi putut avea automobilul înapoi doar spunîndu-i lui Bobo să se ducă și să-l aducă și să se și grăbească aducîndu-l, atunci ce mai făceam noi aici? de ce ne-am mai fi dat toată osteneala și ne-am mai fi făcut toate grijile astea? camuflîndu-l pe Fulger și punînd la cale toată mascarada aceea ca să-l ducem la miezul nopții prin periferiile Memphisului pînă la gară; folosind fără milă o combinație de influențe femeiești și de nepotisme ca să scoatem un vagon de marfă din sistemul feroviar spre a-l duce pe el la Parsham; ca să nu mai vorbim de tot restul: să trebuia să-i facem față lui Butch, dintele lui Minnie, să invadăm și să-i întoarcem pe dos casa lui Moș Parsham, și lipsa de somn și (da) dorul de acasă și (tot eu și aici) fără cel puțin un rînd de schimburi; și toată osteneala și toate combinațiile și șmecheriile ca să alergăm într-o cursă de cai cu un cal care nu era al nostru, ca să recîștigăm un automobil cu care în primul rînd nici n-ar fi trebuit să fi avut de a face, cînd tot ce-am fi avut de făcut ca să recîștigăm automobilul ar fi fost să trimitem pe unul din negri casei să-l aducă. Înțelegi ce vreau să spun? dacă rezultatul favorabil al cursei de după masă n-ar fi constituit cu adevărat pivotul; dacă Fulger și cu mine n-am fi fost ultima barieră de desnădejde între Boon și Ned și mînia Bunicului, chiar dacă nu și a poliției chemate de el; dacă fără a cîștiga cursa, sau chiar fără să fi trebuit să alergăm în ea Ned și cu Boon ar fi putut să se întoarcă la Jefferson (care era singurul cămin al lui pe care și-l știa Ned, și singurul mediu în care Boon ar fi putut supraviețui) ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca să-și continue viața acolo ca și cum nici n-ar fi lipsit din oraș, atunci ar fi însemnat că noi cu toții n-am fi făcut decît să intrăm într-o joacă de copii, cam cum ar fi fost de-a hoții și vardiștii. Însă Bobo ar fi putut să știe unde era automobilul; așa ceva ar fi intrat în limitele situației, ar fi fost de conceput, și chiar ar fi intrat în jocul cinstit; și Bobo era unul dintre noi. I-am spus asta și lui Ned. « Parcă ți-am spus să nu-ți mai bați capu cu automobilu ăla », a spus. « Nu ți-am promis c-am să mă-ngrijesc eu de asta cînd o fi timpul? Ai o grămadă de lucruri pe cap și-așa; ai o cursă de cai. Nu-ți ajunge asta să-ți țină de urît? » I-a spus lui Lycurgus: « Gata? »

« Eu așa zic », a spus Lycurgus. « Nu ne-am uitat îndărăt să vedem. »

« Atunci poate că da », a spus Ned. Însă Bobo și plecase. Nici nu l-am auzit nici nu l-am văzut; pur și simplu nu mai era. « Adu crăticioara », i-a spus Ned lui Lycurgus. « Acuma ar fi vremea să mîncăm și noi cîte ceva cît mai e liniște și nu-i lume pe-aici. » Lycurgus a adus-o — o crăticioară de tablă cu un șervet curat deasupra, și înăuntru cu bucăți de pîne de porumb cu carne prăjită între ele; mai era o gălețică cu zer de lapte pusă în izvor.

« Tu ai mîncat de dimineată? » mi-a spus Moș Parsham.

« Da, vă rog », am spus.

« Atuncea, să nu mai mănânci », a spus el. « Ronțăie și tu o bucată de piine cu nițică apă. »

« Așa vezi », a spus Ned. « Poți să călărești mai bine pe stomacu gol. » Așa că mi-a dat numai o bucată de piine de porumb și acum stăteam cu toții chirchiți lângă șaua lui Moș Parsham, cu cele două crăcioare puse pe jos între noi; am auzit un pas sau poate doi pe mal în spatele nostru, pe urmă McWillie a spus.

« Salut, Moș Possum, 'dimineata, părinte » (acesta era Ned), și a venit înspre noi de-a lungul malului, deja — sau încă — cu ochii pe Fulger. « Da, ăsta-i Coppermine. Băieții ăștia l-au cam speriat pe Mr Walter mai devreme, că poate c-ați adus alt cal. Dumneata-l pui la bătaie, părinte? »

« Spune-i Mr McCaslin », a spus Moș Parsham.

« Da, vă rog », a spus McWillie. « Mr McCaslin. Mneata-l pui la bătaie la alergare? »

« Un alb care îl cheamă Mr Hogganbeck l-a pus », a spus Ned. « Stăm și-l așteptăm și noi acum. »

« Păcat că n-aveți și altceva lângă care să-l așteptați, afară de Coppermine, c-așa poate c-ar avea și Akron o șansă să se mai distreze și el », a spus McWillie.

« Așa i-am spus și eu lui Mr Hogganbeck, a spus Ned. A înghițit. Fără grabă, a ridicat gălețica cu zer și a sorbit din ea, tot fără să se grăbească. McWillie îl pîndea. A lăsat gălețica jos. « Stai și tu și mănâncă ceva », a spus.

« Mulțumesc foarte mult », a spus McWillie. « Am mîncat. Poate că din cauza asta întîrzie Mr Hogganbeck, așteaptă să-l aducă și pe calu ălălalt. »

« Acum nu mai e timp », a spus Ned. « O să trebuiască să-l pună la bătaie pe ăsta de-aici. Partea proastă e că singuru care se pricepe la calu ăsta, e chiar ăla care îl și știe destul de bine că nu trebuie să-l lase să rămînă în urma altuia. Lu calu ăsta nu-i place să alerge primu. El vrea mai bine s-alerge după altu pînă cînd vede linia de sosire, și-atunci are ceva spre care să se grăbească. Eu nu l-am văzut încă alergînd într-o cursă, da aș paria oricît că cu cît mai încet aleargă calu dinaintea lui, cu-atît mai multă grijă are și el să nu i-o ia înainte unde-ar rămîne singur singurel — pînă cînd dă cu ochii de linia de sosire și-și aduce aminte că el aleargă de fapt într-o cursă și-atuncea dă fuga spre ea. Tot ce-are de făcut ălălalt să-l bată în cursă e să-l țină liniștit cu gîndu aiurea ca atunci cînd își aduce aminte că-i într-o cursă să și fie prea tîrziu. Într-o bună zi cineva are să-l lase s-o ia destul de departe în urmă ca să se și sperie, și-atuncea să vezi. Da nu în cursa asta. Partea proastă e că singuru de pe-aicea care știe asta nu-i omu care ne trebuie nouă. »

« Și cine-i ăsta? » a spus McWillie.

Ned a mai mușcat o dată din piinea cu carne. « Ăla care-o să călărească calu ălălalt azi. »

« Ăla sînt eu », a spus McWillie. « Să nu-mi spui că nici Moș Possum nici Lycurgus nu ți-au spus atîta lucru pînă acum. »

« Atuncea tu ar trebui să stai de vorbă cu mine », a spus Ned. « Stai jos aicea și mănîncă și tu ceva ; Moș Possum are destul de mîncare aicea. »

« Mulțumesc foarte mult », a spus McWillie iarăși. « Mda », a spus. « Lu Mr Walter o să-i pară bine să știe că nu-i decît tot Coppermine. Ne-a fost frică c-o să trebuiască s-o pornim cu altu nou. Ne vedem pe pistă. » Pe urmă plecase. Însă eu am mai așteptat un moment.

« Dar de ce? » am spus.

« Nu știu », a spus Ned. « S-ar putea întîmpla nici să n-avem nevoie. Da dac-o s-avem, atuncea-l avem aici. Ții minte că ți-am spus de-azi dimineată că partea proastă cu cursa asta e că sînt prea multe amestecate în ea? Vezi, nu-i nici pista, nici regiunea noastră, și nu-i nici calu nostru, decît cu împrumut cum ar veni, așa

că nu putem să lăsăm nimic la-ntîmplare. Așa că lucru cel mai bun pe care-l putem face e să băgăm și noi niște lucruri în afacerea asta care să nu fie la-ntîmplare. Ceea ce uite c-am și făcut. Calu ăla de-acolo e-un cal anume crescut pentru curse; de ce nu-i băgat în cursele de la Memphis sau de la Louisville sau de la Chicago, în loc să stea aici pe o pistă aranjată cum a dat Dumnezeu pe-o pajiște particulară, și să alege curse contra oricui se nimerește să se strecoare pe din dos, cum ar veni? cum am fost noi acum? Pentru că-ți spun eu, că eu l-am văzut azi-noapte, pentru că n-are suflu, ca un cal pe care nu-l poate ajunge nimeni cale de șase lungimi de pistă, da mai pune-l s-alege încă douăde metri și-a și căzut de-a-npicioarele, drept în brațe pînă să-ți și dai seama. Și pînă acum, tot ce-a avut băiatu ăla —»

« McWillie », am spus.

« — McWillie, să aibe grijă el, a fost doar să i-o ia înainte și s-o țină așa înaintea lui cu capu-n direcția în care trebuie. A cîștigat de două ori pînă acum și e-sigur că acum-ași spune că dac-ar avea prileju încă o dată ar putea să-i scoată din afacerile cu cursele de cai și pe Earl Sande și pe Dan Patch. Da acum i-am dat altceva de gîndit; are acum în cap două lucruri care nu se potrivesc unu cu altu. Așa că noi să stăm și s-așteptăm. Și cîta vreme tot așteptăm, tu du-te dincolo, în tufșurile alea și caută să te odihnești puțin. Acuma a pornit zvonu și tot felu de tipi au să-nceapă să se-arate și să dea cu nasu să vadă ce pot să înțeleagă, și-acolo, după tufșuri, n-are cine să te deranjeze. »

Ceea ce am și făcut. Deși n-am dormit tot timpul glasurile le auzeam; n-aș fi avut nevoie să-i și văd chiar dacă m-aș fi ridicat într-un cot și mi-aș fi deschis și un ochi dincolo, peste tufșuri; aceleași salopete, totf ăra cravate, pălăriile pătate de sudoare, tutunul de mestecat, chirciți pe vine, fără grabă, fără să vorbească prea mult, privind cu priviri de nepătruns calul. Dar nici tot timpul treaz pentru că Lycurgus se oprise în picioare lîngă mine, și timpul trecuse; însăși lumina arăta de după masă. « E vremea să mergem », a spus el. Nu mai era nimeni cu Fulger acum decît Ned și cu Moș Parsham; dacă erau cu toții la pista de cursă acum, asta însemna că trebuia să fi fost chiar și mai tîrziu încă. M-aș fi așteptat să-i văd pe Boon și Sam și probabil că și pe Everbe și Miss Reba. (Dar nu pe Butch. Nici nu mă mai gîndisem la el; poate că Miss Reba scăpase de el definitiv, îl zburase îndărăt la Hardwick sau oriunde o fi fost cum spusese funcționarul acela azi noapte că era cu adevărat locul lui. Uitasem de el; abea acum îmi dădeam seama ce însemnase pacea de astăzi dimineată.) Am și spus asta.

« N-au venit încă? »

« N-a fost nimeni să le spună pînă acum unde să vină », a spus Ned. « Acuma nu mai avem nevoie de Boon Hogganbeck. Haide încoace. Poți să-l mîni binișor de căpăstru și să-l și încălzești nițel ». M-am ridicat în picioare; șaua McClellan uzată, perfect de bine întreținută și harnașamentul de cavalerie uzat, perfect de bine îngrijit care constituia cealaltă jumătate din zestrea militară a lui Moș Parsham (sau a altcuiva) de pe urma acelei Cauze care, cu cît trăiesc mai mult cu atît sînt mai convinși, orice ar spune împotriva mătușile tale ajunse acum fete bătrîne, că oricine ar fi fost cei care au pierdut-o, nu noi am fost aceia.

« Poate că-l caută pe Otis », am spus eu.

« Poate », a spus Ned. « Oricum, e locu cel mai bun unde să-l caute, indiferent dacă-l găsec sau nu ». Am pornit-o, Moș Parsham și cu Ned mergînd înaintea lui Fulger; Lycurgus trebuia să aducă trăsura și catîrul celălalt pe dincolo, pe drum, dacă ar fi găsit loc destul să se strecoare. Pentru că de pe acum pajiștea din jurul pistei de alergare era plină — căruțe, cu caii sau catîrii lor deshămați și trași la o parte și prioniți de stîlpii porților sau de balustradă; trăsuri, cărioare, caii și

catîri înşeuăţi legaţi de-a dreptul de gard; şi acum şi noi — eu — îi puteam vedea pe spectatori, albi şi negri, cămăşile fără cravate şi salopetele, deja adunaţi ciucure de-a lungul balustradei şi-n jurul padockului. Pentru că era o cursă aranjată pe cale particulară, ții minte; asta era democrația, nu triumfătoare numai decît, pentru că orice poate triumfa cu condiția să fie protejat și păzit și apărut cu destulă dragoste și fermitate în inocența și fragilitatea lui, ci democrație în acțiune; colonelul Linscomb, aristocratul, suzeranul, baronul, nici măcar nu era prezent. După cîte-mi puteam da eu seama, nimeni nici nu știa unde ar fi putut să fie. Și după cîte puteam să-mi dau eu seama, nimănui nici nu-i păsa de asta. El era proprietarul unuia dintre cai (încă nu știam sigur cine era proprietarul celui pe care ședeam eu) și al pistei pe care trebuia noi să alergăm și al balustradei îngrijită și albă din jur și al paștei învecinate cu care erau presărate căruțele și trăsurile deshămate și al gardului din care un cal înșeuat speriat sau năvălăș și smulse un panel întreg, dar nimeni nu știa unde era de fapt și nici nu părea să-și bată capul cu asta sau să-i pese.

Ne-am îndreptat spre padock. Da, exista chiar și așa ceva; erau toate lucrurile care ar fi trebuit să fie pe o pistă de curse de cai, în afară de, așa cum spusese Ned, standuri și chioșcuri cu bere și whisky; aveam la dispoziție orice altceva din ce puteam să pretindem la o pistă de alergări, dar aveam și democrație; judecătorii erau telegrafistul de noapte din gară și Mr McDiarmid care ținea bufetul gării, și care, așa circula o legendă, era în stare să taie o șuncă în felii atît de subțiri încît toată familia lui fusese în măsură să facă o excursie într-o vară la Chicago din profiturile de pe o singură șuncă; comisarul nostru era un antrenor de cîini care vîna prepelițe pentru piață și era acum liber pe cauțiune pentru rolul său (participarea la sau poate numai prezența la) o omucidere petrecută iarna trecută la o distilerie de whiskey din vecinătate; nu ți-am spus că era vorba aici de libertate desăvîrșită de inițiativă și de alegere și de organizare particulară în formele cele mai pure? Și mai erau și Boon și Sam așteptîndu-ne. «Nu-l găsesc de loc», a spus Boon. «Voi nu l-ați văzut?»

«Să-l vedem pe cine?» a spus Ned. «Săi jos», mi-a spus mie. Era acolo și celălalt cal, tot așa de nervos, și tot așa arătînd ca și cum ar fi fost ceva cu el, poate năvălăș, doar că Lycurgus spusese că Ned spusese că era speriat. «Acuma, ce-i cu calu —»

«Băiatu ăla dracului», a spus Boon. «Ziceai azi-dimineață c-are să fie aici.»

«Poate că s-ascunde după ceva», a spus Ned. S-a întors iar spre mine. «Ce-ai văzut tu la calu ăsta ieri? Și-acolo ai avut o pistă pe care trebuia să-ntorci de două ori. Ce-ai văzut atunci la el? Gîndește-te.» M-am gîndit tare. Dar tot nu vedeam nimic.

«Nimic», am spus. «Tot ce-am făcut eu a fost să-l țin să n-o ia direct spre tine de cîte ori te vedea.»

«Și-asta-i exact ce trebuie să faci și de data asta la prima cursă: ține-l adică direct în mijlocu pistei și lasă-l să meargă cum știe el și tu nu te mai amesteca de loc. Și stai și tu liniștit; oricum trebuie să pierdem prima cursă și să scăpăm de ea —»

«S-o pierdem?» a spus Boon. «Ce dracu —»

«Vrei să te ocupi matală de cursa asta, sau să mă lași pe mine să mă ocup?» l-a întrebat Ned.

«Bine, bine», a spus Boon. «Da dracu s-o ia de treabă —» Pe urmă a spus, «Ziceai că băiatu ăla dracului —»

«Atuncea să te-ntreb altfel», a spus Ned. «Vrei matală să te ocupi de cursa asta și să mă lași pe mine să văd de dintele ăla?»

« Uite-i că vin », a spus Sam . « Nu mai avem vreme acum. Dă-ncoă picioru. » M-a aruncat în șa. Așa că n-am mai avut vreme, nici să-mi mai dea Ned alte instrucțiuni, nici nimic. Dar nici nu mai aveam nevoie ; victoria noastră din prima cursă (n-am câștigat-o noi ; a fost numai un dividend care să renteze mai târziu) nu mi s-a datorat mie și nici măcar lui Fulger, ci lui Ned și lui McWillie ; eu nici măcar n-am știut ce s-a întâmplat pînă după aceea. Din cauza staturii (indubitabile) mele și inexperienței mele (mai mult decît neîndoielnice), ca să nu mai punem la socoteală nervozitatea de nestăpînit în care se afla tot mai adînc celălalt cal, s-a stipulat și s-a căzut de acord ca să fim conduși la linia de plecare de cîte cineva și acolo să ni se dea drumul de căpăstru la cuvîntul Plecați. Ceea ce am și făcut (sau am fost nevoiți s-o facem), Fulger comportîndu-se cum se comporta întotdeauna cînd era Ned destul de aproape ca să poată să-i amușine haina sau mîna, Acheron comportîndu-se cum (presupunea, pentru că nu-l văzusem decît o singură dată) se comporta întotdeauna cînd era cineva pe lîngă capul lui, tresărind, dînd din copite, împingîndu-l pe rîndaș într-o parte și-ntr-alta dar tot lăsîndu-se împins treptat spre linia de plecare ; acum trebuia să înceapă dintr-o clipă într-alta ; mi se păruse chiar că-l văzusem pe comisarul asasin umflîndu-și pieptul să zbiere Plecați ! cînd nu mai știu ce s-a întîmplat ; vreau să spun secvența evenimentelor ; Ned a spus deodată :

« Ține-te bine », și capul, umerii, brațele, toate mi-au zvicnit ; nu știu ce-a fost în mîna lui — un junghi, un ciocănel de spart ghiata, sau poate doar un cui în palmă, și saltul, zvicnetul calului ; vocea nemai zbierînd acum Plecați ! pentru că nici n-apucase s-o facă, zbierînd în schimb :

« Stop ! Stop ! Ho ! Ho ! » ceea ce noi — Fulger și cu mine — am și făcut, și l-am văzut pe rîndașul care-l ținuse pe Acheron încă în genunchi unde-l aruncase Acheron, și Acheron și cu McWillie în plină viteză trecînd deja de primul cot, McWillie bătîndu-i crupa din toate puterile, și zmcucindu-i lui Acheron gîtul într-o parte. Dar oricum nu era în cursă, comisarul și trei sau patru spectatori și traversaseră ringul să-ncerce să-l oprească în ocolul de întoarcere, deși tot atît de bine ar fi putut să zbiere la trenul lui Sam să se oprească între două halte. Însă McWillie încetinise, deși acum n-avea decît de ales ; sau să se întoarcă îndărăt pe pistă de unde venise, sau să dea cotul și să o ia pe partea de sosire, distanță fiind egală, și McWillie (sau poate că Acheron) alegînd prima alternativă, și Ned, lîngă genunchiul meu șoptindu-mi în grabă :

« Oricum, am câștigat o juma de milă în plus de la el. De data asta are să trebuie s-o faci tu, pentru că judecătorii ăștia au să mă — » Chiar așa ; se și apropiau, Ned a spus ; « Ține minte. Asta oricum tot nu contează — » Și pe urmă au și făcut-o : l-au descalificat. Deși nu văzuseră nimic : numai că dăduse drumul capului lui Fulger înainte de strigătul Plecați ! Așa că de data asta a fost un voluntar dintre spectatori să-i țină căpăstrul lui Fulger, și McWillie uitîndu-se urît la mine în timp ce Acheron zvicnea și arunca din picioare sub el pe cînd băiatul lui de grajd îl aducea înapoi treptat spre linia de sosire. Și de data aceasta meritul i-a revenit lui McWillie. Înțelegeți ce vreau să spun ? Chiar dacă Non-Virtutea nici nu s-ar fi priceput la cursele de cai nici atîtica, mai ales la cele particulare din fundul de țară, nici n-ar fi avut nevoie să se priceapă ; tot ce fusese necesar era să mi-l fi pus mie la dispoziție pe Sam, ca eu să câștig acel pas înainte suplimentar în rău printr-un proces originar și insensibil ca osmoza sau poate pur și simplu prin juxtapunere. Nici măcar nu l-am mai așteptat pe Fulger să tragă de zăbală, nici n-aș fi știut să spun de ce ; am strîns numai bine frîul în mîini și (cu nu puțin, de fapt chiar cu un considerabil ajutor din partea voluntarului care era starterul nostru, al meu și al lui Fulger) l-am ținut, așa fix ; și într-adevăr, i-am văzut tăpile picioarelor băiatului lui Acheron și pe Acheron însuși deja cu două sărituri făcute pe circuitul pistei, și Fulger și cu

mine încă nemișcați la locul nostru. Însă McWillie fusese atent de data asta, chiar înainte de a junge la primul cot, așa că grupul de spectatori care să-l ție nu numai c-au ajuns acolo înainte, dar chiar au putut să-l prindă și să-l țină pe Acheron și să-l aducă îndărăt. Așa că câștigul nostru — al meu și al lui Ned — era acum aproape de o milă întreagă. Deși câștigul nostru principal era McWillie; era nu numai furios acum, ci și speriat, strîmbîndu-se la mine, cu ceva mai mult decît furie umai, și doi oameni acum să-l țină pe Acheron mai mult sau mai puțin pe linia de plecare, Fulger și cu mine trăgîndu-ne mult la o parte să le lăsăm lor loc, atunci cînd s-a auzit strigătul Plecați.

Și asta a fost tot. Am pornit-o, Fulger puternic și plin de avînt, cu toate calitățile pe care i le-am fi putut dori în afară de interes în ce făcea, creerul său încă nepriceput că era vorba de o întrecere, McWillie reținîndu-l pe Acheron mai în spate așa că noi eram cei care imprimam acum ritmul cursei, parcurgînd acum prima lungime a pistei, Fulger din ce în ce mai încet, confruntat cu toată singurătatea pe care o vedea în față, pînă cînd Acheron l-a ajuns și ne-a depășit, cu toate că McWillie făcea tot ce putea; la care Fulger a început să-și ia iarăși avînt, acumă că avea tovarășie, pe lungimea a doua a pistei, și dîndu-și drumul bine acum, Acheron cu un gît înainte și mulțimea începînd chiar să urle, ca și cum ar fi început să-și capete distracția pentru care plătise; frîghia de sosire în fața noastră acum și McWillie arzîndu-i lui Acheron o lovitură grozavă cu biciul, și era ca și cum l-ar fi lovit și pe Fulger; încă douăzeci de picioare și l-am fi depășit pe McWillie prin simplul avînt. Dar tocmai distanța asta de încă douăzeci de picioare nu mai exista, și McWillie mai aruncîndu-mi odată peste umăr strîmbătura lui de furie și de frică, dar acum și de triumf pe cînd eu îl încetineam pe Fulger și-l întorceam într-o parte și atunci am văzut: nu o încăierare ci mai degrabă un vîlmășag, o fierbere de capete și umeri și spinări din mijlocul mulțimii adunate în jurul tribunei judecătorilor, din mijlocul căreia Boon s-a ivit deodată ca un pin tînăr dintr-un desiș de prunișori, cu cămașa sfîșiată pe jumătate scoasă din pantaloni și agițîndu-și un braț de care se agățaseră doi sau trei bărbați; îl vedeam cum urlă ceva. Pe urmă a dispărut și l-am văzut pe Ned alergînd spre mine de-a lungul pistei. Pe urmă Butch și alt om au ieșit din mulțime îndreptîndu-se spre noi. « Ce? i-am spus lui Ned.

« Lasă asta acumă, a spus el. A apucat căpăstrul cu o mînă, cealaltă mînă și începîndu-i să scotocească în buzunarul de la spate. « Iar Butch asta; n-are importanță acumă de ce. Uite. » Și-a întins mîna spre mine. « Nu era precipitat, grăbit; era doar febril. « I-a-o. Pe tine nu te caută. » Era o pungă de tutun din pînză cu o bucată de ceva tare înăuntru cam cît o nucă de mare. « Ascunde-o și ține-o tu. Vezi să n-o pierzi. Ține bine minte de unde-o ai: Ned William McCaslin. Ai să ții minte? Ned William McCaslin Jefferson Mississippi. »

« Da », am spus. Am pus-o în buzunarul meu de la spate. « Da' ce — » Nu mi-a dat timp să termin.

« Cît de curînd poți, caută-l pe Moș Possum și stai cu el. Nu-ți mai bate capu cu Boon și cu restu. Dac-au pus mîna pe el, atunci au pus mîna pe toți. Du-te direct la Moș Possum și stai acolo cu el. El știe ce trebuie să facă. »

« Da », am spus. Butch și cu celălalt ajunseseră la portița spre pistă; o parte din cămașă îi lipsea și de la Butch. Se uitau la noi.

« Așa-i? » a spus omul care era cu el.

« Da », a spus Butch.

« Adu calu-ăla-ncoace, băiete » i-a spus omul acela lui Ned. « Să mă uit și eu nițel la el. »

« Stai liniștit », mi-a spus mie Ned. A mînat calul spre locul unde așteptau ei.

« Săi jos, băiețuș », m-a spus omul, cu blindețe. « De tine n-am nevoie. » Am făcut cum mi-a spus. « Dă-ncoace frîul », i-a spus lui Ned. Ned a făcut cum i-a spus. « Te iau fără șa », i-a spus omul lui Ned « Ești în stare de arest. »

« Păcă nu te-am auzi, dac-asta-nseamnă că-s anulate și pariurile », a spus o voce. S-a auzit un hohot de ris, pe urmă încă două sau trei.

« Nu știu », a spus Butch. « Oricine care-a văzut calu ăsta din Memphis cum a alergat împotriva lu Akron alea două curse astă iarnă și-a mai pariat acuma pe el, și-a anulat el singur banii chiar înainte de a-i fi pus la pariu jos. » A așteptat, dar de data asta n-a mai ris nimeni ; pe urmă vocea — sau poate alta — a spus :

« Tot așa crede și Walter Clapp ? Dacă dura numai zece picioare cursa asta, atunci roibu ăsta l-ar fi bătut azi. »

« Bine, bine », a spus Butch. « Aranjăm mîine. Nu s-a schimbat nimic ; următoarele două curse au fost numai amînate pînă mîine. Miza pe cînjde dolari cursa e încă valabilă și colonelu Linscomb n-a cîștigat decît una din ele. Haideți, acuma ; trebuie să ducem calu ăsta și pe martori în oraș unde să lămurim toată chestia ca să se poată ține cursele alelalte mîine. Careva să strige acolo afară să tragă trăsura mea ». Pe urmă l-am văzut pe Boon ; cu un cap mai înalt decît ei toți. Chipul îi era calm acum, dar tot pătat de sînge, și cineva (m-aș fi așteptat să fie cu cătușele la mîini, însă nu era ; eram încă sub jurisdicția democrației ; el era deocamdată tot numai o minoritate, nu o erezie) îi înnodase mînele cămășii lui rupte pe după gît așa că pieptul îi era acoperit. Pe urmă l-am văzut și pe Sam ; despre el s-ar fi putut spune că de-abia fusese atins ; el a fost cel care și-a făcut loc prin mulțime întîi. « Uite, Sam », a spus Butch. « De-o juma de oră tot încercăm s-ajungem pînă la tine, da tu nu ne lași. »

« Poți să fii al dracului de sigur că n-o să vă las », a spus Sam. « Te mai întreb o dată, și vezi c-asta-i ultima dată. Sîntem în stare de arest ? »

« Sînteți cine în stare de arest ? » a spus Butch.

« Hogganbeck. Eu Negrul ăsta de-aci. »

« Uite altu care vrea să vorbească ca un avocat », i-a spus Butch celui alt bîrbat. Aflasem în sfîrșit că el era omul legii la Parsham ; el era cel despre care nu spusese Miss Reba aseară ; polițaiul ales la fața locului, aici unde Butch în ciuda insignei și pistolului lui nu era decît tot un musafir ca și noi, fiind (Butch) și el doar un funcționar ; nu era însemnat pe listele completate grație nepotismelor în oficiul șerifului din circumscripția rurală de la Hardwick, la o depărtare de cincisprezece mile. « Poate c-o mai fi vrînd și el să vadă documente ».

« Nu », a spus celălalt, polițaiul, către Sam. « Poți să te duci oriunde poțești ».

Atunci eu mă duc la Memphis să caut un reprezentant al legii », a spus Sam. « Adică un om al legii de care un om ca mine se poate apropia fără să i se smulgă de pe el bretelele și să i se sfîșie cămașa. Dacă nu mă-ntorc în noaptea asta, am să fiu îndărăt mîine dimineată ». Mă văzuse pe mine. A spus, « Haide. Tu vii cu mine ».

« Nu », am spus. « Eu rămîn aici ». Polițistul se uita la mine.

« Poți să te duci cu el, dacă vrei », a spus.

« Nu, domnule », am spus. « Am să rămîn aici ».

« Al cui e ? » a spus polițistul.

« E cu mine », a spus Ned. Polițistul a spus, ca și cum Ned nici n-ar fi deschis gura, ca și cum nu s-ar fi auzit nimic.

« Cine l-a adus aici ? »

« Eu », a spus Boon. « Eu sînt în slujbă la tata lui ».

« Eu sînt în slujbă la bunicul lui », a spus Ned. « Am aranjat noi cine să aibă grija de el ».

« Aveți numai puținică răbdare », a spus Sam. « Eu încerc să mă întorc pînă la noapte. Și-atunci aranjăm noi totul ».

« Și cînd vii înapoi », a spus polițistul, « să ții bine minte că nu ești la Memphis și nici la Nashville. Că nu ești nici măcar în districtul Hardwick, decît în primul rînd. Locul unde ești cu adevărat acum, și unde o să fii de oricîte ori te dai jos din tren la gara asta de aici, este Amendamentul Patru ».

« Aici i-ai zis-o, șefule », a spus Butch. « Sîntem în orașu liber Possum, Tennessee ».

« Am vorbit și cu tine acum așa », i-a spus polițistul lui Butch. « S-ar putea ca tu să fii ăla care să facă bine să-ncerce cît poate să țină minte asta ». A venit și trăsura la locul unde-l țineau pe Boon. Polițaiul i-a făcut semn lui Ned spre ea. Dintr-o dată Boon a început să se zbată; Ned îi spunea ceva. Pe urmă polițistul s-a întors spre mine. « Negru așa zice că tu să te duci acasă cu Moș Possum Hood ».

« Da, domnule », am spus.

« Mie parcă nu mi-ar place asta — un băiat alb să stea cu o familie de negri. Vino mai bine acasă cu mine ».

« Nu domnule », am spus.

« Ba da », a spus, dar încă de fapt cu blîndețe. « Haide acuma. Am treabă ».

« Aicea-ai ajuns la punctul unde matale nu poți să treci mai departe », a spus Ned. Polițistul a rămas complet imobil, așa cum fusese pe jumătate întors de la mine.

« Ce-ai spus »? a spus.

« Că e un punct în care legea trebuie să se oprească și oamenii au dreptu să facă ce vor », a spus Ned. Și încă o clipă polițaiul nu s-a mișcat — era un om mai în vîrstă decît ai fi crezut la început, uscățiv, bronzat bine, dar mai în vîrstă, care n-avea pistol în buzunar, nici în buzunar și nici în altă parte asupra lui, și care dacă avea înșignă, nici ea nu se vedea.

« Ai dreptate », a spus. Mi-a spus mie : « Acolo vrei tu să stai? cu moș Possum »?

« Da domnule », am spus.

« Foarte bine », a spus. S-a întors. « Hopa sus, băieți », a spus.

« Ce-ai de gînd să faci cu negru »? a spus Butch. Luase friul de la omul care-i adusese trăsura; piciorul îi era deja pe roată să urce pe capra vizitiului; Boon și cu Sam se și suiră în spate. « Îl lași să suie pe calu tău »?

« Tu ai să vii călare pe calul meu », a spus polițaiul. « Săi sus, flăcăule », i-a spus lui Ned. « Tu ești expert cu caii aicea ». Ned a luat friul din mîna lui Butch și s-a urcat pe capră și a ținut roata să se suie și celălalt alături de el. Boon se mai uita încă în jos spre mine, cu fața învinețită și zgîrîată dar acum liniștită sub sîngele care i se uscase.

« Du-te cu Sam », a spus.

« Nu-mi duce tu mie grija », am spus.

« Nu », a spus Boon. « Nu pot să — »

« Îl cunosc eu pe Possum Hood », a spus polițaiul. « Dac-oi ajunge să-mi fac griji pentru el, mă-ntorc eu diseară și-l iau. Dă-i drumu, băiete ». Au pornit. S-au dus. Eram singur acum. Vreau să spun, dac-aș fi fost lăsat singur ca atunci cînd doi vînători se despart în pădure sau pe cîmp, ca să se întâlnească iar mai tîrziu, chiar și tîrziu noaptea la tabără, tot n-aș fi fost mai singur. Așa cum eram acum însă, eram în toate felurile, numai singuratec nu. Eram o insulă în cercul de pălării păte de sudoare și cămăși fără cravate și salopete, și fețele străine, fără nume, și începuseră să se întoarcă dinspre mine pe cînd eu mă uitam de la unul la altul la ei, și nici un cuvînt să-mi fie adresat mie, nici un Da sau Nu sau Du-te sau Stai ; care eu fiind acela — eram acum iarăși abandonat, eu care mai fusesem abandonat

o dată; și la vârsta de doar unsprezece ani nu ești cu adevărat destul de mare cel puțin în ce privește volumul corpului ca să merite osteneală să fii atât de mult pă-răsit; e ca și cum ai fi obliterat, șters, dizolvat, pulverizat sub apăsarea acestei abandonări. Până când unul dintre ei a spus,

« După Possum Hood te uiți? Cred că-i acolo, lângă trăsura lui, și te-așteaptă ». Acolo și era, celelele trăsuri și căruțe începeau să se urnească acum; cele mai multe și toți caii și catirii înșeuauți și plecaseră. M-am dus până la trăsura aceea și acolo m-am oprit. Nu știu de ce; m-am oprit acolo pur și simplu. Poate că nu mai aveam unde în altă parte să mă îndrept. Adică, nu mai aveam loc să mai fac un singur pas mai departe până când cineva n-avea să mute din loc trăsura.

« Urcă », a spus Moș Parsham. « Mergem acasă și-l așteptăm acolo pe Lycurgus. »

« Lycurgus », am spus ca și cum nici n-aș mai fi auzit până atunci de numele acesta.

« S-a dus la oraș cu catîrul. Are să afle el ce-i cu toată treaba asta și vine să ne spună: Se uită și la ce oră pleacă trenul spre Jefferson diseară ».

« Spre Jefferson? » am spus.

« Ca să poți să te duci acasă ». De fapt, nu se uita cu adevărat la mine.

« Dacă vrei să te duci ».

« Nu pot să mă duc acasă, încă », am spus. « Trebuie să-l aștept pe Boon ».

« Am spus dacă vrei », a spus Moș Parsham. « Urcă ». M-am urcat. A minat trăsura peste pajiște, și a intrat pe drum. « Închide porțița », a spus Moș Parsham. « Ar cam fi vremea să-și mai aducă aminte cineva și de asta ». Am închis porțița și m-am suit la loc în trăsura. « Ai mai minat vreodată un catîr la trăsura? »

« Nu vă rog », am spus. Mi-a dat mie frîul. « Nu știu cum să fac », am spus.

« Atunci poți să-nveți acum. Catîrul nu-i ca un cal. Când unui cal îi intră un gând care nu trebuie în cap, tot ce-ți mai rămîne de făcut e să-i bagi un alt gând în cap. Aproape orice merge — o lovitură cu biciul sau cu pîntelul sau să-l sperii numai să strigi la el. Cu catîru-i altceva. El poate să-și ducă două gânduri deodată în cap și felul în care poți s-ajungi să-i schimbi unul din ele este să faci în așa fel ca și cum ai crede și tu că lui i-a venit în gând să și-l schimbe întîi. El are să înțeleagă foarte bine despre ce-i vorba, pentru că toți catirii sînt deștepți. Dar catîrul e și gentleman, și cînd te porți politicos și respectuos cu el fără să-ncerci să-l mituiești sau să-l sperii, o să se poarte și el politicos și respectuos cu tine — cită vreme nu-l scoți din ale lui. Din cauza asta nu poți să lingusești catîrul cum faci cu calul: el știe bine că nu-l iubești; încerci doar să-l păcălești ca să-l convingi să facă un lucru pe care el n-are de gînd să-l facă, și asta-l jignește. Dar tu poartă-te bine cu el. El știe foarte bine drumul acasă, și are să-și dea seama că nu țin eu frîul. Așa că tot ce-ai tu acuma de făcut e să-i spui cu frîul că și tu știi drumul dar în primul rînd că el e ăla care stă acolo unde vrei s-ajungi și tu nu ești decît un băiețel și vrei ca el să meargă înainte pe drumul spre casă ».

Mergeam mai departe, într-un trap susținut acum, catîrul sprinten și bine dispus, stîrnind de-abea mai puțin din praful pe care l-ar fi stîrnit un cal; începeam să-nțeleg ce vroise să spună Moș Parsham; simțeam cum vine spre mine prin frîu nu numai forță, ci inteligență, sagacitate; nu numai capacitatea ci și voința de a alege atunci cînd avea să fie necesar între două alternative și de a face alegerea cea bună fără ezitare. « Tu acasă la tine ce faci »? a spus Moș Parsham.

« Lucrez simbăta, » am spus.

« Atunci înseamnă că pui ceva bani de oparte. Ce-ai de gînd să-ți cumperi cu ei? » Și astfel că dintr-o dată am început să vorbesc, să-i povestesc; despre ogari: cum vroiam să merg și eu la vînoșarea de vulpi ca vărul Zack și cum vărul Zack îmi spusese că cel mai bine se învață cu o haită de ogari pe iepuri; și cum Tata îmi

plătea zece cenți în fiecare sîmbătă la grajduri și Tata avea să-mi strîngă tot ce puteam eu deoparte din ei pînă cînd să pot să-mi cumpăr prima pereche să-mi fac și eu haita mea, care avea să mă coste doisprezece dolari și aveam deja opt dolari și zece cenți; și pe urmă, tot dintr-o dată, plîngeam, urlam în toată legea; eram obosit, nu pentru că aș fi alergat o cursă de o milă, pentru că apucasem să călăresc pe distanțe mai mari odată înainte, chiar dacă atunci nu fusese cu adevărat o întrecere; dar poate pentru că mă trezisem devreme și tot umblasem în sus și-n jos pe aici pe la țară și nici nu mîncasem la prînz decît o bucată de piine neagră. Poate că asta era: mi-era foame. Dar oricum, ședeam acolo urlînd ca un copil mic, mai rău decît Alexander și chiar decît Maury, pe cămașa lui Moș Parsham, și el mă strîngea lîngă el cu un braț și mi-a luat frîul cu cealaltă mînă, fără să spună nimic, pînă cînd mi-a spus, « Acuma poți să te oprești. Am ajuns aproape acasă; mai ai doar timp să te speli pe față la troacă pînă nu intrăm în casă. Nu vrei să te vadă femeile așa ».

Ceea ce am și făcut. Adică, am deshamat catîrul întîi și i-am dat de băut și i-am atîrnat hamurile în cui și l-am șters de sudoare și l-am băgat în grajd și i-am dat de mîncare și am împins trăsura sub adăpostul ei și pe urmă mi-am dat cu niște apă pe față la troacă și m-am șters (intr-un fel) cu ciorapul de călărie și am intrat apoi în casă. Și masa de seară — cina — era gata deși nu era decît ceasul cinci, așa cum mănîncă oamenii de la țară, fermierii; și ne-am așezat la masă; Moș Parsham și fata lui și eu, întrucît Lycurgus nu se întorsese încă de la oraș, și Moș Parsham a spus, « Spuneți rugăciunea și acasă la tine », și eu am spus,

« Da, vă rog », și el a spus,

« Apleacă-ți capul atunci », și ne-am aplecat capetele și el a spus rugăciunea, scurt, respectuos dar cu demnitate, fără să se ploconească sau să se coboare; un bărbat cu decență și inteligent adresîndu-se altuia tot așa; aducîndu-i Cerului la cunoștiință că aveam să stăm la masă și mulțumindu-l pentru acest privilegiu, dar în același timp amintindu-i că și El primise o mînă de ajutor; că dacă cineva numit Hood sau Briggs (așa dar acesta era numele lui Lycurgus și al mamei-si) nu și-ar fi dat și ei osteneala, rugăciunea de recunoaștere ar fi fost rostită asupra unor farfurii mai mult goale, și a spus Amin și și-a desfăcut șervetul și și-a petrecut colțul în guler exact cum făcea Bunicul, și am mîncat; niște feluri de mîncare cu legume reci care ar fi fost mîncate calde la ora mesei de țară la unsprezece, însă erau și biscuiți calzi și trei feluri de marmeladă și zer. Și încă nici n-ajunsesem la apusul soarelui; amurgul lung și chiar și după aceea, încă, seara cea lungă, noaptea cea lungă și eu încă nu știam unde aveam să dorm și nici pe ce, Moș Parsham stînd acolo și curățîndu-și dinții cu o scobitoare de aur exact ca și a Bunicului și urmărindu-mi gîndurile ca și cum ar fi fost o imagine pe lanterna magică: « Îți place să mergi la pescuit? » În realitate nu-mi plăcea. Mi se părea că nu pot să mă deprind să vreau — sau poate nu vroiam să mă deprind — să stau nemișcat așa de mult timp. Am spus repede,

« Da vă rog ».

« Haide atunci. Pînă venim înapoi se întoarce și Lycurgus. » Erau acolo trei undițe de trestie, cu sfoară, plute, mulinete și cîrlige, totul, agățate de două cuie pe peretele verandei din spate. A dat jos două din ele. « Haide », a spus. În magazia cu unelte era o găleată de tinichea cu găuri date cu cuiul prin capac. « E găleata cu grelii a lui Lycurgus », a spus. « Mie-mi place mai mult cu viermii. Viermii erau pe o tavă de lemn plină cu pămînt; și el — nu, eu, eu am spus,

« Lăsați-mă pe mine », și i-am luat furca cea ruptă din mînă și am scos viermii lungi care se zbăteau în noroi, și i-am pus într-o cutie de tablă.

« Haide », a spus, punându-și undița pe umăr, ocolind grajdul dar pe urmă cotind și pornind-o drept spre fundul râpii, nu departe; era o cărare bine bătătorită printre tufe de mure și pe urmă sălcile și pe urmă firul apei, apa pârînd că strîngea blîndă lumina tot mai stinsă și apoi tot atît de blînd expirînd-o; era chiar și un buștean pe care puteai să te așezi. « Aici pescuiește fiică-mea », a spus el. « Noi îi spunem groapa lui Mary. Dar acum poți să pescuiești și tu aici. Eu mă duc mai la vale pe mal ». Pe urmă el a plecat. Lumina se pierdea repede acum; avea să se facă noapte curînd. M-am așezat pe buștean, în zumzetul blînd al țințarilor. N-avea să fie prea greu; tot ce aveam de făcut era pur și simplu să-mi spun *N-am să mă gîndesc* ori de cîte ori devenea necesar. După un timp m-am gîndit să las binișor cîrligul în apă, atunci aș fi putut să văd cît avea să-i trebuiască plutei să dispară în întunecime cînd avea să se facă cu adevărat noapte. Pe urmă m-am gîndit chiar să pun unul din greerii lui Lycurgus în cîrlig, însă greerii nu erau totdeauna ușor de prins și Lycurgus ședea aici lingă apă și avea mai mult timp de pescuit și avea să aibă mai multă nevoie de ei. Așa că m-am gîndit doar *N-am să mă gîndesc*; puteam să văd pluta mai limpede ca oricînd, acum că era pe apă; probabil că ea avea să fie ultimul lucru care să dispară în întuneric, pentru că apa însăși avea să fie penultimul lucru; nu-l vedeam și nici nu-l auzeam de loc pe Moș Parsham, nu știu cît a trecut pînă cînd a strigat din josul malului și acum era exact vremea, prilejul să mă port întocmai ca un copil mic, numai că la ce bun să te porți ca un copil mic, să risipești prilejul acesta cînd nu-i nimeni care să știe sau să-ți ofere simpatia lui — dacă e adevărat că ai vreodată dorința să obții simpatia cuiva sau chiar de fapt să te întorci cu adevărat acasă pentru că de fapt ceea ce vrei cu adevărat e doar un pat cunoscut și moale în care să dormi ca să mai schimbi lucrurile, în care să adormi încetîșor; se auzea acum pasărea furtunii și undeva în spate dincolo de pîrîu o bufniță, una mare după glas; poate că era o pădure mare acolo și dacă și cîinii lui Lycurgus (sau poate că erau ai lui Moș Parsham) fuseseră chiar atît de buni să-l descopere, pe Otis azi noapte, atunci era sigur că erau în stare și să prindă iepuri sau racuni. Așa că l-am întrebat. Se făcuse noapte de-a binelea de cîtăva vreme. El a spus încet, din spatele meu; nici măcar nu-l auzisem pînă atunci.

« A mușcat ceva pînă-acuma? »

« Nu prea-s eu bun pescar », am spus eu. « Cum sînt la vînătoare cîinii voștrii? »

« Buni », a spus. Nici măcar nu și-a ridicat glasul: « Pappy ». Și cămașa albă a lui Moș Parsham strînsese lumina înspre noi atunci cînd Lycurgus a luat el cele două undițe și noi l-am urmat, în sus pe cărare iar pînă în locul unde ne-au întîmpinat cei doi cîini, și iarăși înăuntru în casă, în lumina lămpii, și o farfurie cu cina și cu un șervet deasupra pregătită pentru Lycurgus.

« Stai jos », a spus Moș Parsham. « Poți să he spui și în timp ce mănînci ». Lycurgus s-a așezat.

« Sînt încă acolo », a spus.

« Nu i-au dus încă la Hardwick? » a spus Moș Parsham. « La Possum nu-i închisoare », mi-a spus mie. « Îi încuie în șopronul de lemne din spatele școlii pînă cînd pot să-i transporte la închisoare la Hardwick. Pe bărbați, adică. Pînă acuma n-au arestat femei ».

« Nu vă rog », a spus Lycurgus. « Cucoanele sînt încă la hotel, cu unu de pază la ușă. Numai Hogganbeck e-n șopron. Mr. Caldwell s-a întors înapoi la Memphis cu Număru Treișunu. L-a luat și pe băiatu ăla cu el. »

« Pe Otis? » am spus eu. « l-au luat dintele îndărăt? »

« Nici nu mi-au spus », a spus Lycurgus, mîncînd; mie mi-a aruncat numai o privire scurtă. « Și și calu e-n regulă. M-am dus și l-am văzut. E-n grajd la hotel. Pînă

să plece Mr Caldwell a făcut o cauțiune pentru Mr McCaslin ca să poată să aibe grijă de cal.

«N-ai nimic cu tine, nu-i așa?»

«Nu domnule», am spus. Și-a pus ceasul pe consola căminului și s-a dus pînă la ușă și a spus,

«Mary». Ea a răspuns. «Adu o cămașă curată de-a lui Lycurgus». După o vreme mîna ei a întins cămașa prin ușa întredeschisă. El a luat-o. «Uite», a spus. M-am dus și-am luat-o și mi-am pus-o. «Spui Doamne-Doamne eu mă culc în pat sau stai în genunchi?»

«Stau în genunchi», am spus.

«Spune atunci», a spus el. Am îngenunchiat lîngă pat și mi-am spus rugăciunea. Cuverturile erau date de o parte pe pat. M-am suit și el a suflat lampa și am auzit iar patul și pe urmă — luna avea să iasă tîrziu pentru că în noaptea asta era foarte mare dar era de pe acum destulă lumină — l-am văzut, numai alb și negru pe pernele albe și mustața și barba albă, întins pe spate, cu mîinile strînse pe piept. «Mîine dimineață te duc la oraș și-l vedem pe Mr Hogganbeck. Dacă el spune că ai făcut tot ce puteai să faci aici și că trebuie să te duci acuma acasă, ai să te duci?»

«Da vă rog», am spus.

«Acuma dormi», a spus. Pentru că, chiar înainte ca el să fi spus asta, mi-am dat seama că asta era exact ce-mi doream, ce-mi dorisem probabil chiar de ieri: să mă întorc acasă. Vreau să spun, că nimănui nu-i place să mănînce o bătaie, da poate că sînt cazuri cînd nimeni nu poate evita asta; că tot ce-ți mai rămîne de făcut e să nu te dai bătut. Și Boon și cu Ned nu se dăduseră bătuti, căci altminteri n-ar fi fost acuma unde erau. Și poate că nici ei n-ar fi spus că eu m-am dat bătut, cînd ei ar fi fost cei care să-mi fi spus că să mă întorc acasă. Poate că eu eram prea mic, prea tînăr; poate că pur și simplu nu fusesem în stare să fac față la partea mea din toată chestia; și că dacă ei ar fi avut lîngă ei pe cineva mai mare sau mai în vîrstă sau pur și simplu mai deștept, atunci n-am fi fost bătuti. Înțelegi? întocmai așa: totul foarte pe îndelete și rațional, de necontestat chiar, pe cînd adevărul gol-goluț era că vroiam să mă întorc acasă și n-aveam curaj să spun asta, și cu atît mai puțin s-o fac. Așa că acum, cînd recunoscusem în sfîrșit că fusesem nu numai un eșec dar și un laș pe deasupra, puteam să-mi las gîndurile liniștite în pace și să adorm ca un copilăș; cum Moș Parsham și făcuse, de abea sforîind (și-ar fi trebuit să-l audă pe Bunicul măcar odată). Nu că asta ar mai fi avut vreo importanță, pentru că aveam să fiu acasă a doua zi și nimic — nici cai furați nici prostituate cu complexul castității nici conducători de pulmann care s-o ia razna și nici Ned și nici Boon Hogganbeck care să fi revenit la felul lui normal de a fi odată ce-ar fi scăpat de mînia Tatii — care să-mi mai alunge somnul, și auzind glasul, zbieretul de două sau trei ori pînă cînd m-am ridicat în capul oaselor și m-am regăsit iar în lume, la lumina zilei, în soare, partea din pat a lui Moș Parsham era goală și acum auzeam bine strigătele de afară din fața casei,

«Helău, helău, Lycurgus, Lycurgus», și-am sărit, am țîșnit din pat în plină goană, străbătînd camera pînă la fereastră de unde puteam să văd curtea din față. Era Ned. Și avea calul.

În românește de MIRCEA IVĂNESCU

(Continuarea în numărul viitor)

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

PREZENTAREA TEHNICĂ

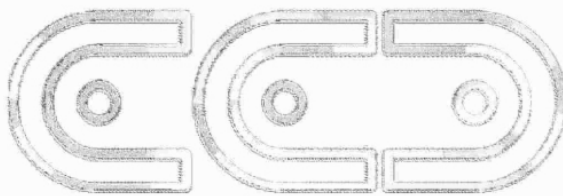
I. BROD

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10 — TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 604

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

